Letter No
29

179

Gary, Indiana
12th July 14

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America

Ram ||

My dear Vinayak & Balu

Just a few lines, as I have no time right now, to write in detail. Today is Sunday & I am to go to my friend Mr. Shevade who lives on the shores of Michigan lake. I go there every Sunday & return Monday morn, in order to enjoy the lake water which is so very sweet. I swim there

more in my next. Excuse. Yours affly Naray

Letter No
29

Gary, Indiana
12th July 14

|| Ram ||

Michigan University
Ann Arbor, Mich
U S America

My dear Ramu

Yours two lines to hand. What about Mr. Nadgir & his family ? Did you hear anything of late ? If please write. Where is Mr. A. S. Kalamdani ? Do you know. Please be writing often

Yours affly Narayan

1·81

Letter No
29

॥ Ram ॥

Gary, Indiana
12th July 14

University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U.S.A

My dear Bapu

You might be in receipt of my bookpost & letter. Have you sent the article therein to dear Gangutai? If not, please do so. Be often writing. I have no time to write you anything in detail this time, so excuse more in my next which please expect.

Yours affly
Narayan

पत्रनंबर
२८

१५२

॥ श्रीराम ॥

रात्री; ईतवार
ता-१४-७-१४
मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. से. अमेरिका

ती. ग. वहिनी व पिकुअक्कु यांस उभयतांस बरोबरीचे दोन्ही करजोडून शिरसा पायी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंती. — चि. श्रीधर कडून पाठविलेल्या निरोपास माझे एकच उत्तर की इतक्यात मी तसा अर्थाचा अनर्थ करणार नाही. तुमच्या गळ्याची शपथ घेऊन सांगतो की इतक्यात अनर्थाची पत्रे लिहिणार नाही. मग तरी पत्रे पाठवाल ना? माझ्या पत्रांस उत्तर येईल ना. फक्त शिरशिर उठते आहे त्याची व भिवीची तो माझे थकुटीची प्रकृती बरी आहे वा कळवावे। विनायक आपला बालक नारायण

चि. गंगूताईस व चि. सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद :- यांच्येस लिहिण्याचा मला धारिष्ट्य येत नाही. बालविवाहामुळे येथपर्यंत आमच्या लोकांची कोणकोणत्या तऱ्हेने हानी झाली हा विषय अगदी तीन महिन्यांपूर्वी हातात घेऊन त्यावर व तीन भाषणं येथे लिहिली व मी केले. आज ~~प्र~~बालविवाहामुळे आमच्या देशाची शक्ती कशी नाश झाली याचे थोडक्यात विवरण करतो. मुलगी बाराव्या किंवा तेराव्या वर्षी की मातृपदाला व बाप अठराव्या वर्षी पितृपदाला पोचतो. खरे पाहता शास्त्राने असे सांगितले आहे की मुलीला सोळावे व मुलाला २५ वे वर्ष लागल्याशिवाय ती दोघी उमरीत येत नाहीत. याचा ठळक शास्त्राने स्वल्प आहे. मुलगी २१ वर्षांची पोचली म्हणजे ती सज्ञान होते (इंग्लिश मेजॉरिटी आली असे म्हणतात) व मुलगा १८ वर्षांचा झाला म्हणजे सज्ञान होतो. सीताबाईचे पिता स्वतः वकील असल्यामुळे आमच्या सीताबाईला हे सहज कळेल. पण गंगूताईला कळणे शक्य नाही म्हणून एका उदाहरणाने अगदी हे सिद्ध करून दाखवतो. गंगूताईच्या मासूबाईचे ज्यावेळी आमच्या पोटी आली होती: त्यावेळी कोणीचे वहिनीला गंगूताईची काळजी म्हणून नसते व [illegible] व्यवस्थापक म्हणून नसते. व रामूबाईचा जितकी पोटी शास्त्राने आवश्यकी तितकी देऊन केली. या सर्वांचे भांडण पैसा करतो व काळजी करतो. गंगूताई ही त्या सर्वांची काळजीण असे असून या हल्लीची हकीकत गंगूताईला बिलकूल माहीत नाही व तिला एका शब्दाने ही कोणीच विचारले नाही. का? तर गंगूताई अजून वयात आली नव्हती म्हणून. जर गंगूताई त्यावेळी २१ वर्षांची असती तर कोणाला मग दुसऱ्या कोणाचेही तिच्या संमती शिवाय कुठली गोष्ट तिच्या करता आली नसती. दुसरे उदाहरण चि. जं. पिकुअक्कांचे व बाळूचे. बाळू १८ वर्षांचा होईतो पर्यंत त्याच्या मालमत्तेची सर्व व्यवस्था दुसरे पाहू शकतील. पण त्याने त्याच्या इच्छेप्रमाणे तो आपली जिंदगी खर्च करेल. सांगण्याचे कारण की मुलगी शास्त्राने २१ व्या वर्षी वयात येते आणि आमच्या समाजाच्या रूढीने १२ व्या वर्षी नवऱ्याबरोबर वयात येते. ही चूक नव्हे काय? आमच्या धर्मात याशिवाय सांगितले आहे म्हणून मुलीला लग्न होण्यापूर्वी ऋतु येणे फार उचित नाही आणि आमच्या आईबापांची इच्छा व घाई असते व [illegible] मुलगा मिळाला नाही की ते धाय धाय रडू लागतात. याचे कारण काय बरे असावे! याचा विचार नको का करायला? कारण दुसरे कोणते असणार? अज्ञान! आमचा धर्म काय आहे व तो कसा आहे त्यात काय गोष्टी करायला सांगितल्या आहेत याचा विचार करण्याची शक्ती आमच्यात नसल्यामुळे आम्ही दुष्टाचारांचे हातपाय बांधून

बांधून ठेविते. ज्यांच्यात , मुळमुळीत इतर मनुष्यास [illegible] करावयाचे त्या वयांत लग्नाचे वधुवर बांधले गेले म्हणजे मरेपर्यंत एकमेक एकमेकांचे होऊन राहण्याशिवाय त्यांना वेगळे राहवत नाही. व हे वय निघून गेले म्हणजे मग त्यांचे मन [illegible] जात नाही. अर्थात त्यांच्या त्या निरखणाला [illegible] लागतात. त्यांचे मन सुख मानून घेतात लग्न केल्याशिवाय त्यांना मन्वंतर नसते उलट इतर काम करण्याचे मनात सुद्धा त्यांच्या त्यांच्या [illegible] कधीच होत नाहीत. तुमचीच मी ७० वर्षांपर्यंत या मनुष्यास करीत असतानाही आमच्या कुटुंबात देसाई म्हणून एक मुलगा असे पति सर्व वय बाहेर गळून कोठेतरी आहे. हा मुलगा बराच अभ्यास करी, हुशार होता वडलांच्याहे असे. त्याच्या लग्नाच्या पंधराव्या वर्षी झाले तो सातव्या [illegible] त्यावेळी आठ त्यावेळी त्याचे वय सोळा होते त्याच वर्षी त्याचे गर्भाधान झाले. गर्भाधान झाल्यानंतर हळू हळू त्याचा अभ्यास कमी होऊं लागला; तीन वर्षांनी त्याचा अभ्यास कमी झाला. नंतर एकेक दिवस तो शाळेत [illegible] लागला. करतां करतां तो मॅट्रिकच्या परिक्षेत नापास झाला. सर्वांना वाटले की कदाचित आहे तरी झालें असेल पण त्यानंतर तो सतत तीन चार वर्षे परिक्षेला बसला पण पास आही झाला नाही. शेवटी माझी, वडलांची, इतके [illegible] एकदा गोठ घडली तेव्हा बोलता बोलता त्याने सांगितले की माझे लहानपणी लग्न झाल्यामुळें माझा अभ्यास उत्तम उपयोगाचा नाहीसा झाला आहे. लग्न झाले नसते तर कदाचित् मी तुमच्याबरोबर जरी नाही तरी आजच्यापेक्षा अभ्यास जास्तीचा असता. गंगाबाई व सीताबाई हिंदुस्थानात कुठे कोठे ही असे ऐकले. तरी तुम्हांला आणखी [illegible] उदाहरणे पुष्कळ पडतील. आणखी तरुण मुलांची अशी स्थिती झाली म्हणजे त्यांच्या हातून पुढे काही कामे होत नाहीत. [illegible] [illegible] लागतात. देशाच्या उन्नतावस्थेला मुलांच्या तारुण्याचा व त्यांच्या तारुण्यपणातील त्यांनी केलेल्या कामाचा विशेष उपयोग होतो. विलायतेत व अमेरिकेत आमच्या [illegible] मोठे. तेथ आपल्यापेक्षा अलीकडे देशाचे काम प्रथम करून नंतर संसार सुरू. अनुभवाने मग प्रारंभ केला म्हणजे सर्व आहे [illegible] जाते. पण आमच्या हिंदुस्थानातला बालविवाह आम्हांला पुढे येऊ देत नाही म्हणून [illegible] वाचकांनी यासाठी लक्ष घालून सांगितले. तर बालकांनी — विशेषतः अशाच वाचकांनी — खात्री होते वगैरे तरी करू लागतात. आमच्या कुमार घरातील धार्मिक व व्यावहारिक शिक्षण देत असता काही बालवादविवादाचे. [illegible] आमच्या देशात [illegible] [illegible] , [illegible] प्रमाणे उपयुक्त होतात. याच साठी तुमच्यां गोष्टी मी [illegible] तुम्ही त्यांच्या विचार करावे व आमच्या [illegible] संधी साधून हळू हळू आमच्या अंगे वाढवणार न तुम्हाला मी अशा रीतीने विनवणी करत आहे.

[illegible] [illegible] तुमच्या [illegible] तो [illegible] वाचून आमच्या [illegible] करण्यास लागा [illegible] विनंती आहे उत्तर लवकर पाठवा. कळावे आपला [illegible]

पत्र नंबर
20

॥ श्रीराम ॥

184

ग्यारी; इंडियाना
ता १९ जुलै ५५

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका

ती. स. वहिनी व चि. बकुळ मकरंद नारायणाचे दोन्हीकर जोडून
[illegible] चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंतीपत्र. —

आपल्या नंबर २८ च्या पत्रांत इंदूच्या अनाथ पोरीच्या स्थितीचे थोडक्यात वर्णन करून मि. [illegible] केरविन बाबांकडे पुष्कळ वेळ देण्यासाठी विनंती केलेली आपल्या आठवणीतून नाहींशी झालेली नसेलच. आज पुन: त्याच गोष्टीचे मी तुम्हांला स्मरण घडवून आणीत आहे. याचें कारण तुम्हीं माझें पत्रातील मजकूर वाचून काय होणार माहीत हें मला कळलें. आणी म्हणून पुनश्च तीच विनंती करीत आहे. वहिनी व चि. बकुळ आपण कोणीही सत्य मार्गाचे अवलंबन करीत असलो म्हणजे प्रत्यक्ष यमराज जरी आपल्यापुढें येऊन उभा राहिला तरी त्यांस आपल्याला शिवण्याची छाती होणार नाहीं हें तुम्हांला पुराणेतिहासावरून माहीत आहेच. आपल्या धर्मांत आपल्याला [illegible] सांगितलेले असतांना त्याला [illegible] शिकविले तर तो सत्यमार्ग होत नाहीं असें कदाचित आपण म्हणाल; तर असें नाहीं! आपण [illegible] जो उपयोगांत आणतो तो आपला धर्म नव्हे, तर त्यांस जग रूढी असें म्हणतात. आपला धर्म — आपला, वेदांत धर्म — या दृष्टीहून काहीं वेगळा असून [illegible] हें सामान्य लोकांना माहीत नसल्यामुळें ते लोक त्यालाच धर्म असें समजतात. म्हणून इंग्रजांनी [illegible] आपण ज्या गोष्टी उगाच [illegible] दृष्टीप्रमाणे होतील पण पुढें शंभर वर्षांनी त्यांचे पण [illegible] धर्म अशी संज्ञा देतील. आपल्या हिंदुंचा खरा धर्म आपली पूर्वपीठिका [illegible] नाहींशी होत असून [illegible] होत चालला. मुसलमान वगैरे लोक आपल्या देशांत आल्यावर त्यांनी केलेल्या अनन्वित छळामुळें आपल्या लोकांना आपल्या धर्मांत काहीं फेरफार (वेळेनुसार) करावा असें वाटलें व त्यांनी त्याप्रमाणें केले. त्यावेळीं त्यांचे धर्म म्हणून कोणी म्हणत नसत तर त्यांस रूढी अशीच संज्ञा होती. येतां येतां त्यांस धर्म नवें नांव पडलें आणि त्यामुळे पूर्वीं स्वधर्माची [illegible] होती हें अलीकडच्या [illegible] लोकांच्या [illegible] हिंदू होणें पण [illegible] व मुलींचे लग्न करावें अशी काहीं [illegible] म्हणून [illegible] त्यांच्यावर [illegible] करणें ठरविलें, याचे कारण — सामान्य जनसमूह धर्माच्या नांवाने वेडा असतो. धर्मा ही आपल्या म्हणण्याप्रमाणें त्याला तो पाळलीच पाहिजे असें वाटतें. मुसलमान लोक मुलींची अब्रू घेऊं लागल्यामुळें लोकांना असें वाटूं लागलें कीं मुलींना [illegible] देऊन [illegible] परणावी [illegible] म्हणजे मुलीचे [illegible] मातृपरत्वावरून न पडतां [illegible] योगें मुलीचे संरक्षण होईल. असें म्हणत [illegible] त्यांनी त्याला धर्माचें रूप दिलें. व मुलींना पडद्यांत ठेवूं लागले, आणि त्यांनी बाहेर जाऊं नये म्हटले. धर्माचे नांव घेतल्याबरोबर सर्व लोकांनी त्याचे अनुकरण केलें. वेद [illegible] इतिहासांतही असा एकही प्रसंग आढळून [illegible] असें त्यावेळीं समजत होते. [illegible] काहीं [illegible] विनंती केली [illegible] कीं आपण हें [illegible] लोकांना [illegible] त्यावेळे पासून [illegible] सुद्धां नाहीं. याला धर्म न म्हणतां रूढी म्हणतात. व अशा रूढी आपल्या देशांत फार आहेत. पैकीं मुलींबद्दल — बालविवाहाची व त्यांच्या शिक्षणाबद्दलची. (बालविवाहाने होणारे तोटे मी मि. [illegible] व मि. [illegible] यांस लिहिलेले तुम्ही ऐकले असतीलच) या गोष्टी त्यांस माहीत असतात ~~[illegible]~~ ते लोक त्या रूढी विरुद्ध जाण्यास धजत नाहीं म्हणजे आपल्या [illegible] हा मनुष्य स्वभावच आहे. ही चूक त्यांची नव्हे; आमची आहे. या गोष्टी आपल्या [illegible] पाहिजेत. [illegible] नाहींतर नाहीं [illegible] तुम्हांला व घरच्या इतर मंडळींना तरी या गोष्टी समजाव्यात म्हणून मी [illegible] लिहीत आहे. [illegible] प्रसंग मी [illegible]

आपण एक तर त्यांपासून बोध होत नाहीं व दुसरें नैतिक विनिमयाला अयोग्य असे मानतात आपण मला कृपा करून माझी पत्रें मनःपूर्वक वाचून घ्यावीत व स्वतः वाचावीत (निदान थोडे-थोडके तरी). मी त्यांतच आहे (उदाहरणार्थ मागे रावसाहेब यांनी म्हटलेंच व तें म्हणणं व आमच्या कार्याला तुम्ही मात्र फेकून देणार हें मी जाणून आहे) असें न म्हणतां ही पत्रें जपून ठेवा. आज नाहीं उद्यां त्यांचा उपयोग होईल. ही पत्रें लिहावयाला मला वेळ फुरसद सांपडत नाहीं असें मात्र नाहीं मला आपण फार काय आवश्यक पडतो हें माझें मला माहीत आहे. पण सर्वांना माहिती व्हावी एतदर्थच मी माझा वेळ खर्च करीत असतो व प्रत्येक अक्षर विचार पूर्वक लिहितो. माझी पत्रें वाचून जर कोणी शहाणा झाला तरी मी मोठें भाग्य माझें समजेन. असो.

मग समाजकारणीकडे वळूं. पोशाखाचे की पोशाखाचे हे प्रश्न त्या त्या प्रसंगावर अवलंबून असतो. मुसलमानांच्या वेळीं असलेली परिस्थिती आतां नाहीं अर्थात त्यावेळेला जी रूढी पडली होती तिचा आतां उपयोग नाहीं. तर या दिवसांत आपल्याला कसें वागले पाहिजे याचा विचार करून आपापल्या देशांत धर्माला अनुसरून आपण आचरण केलें पाहिजे. परदेशाला जाणें सुद्धां धर्मविरुद्ध आहे असें म्हणतात पण माझ्या मतें तसें नाहीं. तर याच्याही आम्हांला अभ्यास अडचणी आल्या. (कोल्हापुरांत मी "परदेशगमनासंबंधीं माहिती" हें पुस्तक सुरू केलें आहे त्यांत व परिच्छेद केवळ तें पहिला होत तीन भागांत परदेशगमनासंबंधानें मी काय लिहिलें आहे तें वाचून पहा) यांपैकीं मुद्दे दोनच: एक अडचण, दुसरी मुसलमानांची भीति. आपले लोक अयोध्येंत सुद्धां आधीं होते हें इतिहासावरून मागेंच सिद्ध होऊं शकलें आहे. मग धर्म त्याचा आड आला असें कसें म्हणतां येईल? मोंगलांच्या इत्यर्थ हा जो देशाचा दुरा-आपण योगाच्या मार्गानें अवलंबन केलें म्हणजे मग रूढीच्या विरुद्ध जरी तें आलें तरी तें बाह्याची पडेल प्रतिकार असो, व त्यांत आपल्यास जाणतें पडणार येत नाहीं व तरुणांना सांगा. (लोक) ही त्याचें अनुकरण करूं लागतील. म्हणून तुम्ही इंग्रजी शिकणाऱ्या धार्मिक मुलामुलींना भागाच्या तऱ्हेनें शिक्षण देण्याचा विचार करा. पूर्वप्रमाणें कोणीही गाफील राहावें असें मागें मी तुम्हांला केव्हांही सांगितलें नाहीं व पुढेंही सांगणार नाहीं; आपण मी स्वतः त्याच्या विरुद्ध आहे. माझें म्हणणें तुम्ही धर्मानें वागा शिकण्याला वेळ द्या. विशेषतः माझा मुख्य हेतू तुम्ही संस्कृतचा अभ्यास केला पाहिजे व तिच्यावर प्रत्येक बाबतीत तुम्हीं नजर ठेविली पाहिजे. समोपदेश तुमच्यांत तिची ज्यास्त आवडती आहे, माझ्यापेक्षां अधिक कोणीकडे तुम्ही तिचे नातलग होऊं शुद्ध अंतःकरणाचे आहांत, म्हणून तुम्हांला तिचें कल्याण करावयाचें आहे हें अशा कडून या गोष्टी मला ठाऊक आहेत. पण तिचा एक हितचिंतक म्हणून व तुम्ही माझें ऐकाल म्हणून मी अशा रीतीनें तुम्हांला विनंती करीत आहे. सर्व देशांच्या दृष्टीनें पाहतां तिच्याकडून पुढें कार्य मोठालीं कामें करून घेण्याची माझी इच्छा आहे आणि त्याकरितां तुमच्या विनंती केल्याशिवाय राहवत नाहीं. तिचा मनांत मोकळी थोर असें माझें म्हणणें नाहीं पण तुमच्या धर्मांतलें काम हें विलक्षणच आहे. तें करणें तरी तुम्हीं करीतच असा. मोह करीत आहे; दुकानाचे गड्डी येतात; घरांत इतर मंडळी असतात अशांत (दिवसा नाहीं सहज लिहून देतां येतो. काम करून अभ्यास करावयाला कोणी नाहीं म्हणणार नाहीं; आणि अशी परवानगी ही तुम्हीं घ्याल. पण प्रश्न ती परवानगी कशी! काम करून अभ्यास करणें हें (केवढें) अवघड असतें हें त्यांच्या पैशाच्या सोयीशिवाय कोणालाही कळणार नाहीं. मला स्वतःचा अनुभव आहे. काम करून अभ्यास होणें शक्य नसल्यामुळें (दिवाळे वर्षे ज्यास्त राहिलें काय असें वाटूं लागलें असो); विचार करा; मी अधिक कळकळीनें बोलत आहे असें वाटल्यास मोठ्या मनानें उदार म्हणावें पुनः काहीं लिहिणार नाहीं.

[illegible] नाही एक देईल ? त्यावरही [illegible]. आज दुपारच मी या विषयावर [illegible] [illegible] नवे कष्ट केल्या नाहीत तर [illegible] व त्याचा परिणाम [illegible] होतो. हो! [illegible] [illegible] आठ घेऊन मी घरात गेल्यावर मला कुठे घरात [illegible] नाही [illegible] मग [illegible] [illegible] [illegible] दिसले [illegible] अशी मला भीती वाटते आहे. [illegible] बरोबर असेल तर [illegible] चिठ्ठी की मला बिलकुल [illegible] नाही म्हणून [illegible] [illegible] होईल

माझ्या [illegible] इथे आहे तेथे आपण आहे [illegible] होते की [illegible] वर होते, आता [illegible] ~~[illegible]~~ हात आंगठ्याजवळील बोटाला (अनामिका नावे म्हणतात) व [illegible] आहे आहे. पायाला कुठे [illegible] आराम आहे. [illegible] फोड येतात. ते ८-१५ दिवसांत एकदा [illegible] येतो, बाकी प्रकृती उत्तम आहे. आज [illegible] पासून मला [illegible] वगैरे होत होत्या, पण [illegible] अजून तरी [illegible] घेतो.

[illegible], अभ्यास करावयाचा — म्हणजे वाचन व [illegible] करावयाचे बिलकुल [illegible] ! [illegible] निरनिराळे प्रत्येक मासिक पुस्तक [illegible] देण्यासाठी लिहिले आहे. तो [illegible] डा. [illegible] [illegible] नाहीतर [illegible] [illegible] होईल. [illegible] [illegible]. मी [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] वगैरे विचारले होते त्याचे उत्तर दिले

Why don't you ask questions yourself? Its very bad of you not to take any facility of the man to whom you are acquainted in America. How about my [illegible]. Do you read them to any of your friends? Are they interested?

Please write me about the students from Lamington High school who wanted to come to America. Do they cherish the same idea? Have they any mind to come over here? Are you all benefited by reading the articles published in [illegible] ([illegible]), If not, how? Write, so that I will improve. Did you read my other articles. Write your opinion.

Take care of your health & studies. Take the little ones for a walk every now & then. Ask Bipin to write me this time - Yours affly

Narayan

नाहीत अमेरिका! [illegible] मला पत्र २ मास पूर्वक [illegible] [illegible] नकोशीच
आणि म्हणून येथे [illegible] [illegible] देत नाहीस [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
करून असले पाहिजे [illegible] [illegible] प्रमाणे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] येथे
रिकामी मी तुम्हा आलो प्रश्न विचारीत येथपर्यंत विचारणार नाही. असो.
चि. विठ्ठलकाका कसे काय [illegible]? चि. मनोहर अभ्यास करतो? तो काय म्हणतो?
चि. बकुळी कशी आहे. ती बकुळी चांगली असेल, नाही! बकूच्या पोटावर [illegible]
नाही? बकूच्या तो [illegible] [illegible] असेल [illegible] नारायण

चि. सौ. मीराबाईस अनेक आशीर्वाद :-
तुझे पत्र [illegible] [illegible] आपल्याच्या पोटचे [illegible] वाचले
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] मला
येथपर्यंत [illegible] [illegible]. आज [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होणार नाही
असे [illegible] [illegible] आहे. आपल्याच्या [illegible] [illegible] आपल्या [illegible]
नवीन [illegible] [illegible] [illegible] आहे. आणि [illegible] मी [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आहे. आपण [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]? [illegible] [illegible] [illegible]. आपला नारायण

Letter No
20

|| Ram ||

Gary, Indiana
19th July 1914
University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America.

My dear Vinayak

Yours to hand. Sorry to hear about the death of Mr Shankarbhat Hardikar. I am sure I will hear more about it in your Timoreous. What were the contents of the letter you received from New York & what you answered? Please don't forget to write me about it every time you receive & write. And take care to show that the writer (he who answeres) is not a man but a girl. Take special precaution to inquire of the New York work &c & good & valuable information about the women class of America. Don't ask vulgar & petty questions.

Letter No
21

"Rama"

Gary, Indiana
19th July 1914
University of Michigan
Ann Arbor Mich.
U.S America

My dear Rama

Your single lined Chit thanks. Glad you wrote that at least. That shows you have not forgotten me ~~yet~~. What shall I write you? I don't guess anything. However let me enquire of you this time about Tembes. I am sure you will not answer. Are they alright? What about Vishnu Tembe

Letter No
20

My dear Balu

It was written to me about your sickness. How are you now? Please write. What were you suffering from? Take care of your health. Health is the supreme thing in this world I need not tell you. You know it already. Are you taking a swim in the Houd as yet? If, don't take, the water is very bad. Are the itches gone? What ointment those Hubli doctors gave? Try to get "Balsam of Peru" & apply it to the itches for about 15 days. You will get it in any dispensary. & tell my name to any doctor. If not ask Tatya to send it for you. If still they are not disappeared you take some blood purifier & after that don't use your hands in water. Keep the hands ever dry. Eat with spoon & if very much troubles don't take baths even. Water makes ~~thes~~ those increase. The water we use at home (in India) is not pure. It contains every dirt & small organisms. Hence the disease. As for you you drink that water after boiling. Don't use it without boiling.

Is he not going to foreign lands? why don't you pinch him to leave India & [illegible] ought to go. Well, thats not [illegible] to say so. It is their [illegible] own will; However I am for the S.T. Co's [illegible] & out of gratitude (that the S.T. Co has assisted me) I feel like requesting you to send one from the Company to foreign countries. Narayan

I have written to Tatya & Ganuanna today. They will send you something. Be often corresponding with dear Bhaskar. He will send you whatever you need from Poona. Write him about your present condition of itches. Don't spend money over those useless medicines given by those doctors. Better spend in eating good & fresh vegetables, fruits & [illegible] milk. Don't eat anything which irritates your bowel. Too much मिरची & मीठ should be avoided. Eat very simple diet. Write me about your health, & if I can I will send you some medicine.

Yours affly,

Narayan

My dear Baba, [illegible] you [illegible] past [illegible] in [illegible] again. [illegible] to live with me. [illegible] not going [illegible] press. Did I not tell you [illegible] Send the copy soon [illegible] my press. [illegible] nothing more to send. [illegible]

[illegible] Dhag [illegible] write [illegible] might [illegible]

पत्र नंबर
५०

१७०

॥ श्रीराम ॥

ग्यारी, इंडियाना
तारीख १९-७-६९

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. एस. अमेरिका

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद विशेष.-

तुझे तारीख १९ जून नंबर ८ चे पत्र तारीख १८ रोजी पोचले. वाचून वाचून आनंद झाला. मी नंबर ८ च्या पत्रात 'श्रीरामनामासंबंधाने' लिहिले आहे. आजच्या तुझ्या पत्रात तू तारीख २ जूनपासून श्रीरामनाम लिहिण्यास प्रारंभ केलास असे लिहिले आहेस, बरे झाले; माझे पत्र हाती पडण्यापूर्वीच तू पुनः सुरू केलेस यावरून तुझ्या मनात लिहायचे आहे असे सिद्ध होते. तुझे पत्र वाचून मला वाटते [illegible] अति पत्र रामरायाने लिहवि[illegible] करावयाचे असे करण्यापूर्वीच तू आपली माझी आपली नाहीस हे एका अर्थी खरे आहे. मंगलाई, तू अशा [illegible] गोष्टी करीत असतीस काय? बाकी इकडचा तरी काय? येऊन जाऊन राहू — लोकांना सांगावयाला तरी वेळ मिळतो कुठे नाही [illegible] नाहीत — मग तो तुम्हां सर्वांशी हसून खेळून बोलणे व लोकांना तुम्हां ओळखायला तरी लिहावयाला फुरसत मिळेल. अर्थात हे काम — लिहावयाचे काम आम्हा आवश्यक पडेल आहे हे मी जाणून असल्यामुळे केव्हां केव्हां तुझा राग येईल — सीताबाईंच्या संबंधाविरुद्ध आहे बोलते म्हणजे [illegible] तिरस्कारामुळे सुरुवात — पाहिली पाहून दिवसांची रजा घेऊन वाड्यात [illegible] सासऱ्या म्हणजे एका मदतीने मागील आठवड्यात [illegible] तयार होतात त्यावेळी त्यांची शरीर [illegible] वगैरे एकदम पाहावे वाटते. पण मनात जरी आहे तरी दृष्टीस मात्र पडत नाही. राम [illegible] म्हणून इकडून लिहिले [illegible] अध्यात्माची आठवण होते. सध्या मी [illegible] राहत आहे तेथे फक्त खोलीभाडे महिना ५० रुपये (६½ डॉलर) द्यावे लागते. अर्थात खोली मोठी घेतली आहे. या मोठ्या खोलीत एक दोन तीन माणसांना निजावयाकरिता असलेला मोठा पलंग [illegible] असून त्यावर [illegible] गादी व पांघरूण आहेत. पलंगपोस व पांघरूण आठ दिवसांत एकदा बदलतात. [illegible] म्हणजे अर्थात [illegible] जागा मिळते व आणखी [illegible] असल्यामुळे केव्हां केव्हां झोप [illegible] येते. पण दररोज १२ नंतर निजत असल्यामुळे आहे वेळ झोप येत नाही व त्यावेळी तुमच्या सर्वांचे मोहरे डोळ्यांपुढे [illegible] आपल्या घरातील [illegible] येऊन बसतात. [illegible] झोप लागत नाही. (येथेही [illegible] त्याचे [illegible] व [illegible] — अर्थात पलंग रोजच्या रोज [illegible] ठेवावा लागतो. १२ नंतर निजणे म्हणजे असे होते १२च्या आधी असे होत नाही) मंगलाबाई हे सर्व तुला लिहावयाचे कारण [illegible] प्रथम अभ्यास करावा लागतो व तो अभ्यास रात्री पडतो. असो.

आज [illegible] नंबर ६ पाठविले आहे ते [illegible] ठेवावे. सर्व जागेवर जाऊन ठेवले आहेत नाही? मी आल्यानंतर फक्त त्याचा उपयोग करावयाचा आहे.

[illegible] फक्त एक शंका आली व त्याचा अर्थ मला कळला, [illegible] अर्थ मला कळतो व [illegible] "मागे [illegible] नवीन नाही [illegible] आता [illegible] नवीन नाही; [illegible] असे म्हणायचे हे ध्यानात

[illegible]" या वाक्यातील तुमच्या [illegible] याचा अर्थ काय? कधी मित्र स्त्रियांच्या संबंधाने तू विरोध करतोस — नाही वाटती व [illegible] यातील काही तरी मुळे असावे की पुढे हा नीच कर्म करून नशीब मांडत आहेस? कठीण म्हणून! जर असे असेल तर प्रत्येक म्हणायचे की मी तुमच्या समक्ष आज १० वर्षे असून सुद्धा तुम्हाला माझा स्वभाव अद्यापी माझ्या कळला नाही कळला असता तर तुम्ही अशी शंका केव्हाही काढली नसती. मी मला वेड लागला [illegible] तुम्हाला प्रत्येक गोष्ट लिहून कळवीत आहे व यामागच्या [illegible] देवाजवळ ओळ. हां यापुढे कसली [illegible] म्हणून [illegible] असतील. तुमच्या पासून — केवळ जसे विद्यार्थ्यांच्यासाठी शिवाय — चोरी, व्हाडी किंवा [illegible] करून पैसे मिळवीत नाहीत अगदी विशेष रक्कम नसल्यामुळे हातावर हिशोबाने पैसे मिळवीत नाही काही जपून ठेवीत नसून तुम्ही पुन्हा असा असल्या शंका जर काढल्यात तर आमचे दुर्दैव. केव्हातरी अतिशय ओळखीच्या स्त्रियांशी आंदोलन (शेकहँड) करण्याशिवाय इतर स्त्रियांना शिवणे सुद्धा नको तर शपथ. अमेरिकेच्या [illegible] जेवढे मला आवडले तेवढे [illegible] झाले. (१२ डिसेंबर ला उतरलो, आज १९ जून, म्हणजे ५ महिने.) या अवधीत फक्त एक दोघी शिवाय इतरांशी मी व्यवहार [illegible] ठेवला नाही. आणि त्या दोघी नावही तुम्हाला आता माहित झाले आहे ([illegible]) ही दोघी ३५ वर्षाच्या असून हिंदू लोकांसाठी [illegible] जैन विदूषी असल्यामुळे व मला स्वामी विवेकानंदांच्या मठातील पुरुष स्वामीने तिची ओळख करून दिल्यामुळे मी तिच्याशी पत्रव्यवहार सुरु केला. स्त्रियांशी मी कसे वर्तन ठेवितो [illegible] तुमच्या [illegible] लिहून कळविले आहे. [illegible] तर त्यांच्या संबंधाने लिहिले [illegible]. आणि दुसरे स्त्रियांकडे लक्ष देण्यास वेळ कोठे आहे? [illegible] अभ्यास करणे, [illegible] लिहून पाठविणे, नवीन संस्थांची व्यवस्था करणे, [illegible] पत्रांना [illegible] उत्तर लिहिणे, वसतिगृहे पोटाचा धंदा करणे, यातच [illegible] वेळ खर्च होतो. [illegible] म्हणून रविवार [illegible] पिक्चर म्हणजे [illegible] पाहायच्या किंवा [illegible] किंवा गांवातील [illegible] पाहायच्या जातो. [illegible] दिवस [illegible] मी [illegible] एक दुसरी (इंदुरचे) मित्राच्या गावांस जातो व तेथे तो दिवस [illegible] निरनिराळे [illegible] पाहून घालवतो. [illegible] तर अभ्यासाचे पैसे कोठे आहेत [illegible]. या देशात वेश्या फारशी आढळत [illegible] घरगुती बायकांच केव्हा केव्हा तसला धंदा करतात ([illegible]) अशा स्त्रिया बाजारात हाताला हात धरून [illegible] आईस्क्रीम, [illegible] सारखे पदार्थ खावयाच्या [illegible] आणि नाटके सिनेमा [illegible] तर कोठे प्रकार होणार असे होऊ शकते. आमची आकांक्षा चिरंजीव; यांना वर [illegible] पैसे ओढून आणणार? हाताशी आधीच काही नसते; यांत पुन्हा याचा कोठे मनाला [illegible] ! [illegible] विशिष्ट [illegible] व [illegible] इतर बाबतीत नशीब म्हणायचे म्हणून येथेही [illegible]

Gary, Indiana
19th July 1914

University of Michigan
Ann Arbor. Mic.
U. S. America

4 Ram U

My dear Bapu

Quite surprised to see that you are not writing nowadays. Last time too, I saw the same thing with you. Really speaking a student, when at home in vacation, should not think of worrying. While at school or College he should be an enthusiast. But its quite contrary with you. You were writing punctually while at Hubli & now you have gone to your nature. What makes you not to write, I don't understand. Are you writing home or not? Please listen, Will you leave off this habit for my sake & be a regular correspondent. for some period I request you to be so.

Write home always. Impart knowledge to your youngsters. Its your duty.

Have you received Hindusthani Student
Please acknowledge. Hoping to receive
from you often

I am your
affectionate
Narayan

194

पत्र नंबर
३१

श्रीराम

ग्यारी; इंडियाना
ता. २८-७-५४

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.

ति. सौ. [illegible] व ति. अक्का नारायणाचे दोन्हीकर जोडून

[illegible] साष्टांग नमस्कार. विज्ञापना :— आपले आशीर्वाद पोहोचले. ह्या सप्ताहाचे [illegible] [illegible] नाहीं. मध्यंतरी पंधरा दिवस शाळा होते पण आज आठ दिवसांसाठी पुनः उघडणार. [illegible] परीक्षेत [illegible] होईल अशी भीती होती पण परीक्षेत वर्गात [illegible] नंबर आला. [illegible] होणार ते [illegible] नाहीं. [illegible] पैशाची [illegible] [illegible] [illegible] असो. [illegible] [illegible] आहे. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] काही [illegible] नाहीं. [illegible] [illegible] [illegible] आहे. [illegible] [illegible] दिवस नाहीं. [illegible] [illegible] आहे [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] नाहीं. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] दिवसात [illegible] पुस्तक [illegible]. [illegible] [illegible] प्रकृती कशा आहेत? [illegible] [illegible] [illegible] आशीर्वाद सांगावे. अरविंदाच्या [illegible] [illegible].

[illegible] आपला नारायण

195

चि. सौ. [illegible] अनेक आशीर्वाद विशेष:

[illegible] आजपर्यंतची [illegible] पत्रे [illegible] पोचली आहेत

अभिनंदन. [illegible] [illegible] जितके [illegible] हाती असते तितकेच स्त्रियांच्या हाती असते. स्त्रियांनी [illegible] [illegible] आपले पाहिजे. [illegible] स्त्रिया [illegible] [illegible] [illegible] शकतात हे [illegible] स्त्रियांच्या [illegible] [illegible] आपण दिले आहे. आपल्या [illegible] [illegible] [illegible] तरी शिक्षणीय [illegible] नाही याची [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] काय? आपल्या [illegible] [illegible] थोडासा वेळ तरी वाचनाकडे द्यावा. पत्र पाठवा

आपला [illegible]

Letter No
31 || Ram || Gary; Indiana 196
26th July 14
Michigan Ch.

My dear Ramu
Yours to hand. Glad. God bless you in your tiresome business. I am doing well & hope the same with you fellows.
Yours affly. Narayan

पत्र नंबर
३१ ॥ श्रीराम ॥

ग्यारी, इंडियाना
तारीख २६-जुलै-१९१४
मिचिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.

चि. [illegible] अनेक आशीर्वाद विशेष

तुझें तारीख २५ जून नंबर २९चें पत्र तारीख २३ जुलैरोजी पोंचलें. मजकूर समजला. परमेश्वराची लीला अगाध आहे. त्याच्या इच्छेला [illegible] कशा रीतीनें कळतील? कदाचित त्याच्या मनांत पत्नीमध्यें बसून तुझें शिक्षण व्हावें असें असावयाचें नसेल? कांहीं सांगता येत नाहीं. कांहींहि, मनांत इच्छा बाळगावी व त्याच दृष्टीनें सतत आपला उद्योग चालू ठेवावा म्हणजे यश हें त्याचेंच येतेंच. परमेश्वरानें मनुष्याला मन हें एक मोठें सामर्थ्य दिलें आहे. त्याच्यायोगें इकडचें जग तिकडे उलथून टाकतां येतें. पूर्वीच्या लोकांनी योगानें सिद्ध करून दाखविलें आहे. हें तुला माहीत आहेना? हें पहा! माणूस जप करतो, ध्यान तप करतो. कां? तर परमेश्वराचा साक्षात्कार करून घ्यावें म्हणून. जप तप म्हणजे काय आहे? तर मनामध्यें एखादें नांव-आपल्या आवडीचें नांव-धारण करणें व त्याचाच सदा सर्वदा उच्चार करीत त्या नांवाकडे व त्या मूर्तीकडे पाहात बसावयाचें. एक ठिकाणावरून मन बिलकूल हलवावयाचें नाहीं. असें सारखें म्हणत त्या नांवाशिवाय व मूर्तीशिवाय आपल्याला कांहीं दिसेनासें होतें व त्या नांवांत व मूर्तींत जो पवित्रपणा असतो तो आपल्यामध्यें आपोआप येऊं लागतो. आणि मग कालांतरानें आपण त्या मूर्तीप्रमाणें बनतो म्हणजे परमेश्वर स्वरूपी बनून जातो. मोठमोठ्या तपस्व्यांना देव जो प्रसन्न झाला तो असाच प्रसन्न झाला. त्यांनी त्या ठिकाणावरून आपलें मन बिलकूल ढळूं दिलें नाहीं. तिकडेच त्यांचें चित्त लागलें म्हणून त्यांना यश मिळालें. तुझें आतांच्या अभ्यासाच्या दिवसामध्यें मी देव, देवता [illegible] करीत त्याला कांहीं दिसतें आहे कां? मग त्यांनी [illegible] त्यांना यश कसें येईल? अभ्यास आहे पाहिजे. तो आज [illegible] खास येईल. त्याप्रमाणें टेनिस वगैरे खेळणारी. [illegible] बाहेर येतील तेव्हांही देवाची [illegible] होईल वगैरेहि, [illegible] तें [illegible] करतां कीं [illegible] चित्त [illegible] दिसेल मन [illegible] तयार करावें. व शरीराचें [illegible] करावा. शिकवयाचें नाहीं अभ्यास [illegible] सर्वांगी शिकतां येते. ईश्वरी असतां म्हणजे सारखे.

My dear Shankar
Your's to hand. Glad, you are progressing.
Please be often writing. Yours affly Narayan

जोश्म्येकोव्हन पुनः पहा. आज सर्व देश पुनः पोरका पडला आहे. सरकार जी क रक्षर्ड्याला आं पसरून बसले आहे. धरी कांपते तर सोडून गेली. म्हातारपण आलेले. युद्धात ६ वर्षे राहून परत आलेले. व पुनः युद्धाशी कोणी असलेले अशा महात्म्याने पुनः शत्रु म्हणून आपल्या पूर्वीच्या कामाला लागण्याचे ठरविले की नाही? का ठरविले? तर प्रबळ इच्छा. इच्छा आहे म्हणूनच लोक पुनर्विचार करतात. इच्छा नसेल तर काही तरी लंगडी सबब सांगतात. आपण स्वतःचा विचार केला म्हणजे तुझ्या शास्त्रीचा मुद्दा ध्यानात घेऊन शिकता येते. हे तू पक्के ध्यानात धर. तू म्हणतोस ते सर्व मला समजते पण माझे म्हणणे हे की अभ्यासानेच तू आपला मार्ग काढला पाहिजेस. कोणालेही मन न दुखविता दुसऱ्या गोष्टी करता आल्या पाहिजेत. शिक्षणाचे महत्व तुला कळले आहे. वहिनींना व पितुअक्कांना तूं या गोष्टी हळूहळू शिकवाव्यास. आपले काम जितक्या लवकर — शक्यतो करता येईल — तितक्या लवकर करावे व आपले उत्साह वाढवून करावे. तुला असे केलेस म्हणजे कोणीही नावे ठेवणार नाही. अभ्यासाला काही वाचनीय पुस्तके वहिनींना, पितुअक्कांना अथवा इतर मंडळींना अवश्य वाचून दाखवावीत. आपल्याला अर्थ कळला नसेल तर लोक समजावून सांगतील. नकोशा लोकांचे विचारही असे सांगितले म्हणजे त्यांनाही आवड लागते. लक्षात ठेव ध्यानात धर. तीही की पसंतीच्या क्षुल्लक गोष्टींत, व पैशाच्या जाणाऱ्या पाहुण्या स्त्रियांशी वादविवाद अथवा भांडणात आपले मन बिलकुल घालू नको. कधी त्या गोष्टी आपल्याला नको आहेत. आपले काम आपला अभ्यास हेच निजधाम समजावे. लोकांच्या प्रकृतीकडेही लक्ष ठेव. गंगाई, देवाजीशी काम करायला तयार होणे म्हणजे फार कठीण काम असते. हळूहळू काही काढून जीव ओतून करीत राहावे लागते तेव्हा कोठे काम होतात. दुष्टांच्या संकटातून आपल्याला आपला मार्ग काढावा लागतो. पुढे जर तुला तुझ्या भविष्याकरिता आपला हे शिकवायची इच्छा असेल तर आतापासून — संकटे येतील तरी व एकांत अथवा मार्ग आत्मबलाने सुरू कर. याकरिता लागेल पण शिकावा. खरोखर प्रथम गोष्टी लक्षात घ्याव्या. ते ज्ञानमार्ग तूं असेच बसून ध्यानात घे. उतावळे बिलकुल बनू नको. तुला काय पाहिजे ते मला विचार. मी तुला देईन. इच्छा बाळगण्यास तयार हो. म्हणजे झाले. नारायण

पत्र नंबर
३९

॥ श्रीराम ॥

गॅरी, इंडियाना ;
तारीख २८-७-४९

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन आर्बर. मिश.
युसे. अमेरिका.

198

चि. बाळूपांस अनेक आशीर्वाद विशेष:

तुझे तारीख २५ जूनचे पत्र पोचले मजकूर समजला. [illegible] [illegible]; [illegible] तुझे वाक्य वाचले तुझे कितीही वाळी, वेड्या, रडकी, भोळी अगर कुठी असली तरी ती त्यांच्या आईला जशी प्रिय असतात तशीच किंबहुना त्याहीपेक्षा जास्त त्यांचेवर लहानपणापासून प्रीती करणाऱ्या भाऊ त्याला प्रिय असतात. आईचे हे रक्ताचे नाते असते. परंतु याचे रक्ताचे जरी नसले तरी आपले हृदयातून निघालेल्या प्रीतीचे, ममतेचे नाते असते. माझ्यात व तुझ्यात असले नाते आहे. अर्थात तू 'धडू' म्हणून मी तू विचार केल्यास [illegible] नाही असे कधी तरी होईल काय. तुझ्या आईला तू धडू असलीस तरी तू प्रिय आहेस. परंतु तुझी (अथवा तुझ्या कोणत्याही भावाची) आई तुझी 'धडूता' जावी म्हणून प्रयत्न करीत नाही हेच विचारात घ्यायचे असते (तुझ्या आईत हे व्यंग आहे असे नव्हे तर हे (एक उदाहरण घेतले) पण लहानपणापासून प्रीती करणारा मनुष्य हे व्यंग काढून टाकून अधिक प्रीती करणारा [illegible] जाणाऱ्याचा म्हणून तो प्रयत्न करतो. असो. आता आमची तुझी काय गरज होती ते मला कळविशील काय?

ness in the world in the real ~~&~~ sense. She is a woman -- a girl of not even 19 yet -- by birth; But it seems to me that she ~~is~~ was more destined to be a man -- a brave man -- than a girl, her luck obstructed her from becoming so. Now it rests in the hands of us all to make her a bold lady -- more than a man -- a lady of Jhansi Laxmibai type. Won't you help her to be? Please write what you feel about her. ~~She~~ I see her letters written in a broken marathi language; It says that you don't correct the letters & explain her. I know you are busy with your studies but half an hour in one week would certainly be spared for her sake at any cost. She has also written me about that. She is sorry to see that one is nobody to teach her. May I ask you why you should make her feel like ~~that~~? Vinayak! If you don't take her into consideration now, I am sure & certain that you shall have to feel about it in future. Please answer.

Yours affly Narayan

फों पुण्याहून आलोवर हुबळीहून आलोकार्य[4] करवीर. पत्रें आली म्हणजे त्याचे पैशाची अनुकूलता पाहून वर्तन केले पाहिजे.

सर्विस भारताचे असें होईल हें फार पूर्वी पासून माहीत आहे. ते बहुधा बंद सुद्धां करतील. कानडी लोकांची ही अशी असते. आपण त्या गोष्टीचा फार जपलेच पाहिजे.

मोरोपंत पढविण्यासाठीं मी पुष्कळ पुन: लिहिले आहे. बहुधा आपल्याला मिळतील. पैशाच्यावर इकडेच

अभ्यास यांच्या करून पुढें येण्याची इच्छा बाळगावी. निदान तेथ मराठी ठेवावे व सर्वांशी शुभ्रगोविंदाचे वागावे म्हणजे कोठें तरी कल्याणानें होते.

ति.गं. ताईकडून पत्रें येतात काय? हें पाहतोस कीं नाहीं?

कळीव. आपला नारायण

Letter No
31

Ram ||

Gary, Indiana
26th July 1914
University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U.S. America

My dear Vinayak

Yours to hand. Glad to know the contents. Vinayak A man should always be farsighted. He should always try to look beyond his own self. What I see in you is all selfish. Do you know how much I told you about dear Gangutai? ~~D~~ You don't look to have been appreciated at all. Pity is the condition of her, of dear Gangutai in future. You should remember it very well that in India two women never seem to co-operate with each other on any account. Take for instance your own family. (Kalghatgi & Hubli) What is this due to? Lack of Education. Under these circumstances we should try to educate our sisters & mothers. Even if you leave all these things aside my & your first duty is to educate our dear Gangutai, who has no real happi-

४८१

पत्र नंबर
32

॥ श्रीराम ॥

शिकागो ; तारीख २ ऑगस्ट १९
पत्ता - मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर ; मिश.
यु. एस. - अमेरिका

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद विशेष

काही कारणामुळे, शिकागोहून मी परत इकडे आलो. उद्या पुनः [illegible] जाईन. माझेकडे हिंदुस्थानची पत्रे [illegible] [illegible], तुझे, ऑगस्टचे [illegible] आमची समुद्रातून [illegible] बोटीवर, [illegible] [illegible] [illegible] समुद्र [illegible] आहे, [illegible] असतो. बोटीवर [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आम्ही [illegible] हिंदुस्थानचा [illegible] आहे. [illegible] [illegible] [illegible] म्हणजे आमची समुद्रातून [illegible] [illegible] समुद्रांतून [illegible] [illegible] असते. आमची बोट रेड सी (तांबडा समुद्र) व मेडिटेरेनियन (भूमध्यसमुद्र) ही [illegible] [illegible] [illegible] असतांना, पण बोटीवर आमची समुद्र [illegible] झाले नाही. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] हे समुद्र [illegible] आहेत ते [illegible] [illegible] व [illegible] [illegible] म्हणजे तुझी बरोबर [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] पत्रे व [illegible] [illegible] पत्रे [illegible] येतील व जातील. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] बोटीमुळे उशीरा मिळतील [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] पाठविलेली पत्रे अजून उशीरा मिळतील व क्वचित [illegible] [illegible] मिळणारी नाहीत. [illegible] [illegible] पुढे [illegible] [illegible] आहे. [illegible] [illegible] होईल हे [illegible] [illegible] सांगता येत नाही. तरी जर [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तर [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होईल. [illegible] [illegible] [illegible] म्हणजे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होईल. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहे व [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] तयार झाली आहेत. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] हिंदुस्थान नाहीत [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नाही. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पुढील मिळतील. [illegible] [illegible] [illegible] होईल. [illegible] [illegible] हिंदुस्थानात [illegible] बोटीने [illegible] [illegible] [illegible] म्हणून, क्वचित, पत्रे, उशीरा मिळतील.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पुढील [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नाहीत [illegible]. बाकी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नाहीत आहे. [illegible] हे पत्र [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] होतील [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] होईल. [illegible] [illegible] [illegible] होईल.

[illegible] [illegible] मी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहेत! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "बालविवाह" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] आहे. [illegible]

यांत बालविवाहावर मी तुझ्या चि. सौ. लीलाबाईंला लिहीत असें त्यांवर माझें स्वतःचें मत इतरांपेक्षां ज्यास्तीच दिसले मत असल्या प्रश्नांत होईल असें वाटल्यावरून मात्र संक्षेपांत प्रसिद्ध झालेले ते उत्तर मी तुझ्याकडे पाठवून दिले आहे. तें तुम्ही दोघेही मननपूर्वक वाचा व वहिनी आणि पिलू अक्काला वाचून दाखवा. शक्य तेव्हा मीराबाईंही नीट वाचावें. ती जतन करून ठेवावी.

तुझें तारीख २ जुलै १९१४ नंबर २० चें पत्र काल म्हणजे ८ दिवस उशीरा पोंचलें. [illegible] लिहिले असून फक्त सात आठ ओळीच होतें.

अलीकडे तूं लिहिण्यात रंगून गेलीस तेव्हा मला लिहिलेस तितक्या रंगून गेलीस लिहीत नाहींस असें दिसून येतें. त्या गोष्टी तुझी तुझ्या मैत्रिणी बद्दल माहीत असेल तर तो तुझ्याबद्दल मला सांगण्याचा प्रश्न [illegible] व कळीत आहेस. मला प्रत्येक लिहितांना कळविले असतेस तर मी तुला दोष दिला नसता व [illegible] दाखविले नसतें. तुझें वेगळा मनःप्रवृत्तीमुळे पुष्कळ गोष्टी ध्यानात यायच्या आहेत कीं प्रथम मनाचा ख्याल करण्याचा व परस्परांना अनिष्ट अशा गोष्टी सगळीच टाळण्याच्या. असे करण्यास बिलकूल हरकत नको. मी विचारलेल्या गणितीच प्रश्नांना उत्तरें आलेलीच आहेत पुढें प्रश्नोत्तरे पाठवणार नाहीं असें माझें कळविणें आहे. पाहिजे असल्यास उत्तरें देणें अशक्य नाही. माझा तुझ्यावर बिलकूल रुसून नाही.

चि. सौ. सिंधू कोठें आहे? तिच्यासाठी माझें पत्र पाठविलेस काय? यापुढें माझी तुझ्याशी तेवढी [illegible]. ज्यास्त कांहीं नाहीं   कळावे   आपला नारायण

चि. सौ. शीलाताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद. विशेष :-

आदिनाथकृतीसाठी बालविवाहावर लिहिण्यास सुरुवात केली होती. ती अर्धवट राहिली. ती मी स्वतः मागाहून पूर्ण करणार होतो; पण शारदाकायद्यासंबंधीत कै. मथुराबाई जोशी यांच्या [illegible] लिहिलेले माझ्या अवलोकनांत आले. तें बालविवाहावरील अहवालामुळें मी पुढें न लिहिण्याचे ठरविलें कारण माझ्या मनांतल्या अनेकांत व मोठ्या — तुझ्या मतांचा अभिप्राय वाचल्यावर आणखी पाहीले व त्या आशीने विचार करण्याचा निश्चय केलें होईल असें वाटलें आणि म्हणून अहवाला तो मला पाठवून देत आहे. तो उत्सुकतेपूर्वक वाचावा व तुझ्याकडे ठेवून ठेवावा. [illegible] (फॅमिलोजी) [illegible] थांबू. मराठीतून [illegible] लिहावें अशी प्रार्थना आहे. पुढील सर्व [illegible] एक मासीक पुस्तक (इंग्रजी) मी आपणाला पाठवून देईन. त्यांमध्यें [illegible] लिहीलेले [illegible] ते वहावे, व आपल्याला — नव्हे आपल्या [illegible] आपल्या आवडतो तो वाचावा. [illegible] कळवावे म्हणजे मी पाठवून देईन. किंमती बद्दल [illegible] नको. तूर्त या बाबतींत विचारावयाचें नको.

कोंडी मनकूरांतील थोडा भाग वर्षेपूर्वीच आपणाला जितके घेतां येईल तितकेंच आपण घ्यावें. ही थट्टा आहे असें समजू नये. [illegible] असेल तुझें कोणी केला   माझ्या नावाचें त्याचा विपरीत अर्थ करतात आपण तसें करू नये म्हणून मी लिहिले आहे. कळावे पत्रोत्तरी प्रकृती कळवावी.   आपला   नारायण

पत्रनंबर
३२

॥ श्रीराम ॥

शिकागो; इलिनॉय. 202
ता २ ऑगस्ट १९
मिशिगन ॲव्हेन्यू.

ति. सं. [illegible] अक्रूर नारायणाचे [illegible] जोडून [illegible] पत्री सलाम ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येणेप्रमाणे :— पाण्यांत पोहायला पडलेल्या मनुष्याला जर दुर्दैवाने बुडण्याचा प्रसंग आला तर तो तेथून उडी करून निसटण्याचा प्रयत्न करील. अशा प्रसंगाच्या प्रसंगी त्यांस साहाय्य मिळालेच तर त्यांस जितका आनंद होतो तितका किंवा संकटकाळांत वर्षानुवर्षे ~~[illegible]~~ [illegible] पैशाशिवाय गाईड [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] पाहिल्यास जितका आनंद होतो तितका अगर त्याहीपेक्षां ज्यास्ती आज आपले आज्ञापत्र वाट पाहून मला आनंद झाला. स्वदेश दूर असल्याने तर चार ओळी पाठवीत जाल तर फार बरे होईल. असे नाही आपणास वाटत? [illegible] उडाली आहे. [illegible] उन्हामुळे [illegible] काही दिवस [illegible] फार [illegible] झाला. तो काही [illegible] नाही अर्थात [illegible] करण्याची जरूर नाही. [illegible] आता मी आपणाला एक प्रश्न करतो. आपण पाणी ~~[illegible]~~ विहिरीचे पीता की नळाचे? विहिरीचे पाण्याला मी [illegible] अनेक दृष्टीने पाहता ते पाणी फार खराब आहे. दिसायला जरी ते स्वच्छ दिसले तरी ते — [illegible] बारीक जंतु पुष्कळ असल्यामुळे खराब आहे. पाण्याची परीक्षा करणारे डॉक्टर मुंबईतील मुख्य सरकारी डॉक्टरांशिवाय सबंध मुंबई इलाख्यांत कोणी नाही हे मला माहीत आहे. अर्थात त्याची परीक्षा होणे शक्य नाही. करतां उकळलेले पाणी, गाळून [illegible] आणि [illegible] थंड करून पीत जा [illegible] घेत जा. [illegible] घरगुती गोष्टी [illegible] इतकी असतात. यांत पुष्कळ काही करावयाचे नसते. आता [illegible] मी [illegible] 'पाणी स्वच्छ कां असावे?' या विषयावर एक लेख लिहून पाठविला आहे. तो बहुधा [illegible] ([illegible]) छापला जाईल. तो आपण [illegible] पूर्वक वाचावा व [illegible] प्रमाणे [illegible] करावे. [illegible] मी पाणी [illegible] काय [illegible] असतो [illegible] विचार करत आहे. तो आपल्याला कळेलच. या विषयावर मी पुढील [illegible] लिहीन. पाण्याचा प्रश्न गाळून, उकळून थंड करून पीत जावे. बाकी [illegible] लोभ [illegible] नाही. कळावे आपला नम्र [illegible]

शिकागो; इलिनॉय
ता २ ऑगस्ट १९
मिशिगन ॲव्हेन्यू.

पत्रनंबर
२२

श्रीराम

ति. बाळू यांस [illegible] नंबर [illegible] नमस्कार.

[illegible] होऊन वाईट वाटले. [illegible] व [illegible] यांना [illegible] पाठविण्याकरिता [illegible] औषध [illegible] नाही. [illegible] Balaam of Peru हे औषध उपयोग [illegible] करावा. [illegible] मी लिहिले आहे. [illegible] काहीतरी [illegible] पाहिजे

Letter No
32

|| Ram ||

~~Gary~~ 2nd Aug 14
Chicago Ill
U of michigan

My dear Ramu

Yours of 2-7-14 to hand on 1-8-14 at Gary. For some private business I have come to Chicago. Will return perhaps tomorrow to Gary. Glad to hear that you have already settled about Vinayak. I wrote you about his future with an intention to set you at thought about him from now. Days are very hard & a man is obliged to take precautionary step. You might have learnt everything about Nadgir by this time & it is no wonder why his brother is doing like that. I request you to inform me every now & then about his movements & if possible to enquire in to his correspondance. I leave it to you.

Yours Narayan

My dear Vinayak,

Very sorry to see that you are again suffering from "the bubo". I dont know what it is. Such "bubos" are due to impure blood. So try always to keep yourselves clean both internally & externally. I am sure you would not be troubled in the least if you do so. Read the printed paper I have sent today for Sitabai & Gangutai

Narayan

आमाशिळ. नईनं पुर्वी यांजबरोबर ! आता मराठी रुकवाची कुडकाची.
आपण कुठला लेकुन कुठे मामांच्या घरी अमाउर्स. रामवीर
श्री मालतीबाईंना दर्शन घडेल काय? शिवाय कुठे आहेत?

उत्तम नमस्कार
नारायण.

चि. विनीत यांस: तुझी प्रकृती कशी आहे नाहीं
अरविंद व इंदुमती यांना सडकून मारतोस की
नाहीं? लिहि. नारायण

पत्र नंबर
३२
[cor 7/9
Refiled 10/9
Recd 10/9
" उत्तर "

शिकागो; इलिनॉय; 2069
ता. २ ऑगस्ट. १४

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर. मिच.
यु. से. अमेरिका.

श्रीयुत रा. भाऊराव नारायणराव यांस सप्रेम नमस्कार

तुझें तारीख २ जुलैचें पत्र पावून समाधान वाटलें. मी या ठिकाणी आहीं खासगी कामासाठीं आलो आहे. उद्यांच परत जाईन. म्हैसूर नंबर २४ चा पत्राचें उत्तर उद्यांच देणार आहे. पाहावें काय लिहिलें आहेत.

चि. सौ. सिंधूकडून बिलकूल उत्तर नाहीं. असें कां? ती कोठें आहे? तूं इकडे यावयाच्या वेळेस तिची तूं व्यवस्था कशी केली? तरी तिची तिकडेच ठेवशील? तुझ्या आईकडे तिचा निर्वाह होईल काय? तसा नाहीं वाटत. तिला माहेरी ठेवशील काय? तिला एकटें जाणार नाहीं. मग काय करणार? असें मी तुला गंगूताईकडे ठेवण्याबद्दल लिहिलें आहे. तसें करण्याचा प्रयत्न कर. तसेंच तुला ट्रेनिंग कॉलेजमध्यें अगर गुरु ओझांकडे. पुढें विचार कर —. तिचे हाल होतील असें मात्र वर्तन करूं नको.

तूं हिंगणेस गेल्यास चि. गंगूताईबद्दल प्रयत्न कर- तो असा:- इकडून पुढील प्रयुक्तीने वहिनींना हे विचार कीं गंगूताईला पुण्याला पाठवावयाला ते तयार आहेत कां? पुण्यास अनाथ बालिकाश्रमात तिची चांगली व्यवस्था केली जाईल. येथें असेंही सांगावें कीं गंगूताई बरोबर चि. सौ. सिंधूही राहील. व दोघीही ट्रेनिंगच्या क्लासांत अभ्यास करतील. अनाथ बालिकाश्रम फक्त नकोच असल्यास वेगळें काढून अगर ट्रेनिंग कॉलेज. तेही फक्त नकोच असल्यास तळेगांवास गुरु ओझांकडे खासगी शिकतील. आपले लोक मत काय आहे हें पहावयाचें. आपले म्हणतील हें तर बिघडेल. तरीच राहूंच विचार; पाहूं काय म्हणतात तो. त्यांचे विचार किती प्रागतिक आहेत याची परीक्षा होईल. पाठवावयास सर्व लोक कबूल झाले तर त्यांची तूं व्यवस्था कर, व अनाथ बालिकाश्रमात पाठवून दे. कसें? तुला कसें वाटतें?

हिंगणेस गेल्यास तुझ्या बायकोचा व चि. गंगूताईचा एक निराळा फोटो काढून दे. तुझी प्रकृतीने तुला हें असें उगाच हें ध्यानांत ठेव. अत्यंत लोकांच्या अडाणी व अशिक्षित लोकांशीं तुझा वागणें चांगलें. या दोघींचा, चि. सौ. सीतावहिनीचा व तात्यांच्या बायकोचा असें चार निरनिराळे

फोटो मला पाहिजे आहेत सर्व मिळविलेले असावेत (छापून असू नयेत

श्रीयुत ओक यांनी पैशाबद्दल जो विचार केला त्याबद्दल मी त्यांचा फार आभारी आहे. मी स्वतः यांचा लेखक नाहीं व लेखकाचे नातेही [illegible] नाहीं. माझे लेख हे केवळ मराठी शाळेतल्या [illegible] [illegible] त्या निबंधापैकीं यांचे [illegible] असें मला वाटत नाहीं अर्थात [illegible] त्याची किंमत येत नाहीं. तशांतून लोकशिक्षणाकरिता [illegible] [illegible] मासिकांकडून एक दमडीही मी घेऊं इच्छित नाहीं व माझे निबंध — त्यांस लेख असें नांव दिल्यास — मी विकूं इच्छित नाहीं. मी हिंदू आहे, मी सनातनधर्मी आहे, सनातनधर्माची आज्ञा मला [illegible] [illegible] करावयाची आहे. मला त्या आज्ञेप्रमाणे माझ्या जवळ असलेली थोडी विद्या ती मी बिलकुल विकूं इच्छित नाहीं. श्रीयुत ओकांना आपण तसें स्पष्ट सांगावें आणि हे पत्र वाचून दाखवावें. [illegible] जे द्यावयाचे [illegible] असेल, तर त्यांनी त्या पैशांत लोकशिक्षणांत कांहीं सुधारणा करावी. [illegible] लोकशिक्षणात खेडेगांवांत फोटो देण्यास सुरुवात करावी. अगर खेडेगांवांत [illegible] [illegible] [illegible] आठवे. अथवा खेड्यांतील गरीब विद्यार्थ्यांना फी, पुस्तकें करता ते पैसे द्यावेत. मला पैशांची वाण नाहीं कारण मी [illegible] आहे व केव्हांही मला पैसे मिळतील. [illegible] आपल्यावर प्रेम ठेविलें म्हणून सांगतो. लोकशिक्षणाच्या तर [illegible] आरोग्य [illegible] [illegible] तर इतर लेख [illegible] पाठवितो.

चि. शंकरची प्रकृति चांगली. [illegible] सांगतो.

कळावे. [illegible]

आपला नारायण

पत्र नंबर
४२

॥ श्रीहरि ॥

[illegible], तारीख ८ ऑक्टोबर १४.
[illegible]

चि. [illegible] अनेक आशीर्वाद विशेष:-

[illegible] तुझे तारीख ८ [illegible] रोजी लिहिलेले नंबर ३१ चे पत्र पोचले. [illegible] येत नाहीं म्हणून रड नको. [illegible] म्हणजे समजेल येते. [illegible] पत्र लिहायला करण्यास वेळ नाहीं म्हणून. विशेष काहीं लिहित नाहीं तरी पुढे जगात चाललेल्या गोष्टीची थोडी माहिती देत आहे. ती वाच.

जर्मनी व ऑस्ट्रिया यांनी [illegible] राष्ट्रांविरुद्ध एकदम युद्ध मांडले आहे. या युद्धात जायबंदी झालेल्यांचे असून [illegible] जास्त होत आहे असे दिसते. आमच्या इकडच्या प्रमाणे येथे वाचक पुष्कळ नाहीत. आमच्या वाचकांना [illegible] भीती वाटते. असो.

या युद्धाला पुराणातील युद्धाची उपमा द्यावयाची झाल्यास तरी कौरव पांडवांप्रमाणे मित्र आणि बंधू हे युद्ध करत आहेत. आणखीही तशाच रीतीने साम्य होते हे या युद्धावरून ध्यानात येईल. इंग्लंड, जर्मनी व रशिया ही तीन राष्ट्रे [illegible] राजे आप्त आहेत. हे तीनही राजे इंग्लंडच्या व्हिक्टोरिया राणीचे नातू. पैकी इंग्लंड व जर्मनीचे राजे हे मुलांचे मुलगे व रशियाचा राजा हा मुलीचा मुलगा. म्हणजे [illegible] किंवा [illegible] यांचेमध्ये जे नाते आहे ते नाते इंग्लंड व जर्मनीच्या राजांचे आहे व पुढे जर एखादी आत्या असती तर तिच्या मुलाचे व तुझे जे नाते झाले असते तेच या दोन राजांचे व रशियाच्या राजाचे आहे. पुन: रशियाची [illegible] आहे ती इंग्लंडच्या राजाची बहीण आहे. यावरून पाहा म्हणजे झाले. ही तीनही राष्ट्रे अतिशय बलाढ्य असून एकमेकांविरुद्ध संग्राम करीत आहेत. व त्यात भयंकर वैमनस्य उत्पन्न झाले आहे. रशिया व इंग्लंड व त्यांचे मित्र [illegible] इतर आणखी काहीं राष्ट्रे हे एका बाजूस व जर्मनी आणि [illegible] एक राष्ट्र एका बाजूस. कोणता भाऊ कोणाला जिंकतो ते पहावयाचे आहे. कौरव पांडवांच्या युद्धात एकूण १८ अक्षौहिणी ([illegible]) सैन्य होतें येथे एकेका राष्ट्राजवळ त्याच्या तिप्पट सैन्य ~~[illegible]~~ तयार आहे. उदाहरणार्थ जर्मनीजवळ ७० लक्ष, रशियाजवळ

६० डॉलर, म्हणजे जवळ ५० डॉलर व रोजीजवळ सर्व मिळून ५०-६० डॉलर असें लेख आहे. यावरून अंदाज दिसून येतें पहा.

तुझा वाढदिवस हो इकडेच करायचा म्हणून कुसुम ठरविते आहे. विनायक, बाळू, शंकर किंवा राजू कोणासही ज्यास्ती माहिती विचारलेस तर सांगतील.

अमेरिकेच्या अध्यक्षाची — म्हणजे प्रेसिडेंटची — बायको परवां मेली. म्हणून सर्व अमेरिका आज तीन दिवस दुःखात असून आजपासून दोन दिवस सुट्टी राहील. पुढें तिचे शव समारंभाने पुरण्यात येईल. गोरे लोक आपल्या रिवाजाप्रमाणे त्याच दिवशी पुरण्याची रीत नाहीत. त्याऐवजी तीनचार दिवस किंवा ज्यास्त ठेवतात. ~~[illegible]~~ व ते शव कुजूं नये म्हणून मेल्याबरोबर त्यांत एक तेहेलें औषध, पाणी भरून ~~[illegible]~~ घालतात. अलीकडे कित्येक लोक आपली मढी जाळतात.

अस्तु. पुढील खेपेस ज्यास्त. तुझा नारायण

चि: सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद..

आंगठाईचा मजकूर अर्थात वाचावास. मी आपल्याला ज्यास्त पुढील खेपेस लिहीन.

आपला नारायण

ति. रा. माईनी व चि. अक्का हिस नारायणाचे दोघींस कर जोडून शिरसाष्टांग ~~[illegible]~~ नमस्कार विनंती विशेष:-

आपला आशीर्वाद पोंचला. माझा नमस्कार मुद्दाम कळवावा

आपला
नारायण

Letter No
33

"Ram" Gaya. 9th aug '14

Dear Ramu

Your's to hand

more in my next

Your's Narayan

Letter No
33

Ram

Gaya 9th aug '14

Dear Vinayak

Your's to hand

more my next

Your's affly

Narayan

Letter No
33

"Ram" Gaya; 9th Aug '14

Dear Balu Your's to hand together with Mr. Dhongadi My B.C. to him. Your questions will be answered in my next

Your's Narayan

Be always reading the news of the European war

Be always reading the news of European War.

Be always reading the news of the European war.

Be always reading the news of European War.

Gary Indiana
9th aug '14

Michigan University
Ann Arbor, Mich
U. S. A.

Letter No
33

"Ram"

My dear Bapu

Nothing from you. Why so?
You might have been disappointed for 2 or 3 times I know. But I am sure you are writing me now-a-days. Are you receiving my letters

More in my next.

Yours affly
Narayan

Maharashtra Mandal
American Section

A. M. GURJAR
President

V. Y. SHEWADE
Sec'y-Treas.

पत्र नंबर
२४

प्रकृती बरी आहे

मिचिगनसिटी पत्ता
सिकर; इंडियाना
तारीख २६ ऑ 1918

चि.गं.वहिनीस व चिरंजीव नारायणाचे दोन्हीकडे

जोडून लिहाव चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:-

आपणाकडून यावेळेस पत्रें आली नाहीत असा कोणताही संबंध हे होय, कदाचित् उत्तरं लिहतील म्हणून मी एका खेडेगांवी असून पुढील आठवड्यात उत्तरेकडे जाणार आहे तेथून पत्र टाकीन. पत्रें वेळेवर न मिळाल्यामुळें (पुढल्यामुळें मिळणार नाहीत) काळजी करूं नये. दुसऱ्या प्रकृतीस जपत असावे कळावे आपला नारायण.

चि. गंगूताईस नारायणाचा आशीर्वाद विशेष:- इकडे बोटी फारच उशीरा येत असल्यामुळें आपली पत्रें कधी वेळेवर मिळत नाहीत. मधूनमधून आपणांकडील मिळणार नाहीत तरी काळजी करूं नये. नेहमी प्रमाणे मी पत्रें पाठवीन पण ज्यास्त मजकूर लिहिणार नाहीं कारण पत्रें मिळतील कीं नाहीं हें सांगवत नाहीं. आज पावणे दोन महिने मी एका गांवीं राहत असे तें गांव सोडून पुढील आठवड्यांत दुसऱ्या एका गांवीं जाणार आहे बहुधा तेथें दोनचार वर्षे राहीन. आज आजिबात जाणार नाहीं. अर्थात् एक अडचण तो पुढील खेपेस कळवीन. तुझा लिहितेस पाहू ठेव. पुस्तकें वाचीत जा. रोज नियम करण्याकरतां मनाचा दृढ निश्चय कर हीच विनंती
तुझा नारायण.

चि. सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद विशेष:- आपणाकडून यावेळेस पत्र यावयाला पाहिजे होते. पण आज कोठवर काय जातें तो. मी एका खेडेगांवीं कांहीं काम मिळतें आहे असल्यामुळें आपणाकडे (स्वतः दर विषय सुरू करतां येत नाही पुढें लिहीन. उत्तर यावें. आपला नारायण.

My dear Vinayak & Balu

Nothing from you. More after I find time.

Yours affly
Narayan.

My dear Ramu

Too busy. Excuse.

Yours affly
Narayan

શ્રીયુત [illegible]
[illegible]
[illegible]

ચિ. [illegible]
[illegible]

Linaye etc.
Send your letters next week
i.e. 25-10 also here. Don't fail
Bhaskar.

पत्र नंबर
२५ व २६

॥ श्रीराम ॥

मॅडिसन, विस्कॉन्सिन.
तारीख २८ ऑ. '६४.
शिकागोत जात पत्र

चि. मंगलाईस नारायणाचे प्रेमपूर्वक आशीर्वाद विशेष.

तुझी तारीख १६ व २२ जुलै नंबर २२ व २३ ची दोन पत्रें मला एकाच वेळी मिळाली. २४ नंबरचे पत्र मात्र आठवड्याने मिळायला पाहिजे होते पण उशिरामुळे मिळाले नाही. माझी पत्रेंही तुम्हांला उशिरा मिळत असतील, नाही? मिळत नसल्यास काळजी नको.

मी सध्या मॅडिसन नावाच्या एका गावात असून इथून उत्तरेकडे असणाऱ्या मिनियापोलिस नावाच्या शहरात जाणार आहे. मॅडिसन हे एक सुंदर शहर असून येथेही एक विश्वविद्यालय आहे. हे एका टेकडीवर वसलेले असून त्याच्या पायथ्याशी एक रम्य सरोवर असल्यामुळे त्याला उत्कृष्ट शोभा आली आहे. या विश्वविद्यालयातील पाहण्याजोगे म्हणजे एक पुस्तकालय आहे. पुस्तकांची संख्या जवळ जवळ १५ लक्ष असून इमारत पांढऱ्या दगडाची आहे. अशाच तऱ्हेचे सुंदर पुस्तकालय न्यूयॉर्कला मला पहावयाला मिळाले.

"एक दिवसाचा सोबती मिळत गेला होता काय?" असा तूं प्रश्न केलास. त्याचे उत्तर "नाहीं" असें आहे. माझे दोघेही साथीदार आन आर्बरलाच राहत असून कॉलेज सुरू व्हायचे असून मी एकटाच हिंडत आहे. मिनियापोलिसला गेलो म्हणजे तेथे [illegible] फिरायचा बेत आहे. पाहूं, काय होतें तें. असें वाटते म्हणजे अर्थात त्या दोघांची बरेच महिने गांठ पडणार नाहीं कारण आन आर्बरहून तेथें जायला ५० डॉलर पडतात.

अलीकडे माझ्या प्रकृतीत पुन: सुधारणा झाली आहे. सध्यां तरी दुखणे नाहीसे झाले आहे. वजन पुष्कळच कमी झाले आहे. त्याचे कारण प्रवास व उन्हाळा. थंडीमध्ये

Nos 35 & 36 २१२

Madison, Wisconsin
~~[illegible]~~
Michigan address.

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

Dated 28th Aug 1916

To My dear Ramu

Sir, Learnt about your departure to Bombay & Poona. Glad you are having a Tour. I am doing well & hope the same with you all.

Yours affly
Narayan

अभ्यास तुझा मजेंत चाललेला आहे. प्रकृति कशी आहे?
तूं अलीकडे कोणकोणती पुस्तके वाचलीस; त्यांची एक यादी
पाठीव. [illegible] काय? पुस्तके [illegible] पाठवून दे
[illegible] काही पुस्तके [illegible] [illegible] की काय? कळीव.

चि. अरविंद व विनोद व चि. [illegible] यांची प्रकृती
बरी आहेना?

ती. सौ. [illegible] व [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
नमस्कार [illegible] व चि. [illegible] आशीर्वाद.

विशेष [illegible] तुझा नारायण.

आणि किंचित आज मी माझ्या स्वतःच्या मरणाचे चिंतन
योजन केले व माझ्या पुढ्या गोष्टी प्रवासाच्या संगतीत
ठेवण्याच्या कामाचे मला स्मरण झाले. गंगूताई, मी इथे
येथे शिकायचा आलो आहे व मला जे जे पाहिजे ते ते
मी प्रत्येक पद्धतीने शिकत आहे. तरी ~~[illegible]~~ माझ्या
बद्दल काळ पुढे काय करायचे आहे [illegible] [illegible]
करण्यात नाही. परंतु अनुभवाने मी माझे शिक्षण संपादन
करीत असतो. माझ्या गंगूताईस पुढे ओळखीतीचे काम दिले
असतां तिला सुख होईल याचाही विचार माझ्याशिवाय एक
दिवसही सुखाने जात नाही व पुढे जाणार नाही. गंगूताई, तुझ्या
भविष्य जीवनाने मला पुष्कळ विचार करणे, आणि म्हणून माझी तुला
विनंतीच प्रार्थना आहे की "जगणे व मरणे" या म्हणी प्रमाणे
असें पडलेली प्रत्येक गोष्ट विसरून जा व पुढे येणाऱ्या
कामाला टक्कर देण्यास तयार हो. दुःख, कष्ट, नरक या
कल्पनांच जगात माझ्या जन्म आहे आणि मी हे समजून करणे
येणेच आहे तरीच ही समज करीत ये. म्हणून तुला स्वर्ग
सुखसमाधान माझ्याशिवाय मिळणार नाही. मला पैशाची
टंचाई आहे, मला कर्ज झाले आहे, मला तुझ्याशी करावे
असें म्हणत जरी मी आज आजारी [illegible] असलो तर मला
ज्या ज्या गोष्टी करायच्याच्या होत्या त्या त्या करणार आहोत
नकोच. एक दुःख माझ्यानंतर तुला निर्वाह करून
तुझ्याशी अधिकार करीत जगावे. अगर तुझे दुःख येणार
नाही अशी व्यवस्था करावी. म्हणून करतोय. तुझ्या
जीवनाचे असें तुझ्या वर [illegible] आहे. तर माझे सांगणे
असे आहे की मी जगत आहे तर, तिला दूर करण्याचा
हे. माझ्या जीवनाचे मी प्रत्येक क्षणाशिवाय ~~श्री~~ कधीही
राहणार नाही असा मनाचा निश्चय कर. व [illegible]
[illegible] कर. तुझ्या प्रत्येक कार्यात तुला सहाय्य
करणारा तुझा नवरा तुझ्या जवळ आहे. तुला दुःख
असेल ती माझ्या अंगावर टाकून सुख मिळवावे
नाही असें तुला वाटते काय? [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] दुःख [illegible] मी [illegible]

४ [illegible] दरवर्षी पंधरा दिवस मी फिरत [illegible]
एका देवस्थान (-[illegible]) बरोबरांशी चालचालून
पंधरा [illegible] एका ठिकाणी आहे. निमित्ताने बरोबरच्या [illegible]
[illegible] एका [illegible] अगदी रीतीने
घडते [illegible] या देवाचा गोंधळ असतो आहे. अशा
मित्रांशी उत्सवात [illegible] लोक [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] दिवस [illegible] [illegible]. मी [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] असें;
पण पुढें पंधरा दिवस [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहे.
[illegible] [illegible] त्यांच्या [illegible] व स्वतः [illegible] स्वतः
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] व [illegible] [illegible] [illegible] आहे.

तुझें जीवन चरित्र मला माहीत नाहीं असें नाहीं; पण
आजच्या मनांत [illegible] अनुभवांचे विचार आपल्याला [illegible]
रीतीने [illegible] मांडता येतात [illegible] उद्गाराने मी
तुला [illegible] सांगितले होते. त्याच उद्गाराने तुला
[illegible] मी [illegible] विपरीत असतो. [illegible] येत
नाहीं म्हणून [illegible] नये. [illegible] [illegible] नाहीं [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] असें तुला वाटतें कां ? नाहीं, ही एक कथा
आहे व तिचा [illegible] करावें लागते. तुला तूं जरी [illegible]
[illegible] असलीस तरी माझ्या [illegible] मी स्वतः
[illegible] [illegible] व तिच्याकडून माझ्यापेक्षांही [illegible]
[illegible] होईल असें मला वाटतें. तुला [illegible] [illegible]
[illegible] व तूं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] मी तुला [illegible] म्हणून कां कोणी [illegible] [illegible]
घेणार ? [illegible] [illegible] २२ च्या [illegible] [illegible]
व [illegible] तुझें चारित्र्य [illegible] मला [illegible] वाटतें
असेल ! याची तुला कल्पना करवेल असें तुला वाटतें काय ?
[illegible] तुला याची कल्पना करतां येणार नाहीं. [illegible] [illegible]
[illegible] तुला [illegible] [illegible] [illegible] म्हणजे [illegible] [illegible]
[illegible] होणार [illegible] माझ्या अंतःकरणाची स्थिती [illegible]

No. 33 436

Dr.
N. S. Hardikar
M C P & S

~~Hubli~~
Madison, Wisconsin
Dated 28th Aug 1914

To my dear Vinayak

Sir,

Your two letters to hand at Gary. Glad to know the contents. Thanks for your feelings towards me. Are you following the war news? If not do so. It will teach you some experience, history & geography. Let our dear boys at home know about it. I am here at Madison, a capitol and a University town of Wisconsin State. The Campus of the University is fine, situated on the shore of a lake. I am here for the last two days

Take care about your health

How are you progressing now a days

Please write Nothing more

Yours affly
Narayan.

My B.C. to Mr. Dhongadi

N.H.

& Shall be off tomorrow to Minneapolis a big city in a northern state called Minnesota. The city is just on the border of Canada I don't know how many days I shall be there Perhaps I may live there a permanent life (as long as I am in U. States) 2/6

Please take care of your health & studies.

My B C to dear ~~Vatsa~~ boys & girls & B.Ns to dear Vahini & Pillu akka

Yours ever
affecti-
Narayan

Address the same
as before

Ltr Nos 35 & 36

Madison, Wis.
28th Aug

My dear Balu

Your Chit to hand. Glad. Why don't you find time? Are you so busy as not to write in detail Yes! I received from Mr. Dhongadi He writes better than you do. Why don't you try? - there is nothing like trial. Remember.

Do you receive letters from Anna & Tai? Where are they? Why don't you write about them

Letter Nos
35 & 36

Madison
Wisconsin 28th Aug

Ram

My dear Bapu

Yours to hand. Glad to read the contents. I am sorry you don't receive my letters although I am writing you regularly. You please ask Talya & Bhaskar.

I am here for the last two days & I shall be off tomorrow to mineapolis a city in a northern state called minnisota. This town has the Wisconsin State University situated on a hillock near a beautiful lake. The Campus is one of the best of the United States. It is said that it stands 2nd of 500 Universities & colleges. It has a splendid library with a collection of one ~~lak~~ one & a half million books. It also stands 2nd; the first being the central library of New York. The biggest & best of all is at Washington, the Capitol of U.S.A.

Minneapolis is also a big city. Its population is 4 lacs. University of Minnesota is located there. Perhaps I may stay there the whole college year. I am not sure yet. I shall have an opportunity to see the river Missisipi, the length of which is 4 thousand miles. It stands first in the world. More about this in future.

Convey my B C; & thanks to Mr. Kabbur. I receive a card from him the other day at Gary. As I am on tour I can not spare time to write to all. So, Please ask him to excuse me for not writing him seperatly. Will write him when I settle.

Are you following the European War. Please follow minutely.

Nothing more

Yours, ever
Aff
Narayan

Address the same
before.

पत्रांक
२१७

'नकले' [illegible]
श्रीराम

मिनियापोलिस 219
मिनिसोटा

[illegible] पत्ता
तारीख ६ सेप्टेंबर २४

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद विशेष:

तुझे तारीख ३० जुलै पत्र (नंबर ३४) मला तारीख २ सप्टेंबर रोजी मिळाले. आनंद झाला ~~[illegible]~~ गड्या आळसाचा सिंह गेला वाटते. तो लिहून पाठविले आहेस तो स्वतःच्या बुद्धीने लिहिले आहेस काय? मला वाटते तू कुणाच्याकडून लिहविले आहेस. चि. विनायकाने तरी लिहून दिले काय? असल्यास हरकत नाही परंतु विनायकाने सुद्धा तसा प्रकारचे लिहिणे होणार नाही असे मला वाटते. आणि स्वतंत्रपणे [illegible] लिहिले असेल तर तो फार [illegible] आहे. पारख [illegible] लिहिले गेले आहे मंगलाई, आता मी पुनश्च तुझा अभ्यास [illegible] सुरुवात करीत आहे. घाबरू नको. आजपासून दर [illegible] एक छोटासा निबंध लिहून पाठीव. विनायकाचा विचार, लोकांचे

सांगितल्याप्रमाणे मी तारीख २० ऑगस्टपासून येथे आलो. हे गाव मोठे आहे. मी विश्वविद्यालयाच्या बाजूला एका मित्राबरोबर राहत असतो. प्रकृती सुधारत आहे. काळजी नको.

चि. अरविंद व विपीन व चि. इंदुमती या सर्वांच्या प्रकृती कशा आहेत. कळवावे. आपल्याकडील अलीकडची पत्रे येथवर पोच [illegible] आहेत. [illegible] येथे अद्याप कांही नाही. [illegible] तात काय? [illegible] पासून या गावात एक मोठा अभ्यास प्रारंभ होणार आहे. ही पांच दिवस राहील. [illegible] दर पांच [illegible] वर्षांचा भरत असते. [illegible] [illegible] पुढील खेपेस कळावे आशीर्वाद नारायण.

ती. गं. ताईस व चि. [illegible] नाना यांचे दोन्ही [illegible] मिळाले [illegible] नमस्कार विनायकास -- माझे पत्र -- [illegible] तिकडे [illegible] दुसरी पत्र लिहविलेले पत्र पावले पोचले. मजकूर समजला. प्रायश्चित्ताबद्दल काय लिहावयाचे. ~~[illegible]~~ प्रायश्चित्ताशिवाय घरात येऊ देत नाही असे जर तुम्ही म्हणत असाल तर मला त्याचे [illegible] लागणार नाही. प्रायश्चित्त घेण्याची माझी कांही तयारी नाही. आणि ते कां म्हणून घ्यावे असे कांही तुम्ही सांगितले नाही किंवा मी कोणाचा खून केला नाही अगर पापाचरण केले नाही. मग कोणाची भीती? [illegible] [illegible] [illegible] प्रायश्चित्त घेतलेच पाहिजे. गळ्यातले [illegible] माझ्या गळ्यातले जानवे तुटले. [illegible] पांचसात [illegible] होती म्हणून [illegible] मिळाले. [illegible] आहे. [illegible] मिळणार नाही [illegible] देण्याचा [illegible] [illegible] [illegible] तुम्ही [illegible] तयार असल्याने [illegible] तसा प्रसंग येणार नाही. पण काय हो वहिनी, [illegible] पोरीचे [illegible] [illegible] तर तुम्ही

पत्रद्वारें इच्छा प्रदर्शित केली आहे तर! मी तुम्हांला असें विचारतो की आमच्या हिंदु पोरींच्या हातचे फलाहार; तुम्हांला चालत नाहीं ते इंग्लीश मडमसमान लोकांच्या हातचे कसें चालते व चालेल? आणखी येईल तसें लिहवेल पण मी गंभीर रीतीनें तुम्हांला प्रार्थना करतो की अशा खटाटोपाच्या हातचे स्वयंपाकपूर्वी तुम्हीं माझ्या गंगूताईच्या हातचे पाणी पिण्यास सुरुवात करावी. व नंतर हळूहळू जेवण्यास लागा. असें केल्यास फार आवडेल म्हणणें खरें वाटेल. वहिनी, या रीतीने जगांत आपल्यापैकी पासून व इतर लोकांशी आमच्या हिंदुस्थानची जी तुलना करावयाची लागल्यापासून फार आमच्या भगिनी वर्णिल्या अत्यंत आदर वाटू लागला आहे. लोकांच्या पाठीवर कोणत्याही शिकली जरी तुम्हीं गोऱ्या तरी तुम्हांला हिंदुस्त्रियांसारख्या कर्तव्यदक्ष वागणाऱ्या स्त्रिया मिळणार नाहींत. सर्व जगाच्या दृष्टीने हिंदुस्त्रिया या 'माता' व 'देवी' होण्यास योग्य आहेत. जर त्यांच्यात कोणती उणीव असेल तर ती शिक्षणाची. अस्तु. याविषयावर फार येथें लिहिण्यास अवकाशामुळें सवड मिळत नाहीं. पण पुन: एकदां आपणांस विनंती करतो कीं आपण माझ्या वरील प्रार्थनेचा विचार करावा. व फार तर्कानें करावे. तेथल्या मुलीच्या ओळखीमुळे कोण गेले म्हणजे तिच्या हातचे अन्न कसें चालते व तो कोण वाढतें म्हणून जेवायचे नाहीं यांचेच फार गूढ पडलें आहे. आणि हें गूढ उकलीत बसलें कोणी मनमोकळेपणानें मूर्ख बनाने सोडवून घ्यावे असें मी केसरीतून प्रसिद्ध करणार आहे. पहावे माझ्या म्हणण्याला कोणकोण मान देतात ते! वहिनी व पिंकु अक्का, आपण — मी जरी तुम्हां दोघांपेक्षा लहान असलो तरी माझ्या म्हणण्याला मान द्याल ना? असें झाल्यास म्हणतो मी आपला सर्व आभारी होईन. लि. अरविंद, विपीन व इंदुमती यांस आशीर्वाद

कळावे या पत्राचे अवश्य उत्तर यावे

हे विनंती आपला

नारायण

चि.सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद:-

विलायतेत कोणाही मनुष्याशी पत्रव्यवहार ठेवावयास वेळ सापडत नाहीं; कारण लहानपणापासून येथील लोकांस शिक्षण मिळालेले असते. पण सीताबाई, ही गोष्ट मात्र आमच्याकडे अजून शिकवायाची आहे आणि तितक्याच आपण प्रथम सुरुवात केली पाहिजे. तुम्हांसारख्या शिकलेल्या व वाढलेल्या मुली आमच्या कामांत जर हातभार लावणार नाहींत तर ती तक्रार कशी जावी बरें? विचार करून उत्तर द्याल. नारायण.

Letter No
27

"Ram"

Minneapolis; Minnisota
Michigan address.
Dated 6th Sept 14.

My dear Vinayak

Yours ~~of~~ 30th July to hand. Glad to read the Contents. Please go through the accompanying letter of dear Vahini and explain that to both. I think there will be no difficulty at all for you to understand. If you don't read twice or thrice. Then you shall be able to grasp. Create a sensation of that sort among the women at home & write me the response they give. I have spoken to you once while at Hubli about dear Gangutai; Perhaps you might recollect the occasion. Don't fail to persuade your sister-in-law. Remember there are good many ways of persuading her — i.e. a woman in her position. Follow some of them. You shall be crowned with at the end. Help dear Gangutai to write an essay on "our home". I am alright. more in my next. Yours Affly Naray.

Minneapolis 6th 9-14
Minnisota
Address the same

Letter No
37

"Ram"

My dear Balu

Yours together with Mr. Dhongade's to hand. Glad. How are you going on with your studies? Have you made any progress in your Sanskrit? What about your mathematics & history? You did not write me anything about the subject you like. You did not answer all my questions as ~~yest~~ yet. It seems that you speak much but do nothing. You say you will do this & that & at the end do nothing. More in my next

Yours Affly Narayan

Letter No
37

3.2.2

Ram

Minneapolis
Minnesota 6 9/14
address: as before.

My dear
Ramu

Your letter of 1st august posted seperally to hand on the 3rd Sept. Glad, you care for me. Thanks for the information given about Mr. Nadji I don't care if his brother or uncle sends him money now or not. He is well fixed in Ann Arbor and I have nothing to do with him henceforward. I have taken precautions now & I shall be able to support some friends within few months. However I shall give him the needed help & friendly advice if he cares. Sorry for Ganu anna's not paying to dear Bhaskar. God's will be done. More in my next. Narayan

---

Minneapolis
Minnesota 6 9/14
Address the same.

My dear Mr. Dhongadi

Excuse me for not writing on another slip. Your's to hand. Glad to see that you are helping Bhaskar in preparing two copies of the article he sent. Be always writing. I am doing well. You take care of yourself & your own people.

Yours
Narayan S. Hard

Letter No
37

Ram 11 223

Minneapolis 6th 9,'16
Minnisota
Address:- the same

My dear Bapu

Nothing from you this time Why so? If you are getting your mail regularl even now please ask once more to Tatya & Bhaskar & if they don't heed please let me know. I shall then post you seperate letters to your address

I want to write about this city but I think I shall do ~~it~~ so better next time as there is a state fair for 5 days in the next week commencing from tomorrow however I may say this much that this ity is divided into two parts by the river ississippi which is 2nd (not 1st as per my last) in he world, the first being the Amazon in South merica (Brazil) The river runs in a deep alley which has on its both banks a beautifu cenery, surrounded with ~~thick~~ trees. Every big city, I think s divided like this. For example Paris, London New York, Berlin, Chicago & others. Our own cities in India:- Calcutta, Delhi, Madras, Hyderabad (Deccan) & some others.

By the time you receive this letter I am sure you will leave for Hubli to enjoy the vacation. How have you prepared for your exam. Pleas write

Nothing more. Have you conveyed my B. C. to Mr. Kabbur? If not Please do so.

Yours aff
Narayan

Minneapolis; Minn.
13th Sept 1914
Michigan Address.

Letter No
28

My dear Vinayak

Nothing from. I am doing well. & hope the same with you. How are you going on with your studies? Do you receive from Bapu & Bhaskar? Do you read war news or not? If not, read.

More after I read from you

Your's affly
Narayan.

My dear Balu

Nothing from you. I may write you in detail after I receive from you

I shall be staying here for some time. & if at all my help is needed I may go to Europe. Please write

Your's affly
Narayan

Ramu & his wife
next time
my regards for them
both. N.H

पत्र नंबर
३८

६

॥ श्रीराम ॥

मिनियापोलिस; मिनिसोटा
तारीख १३-८-१४
मिनिसोटा विश्वविद्यालय

ति. सौ. वहिनी व चि. अक्कूस नारायणाचे दोन्हीकर जोडून शिरसाष्टांग दंडवत करून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना.

आपणाकडून या खेपेस पत्र नाही. कदाचित उद्याच मिळेल. इकडे आठवडाभर पाऊस सुरू झाला आहे. त्यामुळे थंडी पडत व थंडीस प्रारंभ झाला. मी उत्तरेकडील गावांत अमेरिकनांपुढें शेती व्यवहार पाहूं गेलो होतो. बाकी प्रकृती बरी आहे. काळजी नसावी.

आपला नम्र
नारायण.

पत्र नंबर
३८

॥ श्रीराम ॥

मिनियापोलिस मिन.
१३-८-१४.
मिनिसोटा विश्वविद्यालय

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद विशेष —

तुजकडून या खेपेस पत्र नाही. बोट उशीरा येण्याची व जाण्याची कारणे तुला मागें कळविलीं आहेतच. मुख्य कारण जोरात आहे असून आतापर्यंत जवळ जवळ ८ लक्ष लोक मेले व रोगी झाले. पुढें हिवाळा आला तेव्हां किती लोक दगावतील याची कल्पना करवत नाहीं. कदाचित मी मुंबईला जाईन. अद्याप कांहीं नक्की नाहीं. घायाळ लोकांची सेवा करण्यास मी तयार आहे असें सरकारच्या जाहिरात होताच मी माझें नाव नोंदल्याचे काल मला कळविलें आहे. रणांगणात गेल्यास कार्य अधिक देशाच्या हिताचे होईल. असो, याबद्दल पुढील खेपेस.

गेल्या आठवड्यात येथें जत्रा भरली होती. रोज ६० हजारावर लोक पहावयाला जात होते. प्रवेशाकरतां फी १।। रुपया होती. मीही एके दिवशीं गेलो. सकाळ पासून संध्याकाळपर्यंत त्याच ठिकाणी घालविला. या गावाच्या आजूबाजूची शेती ही मागच्या आठवड्या पाहून आलो.

कळावे

आपला नारायण

1 227

Minneapolis, Minn
13th Sept 1914

Letter No
38 "Ram"

Michigan U. Address.

My dear Bapu

Nothing from you for the last two weeks. Why so? Please be writing often.

I am well with my studies & health. Hope the same with you all

Yours affly
Narayan

Letter No
39

॥ Ram ॥ 228

Minneapolis, Minn.
20th Sept 1914
Michigan address

My dear Bali

Yours to hand. Glad that you read my letters so very carefully. I wish I would write you every time in detail but you know I have so many things to do. I receive good many letters from India & other parts of America & I am obliged to answer them all. At the same time I ~~am~~ think it is my duty to spare time for my dear Gangutai & write her every time upon a new subject. Of course a letter written to her is meant for all members of our house & they should also take some lessons from that. I have no time to write on the question you asked this time so please wait for a week more. I think I shall answer your question in one of the future [illegible]. Thanks to you for going to Mr. Bindurao M Desai. I am sorry I don't wish to write letters to those who don't care for them. I shall be writing to those who desire to answer me in return & not to any one else. I have no time to waste for them. If Bindurao asks you tell him the same thing. What more shall I write you? You did not take dear Pillnakkas signature last time. Why so. Take next time without fail. I would like to see her hand writing. Make a trick then she will sign

Yours affly Narayan.

230

Letter No
39

" Ram "

Minneapolis, Minnisota
20th Sept 1914

Address — as before

My dear Bapu

Yours of dateless letter to hand. Glad you received my letters at last. If you will read my आनन्द no 8 I think you will understand some thing about the term Indian. The word Indian is used to the Natives of America — the Red-Indians. We donot call our selves as Indian but as Hindu. If we say Indian then the Americans take us to be red people. Hindusthani is the general term that designates the ~~Hind~~ people from Ind.

Sorry to hear about the lecture on "the "Past glory of Karnatak" Well it should be so.

Bapu, I am thinking of going to the War Zone to relieve the suffering humanity as a member of British Red cross society. I have applied & they have accepted. I don't know what will happen next. If I go I will let you know. The British Embassy to America

Was seen personally & he gave me some hopes of taking me to the battlefield. Let me see whether I would get some experience or not.

Well; how have you done in your Exam. Please Write. Bapu, I think you shall be able to ~~g~~ take a group of our family once again. You know we had a group last year & it is not good. I wish I would get one group of all my bros & sis. at Hubli Don't send me that dirty picture but have one for me when you shall be there. & please be kind enough to send one. I am very eager to see. Never mind if Kaveri or any ~~one~~ other member misses. but have one. Don't hesitate to spend some three or four rupees. I shall pay you when I return [illegible] you like. More in my next.

Yours affly
Narayan

232

Letter No
39

"Ram"

Minneapolis, Minnesota
20th Sept. 1914

Michigan address

My dear Rama

Your two lines chit to hand. Glad to go thro' it. Thank you for the kind information you gave about Mr. Nadgir & his family. I don't care if Mr. K. Nadgir sends money to his brother or not. I have done whatever I wanted to do. I don't wish to take a single pie from him although he receives crores of Rupees from his brothers or state. I will work & depend upon my own Talent for my livelyhood & studies. God has endowed me with intellectual powers & ability, Courage & presence of mind & I shall make use of them to [illegible] shine in the world for the sake of my poor Countrymen. I have every confidence in me & so, I request you all not to care a bit for me.

Yours ever aff. Narayan

~~Jottu fulingak~~

My dear Vinayak

Your letters to hand. Eplas
You are pretty busy with your
Preliminary exam. Let me know how
you do in that. Vinayak! I am told by
three different persons about your careless-
ness towards your family members; they complain
against your conduct. Why? You are an educated
boy. You should never do so. why don't you take particu-
lar care about your sisters reading & writing. You can very
easily spare some minutes to correct her letters which
she writes to me or to others. Why don't you
keep a close watch on her correspondence?
Remember such a watch serves double
purpose. You should not avoid
that. See, what you shall
do towards that & write me. Yours
affly Narayan

2314

/लोक हिंडतील; हिंडतात विमानांने रान हिंडतील व आपापल्या देशाबाहेर पहावयाला मिळेल. लोक केव्हांही असेच असतात. हिंडण्या साठी आपले घरदार फिरतात व विकतो, नंतर म्हणजे इतके चकित लोकांची आशाही नीतच आहे. सर्व जग निमित्ताचा निमित्ताने असा आहे. त्यांच्या लोकांच्या मनीं हेके बाबतीत कारवा पाहतो. आपल्यासाठी काम करीत असावे. आज तूं माझ्याशी पत्रव्यवहार ठेवीतेस म्हणून जर तुझी कोणी निंदा केली तर उद्यां तूं त्यांच्यावर रागावशील ? [illegible] तुझा पत्रव्यवहार ही कधी होणार नाहीं म्हणावयाला ! असे वाटते, आणि लोकांना ह्याच्याच भयाने म्हणजे हिंदुस्थानात मी परत गेल्यावर माझी व तुझी दृष्टादृष्टी होणे कठीण होणार म्हणावयाला ? असे असेल की नाहीं ? असे असेल तर मला वाटतं, कठीण म्हणजे मी आपला निश्चय करतो व तुझ्याशी आता पत्रव्यवहार बंद करतो. आणि पुढे काही पाठवायचे नको. हिंदुस्थान सोडून निघून येईन जर. आणि त्यांच्या लेखाच्या विषयावर लिहून पाठीव, म्हणजे तो तुझ्या जुन्या दुकानी करीन पाठवीन. हे एक प्रकारचे विहंगम होय.

गंगूताई, निरंतर सुखा व आनंद असतात. दुसरीकडे तुमच्या गां. ठिकाण वगैरे आणि ते स्थानात ठेवून त्यांना कारांत लिहून ठेव म्हणजे बरे होईल.

तुझ्याली कसा आहे आरोग्याची पत्रे लाडकेची पाहिल्यानं दूध किती लागतील ठेविले होते. कसले, अर्धे गेले ना? "वहिनी, मला थोडी चाय द्या" म्हणून वहिनी पुढे हात पसरत असता तर "थोडीशी दे हिने" म्हणून मामी मला उत्तर देत असेल; आतां कसले पडलेला दिवशी कर्ज दूध नर नाहींसे वाटते असेल तर वहिनींचा [illegible] जीव रडवेला असेल नव्हे ? असें वाटते. गंगूताई, मला पिंडु अक्काच्या व वहिनींच्या मनाला कसेतर असा वाटतो. आपण [illegible] हररोज रात्रीं १०-१०॥ वाजता त्याला ही नाहीं कोणीचे घोट, किंवा पीठ, अथवा थोडी पीठ किंवा इत्यादिक कोरे कोरे करीत रहात असतील आणि मी वाचले तेव्हा तुझेच असा रडतो. का त्यांच्या मनात असे कसे कसें म्हणावे ? अजब आहे कसा दिवस पाहिले. आता, तूं वहिनीला व पिंडु अक्काला सांगशीं रात्रीं रहावयाचा बसलात असताना त्यांची बाधा होऊं नये व डोळे भरून नयेत म्हणून लोक उगीं हावीत दिवस थोडेसे अस फेकून देतात- ते नारायणाला दिसत होतं नये म्हणून थोडेसे थोडी पीठ अथवा दूध कोणाही जिवंत लोकांत यांना देण्याऐवजी, पाणीबाहेर अडिच ठेव म्हणजे त्यांचे आत्म्याला भोग, नाहीतर नाहीं. असो.

चि. अरविंद व विपीन आणि इंदुमती यांच्या प्रकृती कशा आहेत ना त्यांना अनंत आशीर्वाद.

तुझा नारायण

पाननंबर
३९

॥ श्रीराम ॥ 23 कु, मिनियापोलिस मिनिसोटा
तारीख - २०-९-९४

चि. सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद :- आपणाकडून माझ्या कोणत्याही पत्राचे उत्तर नाहीं. याचे कारण काय कळत नाहीं तरी आपणाकडून कुशलवार्ता लौकर कळवावे अशी विनंती आहे.

आपला नारायण

~~चि. सौ.~~ ಚಿ॥ ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅನೇಕ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು :-
ನಿನ್ನ ಚಿತ್ರ ಮುಟ್ಟಿತು. ಮಜಕೊಟ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿಲ್ಲ ಅಂತ ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೆ. ನೀನು ಬರೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವೆನು. [illegible] ಬೇಡ. ಅಭ್ಯಾಸ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. [illegible] ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು.

ನಾರಾಯಣ.

॥ श्रीराम ॥

चि. बिपीन यांस अनेक आशीर्वाद :-
तुला लिहावयाला येते ना? मग का लिहीत नाहीस? तुला काय काय येते ते मला कळीव. अरविंद तुझ्या बरोबर खेळतो कीं नाहीं? तूं त्याला मारतोस की तो तुला मारतो? लहु कोण आहे? (मारलाकोण) आक्काकाकीकडून रोज दूध पीत चला. नमस्कार घालतात ना? मारुती स्तोत्र म्हणत असतात ना? इंदुमती कशी आहे? कळीव उत्तर पाठ

तुझा
नारायण

गंगुता— सोबत पाठ-
विलेले चि. सिंधूचे
पत्र शुद्ध लिहिण्याचे
इतरत्र जाईल असें
पटीव. व त्याच्याकडून
उत्तर मागवून घ्यावे
[illegible] विरुद्ध
नको. आपला
नारायण

पत्र नंबर २३७ ॥श्रीराम॥ मिनिआपोलिस तारीख ३०-९-६४
५० मिनिसोटा
पत्ता- [illegible].

ति. रा. वहिनी व चिऊ अक्कास यांना प्रेमाने दोन्ही कर जोडून शिरसा-चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंती विशेष:- इकडे म्हणजे तारीख २८ सप्टेंबर रोजी (सोमवार) विजया दशमी -- दसरा असल्याने मला [illegible]. आपण दसऱ्याला श्रीखंड करून खाल्लेत की '[illegible]' केले होते अथवा बासुंदी पुरीवर ताव मारला असाल. या आठवड्यात मी तर खूप चैन केली. कारण नवरात्रात एके दिवशी श्रीखंड केले; दुसऱ्या दिवशी शिरा केला; तिसऱ्या दिवशी [illegible] (उपवास) केले व उरलेला आठवडाभर भात करीत आहे. शिवाय डाळ-वांगं, वांग्याची भाजी, [illegible] वगैरे मिळते. कारण सध्या मी जेथे राहत आहे तेथे दोन भारतीय मराठी मुले आहेत. ते स्वतः करून खातात. मी चैनीत काही दिवस घालविण्याकरता येथे आल्याकडे अभ्यासाने घरचे [illegible] स्वयंपाक शिकू वाटते. म्हणूनही स्वयंपाक करू- [illegible] हुरूप आला व मी तो शिकत आहे. [illegible] आठवण होते. [illegible] तुमच्या दोघांचे नाव घेऊन खातो; कारण आपल्याकडे हे पदार्थ करायला मला शिक- वले नसते तर अशा परदेशात असे पदार्थ खायला कधीच मिळाले नसते. तुम्ही चार दिवस बाहेर [illegible] मला इकडे स्वयंपाकी बनवीत होता म्हणून तुमची वारंवार आठवण होते. विनायकराव व भास्करराव [illegible] तुम्ही आता माझ्या स्वयंपाकी बनवा म्हणजे तीन चार दिवसांत तरी आपल्या पद्धतीचे उत्तम खायला मिळतील. वहिनी व चिऊ अक्कू तुम्ही मला स्वयंपाक शिकविला त्या- बद्दल मी तुमचा दोघांचा फार फार आभारी आहे. पण त्याबद्दल मी [illegible] मनात ठेवू नका. असो. मी एक दोन दिवसांत [illegible] आहे. पुढील पत्र [illegible] पाठवीन. हे पत्र दिवाळीच्या सुमारास तुम्हाला पोचेल त्या वेळी तुम्ही [illegible] पदार्थ खात अस- तील नव्हे? चिऊ अक्का, अमेरिकेतील तुमच्या भावाची आठवण [illegible] दिवशी आली होती काय? कळवावे. कळावे. आपला [illegible]

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद :- तुझे तारीख १९-ऑगस्ट'६४ नंबर ५० चे पत्र पोचले, [illegible]. सध्या तू [illegible] खरेच मी [illegible] ते काय करीत होतो? आणि आता मी नाही म्हणून तुला [illegible] कोणी नाही असे वाटते? पण काय गं मंगलाई! तुझे [illegible] करायला [illegible] तेथे नाही म्हणून तू तर सर्व दिवस [illegible] पाहायची! फार अभ्यास करते आणि सिनेमे काय? खरेच आता तुझा फोटो पाठवायला पाहिजे म्हणजे [illegible] तरी कसा दिसतोस! लवकर एक फोटो पाठवून तरी दे. तुझ्या सगळ्यांचे आणि विनायक, बाळ, [illegible] हे सर्वजण ठीक आहेत ना? [illegible] तरी अभ्यास करत जा. मग तुझी आठवण येत असते गं मंगलाई! [illegible] ने जी पत्रे लिहिली ती न्यूयॉर्कहून. आणि मी [illegible] आहे. न्यूयॉर्कला मी [illegible] [illegible] होतो [illegible] तेथे

कशावर जाऊ? आता आमचे न्यूयॉर्कहून ९०० मैल आहे व मिनिआपोलिस १५०० मैल आहे. म्हणजे मी अमेरिकेच्या गावांहून न्यूयॉर्क-ब्रुकलीन कुठकुठ जितके दूर आहे तितके दूर ~~असे~~ ही गावे आहेत. मग कमलाबाईंना लिहिलेल्या पत्रांत मी "तुमचा फोटो पाठवून द्या" असें कसें बरें लिहीन? मला तेच उद्धटपणाचे दिसेल असें तुला वाटतें काय? बरें, तुम्ही सर्व असें म्हणाल की कदाचित कमलाबाईंनी पत्र लिहून माझ्याकडे पाठविले असेल आणि मग मी येथेच एक पत्र लिहून पाठविले असेल पण नसेल, कमलाबाईची ही गोष्ट खरी आहे. तिच्या अंगी स्वतंत्र बाण्याचे रक्त खेळते आहे. आमच्या विचाराप्रमाणे ती आपण पत्र लिहून नंतर तें तुम्हासर्वांसाठी माझ्याकडे पाठवील असें होणे शक्य तरी आहे कां? या गोष्टी आमच्या — तुमच्यासारख्या [illegible] लोकांनी कराव्यात. बरें; आपल्या एका दृष्टीने जरी विचार केला तरी अमेरिकेतील मी पत्र लिहिणे असंभवनीय होय, कारण मला तुम्हां सर्वांचा व विशेषतः वहिनीचा स्वभाव माहीत आहे. तुझा फोटो आजपर्यंत एकदाच काढला आहे आणि तोही परवां सर्व मंडळी बरोबर. तुला विशेषतः फोटो आवडत नाही हें मला ठाऊक आहे. आणि फोटो काढून तूं पाठीव असें जर मी तुला लिहिले तर तुला फोटो काढवितां येणे शक्य नाहीं कारण तू परदेशांत आहेस आणि फोटो काढवयाला तुला मामा किंवा मामी कोणीही परवानगी देणार नाहीं हेंही मला पूर्णपणे ठाऊक आहे. मग मी तुला कसं बरें विचारेन? तुला न विचारतां मी बापूला आणि बापूला विचारेन आणि त्यांत कोणालाही गोवा अशक्य नाहीं. आणि त्याप्रमाणे मी मागेंच बापूला लिहिले आहे. आतां तरी तुझी खात्री झाली ना? आतां याच गोष्टी बापूला जरी ठेवला तरी माझी इच्छा तुम्हां सर्वांचा एक फोटो मिळवावा असावा अशी आहे. फोटो सर्वांचा — म्हणजे वहिनी, बिंदुअक्कापासून तो धाकुटी पर्यंत सर्वही जण त्या फोटोत असतील. आपण पूर्वी एकदा एक फोटो काढून घेतला आहे. तो चांगला नाहीं म्हणून मला आतां सर्वांचा एक फोटो पाहिजे आहे. तो तुम्ही मला द्याल काय? तूं तुझा फोटो कमलाबाईंच्या पाठीव असें मोठें पण मला तुम्हां सर्वांचा एकच असा एक फोटो पाहिजे आहे. तो सिंधू व सीताबाई आणि कावेरी असेल तर बरवी. मी अर्थात् तो कोणालाही दाखविणार नाहीं. तुम्हीही पाहिजे असल्यास कोणाला दाखवूं नको. असो, यावर अवश्य लिही.

मंगलताई! कमलादेवी व विमलादेवी यांच्याशी तुझा आतां पत्रव्यवहार सुरू झाला. दुर्दैवाने तुला इंग्रजी येत नसल्यामुळें त्यांच्या लिहिण्याचा अर्थ तुला कळत नाहीं व तुलाही स्वतंत्र पत्र त्यांना लिहितां येत नाहीं, तरी तुला अशा गोष्टींची माहिती पाहिजे असेल त्या पद्धतीने एक मराठी पत्र लिहून तें विजयाताईकडे अगर भास्करकडे दे. ते त्याचें निवळ भाषांतर करून पाठवितील. वहिनी, बिंदुअक्का, सीताबाई अथवा दुसरे यांच्या मनातील शंका अगर आपल्याकडील कोठल्या तरी बाबतीत यांच्यामध्यें कमलादेवींच्या पत्रांची चर्चा कर. आणि मग त्यामध्यें काय काय होईल तो पाहून

मग लिहून काढ. आणि पुष्कळ दे. पुस्तकांमध्ये इंग्रजी न येणाऱ्या मुलींशी पत्रव्यवहार करून त्यांना अमेरिकेची माहिती देण्यासाठी मी आणखीन कांही निराळी व्यवस्था केली आहे. येथे अमेरिकेत "महाराष्ट्र मंडळांत" तीन मुली आहेत. त्यांना मुंबई पुण्याकडच्या अज्ञानामुळें लोक आपल्या भगिनींशी पत्रव्यवहार ठेवण्यासाठीं मंडळाने विनंती केली आहे व ती त्यांनी मान्य केली असून लवकरच तुझ्याबरोबर त्यांचा मंडळामार्फत पत्रव्यवहार सुरू होईल. त्यांचेपण आले म्हणजे त्यांना तूं उत्कृष्ट मराठी अक्षरांत —कारण इंग्रजी मुळींच होऊं न देतां — त्यांना उत्तरे पाठव आणि चांगले चांगले प्रश्न विचार. प्रश्नविलक्षण, ते केव्हांही पाहूनं विचारावे. उगीच पांचट प्रश्न करूं नयेत कारण इकडील लोक किंवा विद्यार्थी केव्हांही कामात अथवा अध्ययनात असतात. कांही लोक कांहीं प्रश्नांना त्यांना उत्तरें देतां येत नाहींत. कारण वेळ नसतो. म्हणून विचारपूर्वक प्रश्नमालिका तयार करावी. लेखन इकडची लिहिण्याची थोडी रुची कळते लिहावीस म्हणजे पण वाचणाऱ्याचे थोडे मनोरंजन होते. विनायक, भास्कर पुढे कळवतील.

Minneapolis, Min
27th Sept 1914

Letter No
40 "Ram"

University of Michigan
Ann Arbor, Mic.
U. S. America.

My dear Vinayak

Yours - No 37 - to hand. Glad to read your details. What a fool you are! You say that I have written for the Photo? Is it possible? Read Gangutai's & you will understand how impossible it is: Although I have not asked in Kamala Devi's, I ask in this for such a photo. Will you try to get one for me & send at your earliest Convenience. Before answering to Sister Kamala's letter ask Gangutai to write a marathi answer & then translate it in a very easy way. Let me tell you to take precautions again. Kamala Devi should not, at any rate, understand the ignorance of our sister. Write me in full about such letters, so that, I may hint you the way how to answer a question. Has she asked you ~~to~~ nay to Gangutai — to establish a club there? Has she asked you her to send the names of the members? If form a भगिनी मंडळ of गंगूताई, सीताबाई, कावेरी, हिरू, Tatya

एकदोन दिवसांत मी हे गाव सोडून ऍन आर्बर ला जाईन. जातांना वाटेत एक दिवस शिकागो मुक्कामी राहीन. पुढील खेपेचे पत्र त्या ठिकाणाहून लिहीन. नंतर १५ दिवसांनी मी उन्हाळ्याची सुटी फक्त शाळेविषयी वाचन "[illegible]" करून घालवीन. माझी शाळा पुढील आठवड्यात उघडेल. असो, आतां बरीच कामें झाली, उद्यां उठल्याबरोबर उत्तर होईल आणि अठ्ठावीस पत्रें लिहावयाची आहेत तरी येथेंच तुमची रजा घेतो. नारायण —

चि. सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद :- तुमच्या गावीं मी आल्यावर एक युवतीस (ही युवती ब्राह्मण कन्या आहे.) आल्याबरोबर [illegible] ठेवण्याचे [illegible] विचारले आहे. गंगूताईच्या पत्रांत लिहिल्याप्रमाणे उत्तर देण्याची व्यवस्था करा. सर्व जण स्वतःचे आपआपल्या कामांमध्ये कांहीं नवी गोष्टीची चर्चा करा. माझी पर्वा केली नाही पाहिजे पण उपास करून काम करा. कामाची दिशा भास्कर सांगेल. कळावे — आपला, नारायण.

Wife & some Women from Tembe's & others. Have policy & then place your foot. Bāpu & Bhaskar shall be of use. I have written to Bhaskar today & you read that if you find it. Write इशारा for that. I am leaving this city in a day or two & will go to Ann Arbor to join the University. My next letter will be written to you from Ann Arbor. Do you read War news? Why don't you write anything about that? Do you get papers to read? Write. Nothing more — Your's Affly Narayan.

My dear Ram.

Your two lines to hand. Glad. Will you please read dear Gangutai's & try to get a photo for me? A group Photo of all the members. Don't keep any copy at home if you like, but send me one. I shall be thankful to you for that. Please write

Your's affly
Narayan

Letter No 40 238

Minneapolis, Minn
27th Sept 1914

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America

My dear Balu

Your two lines to hand. Glad. Let me know how you have done in your exam. It's bad! You are suffering from itches again. Sorry. Did you receive any ointment

ಮಿನಿಯಾಪೋಲಿಸ್, ಮಿನ್
॥ಶ್ರೀರಾಮ॥ ತಾ. ೨೭-೯-೧೯೧೪.

ಶ್ರೀಯುತ ಧೊಂಡಿ [illegible] ಅನೇಕ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು:

ನೀವು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಬಹಳ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾವು [illegible] ನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಆದರೂ ನನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. [illegible] ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ತಮ್ಮ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಮ್ಮ ದೇಶದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ..... ನನ್ನ [illegible] ಓದಿದರೆ

from Tatya? How do you feel? Thanks for Dhongadi. Take care of your health. Study hard. I need not tell you about it. Try to get ideas of Vahini & Pillu akka everytime. Don't forget.

More in my next.

Yours affly

Narayan.

ತಮಗೆ ಚಿತ್ರರಚನೆಯ ಕಲಿಕೆಯು ತಿಳಿಯುವದು. ತಮಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರ ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ನಾನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ತಯಾರ ಇದ್ದೇನೆ. ತಾವು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ದೇಶದ ನೆಲವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು

ತಾವು ಡೆಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ನಾನಾದರೂ ತಮಗೆ ಬರೆಯುವೆನು

ತಮ್ಮ

ನಾರಾಯಣ

पत्रनंबर
५१
240
Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S

आन् आर्बर; मिच.
~~Hubli~~
मिशिगन विश्वविद्यालय
Dated ५ आक्टोबर 1918

To ति. गं. वहिनी व चि. अक्का नारायणाचे दोन्ही कर जोडून चरणावरती मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार.

विनंती विशेष.

हे पत्र [illegible] नोव्हेंबरच्या दुसऱ्या आठवड्यात केव्हां तरी पोंचले पाहिजे. मेलस्टीमर बरोबर जात असेल तर हे पत्र पहिल्या आठवड्यात, नसेल तर दुसऱ्या आठवड्यात अखेरच्या रात्री पोंचेल. त्याच सुमारास केव्हां तरी तारीख ११ नोव्हेंबर येईल. वहिनी, त्याच दिवशी मी तुम्हां सर्वांचा निरोप घेऊन या १५००० मैलांवरील देशास येण्याला निघालो. चि. अक्काचा निरोप मी त्यापूर्वी चार दिवस घेतला होता. (त्या घटनेनंतरचे माझे हे पत्र आहे असें तुम्हांला त्यावेळीं वाटेल, व तुम्हीही त्याच सुमाराचा जे पत्र लिहाल ते मध्य जानेवारी बरोबर (एक वर्ष मागे असें म्हणाल! कित्येक शास्त्रज्ञांचे आहे एवढा आमचा भारत देश व लोक स्वर्गातील नरक सुद्धा जातो म्हणजे मृत्युलोकींचे लोक येथे ~~काल~~ आयुष्याच्या स्पर्शाने अंतरात ~~ब~~ आकाराबरोबरी पडलो ब्रह्मानंद देतात. पण ~~अहो~~ वहिनी, व चि. अक्का अमेरिकेसारख्या परक्या देशीं गेलेल्या आम्हांला हिंदुस्थानासारख्या मृत्युलोकांतील बांधव, त्यांच्या आत्म्यास शांती प्राप्त व्हावी, त्यांच्या [illegible]

३ -2141

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
म्हणजे तो वर्षाच्या डोंगरावरून [illegible] [illegible]
जून १९७५ पर्यंत चालू राहील. विश्रांती फक्त
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]-नाताळ)
म्हणजे १५ दिवस मिळेल. पण वर्षाचा डोंगर
उतरून स्वारी [illegible] आली म्हणजे त्याची
धावपळीमुळे पुन्हा १० दिवस (वसंत ऋतु)
सुटीरूपी विश्रांती मिळेल. जून महिन्यात तो
बैल (आमची स्वारी) विशेष थकलेला असल्या-
मुळे लोक (आमच्या स्वारीस) ३-३॥ महिने
उन्हाळ्यात विश्रांती घ्यावी लागते. [illegible]
कार्य सुरू [illegible]. असो — चि. सौ. [illegible]
चि. [illegible] नमस्कार कळवा. मुलांच्या प्रकृती [illegible]
असतील. उन्हाळ्याची [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
आज बरेच [illegible] आहे आणि व डोकेही दुखत
आहे, म्हणून पुढची [illegible] [illegible] भाग आहे. [illegible]

[illegible]   आपला [illegible]
[illegible]
[illegible]

२८१२

पत्र नंबर
५१

॥ श्रीराम ॥

विलिंगडन विद्यालय
आर्ट सर्कल, जि.
मु. पो. ओझर
०८-५-१०१५

चि. गजाननास अनेक आशीर्वाद विशेष —

तुझे स्नेह पत्र तारीख - २५-८ नंबर ३ चे मला आज संध्याकाळी येथे उतरल्याबरोबर मिळाले. तुझ्या पत्रात ही विशेष मजकूर नाही म्हणून मीही तुला स्वतंत्र लिहू काय? —! खुशी म्हटले तर पुन्हा राग येतो. काही माहीत नसताना मुद्दाम मजकूर शोधून काढावयाचा आणि मग लिहावयाचे तरच बरे होणार. काही आणि लिहूं अगर हे लक्षपूर्वक मला सांगतात काय? पण मी हार मानणार लिहिणे की नाही? अशाच कागदावर मज- कूर शोधून काढ आणि लिही. आणखी काही लिहू शकलो पत्र तरी पाहिजे. कसे! अगदी स्वैर लिहिले आहे - का? आहे की नाही बहादुरी! असो. आगगाडीबद्दल मागे सविस्तर लिहिले आहे. दासबोधातही थोडेसे लिहिले आहे. ते अवलोकन कर आणि त्याप्रमाणे कर. श्रीरामनामाच्या गोष्टी माहीत आहेत ना?

नारायण

घोरांतील मार्ग सुलभ व्हावा याकरता आमचेकडे करतील? बरें, तुम्ही मजकरता येत्या ११ नोवेंबरचा काय बेत ~~ठरविला~~ केले आहे, किंवा काय? एक वर्षभर मी तुमच्याकडे भेटलो नाहीं म्हणून वर्ष झालें तरी कोठे भेटणार? हो, आता विचारतो? भेटलो नाही पुढचे अजून ठरला तरी मार्ग सुलभ व्हावा म्हणून इशारीत करायला आज दाखल केले सुद्धां आहे, नाहीं असे म्हणावे! अमेरिकेमार्फत पाताळ कोठलातरी मजकूर मार्ग – अधिकारियांकडून सुलभ चालवायचा – द्रव्यदान – आणि तेही म्हणजे पुष्कळशिवाय माझ्या आत्म्याला शांती मिळत नाहीं; पण तुम्हां उभयतांकडून पैसे नको. पण तुम्ही सोपा मार्ग शोधून काढला आहे, आणि तो आपल्यापाशी. अलीकडे, माझ्या नावाची चार रोज चिठ्ठ्या पाठवायचा विचार सोडले, म्हणजे आता माझे असें इच्छित तुम्हांला वाटत आहे. नाहीं? असो.

मी सिमल्याहून तारीख २९ रोजीं निघून दिल्लीस गेलो. तेथे एक दिवस राहून आज म्हणजे तारीख २ आक्टोबर पुनः सेगांवीं (आज आश्रमात) आलो. शरीर प्रकृति ही बहुतेक ठीक म्हणता येणार नाहीं-

2449

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America.
4th oct 14

Letter No
41

,, Ram ,,

My dear Vinayak

Your two lines to hand. Glad for the same. I too can't write you anything today as I have no time, the reason being that I came here only yester day after completing my long tour of the Summer vacation

More in my next

Yours affly
Narayan.

Letter No 41 245 4 10-14

My dear Ramu

Your's Whand. Eylad

I came here yesterday after completing my tour of the Summer Vacation. I was, on my way, in Chicago for one day. Joined the U. again.

More in my next to you.

Your affection.

Narayan

University of Mich.
Ann Arbor, Mich
U. S. A.

Letter No
41

4-10-14

My dear Balu

— Glad for your two lines. Be reading the war news. Don't fail. I came here yesterday & joined my College. My B. Nó to dear Pillu akka & vahini.

Your affte
Narayan

पत्र नंबर
४2 /

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
तारीख ११ १०/५४

श्रीराम

ति. गं. वहिनी व चि. अक्कू यांस उभयतांस नारायणाचे

दोन्हीकर जोडून [illegible] मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:- काय असेल ते असो; जुलैपासून पत्र आले [illegible] एकही पत्र मला आठवड्यात आले नाहीं. का? कळत नाहीं. माझी पत्रे आपणाला [illegible] मिळत नाहीत, यांत माझा दोष नाहीं. लिहिण्या विशेष काही नाहीं. बाकी पुढील पत्री. आपला नारायण

चि. मंदाताईस अनेक आशीर्वाद — (तुझ्याकडून गेल्या खेपेस पत्र नाहीं पण उद्यापासून येणारी नेहमीची पत्रे मिळतील. माझी पत्रे मी [illegible] (तुझ्यांकडे पोचत नाहीत याची कारणे माहीत नाहीत तरी पण तूच हे एक कारण होय. माझी पत्रे पोचली नाहीत म्हणून तर तू पत्र पाठवायचे सोडले नाहीस ना? मंदाताई [illegible], काय कारण झाले ते मला कळव. माझा अभ्यास सुरू झाला. मी माझ्या मित्रांबरोबर राहायचे सोडून दिले. त्यांचा [illegible] निराळ्या खोलीत - निराळ्या गल्लीत - राहत आहे. [illegible] म्हणजे लोक भेटत असतो. याचे कारण [illegible] मार्गी जे पत्र लिहिले होते त्यावरून (तेथील तुमची [illegible] आहे) [illegible] नाहीं कळले तर विचार म्हणजे [illegible]. यावेळेस मी तुझी [illegible] पाठवायचा होता पण मंगला, त्याला बिलकुल वेळ नाहीं [illegible] पुढे पाठवीन. [illegible]. सर्वांच्या प्रकृती कशा आहेत? (तुझा कार्यक्रम कसा आहे कळीव.
तुझा प्रिय नारायण,

चि. सौ. सीताबाईस अनेक आशीर्वाद:—
वरिष्ठ अधिकाऱ्याच्या [illegible] कितीही मागणी केली तरी तो [illegible] मागणीकडे [illegible] देत नाहीं, कारण त्याचे अधिकार [illegible] असणारे आणि म्हणून त्याचा गर्व पडलेला असतो. त्यांनी काही [illegible] आपली [illegible] आहे. [illegible] व ते मागत असलेली [illegible] इच्छा होऊं नये हेही शक्य आहे. मग आम्ही पत्र पाठवा म्हटले तर त्यांनी पत्र कशी पाठवायची? आपला नारायण

248

1

U of Michigan
Ann Arbor
Mich, U.S.A.
1-10-1914

My dear Ramrao

No letter from you. Why so? Did you receive my letters or not? Please state. ~~How~~ are boys & girls?

Narayan

My dear Bapu

Nothing from you. Why so? I am pretty busy ~~this week~~ so, please excuse me for not writing to you moreover I fear whether you receive my letters or not. So, I dare not to spend my time in writing you all in detail.

Yours affly

Narayan

Letter No
42

+Kail!

U. of michigan
Ann Arbor. Mich.
U. S. America
11-10-14

My dear Vinayak.

Nothing from you this week although I received my other mail from India. Why so? How have you done in your preliminary. Please let me know. more after I get time.

Yours affly
Narayan

Letter No
42

U. of mich
Ann arbor.
Mich.
10-10-14

My dear Balu

Nothing from you. Please write often although you don't receive anything from me.

Yours affly
Narayan

Dear Mr. Dhangadi
How are you ? Write about
your health.

A. Handikar

Letter No
(43)

"Ram"

Michigan University
Ann Arbor, Mich. 250
U. S. America,

My dear Dannu, Vinayak & Balu 18. 10-14

Nothing from you for the last 15 days. I don't know whether I will receive this week or not. The war has begun to speak upon poor people like us. Can't help. Henceforth, my boys, I shall not be in a position to write you letters but I will write you cards of about 50 lines. The chief reason of this being that letters are more suspected. Sometimes letters — I hear — are not delivered to the addressee. ~~Cott~~ Cards can be read very easily by the C.I.D. people & they can be delivered after perusal. So, I thought it better to write cards & save time. It, therefore, does not mean that you should also do the same thing. You be writing letters as usual. There is no harm. Explain this fact to dear Vahini, Pilluakka & Gangutai. Also drop a card to Haribhau. ~~At~~ Hari at Khandwa. More in my next card.

Yours affly Narayan

चि. गजानन व विनायक आशिर्वाद. - - तुमच्याकडून गेल्या पंधरा दिवसात
पत्र नाही. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] तुझा [illegible] नारायण
[illegible]

Fr. N. S. Hardikar Esq
U. of Michigan
Ann Arbor
Mich
U. S. A.

ANN ARBOR
MICH.
1914

HUBLI
DEL.
22 NOV. 14

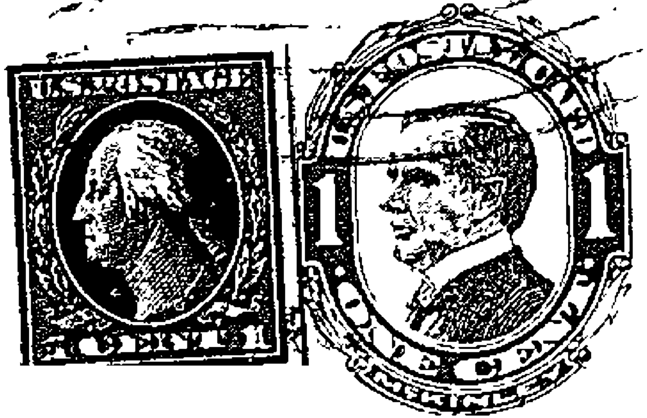

R. K. Shevade Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay
India

India

पत्र नंबर
३९

२५

॥ श्रीराम ॥

मिनियापोलिस ; मिनिसोटा
तारीख २० ऑक्टोबर ६६
मिनियापोलिस . पत्ता

ति. सौ. वहिनी व चिऊअक्कू यांस नारायणाचे दोन्ही कर जोडून लिहावे पत्री मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंती -

आपल्या उभयतांचा निरोप कळला. पत्र वाचून फार-फारच आनंद वाटला विशेषतः चिऊअक्कूने लिहिलेले दोन निराळे शब्द मी पत्र हाती पडल्यानंतर १०-१२ दा वाचले. त्यांत विशेष कांही होते असे नव्हे. तर एक प्रकारचा अवर्णनीय आनंद होतो. हा आनंद कसा होतो हे "पाषाणात आशा कैसा तडकले ! जावे त्याच्या वंशा तेव्हां कळे !!" याप्रमाणे वृद्ध अशिक्षित माणसाच्या परकीय देशांत माझ्या माणसाच्या कष्टाळू मनुष्याचे भल्याशिवाय त्याला बिलकुल कळणार नाही. परत पत्रे हाती केव्हां येतात व मी वाचीन केव्हां असे मला होऊन जाते. "हिंदुस्थानातून तुला तुझ्या खर्चाकरतां एक दमडीही कोणी पाठवून देत नाही ; तुला तिकडून पैसे मिळवावे लागतात आताही नाही असे असून तू आपला बाजूला ठेवून तुझ्या ऑफिसच्या मंडळींकरतां व आप्तेष्टांकरतां खर्च करतोस व त्यांच्या पत्राची इतक्या आतुरतेने वाट पहातोस, याला काय म्हणावे ; त्यांपासून तुला तर आधार कांहीं होत नाहीं तो नाहीं उलट पैसे मात्र खर्च करावे लागतात." असे माझ्या एका मित्राने मला म्हटले व माझ्याकडे पाहून त्याला मोठा अचंबा वाटला. "मी पैशाचा कुबेर नसून मनःप्रेम पाहिले आहे आणि तत्प्रीत्यर्थ माझ्या प्राणाचाही धक्का बसला तरी पत्करेन" शेवटचे उत्तर देणे भाग पडले. वहिनी व चिऊअक्कू - यावरून तुम्हां दोघींनाही कळेल कीं मी तुमच्याकडून येणाऱ्या पत्राची किती वाट पहात असतो ती. माझ्या प्रकृतीस अशक्तपणाकडून होणारे त्रास जरी जिवाला असह्य तरी मनाचा समाधान प्राप्त होते व सबंध आठवड्यात झालेल्या श्रमाचा एकदम परिहार होतो हे मी प्रांजळपणे कबूल करीत आहे. तुम्ही सर्वांचीच माझ्या मनात माहीत आहे. पण आठवड्यातून एकाच दिवशी पंधरा मिनिटे स्वस्थ चित्ताने बसून सर्वांपत्यांच्या गोष्टी लिहिण्यास तुम्हांला रविवारी अवसर मिळेल अशी माझी पूर्ण समजूत आहे. तुम्हीं कांहीं फक्त नाव अगर दूध आटवतांना अथवा स्वयंपाक करतांना सुचतील ते लिहून ठेवल्यास सहज सांगू शकाल व पुढेही आनंदाने लिहू शकाल. बाळूकडून लिहविण्याचे गंगूताई अगर मीनाबाई कडून लिहविले तर त्यांनाही लिहिणे येईल, त्यांची अक्षरे सुधारतील. बाळू हस्तलेखन लिहितील व त्यांची अक्षरे आपोआप सुधारतील. सर्वांचे चांगले आहेत म्हणून पुष्कळ लिहिण्यास आरंभ करावा

मावल्याचा बऱ्याच गोष्टी शिकावयाच्या आहेत व पुढील विद्या शिकावयाच्या आहेत. शिक्षणाने मनुष्यात किती फरक पडतो हें तुम्हांला थोडेतरी समजले पाहिजे. कारण तुम्ही [illegible] सारखे क्षुल्लक रडे [illegible] कुबडीचा आधार घेतोचे. प्रत्येक गोष्ट नवीन नेहमी [illegible] बरे वर आपण [illegible] ज्या कांहीं गोष्टी करीत असू त्या किती पोरकट होत्या हे तुम्हाला कळूं लागल्यावर. मित्र अमुक हिंदुस्थानात बहुतेक सर्व ठिकाणी वेशान्तर करून हिंडून आलेली आहे. तिच्या इच्छेप्रमाणे [illegible] सुधारणा केल्यां आल्या व यावरील आणि लोक पाहिल्यामुळें तिच्या मनाची व बुद्धीची जागृती झाली. आतां तुम्ही [illegible] सुधारणेच्या ठिकाणी जाऊन राहिल्यास म्हणजे तुमच्यात आपोआप फरक पडेल. याचे कारण आपण आपली खबरदारी ओळखून बाहेर जेव्हां पडूं लागतो तेव्हां आपले अज्ञान नाहींसे होऊन आपल्याला चांगली दृष्टी येऊं लागते. याला [illegible] शिक्षणाचे फायदे. पुढील शिकावयाच्या बाबत [illegible] तें काम करून घ्या, म्हणून सांगावयाचे कारण तेंच. आमच्या वरील मंडळीच्या हातून ज्या चुका घडल्या त्या चुका पुढील मंडळींच्या हातून घडूं न देण्याची खबरदारी आम्ही व तुम्हीं आतांच घेतली पाहिजे. तुम्हांला शिकावयाचा बेत नाहीं म्हणून बाहेर [illegible] ना ? कां बरें ? कारण वरील मंडळींनी तुम्हांला उत्तेजन दिलें नाहीं म्हणून. आणि तीच चुकी आपण करणार आहां ? नाहीं ना ? मग मुलींना उत्तेजन द्या. मी सौ. श्रीवास्तवांना आज २ महिने सारखे लिहितो आहे पण एकेही उत्तर नाहीं. याचे कारण एकच लज्जा. मुलींनी परपुरुषाशी पत्रव्यवहार ठेवणे म्हणजे जणूकाय निंद्य. पण परपुरुष जरी बंधू आहे त्यांची खात्री असून मुली लोकांकडे पहावयाचे बरें काय ? कांहीं असो. तुम्ही त्यांना उत्तेजन द्या व दर आठवड्याला [illegible] कोणाही जरी मजकूर नसला तरी इतकेंही पण "अरविंद, विपीन, व इंदुमती यांच्या प्रकृती ठीक आहेत आम्ही या आठवड्यात अमुक अमुक करीत होतो, वाचले, पोहे कांडले, कडबोळी केली, [illegible] पीठ वाटले" इत्यादी तरी लिहून कळवा. म्हणजे घरांत काय चालले आहे तें कळल्यासारखे होईल व ते वाचल्याने [illegible] मिळणे शक्य नाहीं तरी नांवे लिहूनच समाधान मानून घेईन.

२५४

वहिनी व चिऊअक्का, सुलोचनाबाईं पुढे चालू असल्याने तुम्हांला आता माहीत आहेच. स्मारकावर (एकूण 2 कोट रुपये) उभे ठाकले असून आता पर्यंत जवळ जवळ ५ लक्ष रुपये जमले असा अंदाज आहे. क्रिकेट बोर्ड सरकारी होऊन पडले आहेत. या सरकारी लोकांनी सुरुवात करण्याकरता स्मारकाचा जागेसाठी एक अर्ज मी. इंग्रज सरकार कडे केला होता. तो मंजूर झाला असून बहुतेक सध्या जागा लागेल. मी स्वतःचे— सत्यो-द्धारक लोकांना साहाय्य करण्यासाठी — ही कामगिरी पत्करली असून जाण्याचा प्रसंग आल्यास या महिन्याच्या शेवटी जाईन. अद्याप नक्की ठरले नाही. आताच सांगण्याचे कारण की एकदम अशा रीतीने ही बातमी कळल्यास तुम्हाला जराच धक्का बसेल. स्मारकावर — की ज्या ठिकाणी हल्ली लोक राहतील — याच ठिकाणी जागा आहे तेव्हां पुढे काय होईल ते खरे. काळजी करू नये. गेलो तरी माझी पत्रे याच पत्त्यावर पाठवत जावीत. सध्या मी नेहमी भेटतील व मीही आपणास भेटण्याचा प्रयत्न करेन. अद्याप काही नक्की नाही हे मात्र विसरू नका. ति. सौ. मावशी ला माझा प्रेमपूर्वक श्री. ना. नमस्कार कळवा

कळावे — आपला नारायण.

पत्र नंबर
२८

॥ श्रीराम ॥

सिंगापोर, सिलिगोरा
तारीख २०-९-५४

सिलिगान मार्ग पत्ता.

प्रिय मंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुझी दोन पत्रें एकदम पोंचली. अलीकडे मला एकेक दोन दोन आठवडे उशीरा येते म्हणून तुझ्या पत्राकरता वाट पहावी लागत नाही. पण त्याचप्रमाणे तुम्हांला ही उशीरा मिळत असेल च. माझे नंबर २८चे पत्र माझ्या एका मित्राकडून तुम्हांला एक आठवडा उशीरा मिळाले. अलीकडे तरी मी माझी पत्रे कुणाकडून पोस्टात टाकविली नाहीत. अनेक वेळा पूर्वी आज कल करता मी लोकांकडे ही माझा पत्रव्यवहार देत नाही हे तुला माहीत आहे. उदाहरणार्थ माझे मार्सेलिसहून लिहिलेले पत्र तुम्हांला २-३ महिन्यानी पोंचले ना? पहा, म्हणजे झाले. बहुधा आमची चिठ्ठी अलीकडचे पत्र अशीच उशीरा तुला मिळत असे वाटते. कारण माझ्या मित्राने — मी कामात असल्यामुळे — ते पोस्टात वेळेवर टाकले नाही. असो तरी काळजी नको.

मंगूताई, तुझ्या पत्राबरोबर सौ. चि. सौ. सिंधूचे पत्र आले आहे. त्यांतले तिचे पत्र वाचून माझे अंतःकरण भरून गेले — इतके ते हृदयस्पर्शक आहे. "मी बराबर! मला फार संकट होत आहे! तुम्ही हिंदुस्थानात परत यावे तोंपर्यंत मी जिवंत असेन की नाही हे सांगता नाही, मी अशीच रडत बसणार!!" असा तऱ्हेने

तिने लिहिले असून "काय पाहिजे असल्यास मंगलाईला विचारावे" असें म्हटले आहे. तूं कृपा करून मला तिची सर्व हकीकत कळविशील काय? तुला तिच्या संबंधाने कांहीं हकीकत माहीत असल्याचे मला [illegible] चि. मालतीने कळविले होते. त्याकडे मी काणाडोळा केला; पण आजचें तिचे पत्र पाहून मला जरा वाईट वाटले आणि तुझ्याकडची सर्व खरी हकीकत मिळविण्याचे मी मनांत आणले, आणि म्हणून तुला लिहीत आहे. तुझा व तिचा पत्रव्यवहार चालू आहे. तेव्हा तुला तिची विशेष हकीकत माहीत आहे. निदान वहिनींना माहीत असेल. तर हकीकत थोडक्यात मला पूर्णपणे, सविस्तर लिहून — उलट टपालाने कळविशील ना? तसेंच ही हकीकत ज्यावेळेस कळविशील त्यावेळीं आवश्यक एक कामगिरी कर, आणि ती ही की तुझा व तिचा जो पत्रव्यवहार झाला आहे तो सगळा पाठवून दे. पाठविशील ना? त्यावरून मला तिच्याविषयी कांहींतरी ठरवायचे आहे. पत्रव्यवहार सगळा म्हणून माझी मंगलाई मजवर रागावणार नाहींना! मी तसें लिहिले नसतें पण मला आज-काल प्रत्येक गोष्टींत संशय येऊं लागला आहे आणि मला त्याचा पूर्ण छडा लावायचा आहे. तें सर्व तुझ्यावर अवलंबून आहे. तरी न विसरतां असें काम कर. तें पत्र पुण्याच्या पत्त्यावर व पाठवितां पत्रावर [illegible] पाठीव.

मंगलाई,— आज [illegible] जे अंत: पत्र लिहिले आहे यांत "मानी स्वाभाविक आवेश लिहून तुझ्या पत्ररचना बद्दल थोडी टीका केली आहे.

इतके दिवस मंगलाई नाराज झाली असावी आणि म्हणून तिची पत्रें आली नाहींत. मग आतां मी नाराज होऊं कां? पण त्याला काय इलाज!!.... हे त्याचे 'पावित्र्य' कुठून तुझ्या कृपेपाशीच आधीन आहे. त्याला तूं उत्तर काय बरें देशील? त्याच्याशी पत्रव्यवहार ठेवण्यास आमच्या शौक नाहीं ठेवलीस व आमच्यावर नकोत कुठलेही म्हणून तूं इतकी पत्रव्यवहार ठेवणार नाहीस कदाचित. आणि ते बरोबरही आहे. तुझ्या परिस्थितीत असलेल्या अशा लोकांशी शी पत्रव्यवहार ठेवणे कसेंच दिसतें बरें! पण असें नव्हे कीं आपण भगिनीप्रमाणे एखाद्याशीं पत्रव्यवहार ठेवणे म्हणजे त्यांत दोष असत नाहीं. कारण आपण बंधु म्हणून मानतो व जो आपणास स्वत:च्या भगिनी प्रमाणे वागवतो त्याशीं जर विश्वासघातकी गोष्ट बोलल्या तर परमेश्वराच्या दरबारीं त्यांना कधीही माफी मिळत नाहीं; मग कायद्याने वागले म्हणजे झाले. तसेंच पत्रें लिहिण्यांत व वाचण्यांत कांहीं गुप्तता ठेवूं नये; कारण संशयाला जागा होते. वहिनी, पिंडुअक्का यांच्या व चि. नंदूच्या साक्षीने तूं कोणाशीही आपली प्रेमाने संभाषण केलेस किंवा चार ओळी लिहून एखाद्या विषयावर आपले मत कळविलेस तर तुला कोणाची हरकत?

पत्र नंबर
५२

256

॥ श्रीराम ॥

[illegible]
[illegible]
यु. स्टे. अमेरिका
ता. २५-१०-९४

ति. स्व. [illegible] नारायणाचा [illegible]

[illegible] नमस्कार विज्ञापना. [illegible] आहे. [illegible] आहे. [illegible] नाही. [illegible] आहे. [illegible] आहे. [illegible] आहे. [illegible] आहे. अस्तु, [illegible]

आपला [illegible] नारायण

चि. [illegible] आशीर्वाद. विशेष: [illegible] आहे. [illegible] नाही. [illegible] आहे. [illegible] आहे. [illegible] अस्तु, [illegible] आशीर्वाद. विशेष काही नाही. [illegible] विनंती — तुझा नारायण.

My dear Ramu, Vinayak, Bala & Bapu, Excuse me [illegible] about [illegible] I am [illegible] Please write me without fail. My [illegible] & all my well wishes. More after I read from you. Yours

Ever affectionate Narayan.

PASSED CENSOR.
BOMBAY.

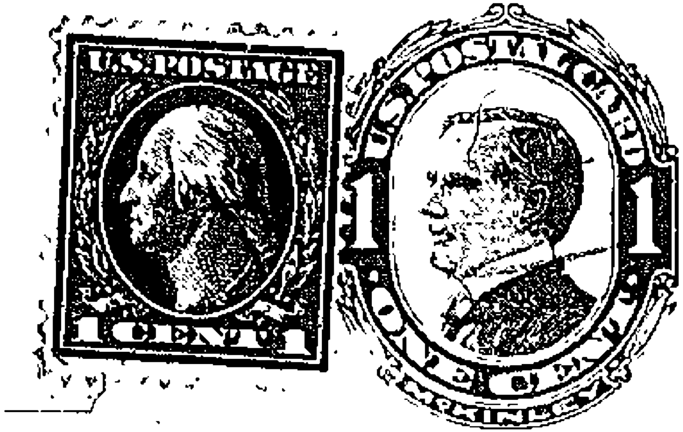

R.K. Shevade
Esq
Shevade Tembe Co
HUBLI
Bombey Prey
India

India

पत्र नंबर
४५

२४७
॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय,
ॲन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता२-११-४९.

ति. म. वाहिनी व चि. अक्कास नारायणाचा दोन्ही कर जोडून

त्रिकाळ चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना । — आपणाकडून मंगळाईच्या हाते पाठविलेला आशिर्वाद पोंचला. आनंद झाला. अशाच रीतीने पुढेही पाठवीत जाल अशी आशा आहे. मागील दोन खेपेस मी आपणाला काही धाडले होते व पुढेही काहीच धाडीन असे लिहिले होते, परंतु यावेळेस तसे न करता, माझ्या सुखात तुम्हांसही वाटेकरी करावे असे वाटल्यावरून हे पत्र लिहीत आहे. खरे पाहतां या पत्रांत लिहिलेला मजकूर आपणाला दोन आठवड्या पूर्वीच कळवायला पाहिजे होता, पण प्रत्येक गोष्ट काय लिहायची आणि ती लिहून तुम्हांला नसता त्रास द्यायचा असे वाटल्यावरून लिहिले नाही. आणि दुसरे, माझ्याजवळचे लोक ज्याला दुःख असे म्हणतात — त्यात गेल्यामुळे मला थोडेसे जरी सुख झाले तरी ते दुःखच आहे असे वाटते. आणि माझ्या मनाला सुख म्हणजे काय असते तेही माहीत नाहीसे झाले आहे. आम्ही हिंदू लोकांपुढे असलेल्या प्रश्नाची काळजी करावी की स्वतःच्या पोटाची काळजी करून स्वतःवर येणारी संकटे टाळण्याचा प्रयत्न करावा हेच कळत नाहीसे होते. काहीही असो, सध्या मला सुख व दुःख ही दोन्ही [illegible] असल्यामुळे मला त्याबद्दल कोणालाही काही लिहावेसे वाटत नाही, आणि मी इतरांप्रमाणे लिहीतही नाही. हे आजपर्यंतच्या माझ्या पत्रावरून तुम्हांला कळून आले असेलच. परंतु आज दोन दिवस मला असे वाटू लागले की मी जे करतो ते चांगले नाही कारण आपल्याला आपल्या सुखांत तरी आपल्या प्रिय मंडळींना आपला वाटेकरी करून घेऊन त्यांना आनंद दिला पाहिजे. दुःखाबद्दल [illegible] कळविले नाही तरी हरकत नाही कारण त्यापासून प्रिय जनांच्या मनाला त्रास पोचू शकतो. नंतर आपल्याबद्दल काळजी करणाऱ्या — निदान वाहिनी चि. अक्कास तरी आपल्या सुखाबद्दल कळवायला पाहिजे होते असे राहून राहून वाटू लागले, आणि म्हणून आज पत्र लिहिण्याचा विचार केला. [illegible] कळविले की इतर भिन्न मंडळींनाही कळविले जाणार असते, अर्थात कोणाची तक्रार जाणे शक्य नाही व निरनिराळी काही माणसेही शक्य वगैरे असा विचार करून हे पत्र पाठवीत आहे.

सुख, सुख ते काय तर ऐकावे की आजपर्यंत या विश्वविद्यालयांत कोणाही हिंदू मुलाला न मिळालेला मान मला आज १४ दिवसांपूर्वी मिळाला. मला या वर्षाचा "फेलो" नेमण्यात आले

कॉलेजच्या एका वर्षाचा (म्हणजे ९ महिन्याचा) खर्च २०० डॉलर्स निघतील. २०० डॉलर्स म्हणजे ६३७ रुपये ८ आणे (१ डॉलर म्हणजे तीन रु. ३ आणे). प्रत्येक महिन्याचा ७० रु. ३ आणे मिळतील. या पैशाबाबत मला काहीही काम करावयाचे नसेल. फक्त आठवड्यातून चार तास शिकवावयाचे अगर मोठ्या प्रोफेसरला साहाय्य करावयाचे, तेही येथे आमच्या अभ्यासात भाग पाडावयाचा. याला 'फेलोशिप' असे म्हणतात. पैशाच्या दृष्टीने पैसे कमी मिळतात पण मानाच्या दृष्टीने 'फेलोशिप'चा अधिकार फार आहे. मी घेतलेल्या (शिकत असलेल्या) विषयात यांची ख्याती मिळवून लौकिकात नावाजलेल्या आचार्यांकडून हा मान देण्यात आला. दुसरे माझ्या अभ्यासात माझ्या गतीबाबतही फार समाधान येत आहे असे ~~[illegible]~~ काही मंडळींना, नामदारांकडून माझ्या करिता खर्चाची सुद्धा थोडीफार व्यवस्था करून देण्यात आली आहे. "फेलोशिप" — ~~[illegible]~~ व युनिव्हर्सिटीचा "फेलो" म्हणजे काय हे तुम्हांस समजणार नाही. पण मि. बापु, शंकर, विनायक अगर भास्कर, राम, यांपैकी कोणीही तुम्हांस सांगू शकतील. लोक विचारतील. हे सुख सांगावे कारण अभ्यास सुरळीत चालू आहे आणि दुसरे, हिंदूला बराच मान मिळाला.

आता लोकांपासून माझे बरेच तोटे होतात म्हणून दुःख वाटते. मी आता विश्वविद्यालयाच्या बांधला गेलो. मला स्वतंत्रता बिलकूल राहणार नाही. कारण वरील तसे वर्तन केल्यास माझ्या मोठेपणाला कमीपणा लागेल. पदवीधरांच्या शाळेतील (ग्रॅज्युएट स्कूल) एक माणूस कुठेतरी, म्हणजे एकं कामामुळे बाजार मंडळींच्या वारंवार भेटी घ्याव्या लागतात. त्यांच्या कामासाठी जावे लागते. कोठे कोठे शाळेचा संबंध येतो तेथे तेथे — मग शिक्षणाकरता — जावे लागते अशा वेळी का आपण नीटनेटका, ~~[illegible]~~ पोषाख, वेणीफणी, बूटबाट घालून जावे लागते. पैसा पाण्यासारखा खर्च करावा लागतो. आमंत्रण करणे आणि येणे असा खर्च — मग सुखापासून दुःख होत नाही तर काय व्हावे ? महिन्याचा जो ७०-३ आणे मिळतील ते सर्व अशा रीतीने खर्च होऊन जातील. पण माझे शाळेचे कर्ज फिटणार कसे ? हा प्रश्न उपस्थित होतो. या वर्षी खर्च भागेल पण मागील कर्ज फिटणार नाही आणि लोकांना काही नवी व्यवस्था करावी लागणार आहे. आजकालच्या अशा रीतीने विश्वविद्यालयातून पैसे मिळत असताना कुणाचे कर्ज मला ठेवून घेणे शक्य नाही मग करणार काय ? पण नाही मी तरी काही धीर सोडीत आहे. दुःख होते ते या तऱ्हेने होते.

ही हकीकत चि. सौ. मावशीकडून प्रकृती बरी असल्याचे लिहिले. असो. मला वाटतें तुम्ही दोघेही कदाचित माझ्याकरतां इतःपुढें वर्षाची रोगाशी भांडत असाल, नाहीतर तुमच्या स्वतः प्रदक्षिणा मारून दिवसेंदिवस घालून घेत असाल; अथवा उद्याच्या संध्या परमेश्वराला हातात माळ घेऊन करत असाल; यांपैकी ~~[illegible]~~ व कोणतेही करा असो तुमच्या परमेश्वरी आळवण्यावरून माझी परीक्षा मागच्या रीतीने उतरली पाहिजे पाडून नंतर येऊन पत्र अशा रीतीने कोणाही हिंदून न लिहावयाचे आणि लिहावयास. यांत सर्व श्रेय तुम्हालाच आहे. ता. वहिनी लिहूअक्कू, तुम्हांला असेच वाटते की नाहीं मला आधीं कळवा. तुम्हीं माझ्या सुखदुःखाचा वाटेकरी व्हावें असे वाटल्यावरून मी तुम्हांला ही हकीकत कळवीत आहे. तर तुम्ही यापुढेसुद्धा स्वतःच्या कष्टाने (लिहूअक्कांच्या कष्टी करत येत) व अंगात धमक (वहिनीच्या अंगावर) मला आपला आनंद व्यक्त करून पत्र लिहावे अशी आशा आहे. तुमच्या प्रकृतीस जपावे. कळावे. आपला नारायण.

चि. बाळकृष्ण अनेक आशीर्वाद विशेष :— तुझें ४० नंबरचे पत्र मागील सोमवारी (तारीख २८ ऑक्टोबर रोजी) पोंचले. मजकूर समजला. नीटनेटका. मागें माझें वजन ३ पौंडानी वाढले होते, तें तुला कळविलें नाहीं म्हणून तूं रागारागाने व हिरमुसली होऊन मला लिहिले होतेस की "आम्हांला तूं काहीं कळवत नाहींस, आम्हीं अशी काय चूक केली आहे". माझ्या लिहूबाईनी आपआपल्या पत्रीं लिहिलेल्या माझ्या हकीकती पुनः तुझ्या कानीं आल्या म्हणजे तूं मला दोष देशील व तुला त्याबद्दल विषाद वाटेल, कदाचित मी तुजवर प्रेमाने वागत नाहीं म्हणून नकळत संशय येऊन मनास वाटेल तसा गैरसमज करशील असे वाटल्यावरून आज १५ दिवस न लिहिलेली हकीकत आज तुला लिहीत आहे. आणि ती हकीकत माझ्या 'प्रोग्राम'ची होय. वहिनी लिहूअक्कूच्या पत्रावरून तुला रोज वाचनाबद्दल म्हणजे त्यांना माहिती असते मी पुनरुच्चार करीत नाहीं; अथवा तूं शिकलेली आहेस, तुला लिहितां वाचतां येते अर्थात तूं इतरांची पत्रें सुद्धा वाचूं शकशील. तूं जर माझें पत्र रोज नाहीं लिहिले तरी कधी नसेल तर मला इकडे विशेष त्रास होणार नाही. असो अशी माझी मनोरंजक मजा आली. तुझ्या रामनाम लिहिण्याचा मला फार फायदा झाला. कारण तुझ्या रामनाम लिहिण्याने तुजमध्ये दैवी शक्ती संचरली. दैवी शक्ती जिच्यामध्ये संचरली आहे अशी तूं ~~क~~ त्या तुझी मजवर भक्ती असल्यामुळें अर्थात मी येथल्या कामात मला इथून सुटका आहे. आणि आतां नवल तें काय? समजलीस, असें नाहीं तुला वाटत? लिही. यापुढे जास्त काय लिहूं? चि. सौ. बकुळीस आशीर्वाद. नारायण.

- मिशिगन विश्वविद्यालय,
आन आर्बर, मि.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. १-११-५४

॥ श्रीराम ॥

चि. विपीन यांस आशीर्वाद :-
पत्र पोचले. आनंद झाला.
असेंच लिहीत जा. अरविंद
काय करतो? तोही शाळेत जातो
काय? दर खेपेस पत्र लिही-
म्हणजे सवय होईल. मी आणखी
२ वर्षांतच (लवकर) तिकडे
येतो. अरविंदाला आशीर्वाद. त्याला
जवळ बोलावून हे पत्र वाचून
दाखीव. विसरू नको.

नारायण

पत्र नंबर
५०

उद्गाकरता

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर: मिश.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता ६-११-५६

प्यारीस असतांना पैशामुळे जी एक काळजी लागली - त्याकाळजीने ग्रासून व ती हरण्याचा उपाय ह्या स्वरचीत अभंगांत दर्शविला आहे. यावरून मी प्यारीस रिकामा होतो असें मात्र समजूं नये. कर्जाचा बोजा व पुढील व्यवस्था यांकरतां मन ग्रस्त झाले होते.

एकामागें एक दिन ॥ जाई परी मी अज्ञान ॥ १॥
ज्ञान नाहीं कांहीं साचें ॥ आयु माझा व्यर्थ जाळे ॥२॥
जाळे ध्यास रात्रंदिन ॥ कांहीं केल्या स्थिर न मन ॥३॥
मन रंजन करण्या ॥ जाई नगर मी पोहण्या ॥४॥
'व्यालिरच' ती 'सीनरी' ॥ पाहुनिया सरोवरी ॥ ५॥
परि नसे समाधान ॥ लागे आतां खरें स्थान ॥६॥
स्थान तेंचे शोधण्यासी ॥ नाना चिंती अहर्निशी ॥७॥

चिंता एक नाहीं रोग ॥ त्यापरि दुजे नाहीं भोग ॥१॥
भोग भोगिल्या संपेना ॥ नष्ट करी पुरुषाना ॥२॥
नांव घेतां त्या रोगाचे ॥ स्मरण होई पूर्वजांचे ॥३॥
ज्यांचे डोळे होते थकुनी ॥ जर्जर करी आंवळुनी ॥४॥
नीति न्याय सर्व हरी ॥ त्यांनी नाहीं कांहीं भारी ॥५॥
अती जरी हेंस रोग ॥ उपाय त्यांसी एक मार्ग ॥६॥
सत उपयोगीं होऊन ॥ मन ठेवीं गुंतवून ॥७॥
नच इच्छावे त्यांसी ॥ नाना म्हणे मग स्वासी ॥८॥

सकौंय अभंग व श्लोक आगरवी
(एकावेळक ।नाना

Letter No
45

262
"Ram"

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
Dated 7-11 '14.

My dear Ramu

Your two scratched lines to hand. Glad to go throug those. Very much interested to read the contents. Than One news to you about my appointment in the Univers as a fellow in Public Health Work. The worth of the fellowship is 300 dollars a College year of 9 months. I am either to demonstrate or help the professor onl four ~~weeks~~ hours a week. That's all. Nothing mor

---

Letter No
[illegible]

"Ram"

University of Mich.
Ann Arbor. Mich
U. S. America
1-11-14.

My dear Vinayaka

Yours to hand. Glad. I should like to know about your result very soon. Don't fail write about your preliminary exam too. How has Shank done? Where will you or have you spent your vacation? Please write. Are you taking proper care about your health and studies. I am alright here. For details please read dear Vahini's letter. More afterwards

[illegible]
Narayan

Letter No 45 "Ram"

U of Mich.
Ann Arbor. Mich.
U. S. America
1 11 14

My dear Balu

Your Chit to hand. Glad to be writing always. I am doing well & hope the same with you all. Read in mothers letter.

Yours affly,
Narayanan

Letter No 264
46 ॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
Dated 8-11-14

my dear Ramji

Your one line to hand. very many thanks for that. You might be aware that a Maharashtra Mandal has come in existance in the United States with the intention of helping the marathi knowing population of India. The mandal would be at the service of everyone & it is upto you all to keep it busy. If your company needs anything please write officially to the mandal ~~to~~ my address & we shall do our utmost to help you. Please tell the same to your Co's members. Nothing more for the present.

Your affectionate
Narayan
8-11-14

Letter No 46

my dear Vinayak

Yours of 24 sept to hand on the 2nd oct. Glad. You might be aware of my appointment to a fellowship in this University. The total number of U. students is 7000. The total number of fellows in the U is 14; 3 of five hundred, 1 one of four hundred & 10 of three hundred dollars. I am one of the ten. It's a honor & a heavy responsibility too. To keep the honor of the Hindu students in this U. is upto me for the present; & I am obliged to work hard. I am all well. Yours affly
No

x 63

Letter No
45

"Ram"

U of Mich.
Ann Arbor. Mich.
U. S. America
1 11 14

My dear Raju

Your chit to hand. glad. Be writing always. I am doing well & hope the same with you all. Read our mothers letter.

Yours affly,
Narayan

Letter No 264
46

|| Ram ||

University of michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
Dated 8-11-14

my dear Ramee

Your one line to hand. very many thanks for that
You might be aware that a Maharashtri Mandal has come in existance in the United States with the intention of helping the marathi knowing population of India. The mandal would be at the service of everyone & it is upto you all to keep it busy. If your company needs anything please write officially to the mandal ~~to~~ my address & we shall do our utmost to help you. Please tell the same to your Co's members. Nothing more for the present

Your affectionate
Narayan
8-11-14

Letter No 46

my dear Vinayak

Yours of 24 Sept to hand on the 2nd Oct. Glad. You might be aware of my appointment to a fellowship in this University. The total number of U. students is 7000. The total number of fellows in the U is 14, 3 of five hundred, 1 one of four hundred & 10 three hundred dollars. I am one of the ten It's a honor & a heavy responsibility too. To keep the honor of the Hindu students in this U. is upto me for the present; & I am obliged to work hard. I am all well. Yours affl

Poona
Mehendale's Wada
2nd floor
Opposite Chitrashala press

5th Jan 1905.

My dear Ramanna;

We got these letters yesterday noon. I am sending them today for which excuse. You must know my brother ~~&~~ I travelled by the same train and in the same carriage. My above designation must tell you where I have got room. That's my address henceforth. As for brother he has not yet settled anywhere for he got no rooms in Bhamburda i.e. near the F. College. My B Cs to elders & ashis to dear Indumati & Chhe. } Alright Goodbye.

Yrs affly
Bhaskar

Letter No
86

॥ Ram ॥

U. of Michigan
Ann Arbor, Mich
U.S. America
8-11-19.

My dear Balu

Your two lines to hand. Glad to read that you are doing well. Write how you have spent your vacation. Where did you go in Diwali? How did you fair in the examination? Where is Tai & Anna? Don't forget to send my B.C's to both of them. Say that I am alright.

more after I receive from you

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर
४५

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. ८-११-५५

ति. सौ. वहिनीस नारायणाचे दोन्ही कर जोडून

[illegible] मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार. विज्ञापना — मागील पत्रीं सुखाची एक बातमी कळविली यावेळेस दु:खाची एक बातमी कळविणार आहे. मी याबद्दल तुम्हांला काही लिहिणार नव्हतो पण मी मनाबद्दल आपल्याला काहीच कळवत नाही अशी लग्नापासून [illegible] एकच तक्रार करतं, त्यामुळे मला ही दु:खाची गोष्ट तुम्हापासून लपवून ठेवणे भाग पडत आहे. दु:खाची बातमी ती ही की आज दोन तीन दिवस झाले मला बरोबर शौचास होत नाही, म्हणून आज डोके दुखते. मी खूप प्रयत्न करतो, पोट स्वच्छ असतो पण थोडे थोडे शौचास होते. बाकी, उद्या [illegible] हरिच्छा — परंतु मला तुम्ही दोष देऊ नये म्हणून हकीकत कळविली आहे. तुम्हांला यापासून वाईट वाटेल की नाही या गोष्टी वेगळ्या. आता तुम्ही मला नावे ठेवणार नाहीं ना? अस्तु

माझ्या बोटाला पुन: इसब सुरू झाले. औषधोपचार सुरू केला आहे. पाहू काय होते ते. इसबामुळे माझे बोटांना दुखणे होण्याचा संभव आहे. ते कळेल हे माझ्या वार्षिक [illegible] कळवीन.

आजच येथे बर्फवर्षाव सुरू झाला. आता पंधरा दिवस पडून पडून पडेल आणि मग सतत मार्च आरंभापर्यंत [illegible] पडत राहील. हे थंडीचे दिवस कसे मानवतात ते पहावयाचे आहे.

मी माझ्या मित्राबरोबर बाहेर नसून निराळ्या एका घरी राहत आहे. या घरातील भाडेकरी [illegible] मी. [illegible] (या घरची [illegible]) घरची मालकीण एक २७ वर्षांची विधवा बाई आहे. ती मला इतक्या प्रेमाने वागविते की मी तिच्या दृष्टीस पडलो की मला दोन दोन तास बसवून घेते व इकडच्या तिकडच्या कथा सांगते. मी घरातून सकाळी ८ वाजता बाहेर पडलो की परत १० (रात्र) पर्यंत येत नाही. आणि मी बाहेर जाण्यापूर्वी ती सकाळ नसते आणि परत आलो म्हणजे निजलेली असते. म्हणून बरेच दिवस गाठ पडत नाही. गाठ पडली नाही म्हणजे मग आपल्या पोराला जागवून ठेवते की मी आलो म्हणजे मला बसवून [illegible] मला सांगा. एकंदर [illegible] म्हणजे [illegible] तासांची असते. एकूण बाई प्रेमाने वागणारी असल्यामुळे माझी [illegible] चांगली बरदास्त ठेवली असते. कशाचाही विशेष त्रास होत नाही.

६८

चि. अरविंद, विपिन व इंदुमती यांच्या प्रकृती कशा आहेत ना? हे [illegible] दुःखाच्या विशेष गोष्टी [illegible] तुमची पत्रे रोज येतात. सर्व बाळ मंडळींना शि. सा. नमस्कार लि. आपला नारायण

चि. गंगुबाईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुझे नं. ७२ ४१ तारीख २५-८-५४ चे पत्र मला मागील सोमवारी पोचले. मजकूर समजला. मागील पत्रावरून तुला माझ्या संबंधी थोडी हकीकत कळली असेल. हल्ली आठवड्यातून मला माझ्या [illegible] शिवाय पाहिजे इतका — [illegible] — मागील सोमवारी मिळाला एकूण ३० डॉलर्स म्हणजे ९० ते ९२ [illegible] मिळाले. अतिशय हात आखडून खर्च केल्यास मला महिन्याला ३० डॉलर्स पुरे होतील. ~~[illegible]~~ सुरवातीपासूनच [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] आणखीन ज्यास्त लागतील. कारण १५ डॉलर्स जेवणाचा, कमीत कमी ६ डॉलर्स राहण्याचा, ६ डॉलर्स इतर खर्च १२ डॉलर्स फी, पुस्तके वगैरे. मिळून ३९ डॉलर्स दरमहिन्याला आवश्यक लागतात. याशिवाय कपडालत्ता. पण मला हे कसे जमेल, आणि [illegible] खर्चाने आवश्यक यांकरता मला काही आंतरराष्ट्रीय व्यवहार करावा लागतो. इतके करूनही [illegible] लाईल की नाही याची शंका, म्हणून मी तातडीने [illegible] पाठविण्याविषयी लिहिले आहे. शेवटी, तो [illegible] प्रयत्न करतो हे. तुझा अभ्यास कसा चालला आहे ना? माझा अभ्यास बरा चालला आहे. परीक्षा नंतर [illegible] [illegible] जाणार आहे. पण मला जर पैशांची [illegible] अर्थ विवंचना नसती तर याहीपेक्षा चांगला अभ्यास करता आला असता.

गंगुबाई, अलीकडे मला अतिशय वाईट स्वप्ने पडतात. रोज मी [illegible] माझी आई (अक्का) अशा स्वर्गस्थ मंडळींशी गप्पा मारीत असलेला दिसतो. काय आहे काही समजत नाही. [illegible] अलीकडे काही दिवस पाऊस बंद होऊन थोडासा उन्हाळा प्रारंभ झाला आहे. पुढील [illegible] दिवशी व [illegible] [illegible] [illegible] अतिशय [illegible] असल्यामुळे मला [illegible] [illegible] माझी पूर्ण खात्री आहे. ५० अमेरिकन डॉलर्स [illegible] [illegible] माझी मिळवणूक होईल की नाही याची मला काही [illegible] शंका होती पण [illegible] [illegible] [illegible] पुढे [illegible]

269

माझी शंका मात्र नाहींशी झाली व मधू आणि उघडपणे सांगावी अशा या उच्चांचा परिणाम आहे. असो.

सर्वांना मनोभावाने फार कठीण जात असते. तुझ्याकडून मधू, वहिनींना हिंदुत्वाच्या प्रत्येक गोष्टींत मनोभावाना येणे शक्य नाहीं. या गोष्टी अनुभवाने मधू माहीत झाल्या आहेत. मला असें वाटते कीं माझ्या प्रिय मनुष्याने भयंकर चुकी होऊन मोठमोठी कामें करावीत म्हणून मी तुझा निरनिराळ्या रीतीने तुजमध्यें सुधारणा करण्यासाठी लिहीत असतो. मधू गोष्टी सारखी थोडथोडी पण चांगली करू लागल्यामुळें ~~[illegible]~~ मी प्रामाणिक माझ्या इच्छांची तुलना करत राहतो. माझे विचार धीरे धीरे बदलत चालले असून पूर्वी अंकला जसा मी होतो तसा आतां नाहीं व पहिल्यापेक्षां मी तुझ्याशी वेगळ्या आतांप्रमाणे असणार नाहीं. या गोष्टी अगदी उघड आहेत यावरून मी सर्वांची माहिती घ्यायला व विचारांचा बदल असें कदाचित तुला वाटेल, पण, हे! तसे गुण कोणाही व कोणाचाही मनामध्ये नांदणार नाहीत, तर दूरवर विचार करून ~~[illegible]~~ काम करण्याची प्रवृत्ती मनामध्ये येईल व "वसुधैव कुटुंबकम्" नावाचे तत्त्व मनामध्यें बिंबेल होईल! हिंदुधर्माभिमानी असताना मी पूर्वी कोणत्या दृष्टीने पहात होतो आणि आतां कोणत्या दृष्टीने पाहत आहे व पुढे कोणत्या दृष्टीने पाहीन — या सर्वांचे कारण फरक पडत चालला आहे. आणि आ तुझ्याकडून मी तुला केव्हां केव्हां कांहीं गोष्टी लिहिल्या. मनाप्रमाणे सर्वांनीच विचार ऐकावेत असें नाहीं. कित्येकांना हे पसंत पडतील, कित्येकांना पसंत पडणार नाहीत. मला तुझा स्वभाव हल्लीच्या पुढे दिवस काढावयाचे आहेत तेव्हां जर माझे विचार पसंत पडत नसतील तर तू केव्हांही माझ्या म्हणण्याप्रमाणे वागूं नको. उलट माझी तुला आग्रहाची सूचना आहे. निदान मी परत येईतो पर्यंत तरी तू माझ्या कांहीं गोष्टींचा स्वीकार करूं नको. पुढे पुढे पाहतां येईल. कारण, एकदम वागल्याने पश्चात्तापाची लाट मनांत होतील व तसें होणे आपणांला केव्हांही श्रेयस्कर होणार नाहीं. असो, एक गोष्ट अजून मी केली नाहीं तेच नामवंताला वाईट वाटेल म्हणून तू बिलकूल काळजी नको. आतां अजून तशाच वेळचा सर्वांशी कांहीं नाहीं या होऊं लागला आहे. मधू आतां वाईट वाटणे कमी होऊं लागले आहे. मला तुझ्या जिवाचा बिलकूल काळजी करूं नको.

तू वाचनांत म्हणतेस, नानासाहेबांना अगदी फरक वाटते त

म्हणजे जर कोणी तुला नावे ठेविली, तर मला १) लिहा : कर्मारंभ नाम. अशा रीतीने जर तुझी कोणी अवहेलना केली तर लिहा की मनुष्य नम्रपणाने पशु म्हणून आणि असा पडून म्हणणे तुला बिलकूल रुचावयाचे नाही हे मला पक्के ठाऊक आहे. पण वर्तमान पत्रे वाचणे, पुस्तके वाचणे या गोष्टीला कांही लोक टीका करतील व "हा मंडळी आपल्याच मोठा" म्हणून हसतील. पण अशा रीतीने हसणारे लोक परीक्षेत (पशुतुल्य) असतात. त्यांना ज्ञान, अक्कल वगैरे कांही नसते म्हणून ते बडबडतात; म्हणून त्यांच्याकडे लक्ष देऊ नये

तू शिकावेस अशी फार फार इच्छा आहे. ही जशी इच्छा आहे तशीच तू पोटी पितृ अक्षराच्या अध्यक्ष कर्णधारे असा ठीक असेही वक्तव्य इच्छा आहे. आणि म्हणजे लोकोपयोगी व इतर ठीकठिकाणी संभाळून तू कोणतेही काम कर. तुझे अहित व्हावे अशी कोणाची इच्छा नाही म्हणजे तुझ्या भाजण्याचा व्यवसायात ते आड येणार नाहीत. पण इतर कांही गोष्टी लोक आवडत नसतील तर त्या करणे हे केव्हांही श्रेयस्कर; यावरून काय ते समज. ईश्वर तुला देऊन काम करील ना. शिवाय मी सांगतो किंवा बापू सांगतो म्हणून ते कांही करू नको. समजत नाही? विचार नको. नीट विचार करून व मग पत्र लिही. तुझा अभ्यास बिघडावे असे नाही.

माझी प्रकृती बरी आहे. पण हिवताप पुन: सुरू झाले उठण्यास म्हणजे मला विशेष काम करता येत नाही. पण काम तर केलेच पाहिजे उपाय नाही. अस्तु अभ्यास नीट करीत जा.

तुझा हितकर्ता

नारायण

चि. सौ. आवडीस अनेक आशीर्वाद :–

मंगलाईच्या पत्रावरून उद्या तुझ्या येण्याची वाट आहे. पत्र पाहून मग आम्ही उत्तर देईन तुझे पतिराज कसे कोठे आहेत? त्यांची प्रकृती बरी आहेना? विशेष नंतर

नारायण

पत्रनंबर
४७

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय,
आन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
तारीख २५-११-२१

ती. सौ. वहिनीस व प्रिय अक्कास नारायणाचे हात जोडून शिरसाष्टांग चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. — आपणाकडून विशेष बरेच दिवसांत पत्र नाही हा फार दुःखाचे आहे, कारण तुम्हांपासून मी १२००० (बारा हजार) मैल लांब असून तुमच्याशिवाय गोष्टी मला करणे कठीण होय। परंतु यांत त्याचा नाही तुम्ही काय करीत असल्याचा असाल तुम्हाला, देवघरातून, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] असल्याचा अथवा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], पत्रव्यवहार [illegible] व [illegible] घेऊन [illegible] असल्याचा दृष्टीस पडत नाहीं असे नाहीं; परंतु मला तुम्हांकडून विशेष पत्र, तो मी वाचावा आणि खूप आनंद मानावा असे कोणी केले वाटते पण दुर्दैव माझे; माझी इच्छा पूर्ण होत नाहीं असो माझी प्रकृती बरी आहे. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहे. औषधोपचार चालू आहे तुम्हांला प्रकृतीस संभाळावे.

कळावे, आपला नारायण.

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद विशेष: तुझे नंबर ४ व ५ पत्र [illegible] रोजी तारीख ९ नोव्हेंबर रोजी पोचले. [illegible] आठवड्यात ५ नोव्हेंबर हा दिवस गेला. त्या दिवशी मी तुम्हा सर्वांचा विचार घेऊन बसलो; आकडेनां आपणा सर्वांना भेट म्हणून त्याच दिवशी मी १२ डायऱ्या — १९१५ च्या पाठविल्या आहेत. प्रत्येक डायरी-च्या कोपऱ्यावर त्याच्या नावाचे जे [illegible] लिहिले आहे व प्रत्येक डायरीत ते लिहिले आहे. पैकी एक डायरी तुझ्याकरता आहे. डायरी पाठविण्याचा उद्देश असा की [illegible] वर्षाचा डायरी [illegible] असेल व डायरी पाहिल्याबरोबर ती पाठविणाराची आठवण होते माझी आठवण तुम्हाला होत नसल्यास डायरी पाहून तरी आठवण व्हावी म्हणून डायऱ्या पाठविल्या आहेत. दुसरा उद्देश आपणा सर्वांना एक [illegible] [illegible] आपल्या [illegible] लिहिता येतो. आपल्या स्वतःच्या [illegible] लिहिता येतो [illegible]. तुला पाठविण्याचा मुख्य उद्देश हाच की तू काहीं तरी लिहिण्याचा सराव व रोज [illegible] काहीं [illegible] असल्यास आठवण [illegible] दिवसावर लिहून ठेवावे. व पत्र लिहावयाच्या दिवशी डायरी पाहून मला पत्र लिहावयास बसावे म्हणजे आठवण होईल. एखादे काम करावयाचे असल्यास लिहून ठेवावे. तसेच तू आपला पैन पै हिशोब या डायरीत लिहून ठेवावास अशी माझी इच्छा आहे. पत्र आल्यावर पुढे कळेल. सर्व माहितीच्या गोष्टी [illegible] असाव्यात. डायरीचा उपयोग [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible]

वगैरे वगैरे बद्दल मी तुम्हाला लिहिले आहे ते तुम्हा कळवितोच.

गेल्या आठवड्यात पुण्याहून मनोरमाबाई गोडबोले यांच्या एका अनोळखी मुलीने मजकडे मेणाची एक माळ पाठविली आहे. या माळेत चार गुलाब बसविले असून मध्यंतरी एक गुलाबी गोंडा आहे. व मेणाचे जे मोती केले आहेत त्यांचा रंगही निरनिराळा आहे. केसरीत प्रसिद्ध झालेला माझा लेख वाचून या मुलीने ती माळ प्रदर्शनात ठेवण्याकरतां पाठविली आहे व तीही आपल्या पतीच्या संमतीने. ही माळ माझ्या हातांत ज्या दिवशी पडली, तेव्हां त्यांतील २ गुलाब फुटलेले दिसले. प्रदर्शनाला पाठविण्यापूर्वी मी येथील लोकांस दाखविली, तेव्हां प्रत्येकाने आपल्याजवळ ठेवा असें विनविले. मलाही वाटले कीं आपल्याजवळ ती माळ असावी परंतु दुसऱ्यांची माळ आपल्याजवळ ठेवून घेतां येणे शक्य नाहीं म्हणून पाठविणे जरूर आहे. सांगण्याचा उद्देश हा कीं पुण्याकडील मुली इतक्या हुषार असतात — बहुधा त्याकरतां तिला बक्षीसही मिळेल तूं काय पाठवून देणार? दुर्गा कां विसरली?

कळावे तुझा नारायण —

चि. सौ. कावेरीस अनेक आशीर्वाद विशेष

तुझे पत्र पोंचले, मजकूर समजला. — तुमच्या [illegible] घराची वास्तुशांती झाली हें ऐकून समाधान झाले. लुगडी बिगडी वाटून [illegible] म्हणतेस तर नेसावयाला तरी कांही राहिले कीं नाही? दागिने राखून ठेवले हं एका अर्थी बरें झाले कारण ते दागिने विकून वाटेल तितकी लुगडी घेतां येतील. पण तुमच्या घरच्या पुरुषांची धोतरे जरी मोठी असली तरी त्यांना लुगडे नेसावयास मिळाले असेल. तुझ्या पतिराजांनी लुगडे नेसावयाचे कबूल केले आहे काय? बाकी [illegible] सांगतो कुणाला निरुपायें बायका बनून लुगडे नेसून घेणे भाग पडले असेल. असो. पत्र पाठवीत जा —

नारायण

कांही चित्रें पाठविली आहेत. ती ठेवून घ्यावीत.

273

Letter No/ 47

"Ram"

~~my de~~ Michigan University
Ann Arbor, Mich
U S America
15th 11-14

My dear Ramu

Last Wednesday the 11th of Nov 14 I have a sent a registered book post to your address. It contains 12 diaries — (6 small + 6 large) + one picture gallery of the Ann Arbor scenes. Please see that the diaries

---

Letter No 47

"Ram"

Michigan University
Ann Arbor, Mich
U. S America
15th 11-14

My dear Vinayak

Your's to hand. Glad to know about your preliminary. Done good no doubt but try still more hard in previous. Diaries have been sent. Please take yours. If you are there at Hubli when you receive the diary please teach Gangutai all the English alphabets + numbers. Teach her English days + month, so that she can very well use the diary sent by me. I want her to use it for me. Nothing more Yours Narayan

---

Letter No 47

"Ram"

University of Michigan
Ann Arbor. Mich.
U. S America
15th 11-14

My dear Balu

Please accept your diary + teach Gangutai the English alphabets & numbers, ~~and~~ days & months so that she could very easily understand the way to write diary. Don't forget.

nothing more —

Yours
Narayan

are given to the respective persons 1) K. K. Sharade 2) Bapu Shinde 3) Vinayak 4) Gangulas 5) Shankar 6) Narayan 7) Balu 8) Haribhau 9) ~~Hari~~bhau's wife (Sindhu 10) Taliza 11) Ganuanna 12) Bhaskar. Keep the pictures with Gangutai. I am doing well & hope the same with you all.

Yours affly,
Narayan

You will perhaps receive those diaries on or before the 1st of January, [illegible]

पत्र नं. ४८ [illegible]

[illegible]

मु. [illegible]

ता. २८-१०-[illegible]

चि. गं: [illegible] व बाळ [illegible] [illegible] [illegible] जोडून [illegible] केळून सर्वांस नमस्कार विशेष. [illegible] सरस्वती पूजनाची बातमी समजली. दसऱ्याच्या दिवशी सरस्वती मात केली समजले. आनंद वाटला. असे प्रत्येक वर्षी पक्वान्न करून खाणे [illegible] म्हणजे मला समाधान होईल; कुसुम [illegible] [illegible] म्हणजे माझीही. तेथे कसूर होतो होते. परमेश्वराचा [illegible] असे [illegible] आहे की आपल्या [illegible] मनुष्याला एक गोष्ट केली की तिचा वास [illegible] हजार वेळा [illegible] [illegible] [illegible] मग सरस्वती पूजनाचा [illegible] पोचला व [illegible] [illegible] [illegible] होऊन [illegible] [illegible] काय [illegible] आहे म्हणून! मी दसऱ्या दिवशी [illegible] होता. व — [illegible], [illegible], [illegible] — [illegible] [illegible] पदार्थ केले होते. अर्थात तुझी सरस्वती मात [illegible] [illegible] आणि दिवसभर तरी [illegible]. तुझी [illegible] [illegible] विरोध [illegible] नाही [illegible] मला राहून राहून आश्चर्य वाटते [illegible] [illegible] करावे [illegible] [illegible] (नंबर ४८ [illegible]) ते आपल्याला [illegible] [illegible] [illegible] होईल. आपला नम्र नारायण

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष. तुझी तारीख ९ व १६ आक्टोबर-ची नंबर ४३ व ४४ अशी पत्रे एकदम मला सोमवारी पोंचली. मजकूर समजला. अलीकडे मला [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहे. यात माझा आळशीपणा असेल असा कदाचित तुझा समज होईल. पण तशी गोष्ट नाही. [illegible] हे [illegible] मला [illegible] [illegible] आहे. याचे 'कारण मला मिळालेली स्कॉलरशिप' होय. अभ्यासात बिलकूल कसूर होऊ नये [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पाहिजे आणि [illegible] मला [illegible] पाहिजे. म्हणून [illegible] [illegible] [illegible] की नाही [illegible]. [illegible] मजकूर [illegible] नसे. पण आता [illegible] बरोबर [illegible] पुन: [illegible] सुरू करणार आहे. [illegible] गोष्टी कळवू [illegible].

मला धोतराबद्दल [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पुरतील असे. पण गंगूताई [illegible] मला [illegible] नाही. व [illegible] नाही, [illegible] मला [illegible] की नाही [illegible] नाही. आता [illegible] गोष्ट [illegible] कळवायची [illegible] ती ही [illegible] [illegible] [illegible] माझ्या [illegible] कठीण आहे. [illegible] काही

वेळकाढी कांही वेळ माझी अर्जे करतां करतां जेथे आल्यानंतर / काही काळ यामुळे मी अजीबात काढून टाकली. आतां पुन केव्हा पाळीन हे अजमवत नाहीं. माझ्यापासून आतापर्यंत गाजवेही (पुढे आहे कदाचित तेही काढून टाकीन मेणं (केव्हां हे मन बदल प्रश्नविचार पण होतात त्यावेळी मी मन काढली नव्हती व काढल्याचा माझा विचारही नव्हता व मी तुला तसें कळविले होते. पण गेल्या सुटींत मात्र — अमेरिकेत चार वर्षे राहूनही जितका अनुभव येणार नाहीं — तितका अनुभव आल्यामुळे व कांही मानसिक संघर्षा च्या सहवासामुळे मात्र पुन्हाच नवीन नवीन गोष्टी कळल्याचा वाटल्या मनात — प्रत्येक धार्मिक, सामाजिक, राजकीय वगैरे. मात्र फेर बदलाया लागला. हा फेर अजूनही किती टिकेल हे अद्यापी कळत नाहीं. अमेरिकेत आल्यानंतर मात्र जो दुसरा चांगला अनुभव आला तो हाच कीं कोणाही मनुष्याला, प्रत्येक आपला स्वतःचा मार्ग निवडून कोणीही कांहीच हरकत नये असे वाटू लागले. कारण असे निवडलेले बंधू कोणते केस मात्र कापतात याचे कारण माझे उदाहरण घडत आहे. अगदी १९४५ जानेवारी १ पासून डिसेंबर ३१, १९४५ पर्यंत माझे वर्ष मी कसे घालविले, मित्रांच्या बाबतीत माझे धोरण कसें होते वगैरे हकीकतींचे 'सिंहावलोकन' येत्या जानेवारीच्या पहिल्या आठवड्यात माझ्या दुसऱ्या आर्टिकल (फोटो नंबर २) पाठवून देईन. त्यावरून सर्व हकीगत स्पष्ट कळेल. तोपर्यंत धीर धरावा.

गंगूताई, माझ्या प्रकृतीची बिलकूल काळजी करायची जरूर नाहीं. खरं मी माझ्या शरीराची जरी काळजी घेतली नाहीं तरी माझे मित्र-मंडळी प्रेम राखून नित माझी काळजी करीत आहे. नाहीतर सारखा मित्रांनी पैशाच्या बाबतीत मात्र फसविले तरी माझ्या शरीराने मात्र फसविले नाहीं. मी अमेरिकेत आल्याबरोबर फेब्रुवारीत जरा आजारी होतो पण पहिल्यापेक्षा मात्र फरक आहे नाहीं. व माझी मनाची ओढाताण झाली याचे कारण माझी कोणाकडून काहीं माहिती नव्हती. पण गेल्या महिन्यात ज्यावेळीं आजारी त्यावेळीं मन मात्र थकले आहे. त्या रक्तदाबाच्या त्रासामुळे माझा अंत पाहूं नये असें वाटल्यावरून तिने येथील विद्यापीठातल्या मोठमोठ्या डॉक्टरांच्या हातात प्रवेश केला व मात्र पैसेवाल्यांनी पैसे देऊन वर हिंदुस्थानकरता अनुभव दिला मी जर काळजी करीत बसलो असतो तर काय झाले असते ? असो म्हणून काळजी करण्याचे बिलकूल कारण नाहीं; तुम्हा सुखरूप अंतापर्यंतचीच आहे ते. नंबर ५८ म्हणजे अजीब त्याच्या ती माझी आहे ते मागवून घ्या व आपल्याजवळ ठेवून घ्या. कळावे नारायण

Letter No
48

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America
22nd. Nov 14

My dear Ramu

Yours to hand. Glad to read. Still more glad to read that you are in sound health more afterwards.

Yours Naray

My dear Vinayak

Yours to hand. Sorry to hear about your disappointment. You are there on the spot & you should try to get success. Try & try, At the end you will be crowned with success. The reasons why she does not write to me are more than one. Chief of which is the restrictions of our society to the women. She is brought up like that & therefore she does not think it right. The second reason is fear of vahini to correspond with a third person like me. If Gangutai writes to a man of relation I think vahini would not allow her to do. Just the same with Sitabai too. I wonder how your mother ~~[illegible]~~ and grandfather &mother have allowed Gangutai to correspond with me. Is not it strange? Please write about it.

Letter No
48

॥ Ram ॥

U. of Michigan.
Annarbor Mich.
U. S. A.
22-11-14.

Dear Balu

Glad to know about your improvement in health & study. I am very glad to learn that you have better methods of studying now. You did not write anything to us about your examination. Into how many ~~pages~~ subjects you have passed? Please write. Are you going anywhere in the Diwali holidays. I guess not! more in my next

Yours Nana

चिं. सौ. कमलेस अनेक
आशीर्वाद - शाबास -
उशीर आम्ही त्यावर न
धाव देतेस अं! होय
बरे. माता इतक्यांत
तें मातृपदाला जातील
आपणे दिवस तर पोरांना
शिकवावयाला पाहिजे
म्हणून आतापासून उद्यो-
गाला हात लाव त्याचा
हे शिकून घेतलेस होय?
आता पर्यंत माझ्या ध्यानी
येतील उत्तर येते. उत्तर
पाठवील काय? पत्र.

नारायण
उत्तर लिहावयाला आतां
सुचेल पाहिजे

ना.

Vinayak, did you write an answer to Kamla Avimala Devi of New York. If not, why? Are you so lazy as not do ~~so~~ that thing for your sister. I will fie upon him who does not try to elevate the souls of sisters like my dear Gangutai. Please give an explanation

Narayan

My dear Mr. Dhongadi

Glad to read your chit. Be always writing in the same manner. I am sorry some time I don't get sufficient time to write in full so, excuse me. Yrs.

N. S. Hardikar

49 Letter No

U of Mich
Ann arbor
29-11-14

My dear Baby

Nothing from you this time

How many days were you in Solapur?

When did you return?

Narayan

पत्र नंबर
४८

॥ श्रीराम ॥

सिन्सिनाटी ओहायो ४५२२४
आर्नि मार्केट ...
यु. एस. अमेरिका
ता. २८-११-७१

ती. रा. वहिनी व चिउअक्का यांना नारायणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:: तुमच्या पत्रावरून आपणापैकी चिउअक्का स्वेच्छापूर्वक गेल्याचे समजले. हे पत्र हाती पडेल त्यावेळी चिउअक्का घरात आलेली असेल. असो. माझे साष्टांग प्रणिपात पोचतीलच. अरविंदाची ओळखपुरती त्या एकदाची पाहिली म्हणायची. त्याची व विनीतची प्रकृती कशी आहे ना? कळविणे. माझी प्रकृती बरी आहे. विशेष काळजी करण्याजोगी काही नाही तरी पण अशी आठवण फार फार होते. खोलीत बसले म्हणजे मन एकदम घराकडे जाते म्हणून मी सकाळी रात्री १२॥ वाजेपर्यंत शिवाय खोलीत जात नाही. सकाळी ८ वाजल्यापासून रात्रीचा कामाचा वेळ (जेवणाच्याकामाचे तीन तास सोडून) मी प्रयोग शाळेत काढतो. कामात असलो म्हणजे मन दुसरीकडे जायचा संभव फार कमी म्हणून असे करणे भाग पडते. असो. वारंवार पत्रे पाठवीत असावे ही विनंती:

आपला नम्र बालक
नारायण

चि. नारायणास अनेक आशिर्वाद विशेष. तुझे तारीख २२ आक्टोबर नंबर ४५ चे पत्र मला तारीख २८ नोव्हेंबर रोजी सकाळी पोचले. पत्र पाहून आनंद झाला. तुझा फोटो आल्यापासून वहिनीने परवानगी कशी दिली याचे मला आश्चर्य वाटत आहे. घरच्या सर्व मंडळीचा मला एक फोटो पाहिजे होता म्हणून मी भास्कर, हरीभाऊ व बापूस लिहिले होते. त्याप्रमाणे तुझ्या सुनीचा निरनिराळा फोटो काढून पाठविण्याकरताही त्याना मी कळविले होते. सर्व करण्यात माझे बरेच हाल होते. एक हरीभाऊ व भास्कर यांच्या हातून हे काम कितपत ठीक जाते व ते दोघे वहिनीचे मन कसे वळवितात हे मला पहावयाचे होते. तुझे सुद्धा वहिनी त्यांना किती साद देतात व फोटो काढण्याची कोणती कारणे दाखवतात हे पाहून त्यांच्या विचाराची दिशा मला समजावयाची होती. शिवाय खरोखरीच मला तुझा फोटो पाहिजे होता. का पाहिजे होता हे मला पत्रद्वारे कळविता येत नाही. तुम्ही त्याचे खरे कारण माझ्या मनात घुसून शोधून काढावे. कलकत्त्याहून मी फोटो मागविला असे जे तू मला लिहिले होतेस ते अगदी खोटे आहे. शिवाय लिहिताना मी अशी व्यवस्था करणार नाही. सर्व मंडळींचा फोटो माझ्या जवळ असता तर मला फार फार आनंद झाला असता. माझ्या प्रिय पुतणीचा व बहिणीचा मला सतत दर्शन न होत असल्यामुळे ठेवता आले असते. असा फोटो कधी पाठवून द्याल काय? नको.

माझी खोली (रोजगाराची) बरी आहे पण नाही तर. त्याकडे वारंवार मी रहात आहे. माझ्या खोलीत जो पाहुणा पाहिजे त्याला लिहून लिहून नकार देतो वगैरे दिसतात. एक कागद, एक दुरोपयोग, लिखाण कुरापतीचा स्प-

पोचल्या, नव्या ~~[illegible]~~ शुभ अभिनंदनाबद्दल आणि पत्राबद्दल आभारी आहे. हिंदुस्थानात याशिवाय दुसरें काहीं नाहीं. सध्यां फक्त [illegible] एक फोटो वगैरा आम्हीं [illegible] ~~[illegible]~~ फोटो असें लिहावे होत आहेत. आतां तुमचा फोटो माझ्या खोलीत लटकवला जाणार! योगायोगें खोलीच्या रोज तर येईलच [illegible] विशेषत: माझ्या [illegible] आल्यावर. अंत:मनाच्या शांतता पाहिजे कारण उद्दिष्ट येणारा फोटो माझ्या प्रिय मनुष्याचा होय. तसाच [illegible] असता तर बरें झालें असतें. असो.

पुण्यामध्ये - [illegible] - [illegible] मी सिद्ध होतें - जाणे न जाणे अद्याप ठरलें नाहीं असें मी कळविलें होतेंच. आणि आजही [illegible] कारण? माझें नक्की ठरल्या खेरीज मी आपणांस लवकरच ~~[illegible]~~ उपलब्ध नव्हतो परंतु [illegible] दृष्टी फेकून मी त्यावेळी विचार केला त्यावेळी मला [illegible] ती हकीकत आधी कळवून टाकावी असें वाटलें; म्हणून मी लिहिलें. आतां तिकडे जाण्याची इच्छा असतां ही गेलो नाहीं याचे कारणही मी तुम्हांस यापूर्वीच कळवायला पाहिजे होतें. पण काहीं कारणांमुळे [illegible] नाहीं. आतां याबद्दल जास्त ~~[illegible]~~ आवश्यक आहे कारण मी एक वर्षपर्यंत युनिव्हर्सिटीचा 'फेलो' म्हणून बांधला गेलो आहे. अर्थात [illegible] [illegible] गेले.

तुमचा अभ्यास कसा चालला आहे? तुमचा [illegible] विशेष [illegible] नसेल तर मला विचारीत जा — संकोच नको. असो.

कळावे आपला नारायण.

चि. सौ. [illegible] अनेक आशीर्वाद विशेष.

तुजकडून [illegible] पत्र नाहीं. तें का? मी तुजवर रागावलेला असावा असें वाटून लिहिलें नाहींस काय? असेल - नाहीं कोणी म्हणावें. आतां परत ~~[illegible]~~ — गृहीं कधीं जाणार. [illegible] [illegible] कारण आतिथ्याची सवय लागून गेले नां? येथें तुझ्या आईच्या घरीं. तू काय करीत आहेस? काहीं वाचीत का? उगीच - अव्यावहारिक [illegible] ठेवूं नको.

नारायण

Letter No
49

232

|| Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
29th 11-14

my dear Ramu

Your's of 23rd Oct to hand on 26th Nov. Glad to read. You say you received yours as well as your wife's letter & as she is not there you are writing for her. But Ramu, why were you not writing for her or rather why were you not asking her to write while she was there. I was not so fortunate enough to get a single line from her although I wrote several times. One word from a husband to his dear wife would have brought me a sweet letter - meant only to improve the relation & brotherly affection we had already & to improve the hand & language of our female department of Shevade's family. Will you do that when she returns back? Please. I shall be highly obliged to you for that.

Letter No
49

|| Ram ||

U of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
9-11-14

My dear Vinayak,

Received yours of 23rd Oct. Glad to read. Your exam. I guess is now over & by the time you receive this letter you might have gone to Poona for education. I don't know yet. However I may learn from you about your result in January. I am glad you boast of my age; but I don't understand why you do so. What is the reason of it. Please don't forget to write.

Winter in Ann Arbor hasn't yet really commenced. Sometime we get snow & rain. But the climate is just like Hubli. I enjoy it. In the next month, ~~at~~ from the last week, the real winter

Raman I know you never corresponded me before. So, I want to request you to urge your wife to write to me. I want to strengthen the work which I intend to do when I return home & I want her & other female cooperation. To receive a co-operation from Women, we ought to be free with them, & they ought to know the way to ~~become~~ familiar with the males with whom they are to come in contact in their after life. This is the draw back in our society & I want to set an example through my sisters at home. I want your wife to co-operate in this. Will you see that she does so? Please.

You might read the letter No 48 written to Talya last time. You will understand good many things.

I am doing well & hope the same with you all.

Yours affectionately
Narayan

---

will begin & we shall have to walk on snow. I am sure we shall stand that horrible cold climate as we have received a lesson first at the very begining of our American life

In Ann Arbor ~~we~~ there are five Hindu students. We 3 (from our side) & the rest two one from Bengal & the other from Punjab. The Bengalee is studying Chemistry while the Punjabee - medicine. All except Nasgir & Aiklikar live seperate - far from each other. We meet every day but hold conferances once in a while.

Nothing more for the present.

Yours affly
Narayan

3 [illegible] 204 पुणे शहर

[illegible]

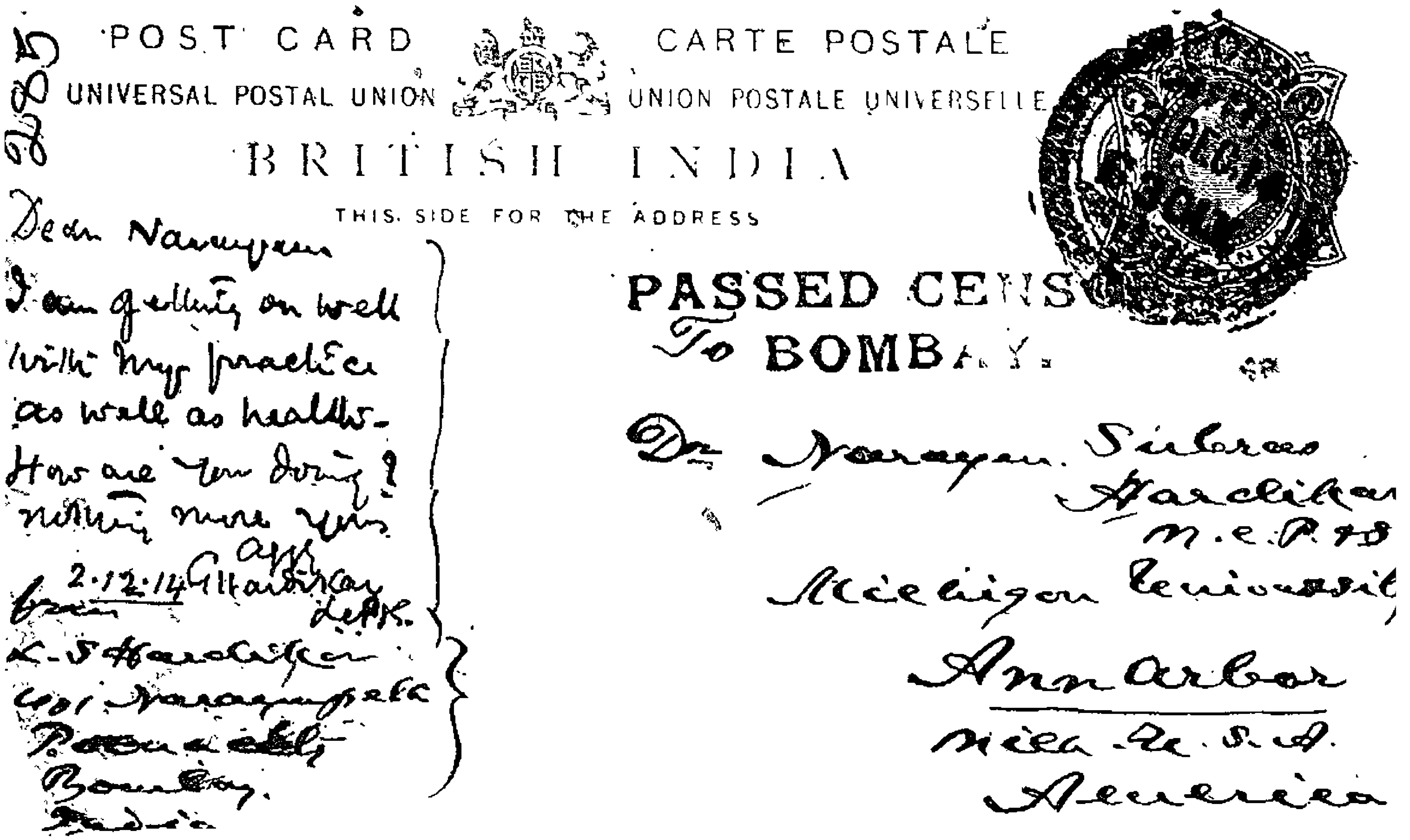

2285

POST CARD · CARTE POSTALE

UNIVERSAL POSTAL UNION · UNION POSTALE UNIVERSELLE

BRITISH INDIA

THIS SIDE FOR THE ADDRESS

Dear Narayan
I am getting on well
with my practice
as well as health-
How are you doing?
nothing more yours
aff
2.12.14 Hariray
LCPS.
from
K. S. Hardikar
401 Narayanpeth
Poona city
Bombay.
India

PASSED CENS
To BOMBAY.

Dr Narayan Subrao
Hardikar
M.E.P. 48
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

पत्रनंबर
५०

२९६

श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
ता. ६-१२-४८

ति. रा. वडील व पि. अक्का या उभयतांस नारायणाचे दोन्ही कर जोडून विनम्र मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार — विनंतीपत्र — गेल्या आठवड्यात हिंदुस्थानची मेल आली नाही. अर्थात तुम्हाकडील पत्रे मिळाली नाहीत. इकडे विशेष; पहावे तर तुमचा काही विरोध आहे का. काय गोष्ट आहे पहा! मनुष्याची किंमत तो स्वतः पुढे असताना कळत नाही. जेव्हा तो अमर होतो अथवा मेलेला ~~[illegible]~~ किंवा दूर अंतर जातो म्हणजे त्यांचे महत्त्व कळू लागते. घरी असताना मला पुण्या-मुंबईबद्दल ही विशेष काही वाटत नव्हते पण आता घर सोडून वर्षावर काही महिने होत आले तसे आपले तेथे हळूहळू समजू लागले. मध्यंतरीच्या काळात किती बदलले गेले आहे अशी कल्पना होऊ लागली. आपण असे केव्हा जाऊ व सर्व मंडळींना केव्हा भेटू असे विचार तरी मनात येत आहेत — पुढे हीच स्थिती राहील की नाही हे जरी सांगवत नाही तरी तूर्त तरी या विचाराने मनाचे मन भरले आहे हे निश्चयाने सांगत आहे. गेल्या वर्षात मला असे कधीही वाटले नाही. गेल्या वर्षी पैशासाठी फार मानसिक त्रास बराच झाला असे असूनही काही वाटले नाही आणि यावर्षी मला पैसे मिळाले असूनही अशी स्थिती झाली — अशी स्थिती म्हणजे घरच्या मंडळींची आठवण व ओढ लागण्याचा प्रकार. पैशाच्या उणिवेच्या जाणिवेपेक्षा होतो त्यापेक्षा मनस्थितीत जे विचार उत्पन्न होते ते अनंताच्या कृपेने आज आपणाकडे पाठवीत आहे. हे अशीच परिस्थिती ठेवे होते. पण पाठविण्याचा प्रसंग आजपर्यंत माझा नव्हता तो आज आला. असो— माझी प्रकृती बरी आहे. अभ्यास यथा यथा चालू आहे. घरी अभ्यास सुरू झाला नाही. केव्हा होईल हे अजून सांगवत नाही. तुमच्या प्रकृतीस जपत असावे. उत्तर द्यावे ही विनंती. आपला नारायण —

चि. गं. ताईस नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष:-

(तुझकडून — हिंदुस्थानची मेल न आल्यामुळे — ~~[illegible]~~ [illegible] मधल्या आठवड्यात मिळाले नाही होते. कदाचित उद्या मिळेल पहावे. ~~[illegible]~~ मी मिशिगनहून ॲन आर्बरला तारीख ३ ऑक्टोबर रोजी ~~[illegible]~~ आलो, त्याला आज दोन महिने तीन दिवस झाले. तारीख ३ ऑक्टोबर पासून आतापर्यंत माझा बराच काळ [illegible] मध्ये गेला. म्हणजे इकडे तुम्हा सर्वांची फार अतिशय आठवण होऊन मी घरी केव्हा जाईन असे झाले आहे. रात्री स्वप्ने सुद्धा तीच. परंतु काय करणार! केव्हा केव्हा सापडतील अभ्यासही बरोबर होत नाही; असो, माझी थोडी थोडी हकीकत तुम्हाला या पूर्वी कळविली आहेच. आज थोडीशी विसावा [illegible] घेत आहे. नाताळनिमित्त प्रत्येक ठिकाणी [illegible] वार्षिक [illegible] होईल. येथील [illegible] प्रोफेसर माझ्या तुमच्या प्रीतीने भेटीस [illegible] आपणाकडे स्वागत करील. अर्थात त्याचाकडून तुझकडे येईल

मला विश्वविद्यालयाकडून वर्षाला तीनशे डॉलर जरी मिळताहेत तरी बँकेचे कर्ज आहे. तरी तें कर्ज फिटले जावे व पुन: कर्ज होऊं नये म्हणून मी जेवणाकरितां काम करूं लागलो. खानावळीतून जेवण केलें म्हणजे महिन्याला ४० रुपये खर्च. बरें हातानें करून घेतले तर २५ रुपये खर्च कसेंही केले तरी परवडत नाहीं ४८० किंवा ३०० रुपये खर्च अगदीं जेवणाला. करतां तेवढे पैसे वाचवून कर्ज फेडावे याहेतूनें काम करूं लागलो. कामाकरतां अशा वेळी लाजण्याचे कारण नाहीं. हें [illegible] माहीत होते. ~~(खा~~ खानावळीत स्वयंपाकाची भांडी घासण्याचें काम मी मुद्दाम मागून घेतले. दुसरें चांगलें काम मला मिळालें असतें पण मला अगदीं खालच्यापासून वरपर्यंत अनुभव घेण्याची इच्छा होती. ५ दिवस तें काम केलें. कर्मधर्मसंयोगानें बोटाला इसब होऊं लागले व त्याही [illegible] कंटाळा येऊं लागला म्हणून इसबाचें निमित्त करून काम करण्याचें थांबवून पायरी वर चढलो. तो ताटं पुसूं लागलो. नंतर ८ दिवसांनी चमचे, चाकू, काटे पुसण्याकडे बढती करून घेतली. पण खानावळीत माझा बराच वेळ जाऊं लागला. सकाळी ७ ते १०, दुपारी १ ते २ व सायंकाळी ६—७॥ असें काम करावे लागे. केव्हां केव्हां (रविवारी) जास्त लागे. मला अभ्यासाला वेळ कमी पडूं लागला म्हणून इसबाचें निमित्त करून मी ती खानावळ सोडली सोडण्यापूर्वी हॉस्पिटलमध्यें काम मिळण्याची खटपट करून ठेवली. तेथें चाकू, चमचे, पुसण्याच्यावरची पायरी मिळाली आणि ती वाढप्याची (Table waiting) होय. सध्यां तेथेंच काम करीत असून कामाचे वेळ सकाळीं [illegible] दुपारी १२ ते १ सायंकाळीं ५ ते ६ काम विशेष नसतें. लोकांनी ताटं वाढून घ्यायची व ती त्यांच्या त्यांच्या टेबलावर ठेवायची; जेवण आटोपलें म्हणजे टेबल स्वच्छ करावयाचें व निरनिराळे चाकू, चमचे, काटे व बशा मांडून ठेवावयाच्या. आम्हांला जेवणाचा बटर, रोट, दूध व भाजीपाला मिळतो. आम्ही मांस खात नाहीं. म्हणून आम्हांला दुधावरील साय (Cream) देतात व इतर [illegible] देतात. (सध्या काम बरें चाललें आहे. याशिवाय मी इतर काम करीत नाहीं. व करण्याची मला जरूर नाहीं कारण मला एक वर्ष पुरेल इतका पैसा विश्वविद्यालयाकडून मिळत आहे. कर्ज फेडण्याकरता थोडा पैसा पाहिजे आहे तो त्याकरितांच गोळा करून पाठवून देईन.

(तुमची प्रकृति बरी आहे ना? अभ्यास कसा चालला आहे? उत्तर पाठव.

तुझा नारायण

Letter No
50

|| Ram ||

University of michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America
6-12-14

My dear Ramu

Nothing from you all. May, perhaps, receive tomorrow. I have written to you last week about requesting your wife. I want to ask you the same thing today. Have you done that? Please write me your ideas upon that. Don't think me otherwise. Think & expand your views for a time & write what you observe. Don't despise me by writing only two lines 'Allright' 'safe' etc. & "don't write anything I have no time" etc. I want you to be free.

Letter No
50

|| Ram ||

University of michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America
6-12-14

My dear Vinayak

If you go to Poona, protect yourselves from the bad company of student & other classes. Remember you are going to a place which is noted for its भामटेगिरी as well as education. Which of these you ~~whom~~ want to master? First or the second? Write me. Keep yourselves away from bad habits such as smoking, hot drinking, drinking, turning arrogant going after girls etc. Remember that you are in a quite new place ~~to you~~ You ought to keep your fathers as well as family reputation and do your duty towards your country men. You are to pick up every good ~~thing~~ by observing things. Open your eyes look around, keep silent & try to please all, so that you will learn something. Don't be dis spirited

How far has dear Tsangutai advanced in her reading & writing? Do you help her every now & then. If no, please do help her. Keep a strict watch & see that she does everything in a satisfactory manner. Let me see whether you write something about your wife & dear Sister. More in my next.

Yours affly
Narayan

---

if you happen to meet difficulties. Be alert to give your phisical, mental, & pecuniary assistance to those who need it at your own cost. In short be human, & achieve the goal of your mission in this mortal world.

Young boys like you, when they go to cities like Poona & Bombay, ~~begin~~ are tempted at good many things. The trap of temptation is laid in such cities, & boys, when they don't observe minute are caught in the trap & are lost for ever to the use ~~help~~ of the community. That is always the case. We have known good many examples of this sort. So, my boy, take care & be observant.

More after I read yours

Yours affly
Narayan

While in India I was teaching you to walk an American walk. But here I am to learn from these people. Do you walk that way I taught you? If not try ~~to go~~ to do so.

How is Dhongadi? & all your friends? Do you go to Sachitra Bharat Office? How is that going on?

Please convey my B.E. to all my friends.

Nothing more
Yours affly
Narayan

Letter No
50

291

"Ram"

University of michigan
Ann Arbor; Mich
U. S. America
6-12-14

my dear Balu

Since you left Hubli for Solhapur you did not write me. Why so? Balu, Now that you are in the sixth standard you ought to be a good & intelligent boy. I am told ~~tt~~ your manners are very good. they say that you have a good system of work. I want to know which is that. Will you write?

American people are very fast walkers. there are two reasons for this. One is they are very busy; second is by walking fast in Winter a man gets himself warm. He does not feel cold.

Letter No
51

"Ram"

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U S America
13th Dec 14

My dear Ramu

Sorry to hear that you lost your grand-mother-in law. Don't be disheartened. Be satisfied at the real mother in law. Oh my dear Ramu I don't be sorry for that. Wipe off your tears from your beautiful cheeks & start your work. Your wife might be there by this time & I am sure she will give you some courage. I guess your father in law is safe. Is he not! Away with joke!!! I am doing well. I hope

---

Letter No
51

"Ram"

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U.S. America.
13th Dec '14

My dear Vinayak

Yours to hand. Glad. Yes! I guess you have written to Kamala Devi. ~~for~~ Read her Remarks of your letter

"As to dear little sister I think her letter most dear, intelligent in questions & a handwriting not unlike your own. I do wish she could get interested in this work in which I feel much encouraged even with the heap of obstacles which I have met!"

So, you see, dear Vinayak, how Kamala devi has remarked upon your (Gangutai's) hand writing & questions. You shall have to keep the same hand throughout & answer her letters at the

the same with all of you. How is your work going on? Send them your photo—

N D Nandikar

चि. गोदावरीस अनेक आशीर्वाद विशेष ---

पुढें पत्र पोंचले मजकूर समजला - कुठेही खर्चास आपण लिहीन

earliest convenience. Ask very nice questions ~~if~~ supposing yourself a girl (I am sure you will not mind it for Gangutai's sake). Put yourself amidst female circle thinking that you are a fine, bright & beautiful lady without a husband & with no better prospects of future life. See what you observe, note down what you think ask questions to girls of your age & suffering the same difficulties & enduring the curse of widowhood. When you do that, give a little time to consider ~~the wo~~ how a widow like you shall be of some use to her country & ~~how~~ what knowledge would help the widows most. Then ask questions to Kamala Devi & her friend in New York.

Hoping to be excused for the simile,

Your affectionate
Narayan

पत्र नंबर
५२

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
अॅन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
ता. १३.१२.४९.

ती. म. बाईंनी व चि. अक्का यांस बालक नारायणाचे दोन्हीकर जोडून त्रिकाल चरणी मस्तक ठेवून नमस्कार विज्ञापना — माझी प्रकृती ठीक आहे. काळजी नसावी — इतर मजकूर पुढच्या पत्रावरून. आपला नारायण —

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद — तुझें तारीख १८ ऑक्टोबरचे पत्र तारीख ९ डिसेंबर रोजी मिळालें. आनंद झाला. अलीकडच्या माझ्या पत्रावरून मी युरोपला गेलो नाहीं हे तुला दिसलेच आहे. अर्थात तुमची एक काळजी तर दूर झाली. आतां तुम्हांला काळजी करण्याचा संभव आहे — तो कोणता तर या थंडीच्या दिवसांत मी जिवंत राहतो कीं नाहीं. थंडीस अजून सुरुवातही झाली नाहीं. फक्त हिम थोडे पडले आहे इतक्यात आमची स्वारी दोनदा रस्त्यात आदळली सुद्धा. आतां पुढें तीन महिन्यांत कितीदा साष्टांग नमस्कार घालणार हेंच सध्या कळत नाहीं. असो — तरी काळजीचें कारण नाहीं.

इतःपर तूं पत्रें पाठवीत पाहिजेस असें माझें मुळीच म्हणणें नाहीं. तुला केव्हांही तुझ्या आईच्या, चि. अक्कूच्या व भावाच्या आज्ञेत राहिलें पाहिजे व ते सांगतील तसें ऐकिलें पाहिजे असें मी मागेंच सांगितलें आहे व एकदा पत्रांत तुलाही कळविलें आहे. त्यांच्या शब्दाबाहेर केव्हांही जावयाचें नाहीं तरी ते सांगतात म्हणून तुला तुझा नेमलेला अभ्यास मात्र बिलकूल सोडावयाचा नाहीं. या बाबतींत तुला कोणाचेंही ऐकावयाचें नाहीं हें नीट ध्यानांत धर. एखादेवेळीं त्यांच्याच सांगण्यावरून किंवा कोणाकरतां माझ्याशीं पत्रव्यवहार बंद केलास तरी चालेल परंतु वाचन व लेखन चालू ठेव. आधींच शाळेचें झालेलें नुकसान तुझें आहे, आई अगर इतर कोणीही भरून काढणार नाहीं. तें तुझें तुलाच भरून काढावें लागणार. आणि तें वाचन, लेखन, व मनन यांनीच भरून काढलें पाहिजे. मी स्वतंत्र नाहीं, शहाणी नाहीं, म्हणून सतत म्हणण्यांत कांहीं अर्थ नाहीं. केव्हांही आपण चांगले आहो, शहाणे आहो असेंच समजत असून काम करावीत तरच फायदा होतो. स्वतंत्र नाहीं म्हणजे काय? आपल्याला ज्या गोष्टी करावयाच्या असतात त्या करण्याकरतां इतरांचें मन वळविलें कीं मनुष्य हळूहळू स्वतंत्र होऊं शकतो व त्याचें इच्छित कार्य तडीस जातें. खरें पाहतां आपण कोणीच स्वतंत्र नाहीं. मी पुरुष असलो तरी, किंवा शहाणा असलो तरी परतंत्र आहे कारण केव्हां केव्हां मी माझें मत गुंडाळून ठेवतो. मी अमुक एक गोष्ट करीन म्हटलें तर मजजवळ पैसा नाहीं अर्थात दुसऱ्यावर अवलंबून राहावें लागतें — म्हणजे परतंत्र आहे. इतराकरतां अमुक करीन म्हटलें तर

तर सरकार आड येत २७३ अर्थात मी परतंत्र आहे. बर [illegible] अरे म्हणावे तर तसेही नाही. ~~(पतकरी स्वतः)~~ परंतु मी कधीच स्वतःला हीन कोटीत ओढवून घेत नाही. सतत आत्मोन्नत स्थितीत मी अनुभव घेतो — तुझे अगर कुणाचेही असेच आहे. सर्व गोष्टी मनावर अवलंबून आहेत. करता मनावर भर द्यावा.

कमलादेवींची पत्रे याबाबतची चुकली आहे व माझ्या कांही कैद्यां नको म्हणणार नाहीत. कारण ही पत्रे केवळ तुझ्या नावाने विनायक लिहील. कमलादेवींशी मी स्वतः पत्रव्यवहार ठेवला आहे व तिला तुझ्याशी पत्रव्यवहार ठेवावयास हो कळविले आहे. यांच कारणे तुझ्या तुरुंगात [illegible] फायदा व्हावा म्हणून नव्हे तर महाराष्ट्रीय सर्व भगिनींना त्यापासून फायदा व्हावा. स्त्रियांच्या मते कोण कोणत्या गोष्टींची जरूरी आहे, त्यांच्या संबंधाने तुम्ही व तिचा परस्पर पत्र [illegible] सुधारणा करणे घेता यावा म्हणून ही तजवीज केली आहे. तू, [illegible] सर्व स्त्रिया, तसेच यातील पराक्रमी स्त्रिया, व [illegible] भगिनी [illegible] कमलादेवी कडून आलेल्या पत्रातील मजकुराची चर्चा करावी — व सर्वांना विचारून कांही प्रश्न मालिका तयार करावी. ती प्रश्ने मराठीत स्वतः लिहून विनायकाकडे द्यावीत. मग विनायक कमलादेवीकडे इंग्रजीत ती प्रश्ने विचारील. या प्रश्नांची उत्तरे पाहिजे असल्यास ती वर्तमान पत्रातून अगर मासिकातून प्रसिद्ध करावीत. यायोगे स्वतःच्या मनाचा विकास होतो व आपल्याला बऱ्याच गोष्टी कळू लागतात. म्हणून सरतेशेवटी कमलादेवीकडून पत्र आले असून त्यात तिने तू (म्हणजे विनायकाने) लिहिलेल्या पत्राची विशेष तारीफ केली आहे. विनायकाच्या पत्रात तिच्या पत्राचा एक उतारा दिला आहे.

गंगूबाई, तिच्यात विशेष कांही नाही. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजीचे कारण नाही.

कळावे आपला

नारायण

पत्र नंबर २९४
५२

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन् आर्बर, मिश
यु. स्टे. अमेरिका
१८-१२-१९४९

चि. रघूस अनेक आशीर्वाद विशेष:

तुमचे मराठीत आपआपली पत्रे पोंचली. आनंद वाटला. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी नसावी.

आशीर्वाद नारायण

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद, — तुझे तारीख ६ नोव्हेंबरचे पत्र मराठीत आठवणीने पोंचले. मजकूर समजला. [illegible] [illegible] [illegible]. इकडे हवा बिलकुल थंड नसल्यामुळे विशेष काही त्रास होत नाही. काळजी नसावी. प्रकृती बरी आहे. अभ्यास करीत जावे. [illegible] [illegible] कळविणे. चि. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नमस्कार सांगावा. विशेष काही नाही.

कळावे तुझा नारायण

चि. विनायक व बाळ यांस अनेक आशीर्वाद —

तुमची पत्रे पोंचली. आनंद वाटला. अभ्यास चांगला चालला आहे? इकडे आता [illegible] नाताळची सुटी मिळाली आहे. तारीख ५ जानेवारीला विश्वविद्यालय पुन: उघडेल. तरी आता पण अभ्यास चालू आहे.

कळावे तुमचा
नारायण

Please inform John Hamblian that he will receive from me next time Narayan

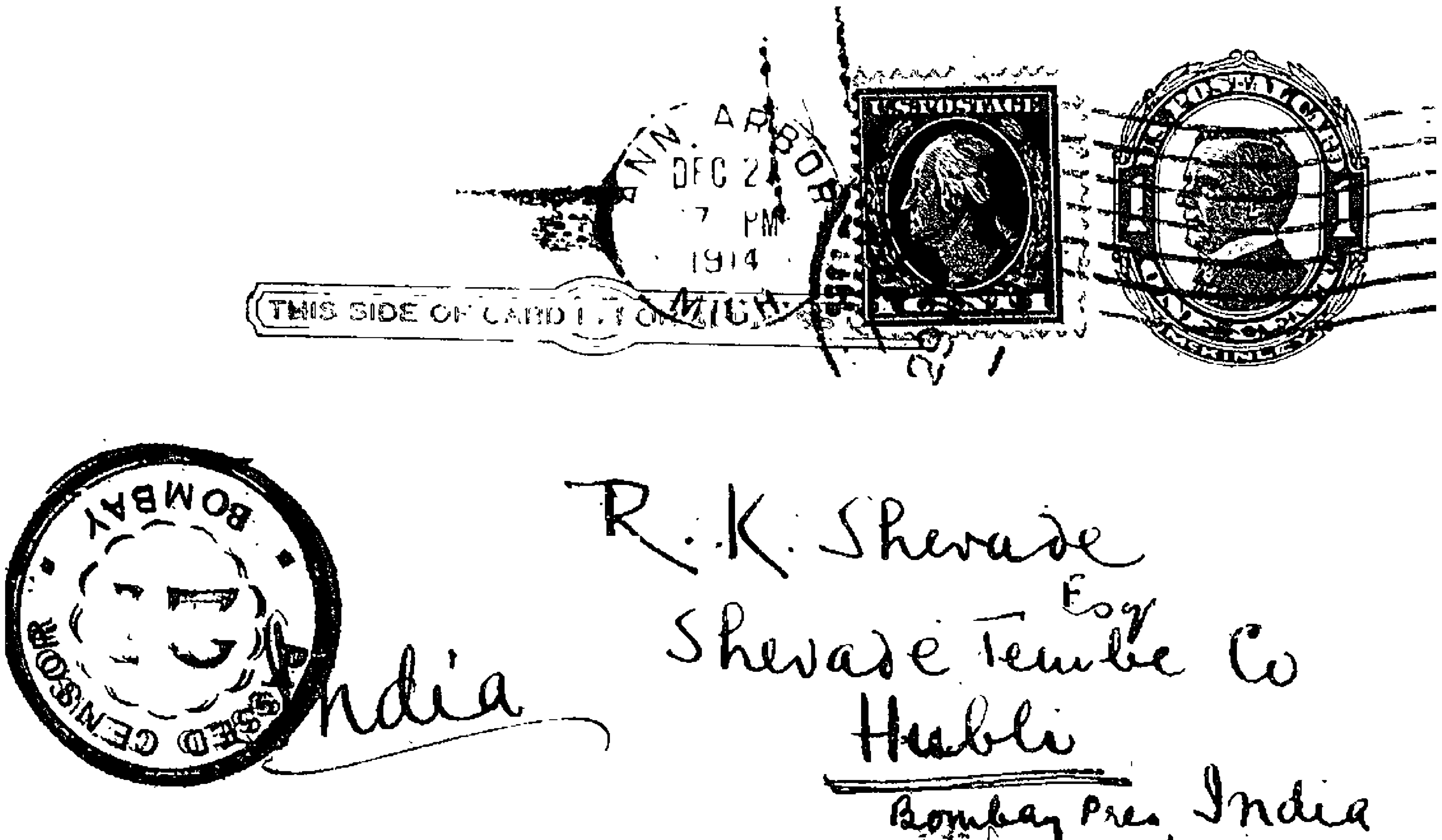

ANN ARBOR
DEC 2
7 PM
1914
MICH.

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

U.S. POSTAL CARD
ONE CENT

THIS SIDE OF CARD I...

PASSED CENSOR
BOMBAY

India

R. K. Shevade Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Pres, India

[illegible] 2875 [illegible]

२८-११-१७

[illegible]

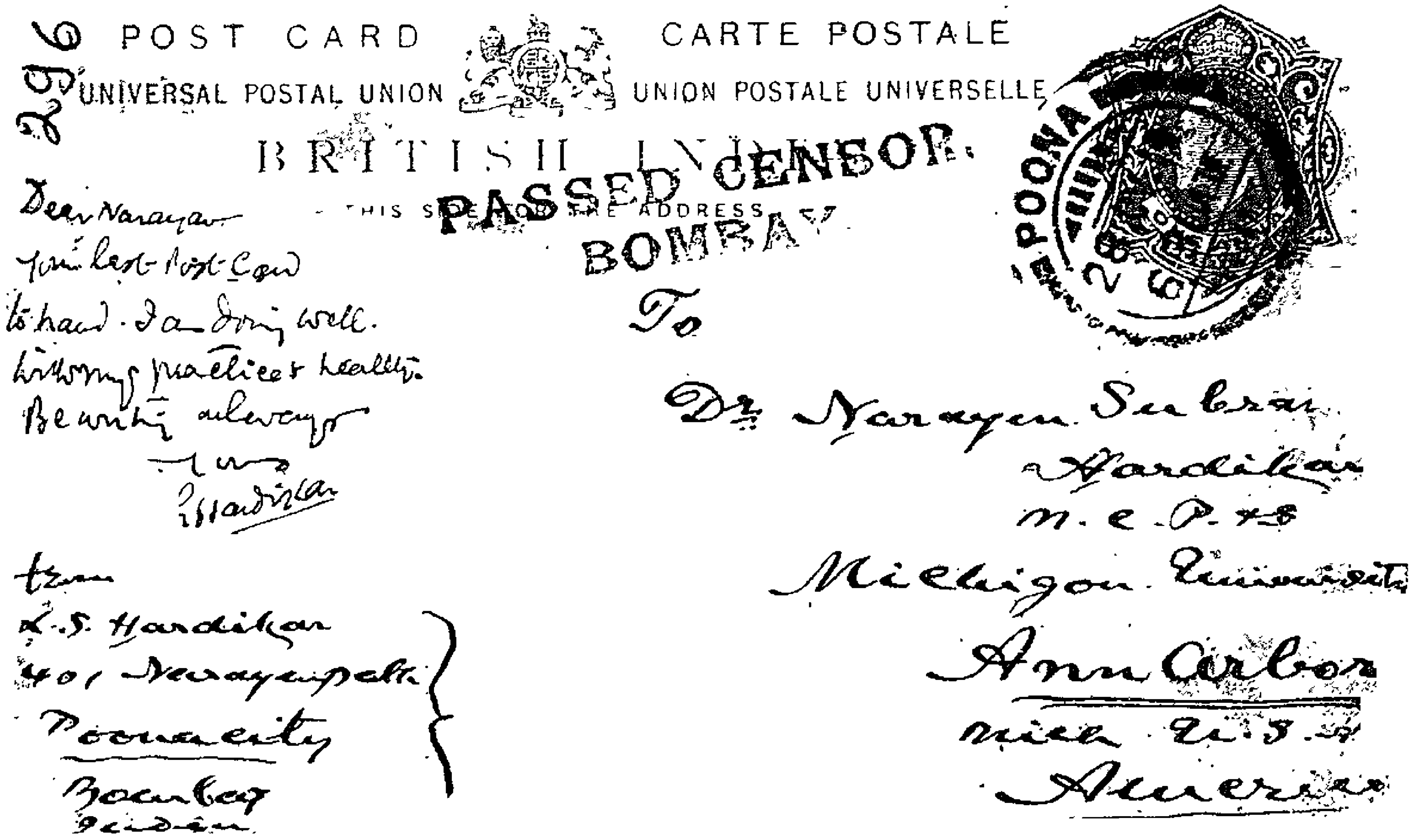

296

POST CARD CARTE POSTALE

UNIVERSAL POSTAL UNION UNION POSTALE UNIVERSELLE

BRITISH INDIA

THIS SIDE FOR THE ADDRESS

PASSED CENSOR.
BOMBAY

POONA
28 6

Dear Narayan
Your last Post Card
to hand. I am doing well.
Following practice & health.
Be writing always
Yours
Hardikar

from
N. S. Hardikar
401, Narayanpeth
Poona city
Bombay
India

To

Dr. Narayan Subrao
Hardikar
M. C. P. & S
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U. S. A.
America

Letter No
53

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
27-12-14

My dear Vinayak

Yours of 13th Nov. to hand. Glad to read the contents. I guess that you will not go to Poona till May 15. If you don't go, teach dear Gangutai. Begin to teach her Geography of India & the world. By Geography I mean not the very detailed information, but very broad ~~[illegible]~~ things. She should know where Europe is, to what they call Ocean & sea — The route to America & Europe. The situation of Japan & China. Teach the broad facts of the Indian history too. Don't fail to do so. These are the days when you can do so. Please consider

[illegible]

Yours affly
Narayan

Letter No
53

॥ Ram ॥

U. of Michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America
27-12-14

My dear Balu

Yours to hand. Glad to read the contents. Has not yet Pitaakka come from Sholapur? For how many days will she be there? How are you going on with your study? Please write. Nothing more for the present.

Yours affly
Narayan.

Dear Balu —
Please see the accompanying letter ([illegible]) to Venkatrao Ankitkar Esq is dispatched to the proper address at once.

My dear Bapu

Yours to hand after a long time. Glad to read the contents. I am sure to know the result by the 1st week of February. Don't fail to write if you haven't written before — . . . . If you are at home in vacation teach Gangutai some Geography more in my next.

Yours affly
Narayan

My dear Dhongadi

Yours to hand. Glad. Be always writing. I am sorry I have no time. I may write some time after. Excuse

Yours truly
N Hardikar.

पत्रनंबर ५३ [illegible] / वर्ष १९

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय २५७
ॲन आर्बर, मिश.
यु. से. अमेरिका
ता. २७/१२/६४

ति. म. वहिनीस व चि. कृष्णास नारायणाचे दोघांकडून [illegible] शिरसाष्टांग मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंतीपत्र— आपणाकडून आशीर्वाद आल्या नाहीं का? कळत नाही. कृपा करून दर एक पत्र पाठवत जावे. [illegible] माझी प्रकृती बरी आहे. इथली थंडी प्रमाणाबाहेर आहे. औषधाच्या उपयोगावर काही परिणाम होत नाही. विद्यापीठाच्या (मुद्दाम) व माझे होण्याच्या फार [illegible] दिसत आहे. काय होईल ते सोसले पाहिजे. असो. मुलांच्या प्रकृतीस संभाळून असावे. कळावे आपला नारायण —

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद— तुझे तारीख १३ नोव्हेंबर ६४ रोजी (नं. ४८) लिहिलेले पत्र मला तारीख २६ डिसेंबर रोजी पोचले. आनंद झाला. तुझा, सिंधूचा, रामू [illegible] व भास्करचा असे तीन फोटो बरोबरच पोचले. [illegible] मला [illegible] अर्थात तुमच्या सर्वांच्या फोटोवर [illegible] काय मत झाले ते लिहिण्याचा मी विचार केला आहे.

तुझा फोटो— [illegible] फोटो काढून घेताना तुला आनंद झाला आहे. [illegible] तू सरळ, नाकसरळ, [illegible]. चेहरा हसतमुख आहे. [illegible] ह्या आनंदाचे [illegible] असल्यामुळे तू जरी [illegible] नसलीस तरी [illegible] झाला असतास. [illegible] मी तुला पाहिल्यापासून तो [illegible] फोटो काढले [illegible] पर्यंत गेलेल्या अवधीत [illegible] असावीस असे दिसते. तुझ्या [illegible] परिहार होतो असे [illegible] तुझ्या [illegible] परिहार होत आहे. फोटोत तुझा [illegible] नाहीं असे मला वाटते होते पण तुझे [illegible] नाकाचा [illegible] गेला नाहीं पण [illegible] मी जर 'सर्जन' झालो असतो तर [illegible] तुझ्या [illegible] नाकावर [illegible] असता आणि तो [illegible] केले असते. पण तुझ्या [illegible] मी 'सर्जन' नसून 'ज्ञानेश्वर दास' झालो आहे. [illegible] सर्जन करून तुझे नाक [illegible] माझी [illegible] नाहीं. अर्थात आहे तेच कायम ठेवले पाहिजे. विचार करून पाहता [illegible] कोठी [illegible] म्हणून तू [illegible] घेतली आहेस. तुला [illegible] वाटली [illegible] नाही [illegible] तुझा फोटो पाहिलेले [illegible] नाही [illegible] तुझ्या [illegible] असावी असे दिसते. असो. [illegible] फोटो असा आहे. फोटोवरून [illegible] — [illegible] फोटो [illegible]

कुणीही परवानगी [illegible] [illegible] [illegible] फोटो मिळवी. व असले फोटो मासिकांत मिळवा. कुठे [illegible] जो वस्तू उतारा देणार [illegible] लावी.

किंजूनाकोसे:— ही मागील कुरींवर [illegible] आहे. मी अशाही असल्याबद्दल तिरस्कार [illegible] [illegible] परंतु असाही [illegible] एक भीती तिच्या मनांत लोकांची कुणाची असावी या भावनेने [illegible] [illegible] आहे [illegible] होऊ येईल. दिसणारी फोटोग्राफची तिच्या समोर उभा असावा, मग तिने काही माझी ऐकावीत. तिच्या [illegible] [illegible] पाहा. सर्व अंग अवखळून येऊन [illegible] आहे. तिच्या पायाकडे पहा. ते कसे ठेविले आहेत. तिने आपल्या पदरही नीट सावरून घेतला नाही. पुढे [illegible] घेतलेल्या फोटोत व या फोटोत केवढे अंतर दिसून येते अस्तु

बाबू हीराकू व भास्कर यांचा फोटो — हीराकू — स्वांगणावर [illegible] [illegible] गेलेल्या [illegible] [illegible] दिसत आहे. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] असतात, [illegible] या कारणाने असून [illegible] [illegible] असताना. हीराकू अशा प्रकारे एक दिसत आहे. याची पानी फोटोत [illegible] दिसते तसा हा [illegible] दिसतो. बाबू अंगाने जरी विशेष फुगलेला नाही तरी [illegible] [illegible] फुगलेला आहे. त्याच्या तोंडावर पसरलेल्या हास्यामुळे हा [illegible] [illegible] ([illegible] 'बाबू' [illegible] असल्याचे असा [illegible] [illegible] [illegible] खरोखरी आहे. त्याच्या पायातील [illegible] बूट, हातातली काठी, अंगातील [illegible], डोक्यावरील पांढरा [illegible] [illegible] पाहून 'ओंकार दिसतात आमचे रावसाहेब" असे उद्गार तोंडून म्हणण्याची [illegible]. [illegible] [illegible] जो पाहिजेल ती घेतला असता [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] येईल व 'इश्श हे काय बाई' म्हणणे [illegible] [illegible] असे [illegible] [illegible] नाही.
भास्करचा चेहरा [illegible] [illegible] असता तरी [illegible] पोर [illegible] [illegible] [illegible] असे यांच्या [illegible] [illegible] [illegible]. बाकी गंभीर आहे.

फक्त ते फोटो पाहिल्याबरोबर प्रथम हेच असे वाटते की ही एक [illegible] असतील. तथापि यांच्यांशी [illegible] आहे. [illegible] [illegible] [illegible] आकार व पाहिल्या [illegible] ही अर्धवट [illegible] फोटो [illegible] [illegible] नाहीत. बाबूचा फोटो [illegible] [illegible] [illegible] पाटलासारखा दिसतो. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] दिसतो तसा [illegible] बाबू दिसतो. [illegible] फोटोत [illegible] [illegible] गाव गुंडासारखा हीराकू दिसतो, आणि भास्कर [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] गेलेल्या [illegible] दिसतो. माझी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] व किंजूनी [illegible] आणी [illegible] तिचा [illegible] व [illegible] [illegible] दिसत [illegible] [illegible]. अस्तु.

होय! गंगूताई यांच्याबद्दलीत मत्सर मनांत बाळगून कुरकुरायचा आहे, माझी आर्थिक, सामाजिक, वाङ्मयीन इत्यादी सर्व हक्क बळ घालून ती करतील ही उत्कट पाळणी आहेत. ~~पण~~ देशाच्यासाठी मी घरीं असताना. नौकऱ्याबद्दल कमालीचा वैताग असे हे सुप्रसिद्ध आहे. आताचे माझे नौकरीचे मत आता रोजी श्री शिरूभाऊंकडे पाठविलेल्या 'विचक्षणा' या लेखांत दिले आहे. ते वाचल्यानंतर तुमचे काय मत होते ते कळवावे. मला वाटते मी तुमच्या सारख्या मुलींना घरीत ~~[illegible]~~ शिक्षण ~~[illegible]~~ घेत नाहीत हे वाईट होय पोरांबद्दल लिहिले होते आणि वर्तमान परिस्थिती याबद्दल मी प्रांजळ असते असे म्हटले होते. ~~[illegible]~~ 'विचक्षणा' लेखांत मी त्यांचा उल्लेख केला आहे. त्याबद्दलही तुम्हां सर्वांचे आयमत कळवा अशी. इकडे मी जे गहन वाचिली त्यांची नीती शिकल्या नव तोडून देखील त्यामुळे आमच्या देशांत 'जनतेचा हुकूम' होऊन उद्य करावयाचे धोरणे मला बरोबर वाटला आहे. तसेच तोरा सांगायचा म्हणजे दिसतो त्याचे उत्तर नाही हे मि.

आज आठवड्या पोचणार नव्हतो तो डॉ. आपटे यांचे उत्तर देऊन तुम्हीं तुमची मला कळविणार आहे. आज आठवडा येत नाहीं असे लिहून तुम्ही पत्रांची मी वाट पहात बसलेली होती. कमालीचेच निराश होऊन. तसेच पुरोहित आल्याबद्दल. मला पुरोहित आल्याची ~~[illegible]~~ खरी खुशी झाली नव्हती. कोणाकोणा मला पंचक म्हणून म्हणतो हे पाहून मिसेस काळे तीच ~~[illegible]~~ असे उदार होऊन त्या ठिकाणांत वाटले होते. तो तुमच्या नावाचा धाकटा पत्रक — देवाप्रमाणे पुढे म्हणून पाहिले — पंचकमनातल्या म्हणून कोणापुढे बोलून दाखवावे असं! माझ्या मनात कांहीं लिहिलेले नव्हते. अकस्मात मोठ ~~[illegible]~~ कोठेही गेले नाहीत. आता पैसे नाहीत म्हणून जायची सोडली नाही. माझ्या अनेक प्रयत्नांचे की कुठलाहि या प्रयत्न करतो हा एक प्रयत्न केला तुमच्या सर्वांच्या ~~[illegible]~~ प्रेमाने मला कुठलाहि लिहावेसे त्यामुळे माझा नाक कमी होईल, नाककमळ — मी कधीही जिवावर मात करत येत नाही हे पुरा माहीत आहे. वारंवार तरी तुमचीच पाठ थोपटतो व आपले काम करत येतो. असो — फोटो मागवले आहेत मनांतल्यारेव आहेत. कांहीं कापडांत कुठे नाही. आज लिहून ~~[illegible]~~ फोटो काढायचा पूर्वीच घरी काढून घेतले असते तर आवडले असते. तुमच्याकडे फोटो असतील तर माझी यादी वाचून फोटो पाठवीन म्हणजे मी म्हणतो त्याप्रमाणे आपल्यापर्यंत आणीन येईल. गंगेवर — येथील विशेष कांहीं नाही.

प्रकृति बरी आहे.

कुठे कशाविषयी मी माझी ~~[illegible]~~ कळावे नारायण. तुमचीच भेट भावीत आहे. आता ~~[illegible]~~ फोटो पाठवीन. मी लिहिताना लिहून एक वर्षाचा नवीन असे दोन फोटो पाठवीन. तुम्ही फोटोची वगैरे दिली आहेत तरी ~~[illegible]~~ येत नाहीं म्हणून करू नको. तसेच.

चि. अंबरीश अनेक आशीर्वाद, चि. मा.:

देवाच्या फोटो: ~~[illegible]~~ पाठवून देणार नाहीस का? ३-७१. आता एकटी किती दिवस राहणार आहेस? कळवले पण नाही. घरी कांहीं पाहिले असतेस तर निरोपाचा घरी जाऊन कळवण्यातच ~~[illegible]~~?

आपला नाना. उमा नारायण

Letter No
53
Last of the
1st year

|| Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor Mich
U. S. A.
27 12 14

My dear Ramu

Yours, to hand. Please read dear Gangutai's letter. My second visit of the year 1914 will be sent to you next time. A single photo & a group of three of us. See what remarks you will pass if you have time at all. I am doing well & hope the same with you all.

Yours affly Narayan

वेंकटराव अंकलीकर यांचे नावे ते मिळाल्याबरोबर
ठेविले आहे तो वाचल्यानंतर व [illegible] वाचून
दाखविल्यानंतर [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
त्यांना द्यावे.

Address the letter to Sj. Dattatray Venkatesh
Ankalikar Esq Pleader
Gadinglaj
Kolhapur state

पत्र नंबर
2
२

३०३

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिश.
यु. एस. अमेरिका
३ जाने १५

चि. गंगूताईस नानाचे अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुझे तारीख २९ नोव्हेंबर '२९ नंबर ४८चे पत्र मला तारीख ३० डिसेंबर रोजी पोचले. हे पत्र वारंवार वाचून लिहिलेले असून यांत तुझ्या मनाची स्थिती प्रदर्शित केलेली आहे. पत्र वाचून वाईट वाटले. ऐकलेसे म्हणजे मुळीच नव्हे वाईट वाटायला कुणी तरी नाहीच काय? स्वतःचा आपणाहून प्रिय असणाऱ्याला कोणाही तऱ्हेचे सुख प्राप्त होत नसेल तर वाईट वाटणे नसेल तर आश्चर्य काय व्हावे? माझ्या शिवाय मनावर आईच्या मृत्यूनंतरही परिणाम झाला नाही; माझ्या डोळ्यांतून एकही अश्रू बाहेर पडले नाही. मी कित्येक दुःखाच्या डोंगरातूनच आयुष्याची जरी वाट काढीत असतो तरी माझ्या मनावर त्या दुःखाचा यत्किंचितही परिणाम होत नाही; आजपर्यंत कधी झाला नाही व पुढे होणार नाही; पण, पण गंगूताई. देशांतील दुःखी लोकांकडे पाहिले म्हणजे जीव चिंतित होऊन येतो. हृदयांत एकदम उमाळा येतो आणि धडधडत येते सुधारलेल्या देशांतील सुखसाधनांच्या या सर्व आकृति पाहिल्या म्हणजे असे वाटते की आपल्या लोकांना हाल-अपेष्टांत मरण्याची पाळी येणार काय? अरेरे, तुझ्यासारख्या दुःखी स्थितीचे सूक्ष्म रीतीने अवलोकन केले म्हणजे आमच्या समाजातील भावी-रीतीत एकदम फरक करावा असे वाटू लागते, व तावडीतून अमेरिकेतून हिंदुस्थानात निघून जावे असे मनात येते पण जाऊन करणार काय? हा प्रश्न पुढे आला की काही नेमके होते. माझ्या कार्यात मला कोण साहाय्य करणार? मला मदत कोणाची होणार? हिंदुस्थानात जन्मास आलो येथेच आयुष्य घालवावे असे वाटू लागते. पण तुझी, तात्यांची व इतरांची मने आठवली की मन बदलते. मला मदत करणारी मंडळी आहेत, माझ्या प्राणास अत्यंत प्रिय असे मानणारे कोणी जण आहेत, मी न गेल्यास त्यांना वाईट वाटेल, त्यांना दुःख होईल असे मनात येते आणि तावडीतून असा निश्चय करतो की घरी जायचेच. गंगूताई, मी खरा हीन आहे मी तुम्हा सर्वांच्या प्रेमाचा भुकेला आहे. म्हणूनच तुम्ही तुमच्या प्रेमाचा माझ्यासाठी वर्षाव केलात, उप-वेगात माझ्या मनाची तृप्ती होईल. आणि अशी तुझी हौस पुरवण्याकरिता मी मुक्त भूमीला जाऊ इच्छितो. आता बरं मी मायभूमीला जाणार त्यांची दैन्या-वस्था पाहून व ऐकून तर मला वाईट वाटते. नेहमीच, तावडीत काय करावे? तू मला वाईट वाटू नये म्हणून जरी लिहितेस तरी काय तसे होईल काय? नाही, माझ्या प्राणास जर सुख नाही तर मलाही सुख नाही; एवढे मात्र लक्षात ठेव.

मी अमेरिकेस निघाल्यापासून माझ्या विचारांत बराच फार मोठा फरक पडला आहे. माझे पूर्वीचे आचार विचार आता बदलले असे नव्हे तर लोक ... करण्याची भर पडत चालली आहे. अशा विचारांमुळे आपल्यात पाहिजे असलेल्या सुधारणांची एकेक नोंद मी मनाशी करून ठेवीत असून हिंदुस्थानात पाय ठेवल्याबरोबर त्या अमलात आणण्यास मी सुरुवात करणार आहे. अनेक सुधारणांपैकी ~~[illegible]~~ घरांची सुधारणा व्हावयाची असून लोक फार गरिबी पिढ्यानपिढ्या काढत पाहिजे कारण फार स्वतःच्या घरापासून प्रारंभ करावयाचा आहे. तुझी भाषणे

विचार बदलावयास प्रारंभ करावयाचा. यासाठी फक्त तुझें मन व पाहिजे, तुला लोकांकडून [illegible] /जितके शिकता येईल तितके तूं शिकत जा. [illegible] इतउपर माझीं पत्रें तुला शिकवत जातील. आजचें पत्र एक मार्गाने वाहिले होय; हें वरील २/१ नंबरावरून तुला कळेल. [illegible] तुझी [illegible] पत्रें तुला भरपूर मदतीचीं होतील. व प्रत्येक आठवड्यास एकेक लिहावा धडा शिकेल. हा धडा संबंध आठवडा करून [illegible] [illegible] संथ लिहून काढावे पाहिजे. १९१५ या संबंध वर्षी म्हणजे सुमारे ५२ पत्रांतून तुला शिकवण्याचा मी मानस केला आहे. तूं शिकण्याचे मन लावून शिकली पाहिजेस.. इतउपरच्या कोणत्याही पत्रांत [illegible] विशेष केली जाणार नाहीं. या दिवसापासून पुढे [illegible] पत्रें तुझ्या आणि पत्त्यावर येत राहतील- इतका मात्र [illegible] [illegible] पत्रांच्या रीतीं दुकानांत नाकीर्द करून ठेव म्हणजे बरोबर पत्रें मिळतील. पत्राला मागील ओळीने म्हणजे मागच्या संबंधी अशी शिकवण या पत्रें ~~तुला~~ लिहून तुला उजळणी बांधता येईल. तुझ्या मनाच्या आकारावर इतरांचा मजकूर असणार नाहीं. माझ्या आयुष्याचे वेळे पैकी आठवड्यातील सात तास मी तुझ्याकरता खर्च करण्याची तजवीज केली आहे. त्याचा तू चांगला उपयोग करून घेतला पाहिजेस. तुजकरता हें सारे तास म्हणजे काहींच नव्हत. [illegible] [illegible] स्वतः ला [illegible] गोष्टी शिकावयाच्या असल्यामुळे तुजकडे विशेष लक्ष देतां येत नाहीं आपल्याला भलेत काहीं समजू नको # सांगतो, जगातील गोष्टी समजून घेण्याजोगी बुद्धी अधिकडे दया येऊ लागल्यामुळे तुजसारख्या मुलींना किती त्रास होत असेल आणि मला बरोबर कल्पना करता येते. आणि अशी कल्पना करता येऊ लागली म्हणूनच मी आजन्म ब्रह्मचर्य व्रताने राहण्याचा निश्चय केला आहे. तुजसारख्या अबलेला जर कौमार्यावस्थेत सर्व जन्म घालविता येतो तर मजसारख्या पुरुषाला स्त्रीविरहित राहतां येऊ नये काय असे वाटू लागून मी माझा दृढनिश्चय केला. स्वतः त्या रीतीने राहून इतरांस उदाहरण घालून देणं येणेजोगे आहे अशी विचारांती माझी पूर्ण खात्री झाली- आता यापुढे मी माझें तनमनधन खर्च करणार आहे त्या कार्यात तुझी येऊन तुझ्या जन्माचें सार्थक करावेस असें वाटू लागले. आणि त्या कार्याची तुला माहिती होण्यासाठीं मी आतां पत्रद्वारें तुला शिक्षण देण्यास सुरुवात करणार आहे. यापुढे तूं माझी प्रत्येक पत्रें नीट लक्षपूर्वक वाचीत जा. त्यांत एखादे वाक्य जर तुला न कळेल तर मला विचारीत जा. आणि तुझें विचार विस्तृत रीतीने स्पष्ट मांडून लिहीत जा. आतां इतउपर मला सुखवण्याची अशी तुझी इच्छा असेल तर माझ्या प्रश्नांची उत्तरें आठवड्यात बरोबर देऊन जरूर [illegible] लिहीत जा. पत्राविषयीं तुजकडून चार ओळी येतील अशा प्रश्नांची उत्तरें न मिळतील वाढविली तर मला अतिशय वाईट वाटेल असें समज. तरी दुर्लक्ष करूं नको. असें सांगण्याचा उद्देश तुला तुझी विचारशक्ती वाढविता यावी हे होय. मनुष्य जसजसा आपले लेखन वाचन वाढवितो तसतसे त्याचे विचार वाढत जातात. आणि एकदां विचार वाढावयास सुरू झाले म्हणजे तो खरा मनुष्य होऊ लागला असें समजावे. असो

३०५ परसोडच्यापासून तो तारीख २ जानेवारी १९५५ पर्यंतचे लिखाण वाचलं आज पुष्कळ हसणं झाले आहे तसेच कुतूहलाने आम्हां [illegible] एक मोठी सूची सुखाला व दुःखास असे निरनिराळे रकाने केले आहेत. ही वर्षातील दुसरी प्रतिमाभेट हो आता माझी एकट्याची प्रतिमा येथे जुन्यामध्ये रकाने केले, ती तिसरी भेट होईल पुढे, डिसेंबर मध्ये नवथी. विवेकानंदांच्या ज्या गोष्टी लिहिण्याच्या मला आठवल्या नाहीत त्या मी तुला स्वतःशी ठीक सांगत आहे. त्यां विशेष, सूचक आहेत असे वाटून तर त्यात विशेष कांही अर्थ भासला नाही.

माझ्या अनेक निश्चयांपैकी स्नानाशिवाय खाणे वाजवी राहिले तर मधेच स्नानाशिवाय खावे लागते, कारण सकाळी धावताना; हॉस्पिटलमध्ये गेल्यानंतर काम करायचं जाव लागते. सकाळी अतिशय थंडी असल्यामुळे आंघोळ होईल असे वाटत नाही. महत्त्वाचा उद्देश हा की स्वच्छ ताजे पुष्कळ सरंजाम [illegible] व हॉस्पिटलमध्ये जातो. तेथे तासभर काम करून जेवण म्हणजे सकाळची न्याहारी करतो आणि मग वर्तमानपत्र वाचीत शांत आराम घेतो. असे करण्याने कामा मधला शीण कमी लागतो हे होय. दुसरे, स्नान दुपारी रोज करतो पण केल्यास दोन दिवसांत एकदा करतो. सुटीत दिवस असताना आठआठ दिवस स्नान घडत नाही. — तिसरे, ग्रंथ आणि नित्यनियमाशिवाय अवांतर धार्मिक पुस्तक वाचण्याशिवाय इतर अनेकविध काही घडत नाहीत. कंटाळा तर येतोच मुळी. — पाचवे, सुटीत दिवस असताना मला पाहिजे असलेले असं लिहिणं कठीण झाले. पैसे मात्र खर्च जातात पण असं काही लिहित नाही. तेव्हा म्हणून मी अंगी स्वतः लागलो. प्रथम खूप जड गेले पण त्यानंतर हळूहळू पडेनाशी झाली. याउप्पर लिहिण्याविषयी येथे, असताना मला अंतर्यामी स्फूर्ति पदार्थ फक्त यास लिहावे. मला सर्व पदार्थ करता येतात. पण त्यांचा उपयोग आपल्याला तर मी अगदी बिलकूल सोडली — सहावे, आज कितीतरी वर्षे तरी मी सुपारी खाल्ली नाही. तुम्ही मला कितीदा तरी विनविले असेल पण मी शिवली पुढे नाही. परंतु आता अठ्ठावीस - १५ दिवसांपासून मी सुपारी खायला प्रारंभ केला. गोविंदाच्या आईनी कुटलेली सुपारी गोविंदाबरोबर दिली होती. ती आज एक वर्षभर तशीच पडून राहिली. एकदा सर्व सामान काढून असतांना ती सुपारी माझ्या दृष्टीस पडली. तेव्हां ती टाकून द्यावीशी वाटेना कारण इतक्या प्रेमाने ती तयार केली आहे असे वाटल्यापासून ती टाकणे मला पसंत पडले नाही म्हणून ती खाऊन संपविण्याचे मी ठरविले. मी सुरू केल्याबरोबर मिसरीही खायला प्रारंभ केला. एकूण मध्यंतरी रोज सुपारी खातो आहे. तसेच गळ्यातील माळ — याबद्दल मागे लिहिले आहेच. या गोष्टी तुला पुराव्या जीवनाच्या तशा कळीच्या आहेत कारण तुला त्यावर विचार करावा म्हणून.

कोणतेही, सुखदुःख या वस्तु खरोखर आहेत काय? असल्यास त्या कोठे आहेत तुला माहीत आहे? दोन्ही आहेत [illegible] की एक आहे तू सांगशील काय? तुला दुःखाशिवाय सुख होत नाही असे जर वाटेल तर दोन्ही वस्तु आहेत अशी कल्पना करावी लागेल. कोठे आहे काय? बरे, आता सुख म्हणजे काय व दुःख म्हणजे काय हे माहीत आहे काय? सुख कोणास होते व दुःख कोणाला होते? हे कळल्यास काय? यातील तुला थोडा — तू स्वतः तुला सुख होत नाही म्हणजे जो म्हणतोस त्या सुखाची कल्पना काय आहे ते हे पत्र पोचल्यावेळेपासून तो मला पाहिजे पर्यंत विचार करून तुझ्या बुद्धीला पटेल असा उत्तर लिहून कळीव. तसेच घरात मी पुढे दिलेली मुलाखती आहे, त्यात [illegible] असलेले आहेत ते व त्यांच्या स्वतःच्या मराठी अर्थ

नीट वाच. एकदा नव्हे दोनदा नव्हे तर समजेतोपर्यंत वाच, व समजल्यावर त्यावर विचार आणि त्याप्रमाणे तुझ्या स्वतःच्या वागण्यात काय फिरवावयाचे ते फिरीव. घाबरूं नको, लाजू नको, चिडूं नको. मनात आण म्हणजे सर्व सोपे होईल. त्याहीपेक्षा जास्त सुख कशाला म्हणतात व दुःख कशाला म्हणावे हे श्रीकृष्णा-प्रमाणे ज्ञानेश्वर महाराजांनी स्पष्ट करून दाखविले आहे ते बरोबर मनात विवेकबुद्धीच्या प्रकाशात ठेव. असे करणे तुला कठीण जाईल हे खरे पण मनुष्याच्या इच्छेबाहेर पलीकडे काही नाही हे तू लक्षात आण. त्यागोष्टी मनात धरून मोठ्या लोकांनी त्याही स्मरण करीत वागण्यात काही हशील नाही. आजच्या माझ्या पत्राच्या अभ्यासात मी तुला सुखदुःखासंबंधाने वाचावयास व विचार करून ठरव-यास सांगणार आहे, तसेच मी तुला गोष्टी सांगण्याच्या संधानामुळे म्हणून मी त्याचा स्पष्टपणे खुलासा करीत आहे. याबद्दल तू मला क्षमा कर.

बालपणात व पुढच्या संसारात कुठे पाहिले म्हणजे सुख अनुभविणे असे वाटते. त्याच अवस्थेत दोनचार पुढे वाटे ज्याची की कल्पना सार्थक होते. आता मुलगा झाल्यानंतर निकृष्ट निरर्थक काय करावे कसे म्हणजे सुख होते अशी तुझी कल्पना होत असावी, पण नाही, हा निव्वळ मायापाश आहे. हा निव्वळ भ्रम आहे. तू अशा मायापाशात अडकलास म्हणून तुला असे वाटते की आपणही इतरांप्रमाणे सुखी असतो तर पुढच्या आयुष्यात संसार सुखी असता व आपल्याला सुख होते असते. तसे नाही म्हणून तुला दुःख होते. असे तुला का वाटते? कारण तू अशा लोकांच्या सुखाने पछाडलेल्या मंडळींमध्ये उठबस करतोस म्हणून. पण पाहिले, तर खरे सुख नव्हे. खरे सुख एकट्याने राहण्यातच आहे आणि परमेश्वरी कृपेने तुला ते पाहिजे तेव्हा नाही, म्हणजे तुला एकटे राहण्याचा ~~[illegible]~~ मार्ग पडला आहे. अशावेळी याही प्रसंगाचा तू उपयोग करून घेतला पाहिजेस. खऱ्या सुखाचा तुला मार्गाचा उपभोग करून घेता आला पाहिजे कारण असे पहा ज्याने आजपर्यंत कधीही चाखला नाही त्याला त्याची चव व अडचण कशी कळणार? पति म्हणजे काय हेच ज्याला मुळीच माहीत नाही तिला त्या पति-सुखाची कल्पना तरी कशी येईल? त्या मनुष्याशी आपला संबंध आल्याच्या वर्षात आपल्या मातापितरांनी सांगून आपला व त्याच्याशी एकदोनदा ही ओळख बोलणे होते नाही त्या मनुष्याच्या निधनानंतर खरोखर कोणत्या पण अधिक कल्पनेने आपले सुख कमी गेले म्हणून आपण मोठ्याने दुःख करावे. हे मला आश्चर्य दिसते. कारण तिला काहीच माहीत नसताना ती असे का करते? तिला दुःख करण्याचे काही कारण नाही. सुख ही वस्तू काही निराळी आहे. आणि विधवांकरताच परमेश्वराने आपल्यास मुक्त केले असे समजून अशा कल्पनेने उपभोग करावी. म्हणूनही तुझी स्थिती अशीच आहे. करता माझी कळकळीची तुला अशी प्रार्थना आहे की त्याबद्दल शोक करणे योग्य नव्हे त्याबद्दल तू शोक करू नको. संसाराबद्दल दुःख होत असले तर हिंदुस्थानातील प्रत्येक गोष्ट तुझी आहे असे तू समज. अनाथांना दुर्लक्ष करणारे कुणी लोक तुझी अपत्ये, बाळे आहेत असे समज आणि त्यांच्या पालनपोषणाकडे आपले लक्ष लावून सुख प्राप्त करून घे. त्यागोष्टीची तुला कल्पनाही नाही त्याबद्दल व्यर्थ शोक करू नको. जन्मल्यापासून बरोबर शेवट-पर्यंत सौभाग्यावस्थेतच राहणारी विधवा होणारी व माझे त्या प्रमाणे दुसरी होणार नाही असे तू समज. तू हिंदमाता आहेस असे मी समजतो आणि तुझ्या हिंदपुत्रांचे पालनपोषण करण्यासाठी तुला अवश्य असलेले सामर्थ्य मी ईश्वरापाशी मागतो तू निर्धास्त रहा. माझ्या स्पष्टपणाबद्दल मला तू क्षमा कर.

माझे प्रत्येक पत्र ती. ग. वहिनी व पू. अक्कांना तू वाचून दाखवीत जा. कोणीही घाबरून जाऊ नको.

ह. तु. नाना

पत्र क्रमांक
२
२

ॐ

॥ श्रीराम ॥

[illegible] विश्वविद्यालय
आनंद आश्रम, मिरज
मु. पो. अमेरिका
४-२-१९७५

ती. डॉ. वहिनी वडिल अण्णा नारायणाचे [illegible]

सोडून [illegible] मनस्ताप होत [illegible] अभ्यासात [illegible] आशीर्वाद असावा नाही. डॉ. [illegible] करीत. आजारी माझी [illegible] पाठविली आहे. [illegible] गेले आहे ते पूर्ण [illegible]

माझी प्रकृती बरी आहे. तुमच्या प्रकृतीस जपत असावे

कळावे आपला
नारायण

पत्र नंबर
२
२

॥ श्रीराम ॥

[illegible] विश्वविद्यालय
आनंद आश्रम, मिरज
मु. पो. अमेरिका
४-१-७५

चि. विनायक यास अनेक आशीर्वाद :-

गेल्या आठवड्यात [illegible] मंगलाईचे पत्र आले. त्यात तुमचे पत्र येणे शक्य नव्हते. मंगलाई [illegible] येणारी पत्रे प्रत्येक आठवड्याला येतात हे मी समजून आहे. नियमितपणाने मंगलाई [illegible] आणि त्याने तुमच्या [illegible] होतकरू [illegible] असे माझे [illegible] होय. तुमच्याकडे पैसे [illegible] असती तर एक [illegible] पण त्याने काही [illegible] नाही. दोन पैशाच्या पाकीटात मंगलाईकडे अगर [illegible] तुमची पत्रे पाठविता आली असती [illegible] पैशाची तिकीटे. याहून [illegible] असती. [illegible] नाही असे काही [illegible] नाही हे [illegible] आहे आणि म्हणून मी तुम्ही [illegible] तुमच्या [illegible] पाहून [illegible] काही कल्पना नाही असे म्हणतो. हो? असे म्हणू नाही? [illegible] असतात ते [illegible] होय हे ध्यानात ठेविले

Letter No ३०५
2
1

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann arbor, Mich
U. S. America

3. 1 18

My dear Ramu

Nothing from you. Very sorry. Let me know how you are doin with your work & health. Has your sweetheart returned? How is your baby? Any hopes of another sister to that baby? Please write

yours aff.
Narayan

पाहिजे. अंबो, मजबाबतीत फारसे कारण [illegible] नाही. तुम्हांला प्रत्येक गोष्ट कळेल. तुमची तुम्ही पाहून घेतली पाहिजे

अभ्यास कसा चालला आहे? प्रकृती कशी आहे? माझी प्रकृती चांगली असून अभ्यास बरा चालला आहे विशेष काही नाही कळावे

नारायण

नव्याने हाच असल्याने त्यांची कल्पना आली. आणि म्हणून याविषयी विचारल्यावर प्रवेश मिळाला. माझ्या केसरीतील "वैयक्तिक स्थान" या लेखावरूनही तुझा प्रवेश होणे किती कठीण असते हे समजलेच. पण त्यासाठीचे यत्किं काही वाटत नाही हे आमचे दुर्दैव. आमच्या कार्यास लोकांकडून साहाय्य होवो व हाती घेतलेले कार्य निर्विघ्नपणे पार पडो. येथील माझी प्रभूपाशी प्रार्थना आहे. तो तुझ्याप्रमाणे वागतो म्हणून मी त्यांच्याशी तसे वागत असतो असे तुला वाटेल: पण, छे! माझ्या आजन्मात मी कोणाशी इतक्या सलगीने वागलो नसेन तितक्या सलगीने त्यांच्याशी वागत आहे. याचे कारण, आपण परदेशात आहोत व येथे मनाला आराम याच गोष्टीचा असावयाचा. तू स्वतः येथे येणार आहेस त्याअर्थी तुला सर्व गोष्टी कळतील.

येत्या तारीख १० रोजी म्हणजे आणखी तीन दिवसांनी बुधवारी सकाळच्या प्रहरी मी आन आर्बर सोडून 'विसकॉनसीन' नामक संस्थानात 'लेक जिनेवा' येथे यंगमेन्स ख्रिश्चन असोसिएशनचे कॉन्फरन्स भरणार आहे तेथे जावयाचा निश्चय. मजेच्या ठिकाणी जावयाचे आहे. ६० ७० रुपये खर्च येईल. त्याठिकाणी मी तारीख २२ पर्यंत राहीन व मग कामासाठी (रिकाम्या गावाला नाहीन. (तें गाव ठरविले आहे तें पुढील खेपेस कळवेन) गोविंद व नाडगीर या ठिकाणी राहतील. नाडगीर यांस "समर स्कूल"मध्ये शिकण्यास सांगितले आहे. कामकरून त्यांची फी भरेन गोविंद काम करेल (येथेंच) मला ज्यास्त पैसे मिळाल्यास त्यांसही मदत करावयाची आहे. काय होते पहावे. माझी पत्रे याच (मिशिगान आन आर्बरच्याच) पत्त्यावर धाडावयाची. पत्ता बिलकुल बदलावयाचा नाही. माझी पत्रे मला वेळेवर मिळतील अशी मी व्यवस्था करीत आहे.

हें पत्र तू वाच व तुझ्याला ति. रामकृष्ण पाठकांस आणि चि. गंगाताईकडे काही कळवायचे ते सांग. घरातल्या मंडळीशिवाय हें पत्र दुसऱ्याशी वाचता कामा नये किंवा त्यांतील मजकूर दुसऱ्यांस कळता कामा नये अशी त्यांस विनंती कर. अस्तु

हितकारक तुझा
नारायण

ता.क. पत्र रात्री (वाजून गेल्यानंतर) लिहिल्यामुळे फार गडबडीत लिहिले गेले आहे. तुला अभ्यासाचा कंटाळा आहे, तो सुधारून घे. आणि त्याबद्दल रागावू नको.

मला तू काय आणणार? सर्व हितचिंतकांचे आशीर्वाद तुझ्या झोळीत भरून घेऊन ये. मोठ्या खुबीने झोळीत भर. आम्हांस त्यांचा भरणा होईल. तसेच इतर प्रेमीजनांचे प्रेम व त्यांची प्रीती व वडिलांची ममता ही एका दुसऱ्या डब्यांत भरून (झोळीत नव्हे) आण. याशिवाय मागील पत्रांत लिहिलेले जिन्नस वेगळे. शक्य असल्यास गणुअण्णाला आण.

कळावे तुझा नारायण.

चि. सौ. सिंधूस अनेक आशीर्वाद :- तुझे पत्र पोचले. मजकूर समजला. माझ्या मागील सर्व पत्रांना सविस्तर उत्तर पाठवीन. इतकेच आता लिहायचे म्हणजे तुझे आता अभ्यासाचे व तो मागील पत्रांत लिहिल्याप्रमाणे तू व गंगूताई मिळून करावयाचा हे ध्यानात असू दे. आम्ही परत येईतो तुम्हांला (चि. सौ. सीताबाईसुद्धा) बरेच लिहिता आले पाहिजे, विचार करता आला पाहिजे. इतिहास व भूगोल संपला पाहिजे. पुढील खेपेस ज्यास्त मजकूर.

कळावे तुझा भ्राता
नारायण

श्री. तीर्थरूप : —
न.र.कृ.

चि. गंगूताईने तुला विनंती करावयास लिहिले आहे की इकडे येताना तू तिला भेटवस्तू म्हणजे ती काही जिन्नस देईल ते तू मजकरतां घेऊन यावेस. मर्जी असल्यास तू घरी जा व बाईंनाही व गंगूताई इत्यादींना घेऊन ये. मजकरतां चि. गंगूताईप्रमाणेच चि. सौ. सिंधूही काही तरी देईल व ते फक्त मजकरतांच आहेत. तो जिन्नस सतत टिकणारा असावा — विचार व घेऊन ये

नारायण

To Haribhau Pandit.
Esq

पत्र नंबर
2
―
2

॥ श्रीराम ॥

मिशिगान विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर; मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
८-१०-१९५५

चि. गंगाधरास नानाचे अनेक आशीर्वाद विशेष:-

गेल्या आठवड्यात हिंदुस्थानची मेल आली नाहीं अर्थात पत्रें मिळाली नाहींत. उद्यां मिळतील. आता धारवाडचें पत्र करावेत तुजकडून लिहिलें असेल. कारण तू धारवाडहून परत गेली असशील. धारवाडात तुला रहावेसें वाटत नसे यात कांहीं आश्चर्य नाहीं व तू तेथें राहू नयेस हेंच चांगले. मी असें म्हणतो म्हणून रागावू नको. धारवाड हें तुझें गांव आहे कारण तेथें तुझें माहेर आहे. परंतु जें गांव आपलें असें वाटत नाहीं त्याचेवर प्रीती न बसावी तर त्यात नवल तें काय? मनुष्य प्राण्याची स्थितीच केव्हांही अशी असते. आकाशाचा आधाराचा [illegible] ला उपयोग असला [illegible] मनुष्याला आराम वाटतो, व तेथें आरामी असो नसो कांहीं होत असतात. असा परस्परांचा [illegible] गुंता आहे. धारवाडला रहा तुला कांहीं उपयोग होत नाहीं म्हणून तुला तेथें करमत नाहीं आणि तुला करमत नाहीं म्हणून तुजकडून कांहीं होत नाहीत. अशी स्थिती जेथें वर्षाची असेल त्याला आपल्याकडे हें समजत नसल्यामुळे [illegible] विचार [illegible] आणि मला [illegible] मनुष्य [illegible] गुरुकुल म्हणजे त्याचा [illegible] मनाचा ओढा कोणीकडे वाहावा हें सांगता नाहीं. तुझ्या मनात वाटेल तसें [illegible] धावतो मला पटत नसल्यामुळें मी तू धारवाडास राहणें चांगले नव्हे असें पर म्हणत नाहे. माझ्या कोणत्याही [illegible] मनुष्याचा [illegible] मार्ग [illegible] तेच म्हणून मी अतिशय [illegible] करीत असतो त्याची तुला अगदी [illegible] करणार नाहीं. पण खरें आहे तें तुला सांगितलें. तुला कितीही जरी [illegible] असला तरी धारवाडास [illegible] राहणे असें मला तरीच वाटेल [illegible] पटत पडणार नाहीं हेंही खरें.

अलीकडच्या माझ्या पत्रांत [illegible] विचार लिहिले आहेत. कांहीं असो, धारवाड नको तर इतर कोणत्याही स्थळी तू ज्या मंडळीत आनंदानें दिवस काढशील [illegible] राहणे केव्हांही पटत नव्हे हें तू लक्षात ठेव. कोणीही [illegible] तुला धारवाडाहून इतर गावांत अगर परांत राहण्यास सांगितले तर [illegible] अशी माझी इच्छा आहे.

[illegible] तुला तुझ्या मातापितरांनी अर्पण केलेलें तें तुझें घर धारवाडास आहे व तेथें तुझी — तुझ्याघरची तुझी — तू राहू नयेस असें सांगत आहे हें पाहून तुला आश्चर्य वाटेल. पण गंगूताई, नीट विचार करून तू मला सांग पाहू तेंथें तुझें [illegible]? असें काय तुला तेथें वाटतें? अगर असें किती राहण्याचे दिवस तू तेथें काढलेस? तुझ्या आयुष्यात तेथें तुला काय काम होतें? विचार करून पाहशील तर कांहीं कांहीं नाहीं. अशी असताना — तुला कांहीं [illegible] नसताना — तुला [illegible] मनुष्याकडे की ज्यांना तुझें मन असें [illegible] आले त्यांच्यावर तू त्यांच्या घरी गेलीस — लेकी [illegible] होती — आणि त्यांच्या निधनानंतर त्यांच्या [illegible] घरावर तू आपला हक्क सांगतेस आणि त्याकरता तुझी मंडळी कोर्टात [illegible]. ज्या माउलीने त्या मृत मनुष्यास [illegible] पोटात धरून [illegible] त्या [illegible] त्या माउलीचा [illegible] — मत: मी माउली — कांहीं कोर्टाची पायरी चढावी लागावी आणि तुज [illegible] तिच्याशी भांडू लागावे हा कोणाचा न्याय? [illegible] जरी न्याय असला तरी धर्मानें [illegible] [illegible] तू पहा [illegible]. ज्या गोष्टीचा तुला [illegible]

संबंध पोचत नाही त्या गोष्टीसाठी सुख व दुःख मानण्यात काय अर्थ? ज्या आपल्यास त्यापासून पैसे मिळतात म्हणून तरी हुरूप येतो. असें तू म्हणत असशील तर त्यातही काहीं अर्थ नाहीं. दुःखित पैशाकरता तू तुझा जीव ओवाळून टाकून दिलेला नाहींस; मग त्याबद्दल तरी व्यर्थ चिंता का? त्या गोष्टी घडल्या, त्यातील कृती माझ्याच नाहीत असें समजून आपल्या आयुष्याला पुढचा मार्ग आक्रमिण्यास प्रारंभ केला पाहिजे. दुःखित गोष्टीला सुख म्हणून व माझे माझे म्हणून घोकत बसण्यात काय हशील? तुझे वय आज थोडेसें दुःख दुःखाच्या भावनेची कल्पना तरी होती काय? भविष्याच्या मंडळीबद्दल दुःखप्रद तरी वाटत होते काय? कसे वाटणार? काहीं माहीतच जर नाहीं तर काय कल्पना करणार? असें असतां एकदम आपला संबंध तोडून तुटून गेल्या नंतर पुन्हा त्याचे काय म्हणून मन घालावे. जसें पूर्वी काहीं माहीत नव्हते तसेंच आताही आपल्याला काहीं माहीत नाहीं असे समजून अशा वेळीं आपले मन दुसरीकडे फिरविले पाहिजे.

शिवाय, एकेका गोष्टीचा सर्वसाधारण विचार करू लागले म्हणजे अतिशय वाईट वाटते. तूं आपल्या सुखासमवेत लोकांच्या सुखाचा अंदाज केल्यास किती तरी चांगले. आपल्या देशात कित्येक आहेत व दुःखी किती आहेत हे कळत नाहीं. दुष्काळी भागातील लोकांचे हाल मति विरहित कां होतात त्याचे खरे कारण शोधून त्यांचे निवारण करण्यास प्रवृत्त झाले पाहिजे म्हणजेच बायका सुखी होतील व त्यांच्यापासून होणारी प्रजा सुख पावून देशाचा उत्कर्ष होईल. दुःख स्वतःच्या कल्याणाची सुख होत नाहीं म्हणून त्याचे — त्याचे चिंतनाने दुःख वाटत येते. आपल्या हिताकडे पाहण्याऐवजी दुःखाच्या कारणांचा शोध लावून दुःखी इतर भगिनींना सुख प्राप्त करून देण्यात आपल्या पवित्र देहाचे विसर्जन करावे असें मला वाटते. भगिनींना व इतर लोकांना कां सुख होत नाहीं? अशा मार्गाचा विचार करतां प्रजा कशी असतां त्याचे मनात आलोक उभा दिसे.

(चाल — राजबिंडी प्रजननाचा — सौख्य)

कोठे जरी रोगांनि पिडित ।
दुष्काळाने आतुर उघडा ॥
अन्न-दरिद्री भरती असतां ।
सौख्य कसें व्हावें ॥ २॥

महाकाळामुळे जी मृत्युसंख्या आपल्या देशात होत आहे ती कमी करण्यात आम्ही आपले आयुष्य घालविले तर आमचा जन्म सार्थकी लागणार नाहीं काय? पुनर्जन्माच्या आपल्याच कल्पना मिळणार नाहीं अशी आपणाकडे समजूत आहे ती चुकीची आहे; त्यांत काहीं अर्थ नाहीं.

शिवाय, युरोप इत्यादि देशांतील बायकांना लढाईत लढून पडलेल्या लोकांचे पालन पोषण करण्याकरितां सध्याची गरज

असते पण [illegible] अवस्थेला [illegible] आणखी कल्पनेचा [illegible]
सुधाला करता येत नाही. मला वाटे तू [illegible] करून लावले. पण
२।३ तरी काय करतोस बिचाऱ्या! तोवर शिक्षण नाही. बरें! शिक्षणाच्या
तर गुणाकाराच्या पुढे पुढे येत नाहीत, आणखी तर गुंतागुंत नसती
कल्पना लढवतात अगर सुख दुःख म्हणून टोचतात. असो;

आतापर्यंत पत्र लिहून सुधा बहिणाबाई [illegible] असा माझा उद्देश
नाही परंतु आपल्या गोष्टी आहेत त्या सुधाकडून पाहिजेत आणि
आतुर सुधेचा विचारात वडील आणी मुलगी पाहिजे असे वाटल्यावरून
मी मोठ्या नाखुषीने हे पत्र लिहीत आहे. गंगूताई, कोणाही तरुण
बहिणाबाई न घेता माझ्या म्हणण्याचा सतत विचार कर आणी सुधा
कडून करवून घे. आजपासून तू आपले विचार मनमोकळे करून मला
लिहीत जा तितके मला नवीन नवीन उपाय सुचतील; तोवर शांत
चित्ताने विचार करण्यास मला अवधी मिळेल.

आपल्यापेक्षा सुधा मोठी हुशार [illegible] कोणी नाही असून
आपणावर बराच विचार करते आणि तोंडातून सविस्तर
हकीकत लिहून मला कळविणे. तू अतिशय चांगल्या अक्षरात
लिहितेस तरी मला [illegible] पण लिही, मुद्देसूद लिही, विचार करून
लिही अशी माझ्या गंगूताईपाशी मागणी आहे.

माझा अभ्यास बरा चालला आहे. परंतु डोळ्यात अतिशय
त्रास होतात. खाण्याच्या बाबतीत काही निर्बंध [illegible] पण स्वच्छ
तरी भोगणे प्राप्त आहे. अजूनही तीन महिन्यात तर भातवीतही
मिळणार नाही फक्त बटाटे, दूध, पोळी आणि फळफळावळ. केळी
तरी माझ्या मिळण्यात पण तेही नसे अजूनही. अतिशय कंटाळा
आला आहे.

सुधेच्या आणि [illegible] कोणत्या किती शाळा ते तू मला
अद्याप कळविले नाहीस. का बरें? सुधा बीजगणित करायला येत
नसेल तर किती पानांची किती पुस्तके व [illegible] किती [illegible]
करील म्हणजे मी सुधा गुणाकार करून पाठवत होतो.

माझा फोटो [illegible] पाठविला आहे. पोचला म्हणजे
कळविशील. असो— चि. [illegible] व ति. [illegible] माझा
शिरसाष्टांग नमस्कार सांगावे. सुधांची प्रकृती कशी आहे?

तुझा नाना —

ता. क.— पद्य पाठ करणे अवश्य करावे. [illegible]
लिहून पाठवावे. [illegible] अक्षरे पाहिजेत.
[illegible] —

नाना

ति. गं. वहिनी व चि. अक्रूर नारायणांस दोन्ही कर जोडून चरणी
मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनंती:—

मी रघुनाथ अकोल्याहून तुम्हांला इतरांच्या पत्रावरून कळून येतच. त्या लिहिले पत्र लिहावे असें नाहीं. [illegible] पत्र लिहिण्यास कारण असावे की असें वाटेल ' जाऊ दे, उद्या परत लिहावयाचे इतरांना लिहिले आहेच ' पण नाहीं; निदान पत्रातून तरी वहिनी चि. अक्रूरला लिहायची साष्टांग नमस्कार पाठवून व लिहिण्यानेच मनाची तृप्ती करून घेऊं असें वाटले आणि मग एकदम तुम्हांला पत्र लिहिलें. आज सकाळपासून मला बिलकूल चैन पडत नाहीं; कारण डोके दुखत असून मनाला फार अस्वस्थता वाटत राहते आहे. एक वेळ लिहायला घेतले असता तर पांचसात वाक्यांत अर्धेच पान लिहिली पण ती मांडायची इच्छा नाहीशी म्हणून पुनः फाडली; पुनः लिहिली, पुनः फाडली असें होऊन शेवटी हातीं कांहींच येत नाहीं. वेळ व्यर्थ गेला; आतां कुठल्या नाटकाला तरी जावें म्हणून बाहेर पडलो पण आवडेना; नाटक कोठले ? पुनः [illegible] खोलीवर येऊन शेवटी वहिनी चि. अक्रूरच्या सहवासात पत्र रूपाने तरी भेटावें असें ठरवून हे पत्र लिहिले. तेव्हां कोठें समाधान झाले वाटते. एका आठवड्यापासून ओढ लागल्या सारखे वाटते, व मनाला शांतता वाटली. इतकी गोडी तुमच्या नावात व तुम्हांला येऊन नमस्कार पाठविण्यात आहे. का तुमच्या सहवासात गोडी अशी आहे ? खरोखर, वहिनी चि. अक्रूर मी पुनः तुम्हांला आठवणीत येईन तो सुदिना मला भाग्याचा वाटेल; पण कुणीच केव्हां एकदा जाईन असें वाटते आहे. असो; पत्रोत्तराची अपेक्षा -

आपला
ना. रघु

No 2/2 317 1915 Jan 15

Dear Vinayak.

No letter last week. I want to know whether you are writing to Kamala devi or not? Have you time to write or not? If you are ready to spend some hours every month I mean to ask some other women, who take interest in us, to keep correspondance with dear Gangutai. The idea in doing so is that you people should understand the way of writing; & at the same time you should ask good many questions on women life in America & be acquainted with it. It's why I am trying. Please let me know whether you wish to ~~ask~~ act a part of Gangutai or not? My wish is that you ought to.

Nothing more

Yours affly

Narayan.

I have sent a copy of my photo today & give it to those who want it.

Nana

Dear Balu,

No letters from you for a long time. I don't understand why all of you are silent. Perhaps you are busy with Bapu's marraige.

How are you coming with your studies? Are you already in the 6th standard? I guess you shall be in the previous class when I will go to India. It it not? Which college you will join? Fergusson, Deccan or Karnatak?

Hoping to receive from you

Yours affly,

Narayan

INDIA

CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

Dear Dr, We are all doing
well and hope to hear
from you the same
Yrs affly

I am doing well
and hope the same
for all there
yours affly
Gill

346

Today being Sankrant
remembered [illegible] Hindus.

To

Dr. Narayan Sub
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A
America

पत्रनंबर ३११
2/3

मिशिगन [illegible]
आन आर्बर. मिश.
यु. एस. अमेरिका
ता. २७ ११ ५

।। श्रीराम ।।

चि. मंगलाताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:

तुजकडून, तारीख १५ नोव्हेंबर रोजी लिहिलेले नंबर ५०चे पत्र चार दिवसांपूर्वी पोचले. त्यानंतर तारीख ४ डिसेंबर रोजी [illegible] खरडलेले एक कार्ड नंबर ५२चे त्याच दिवशी पोचले. यावरून तू नंबर ५१चे पत्र लिहिले नाहीस हे तर सिद्ध आहे. तुझ्या प्रकृतीबाबत अस्वास्थ्य म्हणून तुला वेळ मिळाला नसेल. कांहीं असो - पत्र घातले नाहीस हे खरें. तुझी व सर्वांची पत्रें वेळेवर येऊन पोचत नाहीत. एक दोन आठवडे मागून येतात परंतु येतात खरी. एखादे वेळी आली नाहीत म्हणजे आली नाहीत म्हणून लिहितो पण दुसऱ्याच आठवडी ती [illegible] येतात. आली नाहीत म्हणून लिहिले याकरतां इतके वाईट वाटायचे नको. मी कांहीं तुझा राग धरला नाहीं. मग कां बरें असें दुःख झाले?

माझ्या लिखाणबद्दल तू जो प्रश्न विचारलास त्याचे उत्तर मागें एकदोन पत्रांत मी नानाकडे पाठवून दिले आहे. ती पत्रें तुमच्याकडे पाठवून द्यावयास त्यास लिहिले होते व त्याने ती तुमच्याकडे पाठवून दिली असतीलच. व ती तुम्ही वाचली असतीलच. त्यावरून तुला खरी हकीकत कळली असेल. तरी तुझ्या पत्राचा मान राखावा म्हणून मी थोडक्यात तुझ्या प्रश्नाचे उत्तर देत आहे.

जगांत "पैसा" हीच चीज फार वाईट आहे. आमच्या दुःखाचे सर्वतोपरी कारण पैसा होय. मी गरीब असलो तरी माझी महत्त्वाकांक्षा मोठी आहे. आणि ती महत्त्वाकांक्षा पूर्ण करण्यासाठी मला निरनिराळ्या मार्गांचे अवलंबन करावे लागत त्याप्रमाणे खरी स्थिती नीट समजावून सांगून मी नारगीस मज बरोबर आणले, व त्यांच्या पैशावर अवलंबून राहिलो. पण परमेश्वरी इच्छा कांहीं निराळीच होती. आणि त्यामुळें बराचसा त्रास सोसावा. माझी बुद्धी व विचारशक्ती जेथपर्यंत जाण्याजोगी आहे तेथपर्यंत मी तिला नेऊन पूर्णपणे मागील गोष्टींचे स्मरण केले पण मी त्यांचे काय वाईट केले हे मला समजत नाहीं. त्यांनी - नारगीनी - कांहीं तरी केले खरें व ~~[illegible]~~ आम्हांस सोडावयास पाडले. त्यांचे मन आमच्याविरुद्ध कसेतरी व कोणीतरी कलुषित केले असावे. ते आम्हांस बिलकूल माहीत नाहीं. माझ्या हातून कांहीं चूक झाली नाहीं. कांहीं झाली असेल तर ती केवळ फक्त पैशाकरतां झाली, अर्थात वाकडे येण्याचा हेतु मात्र नाहीं. आम्ही पूर्ववत् - आम्ही [illegible] राहत असतो अर्थात तुम्हां सर्वांची जी मजबूत साथ ती पुंजी होय.

मंगलाताई, [illegible] तुझा अभ्यास - असो - मराठवाड जिल्ह्यात तालुके किती मुंबई इलाख्यात जिल्हे किती, व हिंदुस्थानात प्रांत किती याची तुजकडून माहिती मिळवून मला कळव. व [illegible] अजिबात तर विसरू नको. ध्यानात ठेव. त्यांची नांवे पाठ करतांना अभ्यास कर. या अभ्यासाकरतां मी तुला [illegible] देतो. लवकरात त्याचा अभ्यास कर. वडील मंडळींस माझा शि. सा. नमस्कार

नारायण

Letter No 320
2
3

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor; Mich
U. S. America
17th Jan '15

My dear Ramu

Your letter dated 27th November instant to hand. I received a card from Vinayak dated 4th Dec '14 on the very day on which I received your letter. Perhaps you might have asked your wife to write to me now. Well! let me see. I am all well with my studies & health.

Your ever affectionate
Narayan.

Letter No
2
3

॥ Ram ॥

U of Mich
Ann Arbor.
America
17th Jan '15

My dear Vinayak

Your card of 4th Dec '14 to hand only three days before. Glad to read the contents. I don't know why others didn't write that day. How is everything going on? I am alright. Thank you

Narayan.

Letter No 321

2/3

University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U.S. America.
17 1-15

My dear Balu

Yours of 27th Nov. to hand on the 1

January 1915. Letters reach our hands ver
late. ~~the reason~~ is War, How have you do
in your drawing exam? How are you in your
class now? I am alright —

Yours affly
Narayan

Letter No 322
2/2

y Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U-S. America
10th 1-18.

My dear Ramu

Nothing from you last week. Yes! the mail is late. I don't put the blame on you. Did you read the description of your picture sent to me? Isn't it wonerful. Really, you look like पठाण ; of course a civilized पठाण. You look like a father too. Well! Don't be annoyed at my remarks. they are after all jokes of our familiar relation. Don't take them ~~serious~~

Has your wife come? Will you ake her now to answer my letters? Ramu, look to the necessity of women education & try to elavate those poor soles. I really pity the condition of our women & men too. Let us begin at home. Please try to co-operate with me. Order your wife to write in a very plane way. You teach her. She will learn.

How is your babe? Alright Anh?

More in my next

Yours affly,
Nana

पत्र नंबर
2/४

३८७

॥ श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. एस. अमेरिका.
०८.२४.२.५५

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद :-

गेल्या आठवड्यात तुमच्या कडून पत्र आले नाही. कदाचित उद्या येईल. पहावे काय होते ते. मला तुझ्या पत्रात होते की तू, बाई, कावेरी व प्रभाकरराव इतकी मंडळी मिळून मुलीला पहावयाला जाणार! गेला होतात का? मुलीला पसंत करण्या इतकी योग्यता तुझ्या अंगी आली काय? खचीत तसे असल्यास माझा आनंद गगनातही मावणार नाही. कारण ज्या अर्थी करता तुला तयार करावयाची आहे ते काम कठीण आहे असेच समजले पाहिजे. "सुंदर स्वाशी सुबक ठेंगणी स्थूल न कृशाहि न वय मध्यमाली॥" या शास्त्रातील पद्धतीप्रमाणे मुलीची निवड करशील की मुलीच्या आईबापांचा सर्व इतिहास गोळा करून – रोगादिकांचा नीट विचार करून मुलीला पसंत करशील? काय असेल ते खरे सांग. यदाकदा पुढे पसंत करून घेण्याचे मी ठरविल्यास तुझ्याच वधूपरीक्षा करावयास पाहून होईल. मी थट्टा करतो आहे असे मात्र समजू नको. खचीत विपरीत आहे मुलीची परीक्षा कशी करशील ते सविस्तर कळीव. मुलीची अगर मुलांची परीक्षा करताना थोडीशी चूक झाली ~~तर~~ तर किती हानी होते हे तुला कदाचित माहीत नसेल. पण अशा चुकीमुळे घरेची घरे नाश पावतात ~~होतील~~ हे तुला सांगितले म्हणून बरोबर कल्पना करता येईल.

निराधार. [illegible] बरोबर गेल्या ऐकून आश्चर्य वाटले. कदाचित हे आजाराचे पडकर म्हणून भावाने पैसे खर्चून लेखी पाठविले असेल. काही जरी असेल तरी लोक केले हे फार मोठे केले. खरे: मी बाह्यतः खरा. निवडण्याची मात्र लोक [illegible] संसारात पडली व त्या घराण्याचा सुधारणेत बरोबर पाहिजे असे म्हणण्यास हरकत नाही. ज्या युवतीबरोबर आपल्याला सर्व आयुष्य घालवायचे असेल तिची निवड करणे स्वतः करणे पाहिजे. असो माझी [illegible] आहे. नाही म्हणून लोक केले तो चांगले केले असे मी म्हणतो. असो.

लग्नाचा पत्ता सद्य पांच इत्यादि मात्र विसरणार नाहीस असे वाटत आहे.

मासिक स्वैपाक [illegible] विचारले आहेस. लोक [illegible] पती स्वैपाक [illegible] पुष्कळ स्वैपाक शिकवावा लागेल. या [illegible] लोक [illegible] व [illegible] [illegible] उत्तर आले पाहिजे.

असो

माझी प्रकृती बरी आहे. इकडची काळजी करू नये.

सध्या परिस्थिती परंतु अशक्तपणामुळे विशेष काही
लिहावयास वेळ नाही.

कळावे ... आपला
[illegible]

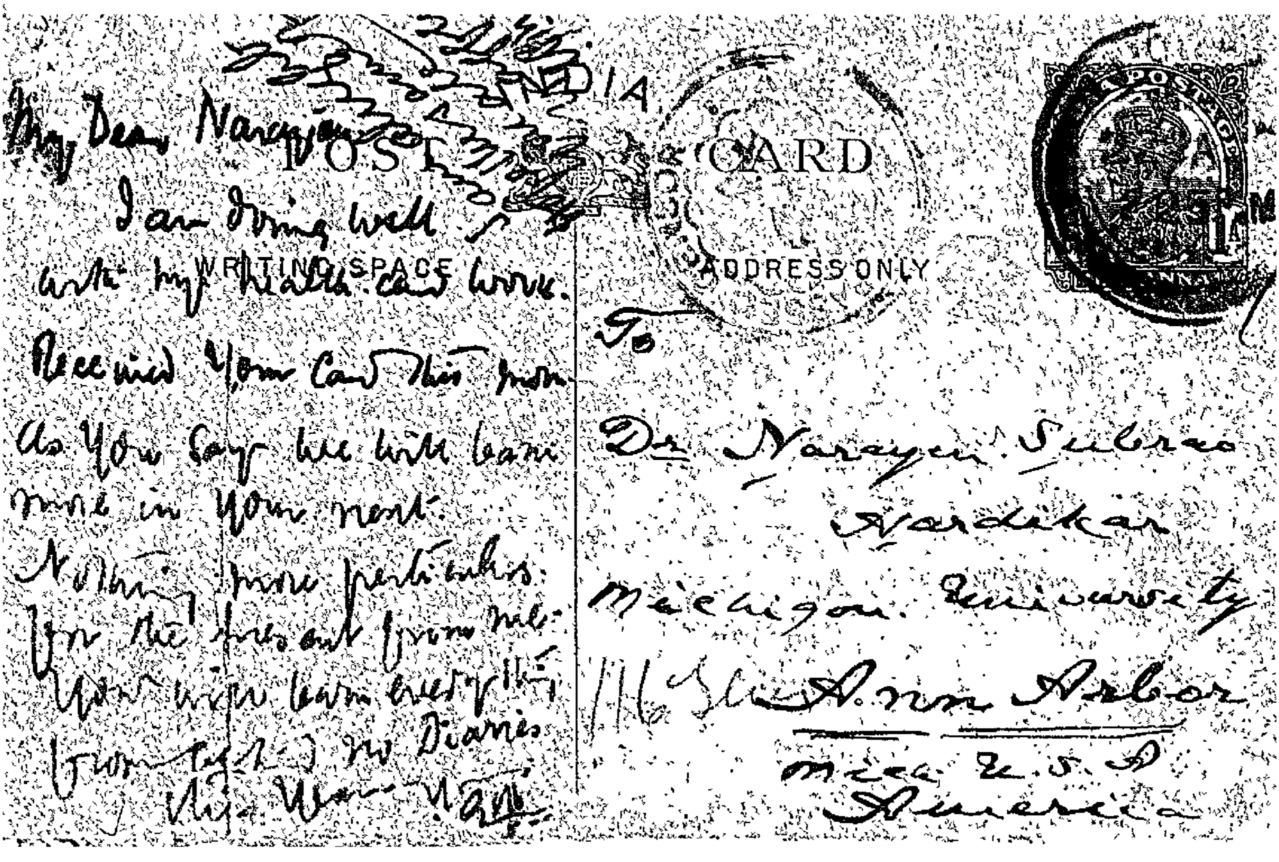

INDIA POST CARD

WRITING SPACE

My Dear Narayan
I am doing well
with my health and work.
Received your card this morn.
As you say we will learn
more in your next.
Nothing more particulars
for the present from me.
You will learn everything
from [illegible] in Diaries
[illegible]

ADDRESS ONLY

To

Dr Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
1116 [illegible] Ann Arbor
Mich U.S.A.
America

सध्या [illegible] घरीच असल्यामुळे विशेष काही [illegible]
लिहिण्यासारखे येथे नाही

कळावे [illegible] आपला
नागेश

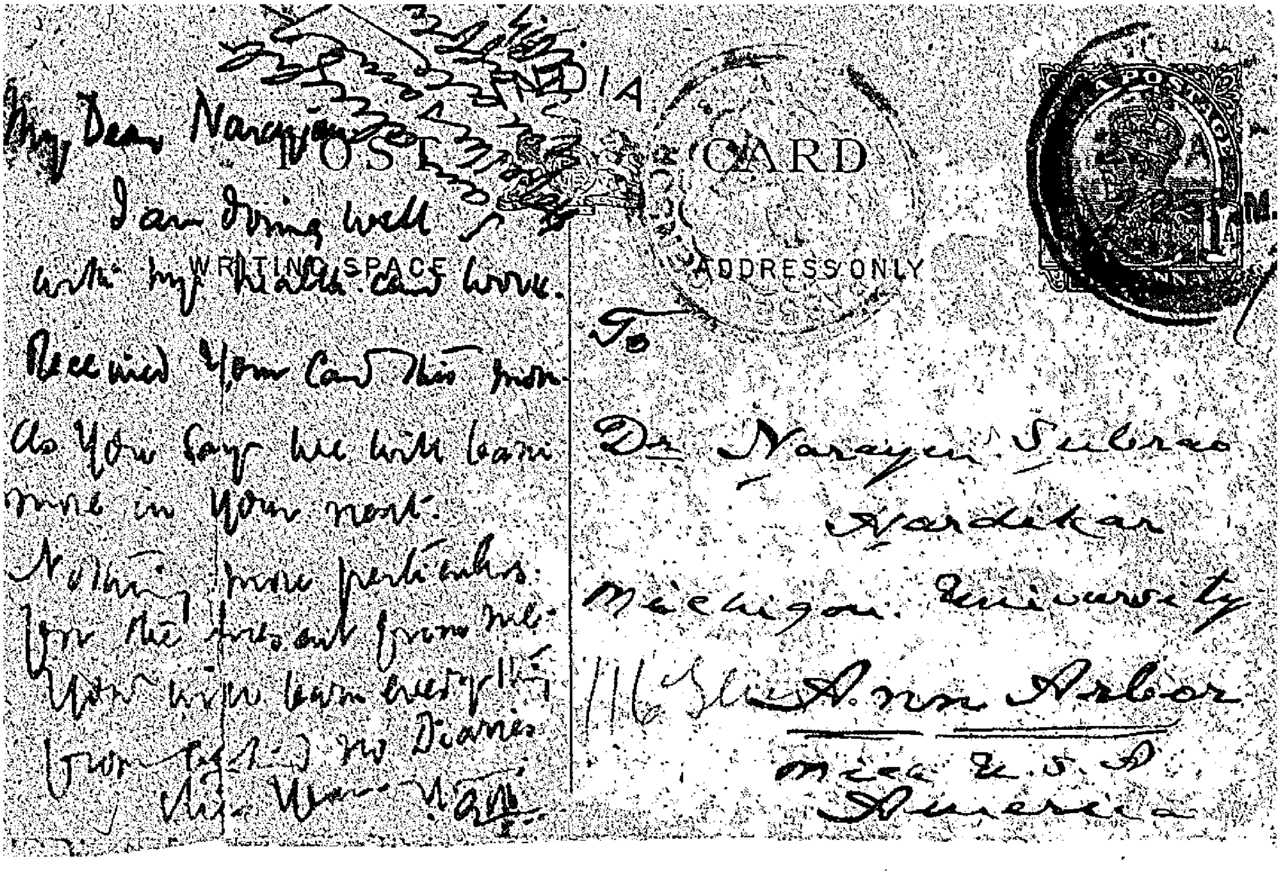

INDIA POST CARD

WRITING SPACE

My Dear Narayan

I am doing well
with my health and work.
Received your card this morn.
As you say we will learn
more in your next.
Nothing more particulars
for the present from me.
You will learn everything
from [illegible] my Diaries
[illegible]

ADDRESS ONLY

To

Dr Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
1116 [illegible] Ann Arbor
Mich U.S.A.
America

पत्र नंबर
२
४

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय 326
ॲन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
१०-१-५५

ति. सौ. वहिनीस नारायणाचे — धुळ्याला — ति. स. बाईनीस व पिंटु अक्का यांचेस सिद्धन नारायणाचे प्रणपूर्वक दोन्ही कर जोडून शिरसा असावी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार. गेल्या आठवड्यात कोणाकडूनच पत्रं नसल्यामुळें तुमच्याकडूनही नाहीं असें म्हणतो केवळ दुर्दैवानेच होईल म्हणून मग लिहून स्वस्थ बसलों आमच्या इकडची आत आहे.

मधून मधून तुमच्या सुख दुःखाच्या गोष्टी व कल्पना येतात. कारण कळविल्या नाहींत तर उगीच रिकरिक वाटणार. हो! आपलेच दुखणें वाढले म्हणजे कुठलंही बरें असतें. म्हणून या खेपेस आनंदाची जरी नाहीं तरी दुःखाची एक गोष्ट सांगणे जरूर आहे.

पर्वा असताना राणी जशी वाईट खबर पसरत नको असताही पडतात. व रात्रीं उठून फक्त सारखें लिहावे लागते. हें होतें फक्त माझ्या पाठीस लागले आहे कळत नाहीं. या कुलाचे पाठोपाठ अमेरिकेत सुद्धा शाप हें आश्चर्य नव्हे काय! बाकी सर्व यथायथा आहे.

मुलांच्या प्रकृती कशा आहेत? विपीन अरविंद पढवी कसा आहेतना? कळवावे. हें विज्ञापना —

आपला
नाना

Letter No 2/4   327

"Ram"

University of Michigan
Ann arbor, Mich
U. S. America.
24th Jan 15

My dear
Vinayak

Yes! I know why you write on cards. But there is no fear, whatsoever, about the correspondence It will come to me alright thru the Censors. It's only late by a fortnight or a month. Matters not. Be writing as before. Take care to write in clean hand so that the censors in Bombay will understand every letter.

I am alright — hoping the same

Yours affly
Narayan

Letter No 2/4

U of Michigan
Ann arbor. Mich
U. S. A. 24/1/15

My dear Balu

Nothing from you for a long time. How are you coming with your health and Studies? Do you take exercise every day. My exams. begin ~~today~~ tomorrow. So

Good bye

Narayan

Letter No 328
2
—
4

University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U. S. America
24th Jan 15

॥ Ram ॥

My dear Ran

You are busy I know. How is your work going on? Pretty well! I saw a man passing by the road yesterday. His face was exactly alike you, but the only differance between your & his face was of big mustaches. He was devoid of them. It gave me much pain, as I thought of you over and over again. Well! Sir, how is your babe? Alright aunh!

I am doing well & hope the same with you

Yours Affly
Narayan

are also meant for other girls too. It does not take much time to learn ~~those~~ the facts. Simply they are to remember those. If dear Gangudai, Sitēbai & Kaveri (if she is there) try to discuss among themselves they will never forget them. At the same time you be ~~giving~~ explaining them some thing of this sort ~~at the same time~~. You may criticise the nature of the lessons but if you consider deeply you will understand the real spirit in them. You know our girls, when they are for themselves, begin to criticise others. Their whole day is spent in that. If they begin such lessons, partly by compulsion (from you) & partly by liking I am sure they shall be of some use to the future generation. Hence the trial. Besides this there are good many other reasons too but I leave them to your judgement and discreat. I shall be very much thankful ~~E~~ to you if you help the girls to your utmost. I need not tell you the necessity

I am enjoying nicely

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर 2/५ 329

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर : मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
ता ३१-३-२५

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

विनायकरावकडून कांहीं पत्रें आलीं पण तुजकडून मात्र एकअक्षर ही नाहीं किंवा निराळे पत्र नाहीं. खचीत खेदाची गोष्ट होय. पत्रें पोंचणार नाहीत म्हणून लिहीत नसाल तर तें खोटें, कारण पत्रें वेळेवर जरी नाहीं तरी उशीरा पोंचतात व घरची हकीकत कळावयाला मिळते. यापुढें आळशी नको. लवकर तुझी खुशी कळव --

खेड्याचा अधिपती — पाटील, त्याच्या हाताखाली कुळकर्णी.
तालुक्याचा " — मामलेदार; " " शिरस्तेदार.
जिल्ह्याचा " — कलेक्टर; " " असिस्टंटकलेक्टर.
प्रांताचा " — कमिशनर; " " असिस्टंटकमिशनर
इलाख्याचा अधिपती — गव्हर्नर, त्याच्या हाताखाली कारभार करण्याकरितां एक सभा असते. त्या सभेंत लोकांच्या बाजूनें कांहीं व सरकारच्या बाजूनें कांहीं सभासद लोक असतात. त्यांच्या संमतीनें गव्हर्नर इलाख्याचा अधिकार पाहतो.
सर्व हिंदुस्थानचा अधिपति — गव्हर्नर जनरल किंवा व्हाइसरॉय. याच्या हातांत सर्व सत्ता असते. पण त्याच्यावर हुकूम चालविणारा एक मनुष्य इंग्लंड मध्यें असतो. त्याची कचेरी लंडन मध्यें आहे. त्यांस "स्टेट सेक्रेटरी ऑफ इंडिया" असें म्हणतात. पण याच्याही हातांत ती सत्ता नसते. इंग्लंडची मुख्य सभा— पार्लमेंट असें त्यास म्हणतात ती— त्याच्यावर हुकूमत चालविते. या सभेंत इंग्लंडचे गोरे लोक असतात. म्हणजे इंग्लंडच्या गोऱ्या लोकांच्या हातांत हिंदुस्थानची सत्ता आहे

३.३.

मागीलखेपेस तुला लाडूक मिळे याबद्दल लिहिले होते याखेपेस आणि पती बद्दल लिहिले आहे. दोन आठवडे पाण्या अर्धा कप. निरनिराळ्या वेळीं ती स्थानात आया. उप-यांच्यामुळे म्हणून दुखीव व विसरू नको. हे कवायपास सांगितले म्हणून इतर काम सोडू नको

आज कन्यादेवींचे पत्र आले आहे. हे पत्र कन्यादेवीने मराठीत काहीं [illegible] पाहून लिहिले. तें पत्र तिने फार काळजी घेऊन लिहिले आहे हे तुला कळून येईलच. याचे योग्य तें उत्तर दे. अमेरिकेत विद्यार्थ्यांच्या संमेलनात तुला 'व्हाईस प्रेसिडेंट' म्हणजे उपाध्यक्ष निवडले असून तेथील भागाचा उपयोग करून घे. आपल्या पत्रात फोटो पाठवून देण्याबद्दल कन्यादेवीने तुला लिहिले आहे; तूं पाठवू नको. मी तुझ्या फोटोच्या प्रती काढून तिच्याकडे एक पाठवून देईन. मात्र स्वतःचा फोटो पाठवून दिल्याबद्दल तूं तिला लिही. हे पत्र नीट वाचून घे. व त्याचे उत्तर तूं मराठीत लिही. तुला काहीं प्रश्न विचारावे-असे वाटतील तर ते लिही आणि मग विनायकरावकडे दे म्हणजे ते त्याचे इंग्रजीत भाषांतर करतील. मोठ्या खुबीने काम व्हायला पाहिजे. नाहीतर मी तोंडघशी — आणि तेही तुझ्याकरता — पडेन.

विशेष काहीं नाहीं.

तुझा
नारायण

या पत्राबरोबर ति. सौ. सीताबाई व कावेरी यांचीपत्रे ही घे. व तिघे मिळून करा. म्हणजे सोपे जाईल.

Letter No 331
2/5

University of michigan
Ann arbor, mich
U.S. America
31st Jan 15

|| Ram ||

My dear Ramu

"See that" Haribhau gets his letter, and Gangutai gets her by Kamala Devi. Please read it yourselves first once or twice & translate it to her if Vinayak or none else is there. You have every right to read her letter to any one else. that will show our people how highly educated are ~~these women~~. Get your wife interested if you can. ~~Don't take me otherwise~~ the lessons that I am trying to give Gangutai

ती.स. वहिनी व [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नमस्कार
विनंती विशेष:—

मजकडील हकीकत बरी आहे. काळजी न करावी
नाही. आपल्याकडील [illegible] [illegible]
[illegible] असावे. कृपालोभ

आपला
नारायण

are also meant for other girls too. It does not take much time to learn ~~those~~ the facts. Simply they are to remember those. If dear Gangubai, Sitebai & Kaveri (if she is there) try to discuss among themselves they will never forget them. At the same time you be ~~giving~~ explaining them some thing of this sort ~~at the same time~~. You may criticese the nature of the lessons but if you consider deeply you will understand the real spirit in them. You know our girls, When they are for themselves, begin to criticise others. Their whole day is spent in that. If they begin such lessons, partly by compulsion (thru you) & partly by liking I am sure they shall be of some use to the future generation. Hence the trial. Besides this there are good many other reasons too but I leave them to your judgement and discreat. I shall be very much thankful ~~to~~ to you if you help the girls to your utmost. I need not tell you the necessity.

I am enjoying nicely

Yours affly
Narayan.

Letter No 333
2/5
"Ram"

University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U.S America
31st Jan 15

My dear Vinayak & Balu

Your card to hand & glad to read about your health. Sorry to learn about Bapu's failure in the exam. Please send Kamala Devi's letter to all & answer her immediately in your as well as Gangutais words. Ask about the education of the women in this country. Ask her to write about the social customs. Take for instance marriage. Request to explain the method of how the boys & girls come in contact with each other & marry at the end. At the same time you too write about Hindu marriage ceremony giving of course much respect to it. You must always give something to others first & then try to take from him. Play this policy in the correspondance.

I am all well & hope the same with you

Yours affly
Narayan

२/६ ३७५

मिशिगन विश्वविद्यालय
ऍन आर्बर, मिश.
यु. एस. अमेरिका
ता. ७-२-७५

सप्रेमनाद

प्रकृती बरी आहे काळजी करणे नको

लिहाया वेळ नाही

नारायण

पत्र नंबर
2/6

३३५
१ [illegible]

मिशिगन विश्वविद्यालय
अॅन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका
ता. १५-२१

सविनय

माझी प्रकृती बरी आहे. अभ्यास बरा चालला आहे. कोणत्याही रीतीने आपली काळजी करण्याचे कारण नाही.

मि. विनायक व शंकर या उभयतांनी [illegible] नामक मासिक हे [illegible] काढले [illegible]. [illegible] आहे. [illegible] करावे. [illegible] आनंद वाटत आहे.

[illegible] दोन्ही [illegible] आहेत ना? नवीन [illegible]! इकडे [illegible] नाही आणि तिकडे [illegible] नाही!! [illegible] आहे?

[illegible] काय [illegible] आहे? [illegible] आहे ना? [illegible] नवीन [illegible] आहेत? कळावे.

कृपा[illegible]

सर्व वडील मंडळींस [illegible] [illegible] इतर [illegible]

[illegible]

पत्र नंबर 336

2
१

।। श्रीराम ।।

मिचिगान विश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिश.
यु. एस. अमेरिका
ता. २८-२-५५.

सर्वांस :- हितेच्छु गिरजाशंकर नमस्कार

अनेक आशीर्वाद —

माझी प्रकृती बरी आहे. वेळेच्या अभावामुळें केंव्हां केंव्हां अगर तीनतीन आठ दिवसांनी पत्र येते इलाज नाहीं आपणा सर्वांच्या प्रकृती बद्दल कळविणे.

अभ्यास बरा चालला आहे. [illegible]

लोभावी

कळावे आपला [illegible]
नारायण

Letter No 337
2/8

|| Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S America
21st Feb 15

My dear Vinayak

All your letters, Nos. 1, 2 & 3, are lying on my table today. I have already regretted about your failure in the exam. I guess you shall be crowned with success in the Supplemetatary at least.

Well, you are all rich fellows, you can afford to spend money for the exams; though not for anything else. Moreover your present guardian is a nice gentleman. Just as he is spending his treasury on his own accord, in travelling alone, in getting new cycles & best clothes, etc. you have every right in using your wealth in appearing for the exams after failures. No mention of the no. of failures then; why care? Don't hesitate to empty your pocket for the failures.

Letter No.
2/8

21st Feb 15

|| Ram ||

My dear Balu

No letters from you now-a-days. Why so? Are you well? I hope you are —

Narayan

How are you coming with your studies & health—

more afterwards.

Narayan

My dear Ra___

No letter from you. How did you enjoy your trip? All fine ah!

More after I read from

Your fraternale

Narayan

पत्र नंबर २ ३-३-५

2
—
2

मिचिगान विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मिच्
॥ श्रीराम ॥ यु स्टे अमेरिका
ता.२१-२-४५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद. गेल्या रविवारी मला हिंदुस्थानची एकूण ८ पत्रें मिळाली. त्यांत तुझीं दोन व त्यांच्याबरोबर चार होतीं. तुझीं पत्रें जानेवारी मधील व बाकी तारखेस लिहिलेली असून नंबर १ व २ चीं आहेत पत्रें वाचून आनंद झाला. अशीच वरचेवर लिहीत जा. पण नंबरवार! पत्रांत किती चुका असतात?

(वरील मजकूर लिहीत असतांच पत्रवाल्यानें आणखीन एक पत्र आणून दिलें पुण्याहून आलें होतें. त्यांत तुझें नंबर ३ तारीख १८ जानेवारी रोजीं लिहिलेलें असून सोबत भुवनरावांची संक्रांत भेट होती)

अलीकडची सर्व पत्रें चुकांनी भरलीं असतात. त्याचें कारण तुझा निष्काळजीपणा होय! पत्रें लिहिलें म्हणजे कागदावर कसें तरी खरडलें व वेळ मारून नेली असें तुला वाटत असेल तर ती चूक आहे. तें एक प्रकारें शिक्षण आहे. मला मराठी भाषा चांगली येत नाहीं. मी कानडीचा अभ्यास केला होता. परंतु सध्यां मला कानडी विशेष येत नसून मराठी ना चांगली येते. अजिबात मी शाळेत जाऊन शिकलो नाहीं त्यामुळें मी अलीकडे चांगले लेख लिहिण्याचा प्रयत्न करीत आहे. मग तुझें कोठें बरें असेल? फक्त लांबलांब पत्रें लिहून मी ही शक्ती संपादन केली. पत्रें काळजीपूर्वक लिहिण्याची व वाचण्याची, प्रत्येक प्रश्नास मोकळे उत्तर देण्याचा प्रयत्न करण्याचा, ती लिहिल्यावर पुनः पुनः वाचून चुका सुधारण्याच्या अशा रीतीनें मला मराठी थोडे तरी लिहितां आलें. तसें जर केलें नसतें तर मला कांहींच लिहितां आलें नसतें. म्हणूनच मी तुला वारंवार विनवितो कीं पत्रें काळजीपूर्वक लिहीत जा. पुढें मासिक वर्तमानपत्रावर अगर मासिक पुस्तकावर कांहीं दिवस देखरेख करून तुला स्वतःचें एक मासिक चालवावें लागेल. हें मी कितीदा तरी सांगितलें आहे. इतक्यांनी तुझीं पत्रें लांबलचक नाहीं तरी हरकत नाहीं पण तुझीं नीट तपासून आणि मग मजकडे पाठीव. तसें केल्यास मी तुला दोष देत नाहीं.

मागील खेपेस मी फक्त कार्डावर दोन दोन ओळी लिहून पाठविल्या त्याचें कारण मला बिलकुल वेळ नव्हता. वेळ नव्हता म्हणजे काय आहे? असा प्रश्न कदाचित तूं विचारशील पण गंगूताई, तूं स्वतः पुढें एखादे वेळीं मजबरोबर जेव्हां अमेरिकेला येशील, तेव्हां हिंदुस्थानातून येथें आलेले विद्यार्थी किती गडबडीत असतात हें कळेल. तो पर्यंत कळणार नाहीं.

दुसरें असें की मी ज्यास्त सजवून लिहावयास भीतो. कारण जेलमधील पत्रें सेन्सॉरच्या हातांतून जावयाची असतात. सेन्सॉरला [illegible] हजारों पत्रें वाचावयाची असतात. [illegible] आमची पत्रें वाचतां वाचतां कंटाळा यावयाचा. आणि त्यांत विशेषतः कीं आमची पत्रें केवळ; शिक्षणविषयक विषयांनी भरलेली. अर्थात त्यांना कंटाळा वाटून त्यांनी पत्रें फाडून टाकली तर त्यांत कांहीं नवल नाहीं. आपुल्याआपुल्या परस्पराला लिहिलेली पत्रें मात्र तो फाडणार नाहीं. कारण ती वाचतांना त्याला आपल्या प्रेमपात्राची आठवण होईल, किंवा लहानपणी के [illegible] ~~[illegible]~~ धाकविलेल्या समयाची आठवण होऊन त्याचें अंतःकरण प्रेमातिशयानें उचंबळू लागेल. आणि ती पत्रें आनंदानें तो जपून ठेवेल. पण आमची पत्रें मात्र केराच्या टोपलीत राहील. असो, इतकेंच तो कांहीं असें करणार नाहीं म्हणून माझी खात्री आहे.

नंतर पाठच्या पत्रांत मी तुला हिंदुस्थानातील अधि-[illegible] संबंधानें लिहिलें होतें. आज अगदीं निराळी माहिती देणार आहे, ती या पृथ्वीसंबंधानें:—

१) ~~[illegible]~~ आमची वस्ती पृथ्वीवर आहे. ही पृथ्वी गोलाकृती असून आपल्याभोंवती फिरत आहे. म्हणजे [illegible] [illegible] करतांना आपण जसें आपल्याभोंवती गरगर फिरतो, तशी ही गोलाकृती किंवा लिंबाच्या आकृतीसारखी पृथ्वी आपल्याभोंवतीच फिरत आहे. आपल्याभोंवती फिरत असतानाच ती सूर्याभोंवतीही फिरते. दुसरें

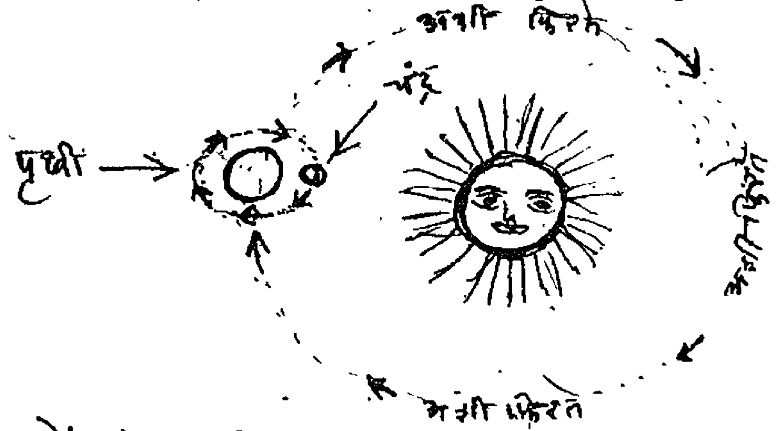

असें कीं पृथ्वीभोंवती चंद्र फिरतो. ~~[illegible]~~ चंद्र पृथ्वीभोंवती फिरतो, व पृथ्वी सूर्याभोंवती फिरते म्हणजे चंद्रही सूर्याभोंवती फिर[illegible] [illegible].

पृथ्वी आपल्या आसाभोंवती फिरून सूर्याला प्रदक्षिणा घालते त्यामुळे आपल्याला दिवस व रात्र म्हणजे उजेड व काळोख असे प्रकार होतात. पृथ्वीला आपल्या आसाभोंवती फिरावयाला २४ तास लागतात. व सूर्याभोंवती एक प्रदक्षिणा करावयास एक वर्ष लागते. असो त्यासंबंधी फार काहीं कळणार नाहीं.

आपल्या पृथ्वीवर जलही आहे व जमीनही आहे. जलाच्या ज्या ठिकाणी अफाट संचय आहे त्यास समुद्र असे म्हणतात व जमिनीला भूमि असें साधारण नांव दिले आहे. भूमिवर राहणाऱ्या माणसांच्या सोयीसाठी भूमिची आपल्या सोईनुसार शकले म्हणजे तुकडे तोडले आहेत. या तुकड्यांच्या निरनिराळी नांवे दिली असून त्यांस खंड असे म्हणतात. असे एकून पांच खंड आहेत.

१) आशियाखंड
2) युरोपखंड
3) आफ्रिकाखंड
4) अमेरिकाखंड
5) आस्ट्रेलियाखंड.

याशिवाय इतर काहीं देश व बेटे आहेत.

वरील धडा विनायक, बाळ, राघू आणि इतर कोणाही मुलाच्या कहाण्याने शीक. नकाशा पाहावयाला शिकायला पहा. याकरितां मी तुला दोन आठवड्याची अवधी देतो. सीताबाई व रावेरी यांनाही त्याचा अभ्यास करावयाला लाव. ओरडून वाचल्यास चि. अक्काला व वहिनीनाही काहीं हकीकत कळेल.

माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी करण्याचे कारण नाहीं

तुझा — नारायण

ती. सौ. वहिनी व चि. अक्का यांस नारायणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसा चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना—

आपणाकडून बरेच दिवसात पत्र म्हणजे आशीर्वाद नाहींत. कारण काय कळणे अशक्य आहे. माझी प्रकृती बरी आहे

आपला
नारायण

३८५:१.

गंगेश:— मध्यंतरी कांही दिवस तूं पत्रें घातली नाहींस हे फार वाईट झालं. पत्रें मध्येहून पोंचतात असं पाठवायची आठवण जरी आली नाहीत तरी महिन्याची किंवा दोन महिन्यांनी येतील याबद्दल आपली नको. परंतु आठवड्यांतले आठवड्याला पत्रें पाठवायचे मात्र सोडूं नको. खुशाल पाहिजे ते लिही. मी कार्ड लिहिले म्हणून तूं कार्ड लिहिले पाहिजे असें नाहीं. मला वेळ नसला म्हणजेच मी कार्ड लिहितो

नाना

पत्रनंबर
२/१०

३५३

॥ श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
२८-३-२५

सर्वमान्य [illegible]
[illegible] आशीर्वाद

अमेरिकेहून निघण्यापूर्वी ऑगस्टात १५-२० दिवसांवरी जाणार नाहीत असे ठरले. [illegible] करतांना ही पत्रे अमेरिकेत [illegible] कारण उशीरा पोचतील. [illegible] होत नाहीं असे समजावे.

माझी प्रकृती बरी असून अभ्यासही बराचसा आहे. कोणत्याही प्रकारची काळजी नसावी. आपणाकडून [illegible] नाहीं तरी केव्हां केव्हां [illegible] पत्र येत असतात. तसेच माझीही आपणांस मिळत असावीत

कळावे —

प्रकृतीस जपून असावे.

आपला [illegible]
नाना

पत्रनंबर 2/११ 3444 ॥ श्रीराम ॥

मिशिगानविश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिच
यु. एस. अमेरिका.
ता-१४-३-१५

वडिलांस कु. शि. चा नमस्कार
बाळास आशीर्वाद

आपणाकडून आठी पत्रे आली. सुनांची समजाची नाहीं पत्रें आपणास मिळणार ऐकून आनंद झाला. पत्रें आठवड्याची आठवड्यास पाठवीत असावे अनुमान इकडे माझी प्रकृती बरी असून अभ्यास बरा चालला आहे काळजी करू नये विशेष नाही

कळावे
आपला
नाना

डिसेंबर
2/१२

३८४५
मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिशि.
यु. से. अमेरिका
ता. २१. ३-५५

॥ श्रीराम ॥

ति. रा. बाबांनी व पिंटू अक्कास नारायणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसा चरणी मस्तक ठेऊन साष्टांग नमस्कार विज्ञापना:
इकडे कित्येक दिवसांत उभयतांकडून पत्रव्यवहार झाला नाही. याचे कारण पत्राचा अभाव हे होय. असो; माझा अभ्यास व्यवस्थित असून प्रकृतीही बरी आहे. काळजी करण्याचे कारण नाही. दुर्गेच्या [illegible] [illegible]
कृपा लोभ असावा नारायण

चि. मंगलाहिस अनेक आशीर्वाद विशेष:-
तुझी पत्रे पोचली. मजकूर समजला — मी पाणी व दूध याशिवाय कोणतेही पेय पीत नाही. कधी तरी कोणाच्या घरी जर जेवावयास गेलो व कोणी आग्रह केला तर एखादा कप कॉफी पीतो. अद्याप तरी चहाचा घोट घेतला नाही.

हिवाळ्याची थंडी आम्हांस इतकी वाटली नाही कारण थोडी संवय झाली. बर्फ मार्च प्रथमपर्यंत खूप पडत असे. अलीकडे स्वच्छ सूर्यप्रकाश पडतो.
प्रकृती बरी आहे — आपला नारायण

My dear Vinayak & Balu
Your letters to hand. Glad.
I am alright with my health & studies
Yours affly
Narayan

Letter No 346
2/13

|| Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor. Mich.
U. S. America
28th March 15

My dear Ramu, Vinayak + Balu

Received from you all. Glad

Take care about your health

nothing more for the present. Be always writing. My Best Compliments to those who desire.

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर
२/१३

श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
२८-मार्च १५.

चि. गंगाबाईस अनेक आशीर्वाद

पूर्वी तारीख १७ फेब्रुवारीस लिहिलेले एक आठ पत्र मिळाले. मजकूर समजला. माझी प्रकृती बरी आहे. इतके वाटले आहे. कोणत्याही औषधाने बरे होत नाही असा. पुन: अनुभव आला असो तीन वर्षांत वाचून मजकूर माहित [illegible] प्रकृतीस
ना.ग

पत्रनंबर $\frac{2}{१५}$

३५७

मिशिगन विश्वविद्यालय
अॅन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका
ता. ५ नोव्हें. १५

॥ श्रीराम ॥

घरातील सर्वांना { कृ. सा. नमस्कार
आशीर्वाद

माझी प्रकृती बरी आहे. अभ्यास बरा चालला आहे
काळजी करण्याचे कारण नाही
पत्रे केव्हां तरी कधी तरी येतात. [illegible] आली नाहीत
कदाचित पुढे येतील —

उपाध्ये नारायण

पत्र नंबर
२/१५

ॐ
॥ श्रीराम ॥

सिधिगणेश विद्यालय
आनंद सागर. जि.
पु. सं. भंडारा.
ता ११. ५' १५

श्री सर्वांस कृ. सा. नमस्कार.

माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी करण्याचे कारण नाही धारकोश पैसे आले

वारंवार पत्रे पाठवीत असावे

आपला.
नारायण

जमनबर
१७/२ २/६५

349

॥श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर, मि-जं.
यु.स्टे. अमेरिका
ता-२५-४-६५

सर्वांस:- शिरसाष्टांग नमस्कार वि.वि.

आपणाकडून पत्रें आली ती पावली. दिलगीर [illegible]-मी नेहमी पत्रें पाठवीत असतो आपणास [illegible] आठवडा अशीच पोहोंचत असतीलच इतकेच. माझ्या हाताचे दुखणे जास्त झाले आहे. तो कांहीं केल्या कमी होत नाहीं. औषध-उपचार नेहमी — सतत चालू ठेविले आहे.

प्रकृती बरी आहे. अभ्यासही बरा चालला आहे.

कळावे [illegible] —

विशेष पुढील [illegible]

आपला सर्वांचा

नारद

Bhaskar,
I am no theosophist, don't wish to be one. Don't have any opinion about you. Consider Self.

Letter No
2
16

950

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
18th April 15

My dear
Vinayak & Balu

Yours to hand. Glad about your progress. I am sure you will not forget to let me know about your exam. How did you enjoy the Poona life? Did you go Talegao?

I am doing well & hope the same with you all

Yours affly
Narayan

My de.
Ramu

Yours to hand and I am alright with my studies and health. How are you & your girls? more afterwards

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर
2
१६

३५।

मिशिगन विश्वविद्यालय,
ॲन आर्बर, मिशि.
युनाइटेड अमेरिका.
ता २८-४-७५.

॥ श्रीराम ॥

चि गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

तुम्ही दोनदा एकदम पोचली, मजकूर समजला. असेच वरचेवर पत्रे पाठवीत जा. अंधश्रद्धा – निर्मूलन संघटनेत भाग घेत. मी तुला कोणत्याही तऱ्हेने दुखवू इच्छीत नाही. तुला रागावण्यापर्यंतही माझी इच्छा नाही. तुझ्या लक्षात होईल, जितके तू आग्रह कर, पण जगांत सचोटीने व्यवहार, माझा म्हणजे सर्वांचे एखाद्यावर थोडी जरी राग नाक मुरडणार असली तरी दिसून नाही थोडी असली असे जर तुला वाटत आहे तर आर्जवपणा पूर्ण सोडशील. मनुष्याचा वाईट कृत्यांचा पश्चात्ताप होणे म्हणजे त्याचे पाप नाहीसे होते; तसेच आपली चूक आपल्याच समजली म्हणजे शहाणपणाचे पाऊल पडू लागते. तसेच तुझे म्हणणे आता तरी संपूर्ण कळले ना? शाबास! असेच आपली एखादी आता सुरू कर. व मी परत आलो तेव्हा संधी जमल्यास येऊन एकदोन समाधान करशील तरी तुला फायदा आहे. असे मी निर्मल व लवकरच संतोष होईल.

ज्याप्रमाणे मी मागे केलेल्या सूचनेप्रमाणे सिगारेट-तंबाखू तुझ्या पत्रात लिहिल्या होत्या. विडी ओढीत असलीस तरीही सोडून दे असते. आज साडे आठ वर्षे सुपारी खात नव्हतो. त्याच्या विरुद्ध होतो. असे मसालेदार पानाबरोबर तुला कळवितो ना? मग असे मजो संशय? नाहीं, सुपारी एक आरोग्याकरता खाल्ली व्यसनासाठी नव्हे. ~~कु~~ मी कुठली एक खाल्ल्यानंतर सवय आता काही नाही. पुढे खाणार नाही असा निश्चय आहे परंतु एखाद्या प्रसंगी माझ्या अत्यंत प्रिय जनांनी जर आग्रह केला तर पूर्वी प्रमाणे मी त्यांस हिडकारणार नाही. एखादे खाऊन खाऊन प्रिय मनुष्याचे मन संतोषवीन. तसे विडीचे नाही. विडीचे आपल्याला वाईट व्यसन आहे हे माहीत असल्यामुळे. आजच नव्हे पुढे कधीही मी ओढणार नाही. असा माझा निश्चय आहे. आता - चहाबद्दल म्हणालो. लिहिलेच तेथे पुन्हा लिहावयाचे - चहा पीत नाही. व पुढेही पीणार नाही. कॉफी आता प्रसंगी केव्हा तरी पीत.

जाईन आणखीन काय बरे लिहू!

अजयाच्या पत्रासोबत तुझ्या फोटोची एक प्रत ठेविली आहे ती पहा. कमलादेवीने फार मागितल्यामुळे मी फोटोच्या प्रती करवून देऊन ठरविल्या. प्रत माझी आली नाही.

श्री. ता गोखले टेबल कंपनीस पाठविण्यासाठी आजच एक पत्र ~~[illegible]~~ रवाना केले आहे. त्याची एक प्रत तुजकडे तेथे पाठवीत. ती तू ठेवून घे. मला पैशाची जरूर नाही असली तरी गोखले टेबल कंपनीकडून ~~[illegible]~~ — विशेषतः टेबल पाठवून लिहिणे देऊनही पैसे मिळविण्याची माझी इच्छा व तयारी नाही. माझी कादंबरीकर्ती प्रभू राजी जोपर्यंत माझ्या तोंडून आहे तोपर्यंत मला पैशाची अगर इतर कशाचीही जरूरी नाही. परंतु दादा टेबल कंपनीकडे जे पत्र पाठविले आहे त्याचा उद्देश दुसरा तिसरा काही नसून त्याच्या थोरपणाची मला किंमत बांधावयाची आहे. मागे बऱ्याच वेळा त्यांच्या मंडळींनी मला आश्वासने दिली आहेत त्यांत काही निश्चय आहे का हे पहावयाचे आहे. पैसे पाठविलेच तर त्याचा अनाथाश्रमाकडे उपयोग करेन. असो — हिवाळा सुरू टेबले अधिक अनारोग्यता वाढेल अशी पूर्ण खबरदारी घे. मफलरचा डोक्यापुढे पडवाचं नको व मफलरचा (स्वेटर शिवली पसंत ठेवू नको.

माझी प्रकृती बरी आहे. इलाज सुचत नाही. या विश्वविद्यालयातील नामांकित डॉक्टरांनी आज ५ महिने औषधे — पोटात पुष्कळ घेतली — घातली आहेत पण इलाज लागत नाही. अधिक काय लिहावयाचे आहे

कळावे

तुझा
नाना

ति. ग. वहिनी वडिल मंडळी यांस ~~[illegible]~~ माझा शिरसाष्टांग नमस्कार कळवावा

पत्रव्यवहार
२

॥ श्रीराम ॥

[illegible] विद्यालय
[illegible], जि. [illegible]
[illegible]
ता. २१-५-७५

कृ.सा. नमस्कार वि.वि.

सर्व [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

प्रकृती बरी आहे. काळजी नसावी - [illegible]

विशेष ठीक न.

आपला
नरहर

Dr. N. S. Hardikar [illegible]
C/o University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America

PASSED CENSOR
3

THIS SIDE [illegible]

HUBLI
15 JUNE 2

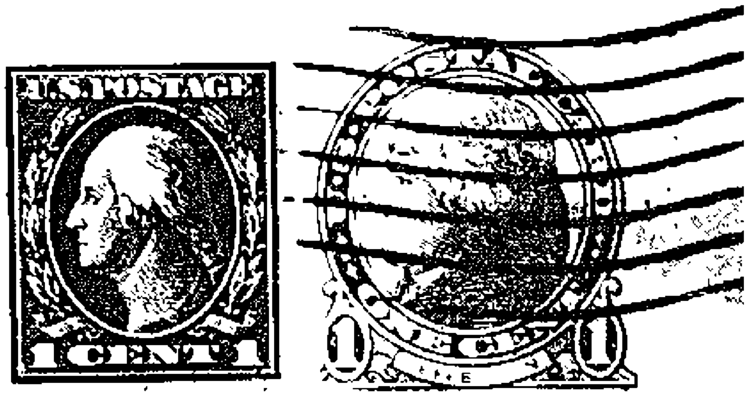

K. K. Shevade Esq
Shevade Timber Co
Hubli
Bombay

India

पत्रांक
2
21

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय ३८७
आन आर्बर, मिशि.
यु. एस. अमेरिका
ता. १६-मे ६५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद: - तुझे तारीख १ एप्रिलचे [illegible] पत्र गेल्या आठवड्यांत मिळाले. मजकूर समजला. [illegible] वारंवार समजावून सांगून काळजी नको. पण तेवढ्यावरून वाईट मात्र वाटून स्वतः त्रास नको. तूं वाईट वाटून घेतलंस तरी फिरायलाही सोडणार नाही काय? शरीरास तुच्छ करून डिसेंबर-अखेरीस तोंपर्यंत मी स्वतः कधीही माघार घेणार नाहीं. तूं आपले आयुष्य पहा! सध्यां विशेष काहीं नाहीं. ति. ग. वहिनी यांचे [illegible] [illegible] प्रविष्ट कर - - आपला नारायण

My dear Vinayak

Yours of 1st April to hand. No! I didn't even remember when that April fool day passed. I am not given to those things. Let me know about your result - - - am all well

Yours, affly
Narayan

पत्रनंबर
2
22

356

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर; मिश.
॥ श्रीराम ॥ यु. स्टे. अमेरिका
ता २०-५-५५

प्रियकमलताईस अनेक आशीर्वाद:

पुण्याहून आपले कार्ड पोंचले. मजकूर स...... असेच काहीतरी वरचेवर लिहीत जा. फार जरी वेळ मिळत नसला तरी दोनतीन ओळीच मी आपली खुशाली तुम्हाला कळवत जाईन. त्याबद्दल काळजी नको. मात्र तू पण लिहीत जा. तुला वेळ मिळतो ना?

अभ्यास कसा आहे? प्रकृती कशी आहे? तुमच्या प्रकृती कशा आहेत, वगैरे हकीकती कळव ती. मं. बाईंना व पिंपु अक्का यांस माझे शिरसाष्टांग नमस्कार प्रविष्ट कर. आणखी लिहिणे

इष्टांचे कुमार नारायण

Letter No
2
~~22~~

4 Kam 11

University of Michigan 557
Ann Arbor, Mich
U S America
30th May 15

My dear Vinayak

Yours to hand & glad to see your regularity Stick to it. I am going on very well with my studies & health. You need not care for the same How about your health? Please write.

Yours affly
Narayan

Letter No
2/18

358

University of Michigan
Ann Arbor. Mich.
U. S. America
3rd May '18

|| Ram ||

My dear Vinayak & Balu

Glad to read from you. Let me know about your examinations. Did you understand Kamala Devi's letter to Gangutai? Did you answer her? I hope you have. What are you intending to do in the ensuing vacation? Do you wish to have a trip any where? Be Good!

Yours affly
Narayan.

My dear Ramarao

Yours to hand. Glad to read the contents. I am pleased to hear that you are progressing in your undertaking. That's fine! Are you thinking of going to Rameshwaram this time? You are a fortunate man. Enjoy!

Yours affly
Narayan

हें [illegible] आहे तरीही इतका काही मोठा नसतो आता पुढच्यात थोडाफार फरक केला म्हणजे झाले! पूर्वीप्रमाणे पहिला पायाचा [illegible] गुंडाळलेल. कारण इतके बरे होत नाही आता दिवसें दिवस तो त्रासच वाढ चालला आहे. सर्वांची मतें घेतली आता एकच उपाय आहे. तो आठ दहा दिवसांत करण्याचे ठरविले आहे. परंतु काय होते ते! अर्थात पूर्वीप्रमाणे चालणे अवघड होईल यात तर संशय नाही पूर्वी सारखाच [illegible] करेन. फक्त डॉक्टरांकडील [illegible] जाणे बंद होईल म्हणजे पगडी [illegible] परिणाम होईल — पुन: स्वावलंबन आहेत व निश्चित [illegible] इच्छेची चांगली व्यवस्था होईल इतके असल्यानंतर आणखी [illegible] सुधारणेच्या दिशेने [illegible] म्हणून [illegible] [illegible] आहे असो. —— फार पुढचे पाहिलेस नाही? आताच पाहून ठेव म्हणजे पुढे फार त्रास पडणार नाही.

मंगलताई — इकडील जेवणाची आता आठवण आली काही नकोसे होते. आज बिलकूल जात नाही. अर्थात याचा शरीरावर होऊन परिणाम हा व्हायचाच पाहिजे. त्याला साधारण [illegible] आहे. लवकरच [illegible] फेरफार करावे लागणार आहे.

अरविंद — विपीन तो [illegible] बरी आहे ना?

ति. [illegible] [illegible] [illegible] मावशीतांस [illegible] साष्टांग नमस्कार [illegible] करावा

ता.क.:
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आमचा
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नमस्कार
[illegible]
नाना

पत्रांक
२
९

सिविल हॉस्पिटल कॉलनी ५४
आज मर्केट; जि. प.
॥ श्रीराम ॥ मु. पो. नाशिक
ता. ३ मे ७५

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद. तुझकडून दोन पत्रे येऊन आली. एक सदेमारावपासून — टेके पाठवा पत्री · मंगलावळी चि. विवेक व दुसरे खोलीत पडून पुस्तक वाचीत असतानाचे यावरून असे अनुमान काढावयाचे की तू अगदी पुस्तकं वाचीत असतेस? आणि पुस्तके वाचण्याच्या नादात मंगलाई ही किंवा कारखान्यात काडघोट करण्याची पुरतीच आहे असे तुला वाटते काय? नाही. म्हणजे मी कारखानात आलेल्या की नाही याविषयी शंका आहे. कारण मला काही येत नाही. म्हणून माझा उद्योग नियमित. कारखान्यातल्या नव्हे. माझे मित्र - नाऊगीर व अंकपोकर कारखाना काल तीन ठिकाणी ते मला खवारो नागर देतील व घोरपड्यांपुरता पगार देतील. मला स्वतःचाच काड घोट करावयाचा कोणी पावलेला पुढे काय मिळणार! तेव्हा कारखान्यात काडघोट करण्याची मुळी तयारी आहे काय? कदाचित मी त्यांच्या कारखान्यात राहणारही नाही. मी जर राहिलो नाही तर तू राहशील काय? मला नाही वाटत? का तू काय करशील ते यांनी उत्तर दे.

मंगल! मी पुढे काय करणार याचा विचार केला. तर तू जी पुस्तकं पसंत करशील ती मी करून घेईन. विक्री कुठे न झाली उठणार नाही. पुढारपणाचे देशात आपण म्हणून कसे परत गेल्यावर पाहू. तसे वाटीत करीन असे तुला वाटते काय! नाही मी माझ्या सर्व ठिकाणी मनुष्यानं पूर्ण प्रमाणात काम देईन. पहिल्यांदा कोणाचे न, तुझा रडणे, १५७ अक्षांची आदी उरकेन व अरविंदांचे पुढे घेईन. आणि ह मोठा करायचा असतो.

पत्र नंबर
२/२३

॥ श्रीराम ॥

मिशिगनविश्वविद्यालय
आन आर्बर; मिश.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. ६-६-१५

३६

वृद्धिवंद्य कृ शिवाजी यांस साष्टांग नमस्कार :-
प्रभाकरास अनेक आशीर्वाद

आपणाकडून आलेली कांहीं पत्रें पोंचली. मजकूर समजला. सध्या आमच्या परीक्षा चालू आहेत. पुढील सप्ताहात बराच वेळ मिळेल. माझी प्रकृती बरी आहे. इथे सध्यां तरी नाहींसे झाले आहे. पुढें जगाची नामदेव होईल अशी चिन्हें दिसत आहेत. नवीन औषधोपचार चालू ठेवावा. मनाचिकित्सा आहे. परंतु आय होतें ते. आपणा सर्वांच्या प्रकृतीस जपून असावें. कृपा असावी

आपला नारायण

श्रीयुत हरीभाऊस कुशाबी कृपावे

Dr. N. S Hardikar
C/o University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America

362

ANN ARBOR
MICH

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

UNITED STATES
ONE CENT
JEFFERSON

R. K. Shevade
Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Presidency

India

पत्रनंबर
२५

॥ श्रीराम ॥

[illegible]
आज अजमेर; दिन-
ता-१३-५-१५,

३८३

कृ. सा. नमस्कार वि. वि.

प्रकृती बरी आहे काळजीचे कारण नाही

विशेष कुशल सर्वांस

नारायण

Dr. N. S. Hardikar
Coll. of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America

364

ANN ARBOR
JUN 14

HUBLI
1919
22

PASSED CENSOR

U.S. POSTAGE
ONE CENT

1 JEFFERSON 1

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

K. K. Shevade
Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Presidency

India

पत्र नंबर 365
2/75

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. एस. अमेरिका.
ता. २०-५-५५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद :- तुझीं कार्डे पोंचली. मजकडे [illegible] [illegible] माझ्या प्रिय मनुष्याला मुळीं मी अपेक्षा ठेवीत नव्हतो ही खेदाची गोष्ट होय! (त्या कार्डावर दोन ओळी लिहून तुझ्याशी पत्रांकडे मी कांहींही आपलेपणा दाखवत नाहीं ही लाजिरवाणी गोष्ट होय!! यावरून मी माझ्या कुटुंबाला विसरलो असें सिद्ध होतें, पण काय करूं? अलीकडे मला माझ्या प्रियजनांची आठवण होते; त्यांची मूर्ती डोळ्यांपुढे येते व अंथरुणावर पडलो म्हणजे मी त्यांचें चिंतन करीत झोपी जातो. परंतु त्यांचे स्मरणाच्या ओघीं पडून [illegible] [illegible] मला बिलकुल पत्र लिहवत नाहीं. गेल्या सबंध वर्षात मी कार्डे कधीही घातली नाहींत व थोडा असा मजकूरही लिहिला नाहीं. पत्रांची पानें भरलीत असे. पण यंदा मला तसें करतां आले नाहीं ही दिलगिरीची गोष्ट होय!

गंगूताई! मी मुद्दाम तुला लिहीत नाहीं, मला तुझी किंवा इतरांची आठवण होत नाहीं असें तुला वाटत असेल तर [illegible] चूक माझ्या स्वभावाची [illegible] कारण मीच तुला सविस्तर पत्रें लिहिलीं नाहींत. तेव्हां तुझ्याकडून [illegible]? मग तूं तरी पत्र कां लिहिणार? मला किती कामें असतात याची तुला कल्पना करवत असेल. तर मी तुला नियमानें हकीकत कां लिहीत नाहीं हे समजून येईल. मला स्वतःलाही फुरसत मिळत नाहीं. मग पांच पांच पानें लिहायला वेळ कसा बरे मिळणार? (उन्हाळ्यात) मी [illegible] जात असतांना [illegible] [illegible] मजकूर रखडला, व उन्हात टाकून पुढचा [illegible] सुधारला. मला स्वतः शिकण्याचे काम करावे लागलें असें नव्हे तर इतरांना शिकविण्याचेही काम करावे लागलें. त्याशिवाय इतर अनेक व्यवसायांमुळें [illegible] [illegible], तसा मिळत नाहीं. मागील वर्षी मी [illegible] [illegible] कांहीं [illegible] व व्यवसायही वाढविला नव्हता परंतु यावर्षी मी [illegible] नाहीं. त्यामुळें आम्हांला स्वास्थ्य [illegible] मिळत नसल्यामुळें, [illegible] [illegible] येत नाहीं. म्हणजे भरपूर [illegible] घ्यावी लागेल. अमेरिकेंत आल्यापासून मी [illegible] कधी कधीही [illegible] नाहीं. [illegible] किंवा [illegible] आम्ही [illegible] असतो कारण दिवसभर वाचून (ग्रंथालयात) घरीं जातो म्हणजे जीव [illegible] होतो व आपल्याला कशाचीही आठवण होते. [illegible] आम्ही [illegible] प्रकृती [illegible] आहे. माझी पूर्ण [illegible] आठवणींमुळें मी तसें [illegible] केलें नाहीं व अमेरिकेंत असे [illegible] पुढें करणार नाहीं तुझें कसें चाललें? गंगोत्री, [illegible] तूं काय काय करतेस? [illegible] [illegible] [illegible] आतां लिहिले आहेत [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] मला अधिकार नाहीं हे मला माहीत आहे; पण [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नाहीं [illegible] तूं मला सविस्तर [illegible] [illegible]? [illegible] तुझी मर्जी. [illegible] नाहीं लिहीत

नाहीं म्हणून मला अजून थोडं वाईट वाटते व तुलाही थोडं वाईट वाटत असावे ३७७
अशी कल्पना करवते. पण करणार काय? तूच सांग बरे? वाहिनी व चिंटु अक्का
मजा वाटेल तशी मजा करीत असतील. गर्विष्ठ काय म्हणतील;
आम्हाला विसरला असे म्हणतील; किंवा आता सुधारलो म्हणून
आमची लोकं काम करी असेही आपआपसात बोलतील, पण
सर्वांनी माझ्याकरतां तू क्षमा कर आणि लोकांचं हे बोलणं
ऐकशील. ठीक, मी लिहिते. पत्र लिहिले असते, पण आजच्या डाकेने
हिंदुस्थानला मला काही पैसे पाठवायचे असल्याने ते लिहिण्याच्या
गडबडीत मी आहे. आज आठ दिवस नाताळची सुटी आहे. उद्याच्या
मी तीन आठवड्यांची सुटी सुरु झाली. पण ही सुटी संपेना पुन:
उद्योगाच्या शाळेत नाव दाखल करणार आहे. अर्थात तीन
महिन्यांत दोन महिने अभ्यास करावा लागेल व पुढे ऑक्टोबर
मध्ये सुटी येईल. पण त्यावेळी सुद्धा मला काही कामगिरी
असल्यामुळे वेळ मिळणार नाही. आता मला तू हातभार आणि
मन मजबूत कर तू इतकेच क्षमा कर. इंग्लंडहून उद्याच चार
दिवस पण तुझ्याशिवाय यापेक्षा कोणी करणार नाही. आता माझी
मनोरंजन मला सांगत असल्यामुळे मी तुजकडे मागून घेत आहे.

गंगा नाही, मी पारखीत माझ्या आजारासंबंधी काही कळले
मला हे तुझा माझ्या पत्रावरून ~~[illegible]~~ समजतील असे दिसते. मातृ-
मनोरंजनातील पत्र (त्यांच्याबद्दलच्या) सुचनेबद्दलचा किंमत
काय? कळेल. पुढे लिहिले पेढीतून माझ्यातील लिखाण
होईल हे अजून सांगता नाही. असा करून साफ म्हणजे तुझा
सर्वांना तुझे नाव घ्यावे असे मला वाटत नये. पूर्वीप्रमाणे
त्याला हृदयापासून बोलत जाऊन भेटून असे मला वाटते.

असो; पुढच्या वेळी रविवारी माझी भेट नंबर लिहिली
प्रतिमा आपल्याकडे जाईल. पोचल्याचे कळवावे विसरू नको.
तिकडे बाबांस चि. सर्व तुम्हांस आशीर्वाद सांग व वाहिनी
आणि चिंटु अक्काला माझ्याही शिरसाष्टांग नमस्कार कळव
प्रणाम उत्तर कळविणार आहे तुझा लाडका नारायण

पत्रनंबर ३७४
2/२६

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन् आर्बर ; मिश्.
यु. स्टे. अमेरिका
२७-जून १५

ति. मं. वहिनी व पिंकु अक्का यांसि नारायणाचे दोन्ही कर जोडून चरणी मस्तक ठेऊन साष्टांग नमस्कार विनंती:- बऱ्याच दिवसांत आपणाला मी पत्र लिहीत आहे. बा. हे क्षमा करावी. माझी प्रकृती बरी असून हवेने लिव्हर सुधारलेले आहे. पुन्हा येईल की काय हे मला पहावयाचे आहे. आणखीन काही दिवसांनी आत. तेव्हा क्ष-किरण (Xrays) पुन: तपासणी करणार आहे. परमेश्वराची मर्जी. आपणा सर्वांच्या प्रकृती कशा आहेत. पुढे बाळे बरी आहेत ना? अरविंद वगैरे सर्व सुखात आहेत. राजूची प्रकृती बरी आहे ना? नीट सांभाळायला पत्र पाठवावे कळावे आपला नारायण

चि. गंगुताईस अनेक आशीर्वाद विशेष.-
तुझे पत्र पोचले, मजकूर कळला. आनंद झाला. परीक्षेत माझी नंबर तीन आला आहे. आनंदाची कारण पोचल्याचे कळवावे. चि. सौ. सिंधुचे पत्र आले त्याउत्तर असून पोहोचल्याचे कळले. तुझा अभ्यास वगैरे चांगला चालला आहे. नवीन काही-बरे वाईट-कळवीत जा अशु कळावे आपला नारायण

my dear Vinayak & Baby

Your letters to hand. Glad to read them. I am doing well & hope the same with you all. More some time after.

Yours affly
Narayan

१२८४७

२६

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
युनै. अमेरिका
ता. ११-७-५९

॥ श्रीराम ॥

चि. मंगलाईस नानांचे अनेक आशीर्वाद

तिकडची अगदी तुझी नंबर १६ व १८ तारीख १४ व १८ मे रोजी लिहिलेली दोन पत्रें मिळाली होती आली. त्यांत आठवत मला 'सद्गुरुंब' उपनामांनाच नोकरीचे असून तुम्हांपाशीत माझ्या पत्रव्यवहारामुळे दुःख व्यक्त केलेले होते होय! मंगलाई प्रश्नकर्त्यांस मी उत्तरच सद्गुरुव देणार आहे. पण मी जे सद्गुरुव अन्यायाने केलेले उपनामांच्या प्रवेश तरी कोण करू देणार? प्रथमतः त्यांच्यासमोर आलेल्यांपाशीत तुझ्याच कोणी विचारले नसेल! आता अर्थात तू लोकांत पत्नी व तुझी, जर असते, स्थिती पाहून माझ्या स्वार्थामुळे पोरक्या बाळीचे मनुष्याचे मोजून पाहिले कोणी केंव्हा विचारले? मी जर नोकरीत असतो व माझ्या हातून भरपूर पैसा असता तर गोरी सोडून इतर कसल्याही प्रकारची अडचण अथवा आपत्ती ठरत आपल्याला असती तरी तिच्या प्रवेश मिळण्यास आम्हा दोघांनाही निश्चित काही कारण असतील. पण, पण आता उपयोग मी लिहि, आपल्याहीत व नसावे! अशा स्थितीत मला कोण पुसणार? अर्थात मला तेथें सद्गुरुव पेशा येत नाही याबद्दल फार दिलगिरी वाटते. क्षमा कर. तुझ्या आकांक्षाबद्दल मी अत्यंत आभारी आहे.

आता अर्थात तू मला सद्गुरुव बोलावलं आहेस त्या अर्थी मी या देशांत एक करून येणे असें तुला वाटलें हे सिद्ध आहे. कदाचित यदि तू तसें लिहिले असावेस नाही असें नाही. परंतु मी येथें एक करून येऊं काय? तसें असेल तर क्षमा म्हणतो. मी आता उद्याच वचन दिलेले आहे तें कायम ठेवतो. मी कोणास वचन दिले आहे हें तुला माहीत आहेच. म्हणून निश्चयास बिलकूल विसरूं नको. येथें पैशाच्या बाबतीत पोरी मिळतात. त्याबद्दल तुझा काळजी नको.

काय करूं? मंगलाई, गतवर्षी मी तुला पत्रीय सविस्तर हकीकती ही पत्रें लिहित असे. यावर्षी पाहिल्या काही पत्रांतून मी विशेष काहीच लिहिले नाही हे मला ठाऊक आहे. परंतु मी असें का करीत असेन याचा थोडातरी विचार तू कधीच नाहीस काय! विचार कर! व मला लिही. आता तुझ्यांबरोबर मी दोन वर्षे घालविली; त्यांच्यात मी शिकून शिकवून वागलो; तेथें मला बंधुभागिनी, आई व बाप ही सर्व भावकी, व आपले प्रेमळ घर बघून मला जगात पुढें येता आले अशा माझ्या शिक्षक मंडळीना सोडून अमेरिकेस आलो म्हणून मी विसरेन असें तुला कसें इतराना वाटले तरी कसें? अमेरिकेत मला मोठी कॉलेजातील शिकवणी असून राहून शिक्षकाची जागा

जागा मिळाली अथवा इतर कारणामुळें मला वरील पैसे मिळू लागले म्हणून गर्विष्ठ होईन असें तुला वाटतें काय? अरेरे! किती दुर्दैव!! मंगलाई, हिंदुस्थानात असताना स्वतःच्या घामाने मिळविलेल्या पैशावर मी उदर निर्वाह केल्याचा मला एकही दिवस आठवत नाहीं गोविंदरावापासून मी तुम्हां सर्वांवर अवलंबून राहत असें. पण अमेरिकेंत स्वतःची भाकर स्वतः मिळवीत असल्यामुळें, कदाचित मी गर्विष्ठ होण्याचा संभव आहे; परंतु तशी तुझ्याविषयी भीती नको. व तसल्या आशंका तुझ्या मनांत आणू नको.

ज्याप्रमाणे आतुरतेने तुम्ही माझ्या पत्राची वाट पहातां त्याच किंवा त्याच्या दुप्पट आतुरतेने मी तुमच्या पत्राची वाट पहात असतो. तुम्ही सर्व जण आज आनंदाने मजेंत आहां; तुमचा ~~[illegible]~~ सर्वप्रकारचें सौख्य आहे. पाहण्यास जरी मिळाले नाहीं तरी प्रेमळ भावाने व कुणाशीही अगर आईशी गोष्टी बोलण्यामुळें तुमचे सर्व दिवसाचे श्रम नाहीसे होतात. फक्त रोज व चार सुखसमाधानाच्या गोष्टी असल्या तरी तुम्हां सकळ सुकाळ आहे. असें दिवस पत्राच्या अपेक्षित असतां, तर कांहीं दिवस आठवड्याच्या असतां, कोरडें पोटासाठीं मिळवायची खातर पैसें कमविण्यांत तुमचा वेळ जातो तर कधीं कधीं इतर रीतीने मनःशांति करून घेतां. यासर्व कारणामुळें तुम्हांला तुमच्या बाहेर असलेल्या मनुष्याची आठवण होणे फार कठीण असते. हा जगाचा नियम आहे. परंतु परदेशांत असलेल्या मला की जेथें दिवसें दिवस जगण्याच्या हालअपेष्टांमुळें माझी प्रकृती खालावत चालली आहे; जेथें चार सुखसमाधानाच्या गोष्टी बोलण्यास वाहिनी, सिंधुअक्का व मंगलाई नाहींत; ~~[illegible]~~ जेथें शुद्ध प्रेमळपणाचा मला अभाव भासतो म्हणून होतो ज्यांच्या जवळ जाण्यात येते अशी माणसे आपलीशी नाहींत तेथें तुम्हांला पत्रांच्या द्वारा तुमची आठवण दिवसांतून किती वेळा होते हे पुनः पुनः मी कसें सांगू? मागें त्याबद्दल सांगण्याचा लिहिले आहे. व तीच गोष्ट आतांही खरी आहे. ~~[illegible]~~ केवळ कामामुळें पत्रें लिहीत नाहीं म्हणून मी तुम्हांला विसरलो असें मला बिलकुल

म्हणून येत नाही. वेळेअभावामुळे सध्या श्री. रघुनाथ तुमची रघुनाथी खबरबात एकटेच लिहावे लागते. मोठे मात्र बिलकूल दोष नाही. सुटी असली म्हणजे लिहीन

येत्या सप्टेंबर महिन्यात श्री यशवंतरावजी बहुतेक मोठमोठी गावे पाहून येणार आहे. आतापर्यंत सध्या १० निरनिराळ्या गावांवरून व्याख्याने देण्यासाठी आमंत्रणे आली असून बहुधा १५-२० गावांस व्याख्याने देत जाईन असे वाटते. महिना दीड महिना हिंडून पुनः ऑक्टोबर मध्ये गावास येईन. रघुनाथीशिवाय आणखी लिहीले नाही म्हणून माझी मंगलाई वाईट वाटून घेणार नाही ना? पण तुझे काय होते ते? असो. सध्या बरीच रात्र झाली आता तुझी तर रजा घेतो. कळावे आपला

नाना

ति. सं. वहिनी व चि. अक्का यांस नावाप्रमाणे दोघी कर जोडून शिरसाष्टांग मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार. चि. चि. मंगलाईच्या पत्रावरून बहुतेक मजकूर कळून येईल. आमच्या उभयतांस विशेष काही लिहिणे पाहिजे असे नाही. उभयतांनी प्रकृतीस संभाळून असावे—

आपला

नारायण

3/1

My dear boys

Yours to hand & glad to read all your letters. How are you going on with your studies. I am alright with my health & studies. Don't care.

Nothing more for the present

Yours affly
- Narayanan

CENSOR ED BO

पत्रनंबर
2
८९

॥ श्रीराम ॥

हिंडलगा विश्वविद्यालय ३८२
आड आर्डर; हि.ज.
मु. पो. [illegible]
ता. १८-जुलै ४५

चि. गंगूताईस, अनेक आशिर्वाद विशेष.

होय! अलीकडे मी बराच आळशी झालो आहे खरा! पण माझ्याबरोबर तूही आळस शिकलीस काय? मी किती कामात असतो आणि तुला बरोबर फुरसत असली पाहिजे. शिवाय हिंदुस्थानातील किती तरी लोकांना पेपर वाचावयाची असतात. तसेच येथील मंडळींना. पण तुझे कसे? तू का बरे फक्त एका कार्डावर दोन ओळी खरडून पाठवीस? तुला ही पत्र लिहीत नाही काय? का नेहमीप्रमाणेच वाईट गुण शिकण्याची तुला बुद्धी झाली? सांग! न विसरता लिही! तुला लिहावयाला वेळ मिळत नाही काय? मग असा मजकूर का बरे लिहीत नाहीस? पत्रांत का पाठवत नाहीस? माझी खात्री अशी खात्री आहे की माझ्या पेक्षा शतपटीने ज्यास्त वेळ व फुरसत तुला मिळते. तू जर मग लिहीत नाहीस. तर मला कसे बरे लिहिता येईल.

मागे एकदा लिहिले आहे की माझा ध्यास हल्ली वाढू लागला आहे म्हणजे कथा-गोष्टी मी करीत असतो. त्यामुळे पहिल्याप्रमाणे आतां वेळ मिळत नाही. म्हणून तुझे सर्वांशी आठवण कमी झाली असे म्हणता येईल काय? गंगूताई, जोपर्यंत मला तुमच्या हातचे खावयास मिळणार नाही तोपर्यंत मनाला बिलकूल चैन पडणे शक्य नाही यावरून काय ती कल्पना कर!

अलीकडे बऱ्याच दिवसांत मी तुझ्या अभ्यासाबद्दल विचारपूस केली नाही व तूही काही लिहिले नाहीस. तर तुझा अभ्यास कसा काय चालला आहे? कळवशील काय? तसेच आजपर्यंत नवीन अशी कोणती पुस्तके वाचलीस? नावे लिहशील? माझे ओळखीचे व किती फक्त तुला वाचावयाला मिळाले हे सगळे न विसरता लिही. कोणते मासिक पुस्तक तू घेत असतेस? तुला त्यांत काही समजते का? अगदी न विसरता सविस्तर सर्व मजकूर लिही. लिहिशील ना? मी थोडे लिहितो म्हणून तूही थोडे लिहिण्याचे करूं नको.

चि. अरविंद व विपीन यांची प्रकृती कशी आहे? ते सध्या काय करतात? विपीन शाळेला जातो काय?

[illegible] पडणारा कोणकोण आजारी होते? पण तो गेला आहे. पावसाळे झाले काय? माझी आठवण तुझ्याशिवाय आणखीन कोणाला झाली होती

अमेरिकेत सध्या उन्हाळा चालू आहे. आमच्या तीन आठवडे शाळा असून पुढे १॥ महिना सुट्टी घेणार आहे. सुट्टीत मिशिगन संस्थानात मोठमोठ्या १५-२० शहरी व्याख्याने देत जाणार आहे. आतापर्यंत १२ आमंत्रणांचा स्वीकार केला आहे. एकेका गावी दोन दिवस राहून पुढचा मार्ग आक्रमेन. त्यामुळे बरीच गावे पाहावयास मिळून लोकांची स्थिती अवलोकन करावयास मिळते. [illegible] खर्च गावकऱ्यांकडून मिळतो, माहीत आहे काय?

असो, रामूची छकुली कशी आहे. छकुलीला आणखीन एखादी बहीण होणार आहे काय? छकुलीची आई कोठे आहे? ति. सौ. वहिनी व पिकू अक्का यांना माझा [illegible] साष्टांग नमस्कार कळव. विसरू नको. उत्तर जरूर धाड

(तुझा नारायण)

My dear Vinayak

Yours to hand. glad to read from you. I am anxious to know about your result. Perhaps you might have gone to Poona by this time. Let me know.

Yours affl,
Narayan

प. महाजन
२/३०

॥ श्रीराम ॥

निसर्गाचे विश्व विद्यालय
आन आर्बर, मिच.
यु. स. अमेरिका
ता. २५-५-१५

374

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद. यास्तव तुझा कळून येत नाही. आमच्याकडून विनायक प्रकृती कशी पुनः [illegible] [illegible] व [illegible] परीक्षेला बसण्यास करीत असल्याने [illegible] बाहेर आहे. ॥ औषधीयोगासारखे असावे [illegible] ॥ प्रमाणे [illegible] पुनः अनुभवास [illegible] रात्री आणि [illegible] [illegible]. [illegible] व्यायाम आमच्या देशाचे चतुर्भाग्य [illegible] मुख्य पाहिजे.

माझी प्रकृती बरी आहे; काळजी करण्याचे कारण नाही. तुम्ही सर्वांच्या प्रकृती बद्दल वारंवार कळवीत असावे. [illegible] [illegible] इतर सर्व मुलांस आशीर्वाद सांगणे. असावे व [illegible] प्रकृती बरी आहे. तुम्ही [illegible] आहे कोणते [illegible] कळविण्यास आतुर होणार आहे. अधिक लिहिण्यास विशेष काही नाही. कळावे

हे आशीर्वाद
तुझा [illegible]

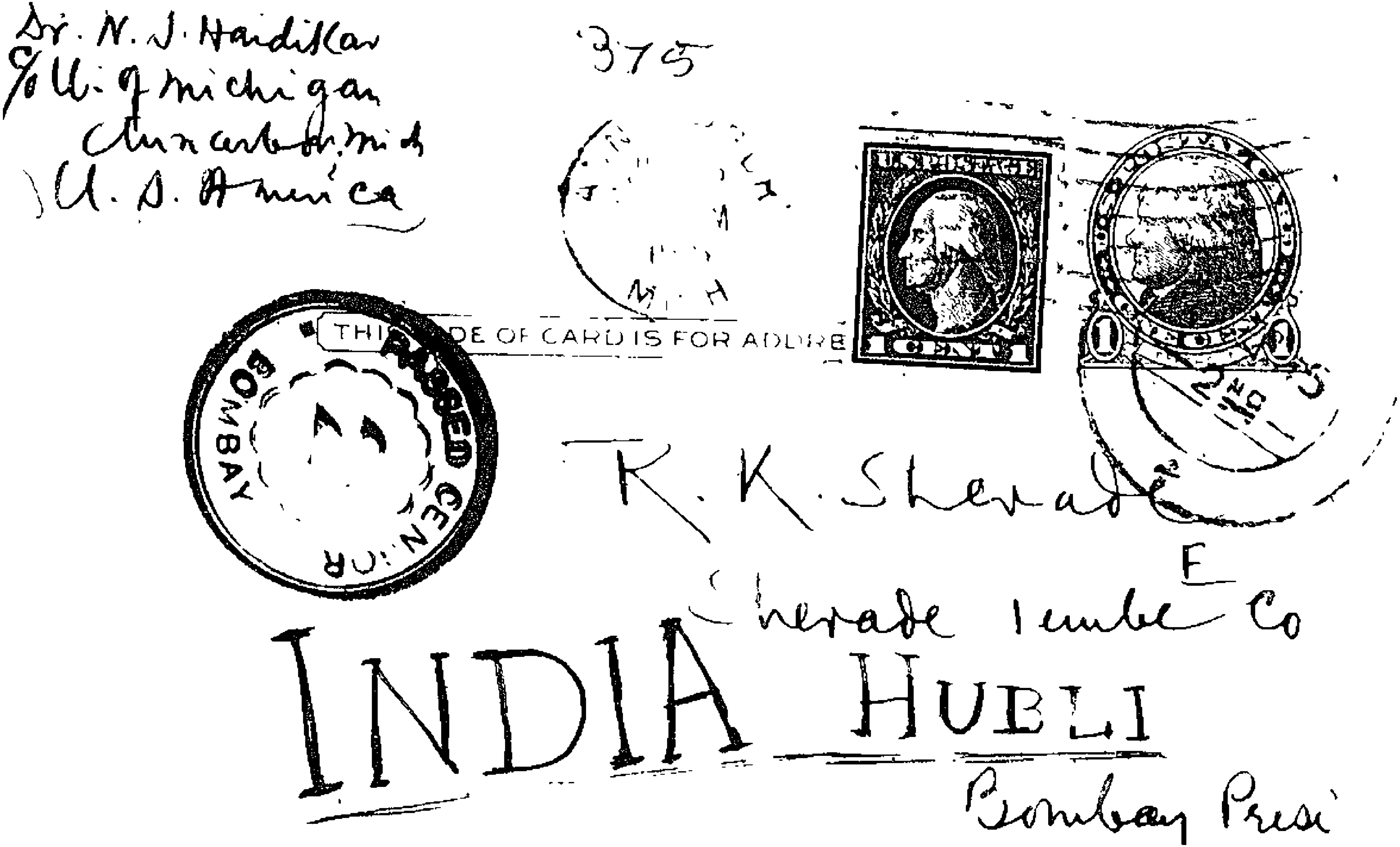

Dr. N. S. Hardikar
C/o U. of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America

375

THI DE OF CARD IS FOR ADDRE

U.S. POSTAGE
1 CENT

BOMBAY
PASSED
CEN OR

R. K. Sherade
E
Sherade Tembe Co
INDIA HUBLI
Bombay Presi

पत्र नंबर
2/३१

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय २/१८
ॲन आर्बर, मिश.
युनायटेड स्टेट्स अमेरिका
१-ऑ. १५

चि. [illegible] नारायणाचे अनेक आशीर्वाद :-

पुण्याहून आलेले अर्ज पावले; मजकूर समजला. तुझ्या पत्राची मी मनापासून प्रतिक्षा करीत आहे. पाहू, काय मजकूर येतो. अलीकडे तू रामनाम लिहित असतोस काय? का आजीबात सोडून दिलेस? मागें एकदा याजबद्दल पुष्कळ प्रश्न विचारले होते; त्याविषयी लिहिल्याशिवाय मला राहूं नको.

बेळगांवास किती दिवस होतीस? बंडू भेटली होती काय? त्याची बायको कोठें आहे? त्याचा मुलगा कितव्या महिन्यात आहे? वगैरे हकीकत लिहून कळवावी.

माझी प्रकृती बरी आहे. अभ्यास बरा चालला आहे. येथ्या ता. ५ वारीं माझ्या रजेस सुरी होते. त्यादिवशी मी एका जवळच्या शहरास चार दिवसाकरितां जाणार आहे. तेथून पुढील पत्र रवाना करेन. त्यानंतर पंधरा दिवस येथें राहून मग [illegible] दोन महिन्याकरतां जाणार आहे. असो.

इकडचा मजकूर पुढील खेपेस लिहीन.
घरीं सर्वांना मोठ्यांस शिरसाष्टांग नमस्कार
सांगून धाकट्यांस आशीर्वाद सांगावेत

कळावे आशीर्वाद
नारायण

संगनंबर
2/40

3/1/

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विद्यापीठ
ॲन आर्बर, मिच.
यु. से. अमेरिका
ता. २ मार्च ७५

ति. गं. वहिनीस नारायणाचे दोनी कर जोडून [illegible] चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार विनवणार. आपणाकडे अलीकडे बऱ्याच दिवसात मी पत्र पाठवले नाही क्षमा असावी. गणूताई वारंवार पत्रें वगैरे कळवीत असतेच. त्यामुळे माझी खुशालीही कळेल. कामाच्या विशेष व्यापामुळे व इतर अनेक व्यवसायामुळे मला कोणाला लिहिता येत नाही. असो.

मला मसाला, मेतकूट, कुरडयांची चटणी व इतर काही खाद्य पदार्थ पाहिजे आहेत. तरी सर्वही जिन्नस एक वर्ष पुरतील या बेताने (५ जणांस एक वर्ष) टिनच्या डब्यात घालून पाठवून देण्याची व्यवस्था करता काय? मसाला वगैरे करायला खर्च येईल व त्रासही होईल हे मला माहीत आहे. माझ्याकरता आपण त्रास सोसण्यास तयार व्हाल याची शंका नाही. परंतु पैशाकरता काय करावे ते मला माहीत नाही. मी येथून पैसे पाठवून देतो म्हटले तर आपणाला राग येईल. आणि देत नाही म्हटले तर आपणाला व्यर्थ खर्च केल्याबद्दल घरांतील व्यवस्था पाहणाऱ्याला वाईट वाटेल. मला तर जिन्नस पाहिजेत. मग काय करणार? त्याशिवाय चांगले प्याकिंग करून पोस्ट पार्सलने पाठविण्याचा बराच खर्चही येईल. कांही कमी व कितीही पैसे खर्च होवो अगर जास्त झाला तरी मला ते जिन्नस पाहिजेत. आपण कोणत्याही रीतीची व्यवस्था करावी.

यावर्षी मला पैशाची अत्यंत आवश्यकता आहे म्हणून मात्र तीनचार महिन्यापूर्वीच मी गोपाळ टेंबे कंपनीकडे याचना केली होती. परंतु दुर्दैवाने त्यांजकडून उत्तर नाही. पैसे जरी पाठवतां येत नाहीत तरी शिरस्त्याप्रमाणे त्यांनी उत्तर धाडावयास पाहिजे होते. आम्हांस देतां येत नाही असें म्हटले असतें तर त्यांचे कोण हीं होतें मानतात. उलट इतक्या [illegible] त्यांची [illegible] केली असती. असो.

३७८

आणखीन एकदा रोज येथे फिरून विनंती करणार आहे
पाहावे काय होते ते. या वर्षी दहा अकरा अकरा हजार
रुपये मागतील असा अंदाज आहे

माझा अभ्यास चांगला चालला आहे. प्रकृती
जरी क्षीण असली तरी उत्तम असून धडधाकट आहे.
काळजी करण्याचे कारण नाही — —

कळावे -
आपला नम्र
नारायण,

चि. गोविंदास नारायणाचे अनेक आशीर्वाद विशेष :-
(तुझकडून पत्र नाही.) वकील मजकूर [illegible]
जे सामान पाठवायचे ते चांगल्या दिवशी उघडाल.
कोणी पत्ते संभाळतील असा आणून ठेवावे. व एक चांगली,
पेटी घेऊन त्यात ते ठेवावे. व ती पेटी वर
केल्यानंतर दोरीने आणि चांदण्याची पट्टी बांधून
ठेवावी. कारण येथे येईतो पर्यंत पेटीच्या सिंधूच्या
उघडून बघण्याचा संभव असतो. आणखी चालक पेटी
घेऊ नये
आंब्याच्या वड्या मिळतील

अभ्यास कसा चालला आहे. श्रीराम नाम लिहिण्याचे
टाळतेस तरी हरकत नाही पण आठवड्यात [illegible]
घालवू नको. कारण हे दिवस वाचन व मनन करण्याचे
आहेत. वाचन व अभ्यास कर. माझे चिठ्ठीच्या
प्रमाणे इंग्रजी शिकण्यास प्रारंभ कर. (तुझा नारायण)

My dear Vinayak.
I am doing well & hope the same
with you all.
Yours affly
Narayan

पत्र नंबर ३७९

८
―
३८

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्व विद्यापीठ
आन आर्बर, मिच
यु. से. अमेरिका
ता. ८-८-७५

वडीलमंडळीस कृतानेक शिरसाष्टांग नमस्कार
धाकट्यास आशिर्वाद :

कुरुंदकर आपले पत्र पोचले, समाचार समजला. मंगलताई मुंबईहून परत कधी आल्या? आपण कोण कुठे गेले होते? गणु अण्णांचे लग्न कोणाची – मुलीची का मुलाची – आहे? मुलामुलींची प्रकृती कशी आहे वगैरे सविस्तर कळवावी विशेष समाचार पुढीलवेळीस कळावे

आपला
नारायण

Dr. N. S. Hardikar
c/o University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U. S. America

380

ANN ARBOR
AUG
7 PM
191
MICH.

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

PASSED
1
BOMBAY

R. K. Sherade
Esq
Sherade Tembe Co
Hubli
Bombay Presiden

INDIA

पत्रनंबर ३८।
2/33

॥श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
१५·ऑ·१५

चि. मंगलास अनेक आशीर्वाद. विशेष:

तुजकडून एक कार्ड आले. ते मुंबईहून हुबळीस पोंचल्याचे होते. पुण्याचे कार्ड मिळाल्याचे मागील लिहिले आहे. हुबळीस परत गेल्यावर लग्नासंबंधाची हकीकत लिहीन असे मला लिहिले होतेस परंतु एकच कार्ड आलेले पाहून आश्चर्य वाटले. होय! मीच फार उशीरावर लिहितो तर तू तरी पत्रे काय म्हणून लिहावीस! हा प्रश्न अगदी खरा, आणि त्यामुळे मला बिलकूल बोलताही येत नाही.

माझे इसब सध्या बिलकूल गेले आहे. आज तर माझे हातावर काही नाही. पुढेही वाढणार नाही असे वाटते. परंतु पायाला अत्यंत खाज सुटू लागली आहे. पण फार वाढणार नाही. वाढल्यास हातास ज्याचा उपाय केला तोच उपाय पायासही करेन. विद्युत शक्तीने उत्पन्न केलेल्या (म्हणजे विजेच्या साहाय्याने बनविलेल्या) बिनहानिकारक किरणांचा हातावर उपयोग केला. ही किरणे हातावर किंवा इसब असलेल्या भागावर पाडावयाची व ती केवळ तीन किंवा चार मिनिटे. त्याचा परिणाम असा होतो की अगदी आत असलेल्या सर्व जंतूंचा नायनाट होऊन बाहेरील कातडे जळून जाते. परंतु आपणाला त्याचा काहीच धोका लागत नाही. मी आतापर्यंत अशारीतीने तीनदा त्याचा उपयोग करून घेतला असून काही दिवस माझ्या शरीराच्या वरील व हाताच्या कातड्यात बराच फरक पडला. उदाहरणार्थ (रंगाऱ्याच्या काळ्या माणसाच्या हातासारखा अथवा तुझ्याप्रमाणे हाताला रखरखीत दिसू लागला. वाकियेकरांनी त्याच्याबद्दल आश्चर्य प्रगट केले; व अनेक प्रश्नही विचारले. घरी परत येईतोंपर्यंत मी त्याचा आणखी बराच वेळा उपयोग करणार आहे.

विशेष खर्च येत नाही. प्रत्येक खेपेला फक्त ३५ ते ५० पैसे फी द्यावी लागते. पण मी शाळेच्या हेडमास्तरांना ओळखत असल्यामुळे मला ही फी माफ करण्यात आली आहे. [illegible] बरेच हाल होतात. यावरून विधवांना तुला सांगितल्याप्रमाणे आता एका बाईकडेच ठेवायचा माझा इरादा आहे. आज सात आठ महिन्यांपूर्वी अनायासे एका फेंकुरवाडच्या बाईचा व माझा येथील दवाखान्यात परिचय झाला. ती बाई गरीब पण कष्टाळू चांगल्या स्वभावाची असल्यामुळे व तिला मदतीची फार गरज असल्यामुळे मी तिची मैत्री केली. ती विशेष शिकलेली नाही तरी फार समंजस आहे. तिला तीन पोरे आहेत. याच संस्थानात जवळच एका गावी ती राहत असे. आपल्या धाकट्या मुलीवर औषधोपचार करण्यासाठी विश्वविद्यालयाच्या दवाखान्यात ती घेऊन आली होती. माझ्यावर बराच विश्वास टाकल्यामुळे मी तिच्याच गावात रहा. येथें तुला पोरांचा मिळेल. त्याची काळजी नको म्हणून मी तिला सांगितले. त्यावेळी तिने कबूल केले. एक मोठे घर तिच्या व माझ्या दोघांच्याही नांवे मी माझ्याने घेतले व आपल्या गावी जाऊन तिने सर्व सामान आणले व सध्या त्या घरी ती राहत आहे. असा ~~[illegible]~~ कुटुंबात राहण्याचा योग आहे. दुसऱ्याच्या घरी राहून भाडे भरण्यापेक्षा त्याच घरी जाऊन त्या बाईला सहाय्य करावे असे वाटल्यावरून मी येत्या ऑक्टोबरात राहते घर सोडणार आहे. असे करण्याची आणखी हेतू. त्या गरीब बाईला सहाय्य करणे, व मला नेहमीचे सौख्य होणे.

अलीकडे ८-१५ दिवसांत मी तिला आमटी, भाजी, भात, कुळीथ, करंज्या, पोळ्या इत्यादी शिकवत असून दररोज संध्याकाळी आम्ही जेवण जेवतो. थोडा खर्च येतो खरा पण उपाय नाही. ती बाई आनंदाने करून घालते. आम्ही तिला सिस्टर —भगिनी म्हणतो व तीही ब्रदर-भाऊ म्हणून हाका मारते. तिने एकदर कांही प्रसंग आलेला असताना

383

अमेरिकन पोरांची ~~[illegible]~~ वृत्ती आफ्रिकन्यापुढें अत्यंत नापसंती केली व म्हणे की "माझ्या भावाचे गुण अमेरिकनांत यावयास बरीच शतके लागतील". जेवावयाचे वेळी अथवा इतर प्रसंगी बोलतांना घरगुती गोष्टी निघतात. तीही आपल्या तीस वर्षांच्या आयुष्यातील अनेक गोष्टींसंबंधाने मनमोकळे बोलते व मीही तिच्या निरनिराळ्या विषयासंबंधाने सांगतो. अशाच एकेक प्रसंगी मी पुण्याविषयी गोष्टी काढल्या. तेव्हां तिने तुझ्या बरोबर पत्रव्यवहार ठेवण्याची इच्छा प्रगट केली. व मी ती कबूलही केली. त्याप्रमाणे [illegible] तिने एक पत्र धाडले आहे. ते विनायकराकडून वाचीन घे. त्याचे तपशीलवार उत्तर पाठवावयास सांग. तो गावांत नसेल तर दुसऱ्या कोणाकडून तरी लिहीव. अथवा ते पत्र भास्कर कडे अगर हरीभाऊंकडे पाठवून त्याचे उत्तर लिहावयास सांग. ज्या गोष्टी मी करीत आहे त्या गोष्टी पूर्ण विचाराने करीत आहे [illegible] मन [illegible] [illegible] बाळगा. चंचल होऊन

मनास वाटेल त्या अटकावा करीत नाही हे विसरू नको.

मंगलताई, आज एक गोष्ट मी तुला सांगणार आहे. लौकरी इंग्रजी शिकण्यास प्रारंभ कर. "सेल्फ हेल्प" नावाचे एक इंग्रजी पुस्तक मिळेल ते कोणाकडून तरी मागीव व मी तसें पाठवण्याआंत चांगल्या रीतीने शिकीत वाचितां येईल अशी व्यवस्था कर. ? बरे होईल ना? असो

माझी प्रकृती बरी आहे. काळजीचे कारण नाही.

उत्तर लवकर येऊं दे

तुझा नारायण

Letter No 325
2
―
33

University of Michigan
Ann Arbor. Mich
U S America
16th aug 15.

My dear Vinayak

Yours to hand. Glad to read. Glad to hear that Shankar had a definite plan injure his eyes. That's certainly fine! Please clear Gangulars letter & answer the lady Kamala Devi complains about you & says that she didn't hear from you lately.

386

I am surprised at your irregularity. Why so? Please write to Kamala Devi & Henerietta Peterson of Ann Arbor (116 Glen Avenue);

I am well & hope the same with you all

Yours affly
Narayan.

पत्रसंबंध
2/३४

३87

।। श्रीराम ।।

मिशिगनविश्वविद्यालय
आन्‌आर्बर, मिश्.
यु.एस्. अमेरिका.
ता.22-6-95

वडिलांस साष्टांगनमस्कार, लहानांस आशीर्वाद :-

तुमचेकडून या आठवडीं पत्रें आली नाहीत. आमचा [illegible] [illegible] सुरळीत आहे. माझी प्रकृती बरी आहे, काळजीचे कारण नाहीं.

इकडे उन्हाळ्यानंतर आता पावसाळा चालू आहे. थोडा थोडा पाऊस पडतो. आकाश सतत अभ्राच्छादित असते. येथील हिवाळ्यात [illegible] [illegible] होते. येथील लोक म्हणे, पिकांना [illegible] [illegible] [illegible] शेतकरी वर्ग आनंदात आहे. असा पाऊस या देशांत आज २५ वर्षांत झाला नाहीं असे म्हणतात. याचे कारण — येथील [illegible] — . पुरेसा [illegible] [illegible] होय. त्यामुळे जो [illegible] तो इतका [illegible] [illegible] की [illegible] [illegible] वाटतो. तिकडील [illegible] इकडे येतात, व पाऊस पडतो. [illegible] खरें म्हणता येत नाहीं. [illegible] [illegible] [illegible] कारण नाहीं असें म्हणावेसे वाटते. [illegible]
[illegible]

[illegible]

आपला नारायण

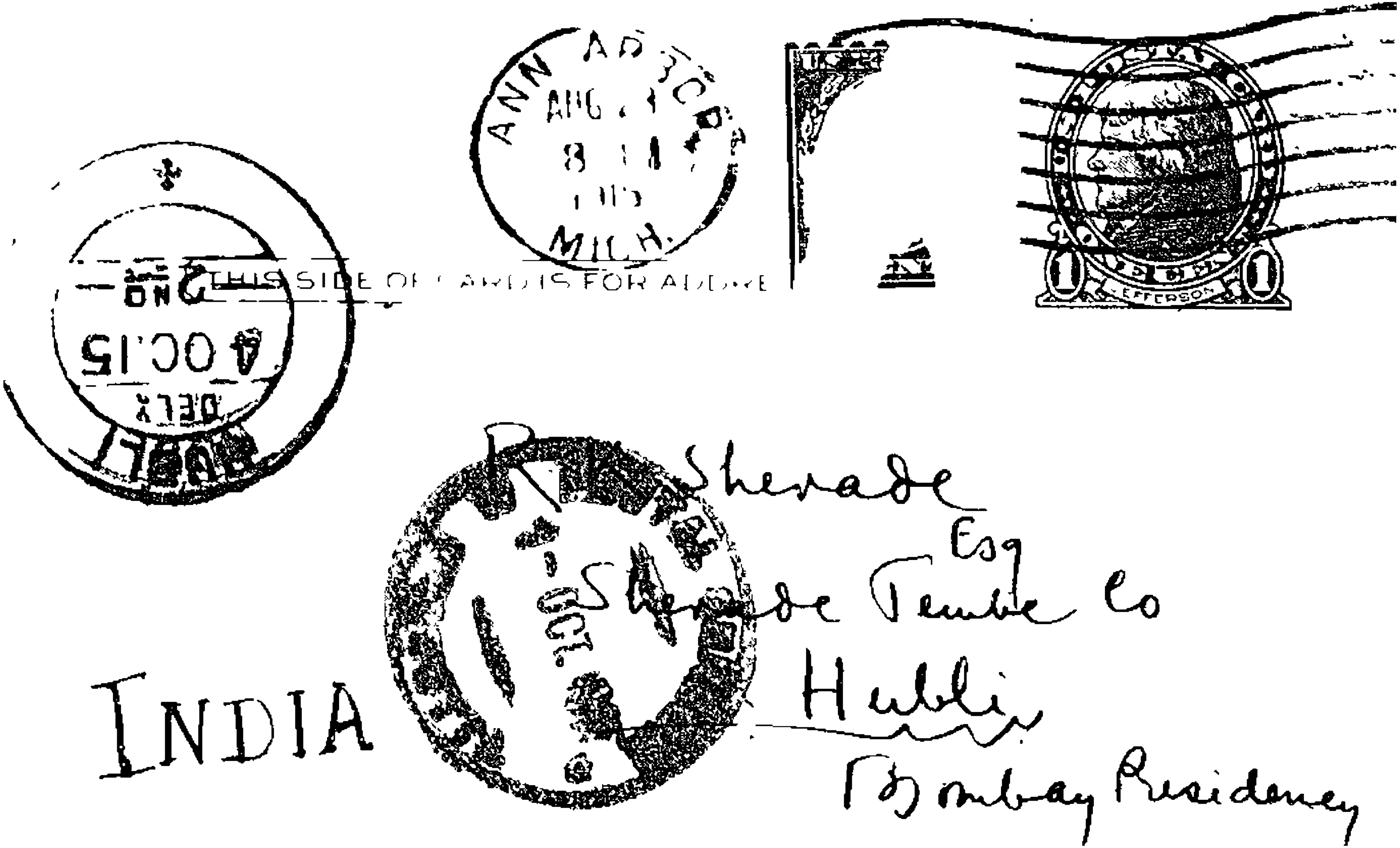

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

ANN ARBOR
AUG
MICH.

HUBLI
DELY
4 OC. 15

JEFFERSON

R. K. Shevade
Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Residency

INDIA

पत्रनंबर ३४७
2
३६

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
आन आर्बर, मिश.
यु.से. अमेरिका
॥ ता. ५-९-५५

भाऊस शिरसाष्टांग नमस्कार:
प्रमिलास आशीर्वाद

आपणाकडून (गंगाताईकडून) आलेले कार्ड पोंचले मजकूर समजला. वेळेच्या अभावी सर्वांकडून लिहून घ्यावे लागते. उपाय नाहीं. माझ्या हातानि लिखाण नाहींसे झाले आहे परंतु आता पायास आरंभ झाला आहे. दररोज पायावर (मिरेचार उपाय योजीत बाकी प्रकृती बरी आहे

कळावे

आपला नारायण

पत्र नंबर
२
३७

३९०

शिवगाव विद्यार्थ्यालय
आत मार्केट, सिंध,
मु. स्टे. सं. रेडा
ता. १२-८-१५

॥ श्रीराम ॥

चि. गंगाधरास अनेक आशिर्वाद । विशेष ।

तुझें तारीख ५-८-२५ चें नंबर ७ चें कार्ड पोंचले मजकूर समजला. मी प्रत्येक सप्ताहाला नाहीं कार्ड अथवा पाकीट न चुकतां धाडीत असतो. तुम्हांला न मिळण्याचे कारण 'सेन्सार' होय. पोस्ट मास्तर तरी काय करणार? निश्चय कोई मिळण्याचे कारण मला वेळ नाहीं (एक व दुसरे मुख्य लिहून खलास ३ मास दिल्यास पोंचाव-याची पत्रेंही तुम्हांला न मिळतां केराच्या टोपलीत पडणार. अर्थात थोडा मजकूर लिहून खुशाली कळवावी हें बरें. पत्रांत मध्यें ज्यास्त मजकूर लिहीत असलोच हें तुम्हांला माहित आहेच. मग काय बरें उगीच चिंता करावी? भगवान काय फरक केला हें मला कळविले आहेच. भाग खावयाची इच्छा होती पण खाववेना अर्थात सोडून ~~[illegible]~~ दिले. पूर्ववत् क्लास चालू असून भागवतांतील व्याख्याने मागें तुझा पत्र लिहिले त्याबद्दल जेवणाची व्यवस्था करीत आहे. आज पुनः ती बाई तुझा पत्र लिहीत आहे. पोस्ट विनायकराव कडून उत्तर पाठीव. तुम्ही कोणाचे तरी पत्रें लिहितां हें मला पाहावयास मिळेल कारण सध्यां मी ज्या बाईच्या घरांत राहत असून या गांवीं असेतोंपर्यंत तेथेंच राहणार आहे. त्या बाईची ज्यारें सविस्तार आपुल तिच्याविषयीं निरंतर प्रश्न विचारा म्हणजे बरें. असो.

ति. गं. वहिनीस चि. अक्का व माझा शिर साष्टांग प्रणिपात शिवाय करे.

उपाध्ये
गुरु नारायण

BOMBAY

Letter No
2

391

॥ Ram ॥

University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America.
12th Sept 15.

My dear Vinayak

Your card to hand. I would like you very much to keep correspondance with the ladies who write to dear Gangutai. You understand why I write you so. I have often told you to be a push forward man & try to get experience from every possible way. If you be an agent to Gangutai & write answers to all those who ~~who~~ ask of her & question then in return you will learn many things both for your~~self~~ & your countrys benefit. Don't you think so? Ask questions ~~then~~ very nice questions. You will get nicer answers & if those are of any value you publish them for the good of the public. I will tell you how to act in future. You write all.

Yours affly
Narayan

पत्र नंबर
2
38

॥श्रीराम॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिश.
यु. स्टे. अमेरिका.
ता. २६-९-५६

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद विशेष

तुझे पत्र नंबर २८ तारीख १८ ऑगस्ट ५६ चे तारीख २४ सप्टेंबर रोजी मला मिळाले. पत्रावरून फारच आनंद झाला. तेथील तुझा फोटो होणार त्यावरूनही आनंद वाटला परंतु फार विषाद वाटला. फोटो फोटोग्राफरने काढलेला नसून एखाद्या नवख्याने. कारण अर्धवट [illegible] म्हणून तो एखाद्या [illegible] बाळाच्या फोटोप्रमाणे दिसतो आहे असे अंदाजाने म्हणावे, व ते तो काढणाराही लिहितो. पण तो फोटो मी बाहेर ठेवीत नाही पेटीत ठेवून देतो, कुणाकडून काढू नको म्हणून त्यांना विनविल्यावर त्याने तो काढला नाही. फोटो कोणी बरे काढला? आता [illegible] लिहावे? [illegible] पण बिलकुल अळूक नसावी असे मला वाटते. असो. [illegible] सर्व मंडळींचा — विशेषतः तुझा — मला एक फोटो — कारण आतापर्यंत फोटो पाहिले आहेत. काढून पाठवशील काय? पुढच्या विनंती प्रमाणे अमेरिकन पोशाखात नखशिखांत पायापासून तो डोक्यापर्यंत काढलेला एक फोटो [illegible] मी तुला पत्रात मुद्दाम पाठवून देतो. काळजी नसावी. आता इतक्यात म्हणजे ऑक्टोबर किंवा नोव्हेंबर मध्ये फोटो काढून घेणार नाही. हिवाळ्यात स्वेटर घालून काढीन व पाठवीन.

माझी तब्येत ठीक आहे. ~~[illegible]~~ — माझ्या प्रकृतीची खूप सारखी सुधारणा होत होती. मी खरोखरीच [illegible] मागील वजन १२ पौंडांनी कमी झाले आहे [illegible] किती कमी होणार हे कळत नाही. हिवाळ्यात येणार परिणाम. जेवण मात्र मिळत नाही व [illegible] लिहावे तितके लिहिता येत नाही किती दिवस चालेल ते पहावे.

गणु अण्णाची बायको आमच्या [illegible] गेल्या नाहीत काय? का आपापल्या त्यांच्या घरी जाऊ नये असे वाटते? त्यांच्या स्वभावाने व [illegible] तू वर्णन करत नाहीस काय? मला वाटत तुझा [illegible]

फ्लिंट; मिशिगन
ता. २५ नोव्हेंबर

वडील मजकडून निघून काही वेळ गेल्यानंतर मी या गावाला करता निघालो. आज रात्री येथील एका देवळात माझे व्याख्यान ठरविले असून उद्देश आज आर्थिक मदत नाहीत. लगत आठवड्यात माझी एकूण ४० व्याख्याने निरनिराळ्या गावी ठरविलेली आहेत. दमून दमून मी कोणत्या गावी जात असतो.

अशाप्रकारे हकीकत काय असते हे मला बिलकूल कळत नाहीं. हाय! मला जर पैसे मिळत नाहीं तर तुम्हांला कसा मिळेल? परंतु आपल्या मंडळींना यागोष्टी कळत नाहीत की मी अमेरिकेला चुरमुरे खावया करीत आलो नसून इतर काही कामाकरिता आलो आहे. हिंदुस्थानातील इतक्या मंडळींना मला एकट्याला पैसे मिळावी पाहतात. त्याला किती बोजा होतो याचा ते विचार करीत नाहीत. मला पैशाची बिलकूल फिकीर नाही. माझी [illegible] मला असे म्हणून देत असताना मी दोन्ही हातांनी किती देईन? परंतु मला वेळेचा पुरवठा पाहिजे. केव्हां केव्हां कंटाळा आला म्हणजे मी काम करीत नाहीं. गावांतून दुसरे उद्योग करीत हिंडतो. पण त्या उद्योगाची काही मध्यंतर असतो.

असो; वडील सर्व मंडळींना शि.सा. नमस्कार व धाकट्यांना आशीर्वाद सांग —

पुढील रविवारी विशेष हकीकत

आपला

नारायण

2/39 5964

Flint, Michigan
Dated 26th Sept 15

My deer Vinayak,

Yours to hand. Read Gangutais letter I shall be very much pleased if you send photo of yourself & all the boys at home Have you written What lady who wrote you from Ann arbor? If not, please write. How are you getting along with your studies health? Where is Bhaskar & Balu. What is Bapu doing? I am sorry I can't write every one seperately Please tell them my Best Regards.

What is your weight & height? Can you tell me of some 8 boys the same? If you can please do so.

Tell my Best Respects to dear Vahini & Pilluakka

Yours affly
Narayan.

Flint, Michigan
Dated 26th Sept 15

My dear Vinayak,

Your's to hand. Read Gangutai's letter. I shall be very much pleased if you send a photo of yourself & all the boys at home. Have you written to that lady who wrote you from ann arbor? If not, please write. How are you getting along with your studies & health? Where is Bhaskar & Balu. What is Bapu doing? I am sorry I can't write every one seperately. Please tell them my Best Regards.

What is your weight & height? Can you tell me of some of boys the same? If you can please do so

Tell my Best Respects to dear Vahini & Pilluakka

Yours affly
Narayan.

पत्रांक ३७५ [illegible]
[illegible]
।। श्रीराम ।। [illegible]
ता१४ १०-५५.

चिरंजीवास, कुमार [illegible]
[illegible] आशीर्वाद.

गेल्या दोन आठवड्यात पत्रे नाहीत.
कारण तर्क ठरलेलेच आहे. असो
आता दिवाळी ही संपली. आजच [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] होईल. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]? [illegible]
[illegible] आहेत [illegible] [illegible]
कळवावे.

माझी प्रकृती बरी आहे काळजीचे
कारण नाही. अभ्यासही बरा चालला
आहे

कळावे
आपला
नारायण

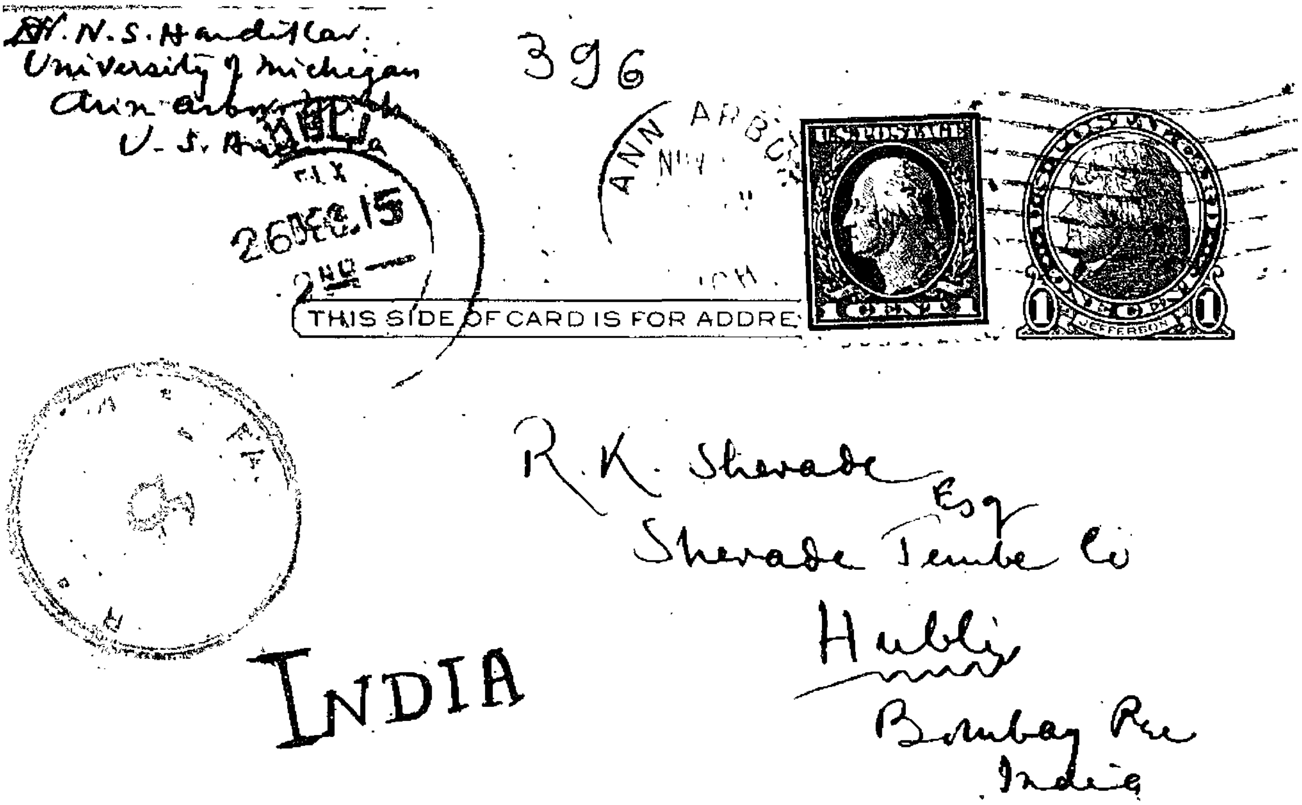

Dr. N. S. Hardikar.
University of Michigan
Ann Arbor Mich
U. S. America

396

HUBLI
26 DEC. 15
2ND

ANN ARBOR
NOV
MICH.

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRE

R. K. Shevade Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Pre
India

INDIA

Letter No
2
42

397

11 Kam 11

University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U S America
17th Oct '15

My dear
Vinayak

Your letter to hand. Glad to read the contents. Very sorry about your result, but remember the result of the University examination does not decide the question of one's intellect. So, don't be disheartened. Our Universities at Home are worthless when compared to those of other countries. There is no place ~~the~~ for a real genius in our Indian University; hence we see very few people shining in the modern sciences. The failures you met in your undertakings are not wholly due to your mistakes but to the blunders of the education system. I will never blame you. Work & push forward. Don't depend upon the exams. Don't spend your time in studying the same thing over & over again. Add something to your stock everyday. Thus you will be able to work for yourself & for your people.

I am very much sorry I didn't here anything from Balu & Bhaskar. I wonder why they don't write. Have they no time to

3918

spare? Are they so busy as not to drop a single line? Perhaps they don't want to write until they receive from me. But I can't help it. I have no special prejudice in not dropping them. I am to do so many things. I am unable to please everybody.

How did Rammurti show his skill? Is he & his circus improved? Had he a good audience? Pleas write How many times you visited his tent?

What is Gangutai doing? Do you teach her English? I do not care if she ~~doo~~ writes or not श्रीरामनवमी - but let her begin a systematic study of marathi language & English. I was once told that you never listen to her. Isn't it a shame on the part of a brother like you to refuse to help a girl whose life is partially ruined? Please take care.

Nothing more for the present

Your affly

Narayan

Letter No 399

2
42

University of Michigan
Ann Arbor Mich.
17th Oct 18

My dear Ramrao

After a long time I am writing to you Yes! I am always busy Can't spare a single moment. That's why I hardly write to you folks

I am all well & hope the same with you

Yours affly
Narayan

Dr.

N. S. Hardikar

M. C. P. & S.

Hubli

Dated............1913.

To

Sir,

अ.नंबर
2
५२

१४००

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर; मिच.
युनै. अमेरिका.
ता. २७-१०-१५.

॥ श्रीराम ॥

चिरंजीवीस नारायणास अनेक आशीर्वाद विशेष :-

अलीकडे आपणाकडून येणारी पत्रें फारच अव्यवस्थित असते. एकदा १५ तारखेची पत्रें हातीं येतात तर एकदा [illegible]च महिन्याच्या पहिल्या तारखेची मिळतात. आता तीन महिन्याखालची वरील पत्रें मला अद्याप मिळावयाची आहेत. कधीं मिळतात तें पाहिलें पाहिजे. युद्ध सुरू झाल्यापासून आमच्या पत्रव्यवहारात बराच विक्षेप पडत आहे. याचें कारण स्वतःचा हलगर्जीपणा नसून सेन्सारचा होय. सेन्सारला आमचीं पत्रें वाचावयाचा कंटाळा येऊं नये म्हणून मी अगदीं थोडका मजकूर लिहावयास प्रारंभ केला, आपणासही तसेंच कळविलें व त्याप्रमाणें आम्हीं वर्तनही ठेविलें. परंतु काय! बिचारा सेन्सर स्वतः त्याच युद्धांत. त्याला आमची सोय कशी येणार? कदाचित ती स्वारी लोकांची – आपल्या माणुसांची – पत्रें वाचण्यांत गर्क झाली असेलच. मग आमच्या पत्रांना त्याच्या नजरेसमोरून जावयास उशीर लागल्यास नवल कसचें! असो. गरीब प्राणी – पैशाची खळगी भरण्याकरता त्याला तो उद्योग करावा लागतो. त्यास आम्हीं काय म्हणून दोष द्यावा बरें?

मागे एकदा मसाल्यावगैरे पाठविण्याविषयीं लिहिलें आहे याची आठवण असेलच. तरी कृपा करून तसें करावें. आंब्याच्या दिवसांत थोड्याशा – एकदोनच नव्हेत – आंब्याच्या वड्या – फार खारट करू नयेत – पाठवून दिल्यास मरेतोंपर्यंत काकीची, पिलु, अनुताई व विशेषतः बाबूच्या बालकांची कधींही आठवण काढणार नाहीं. छे! छे! असा विसरणार नाहीं

40

स्वामी विवेकानंदांच्या पत्रांचा मराठी अनुवाद आहे? असल्यास पाठविशील काय?

गांगेय! आता अभ्यास कसा चालला आहे. इंग्रजी वाचायास — लिहायास प्रारंभ केलास काय? [illegible] लिहिण्याचा जोडाक्षरांचा झाल्या तरी हरकत नाहीं पण इंग्रजी शिकण्यास प्रारंभ कर. तसेंच इतर वाचन वाढीव. निवडक गोष्टींची पुस्तके वाचावी पाहिजेत असें कांहीं नाहीं. निबंध वगैरे वाचा वर्तमानपत्रें व मासिकें यांतील लेख वाचण्याचा नियम असू दे. जेथें समजत नाहीं तेथें घरातील मंडळींना विचार. असें केल्याशिवाय भागणार नाहीं.

अलीकडे तू चि. सौ. सिंधूला पत्रें लिहीत नाहींस असें कळलें तर खरें का? त्याचें कारण काय बरें असावें? त्यांना लिहितोस काय?

माझी प्रकृती बरी आहे. कोणालाही सांगावयाचें झाले तरी असेंच सांगत असतो. येथें प्रत्येक जण "कसें आहांत" म्हणून कळवळून ~~[illegible]~~ विचारतात. त्यांस — मग ते कोणी का असेनात — माझें एक उत्तर — I am always fine. म्हणजे मी सतत ~~[illegible]~~गला — बरा आहे. तसेंच आनंदानेही राहावयाचें. बाकी प्रकृती ही यथायथाच आहे. सध्या माझें वजन १०-१२ पौंडांनी कमी झाले असून कसें तरी दिवस काढीत आहे; झाले. तरी काळजी करण्याचें कारण नाहीं. भगवाननी [illegible] [illegible] [illegible] आम्हीं काय म्हणून ध्यावें. असो. पत्राचें उत्तर जरूर पाठव. वहिनींना व चि. अक्काला माझा नि. शि. नमस्कार सांग.

बेलूर मठ

तुझा नारायण

ते स. वाडेनी व मि. कुमारप्पा या उभयतांस लावण्याचे [illegible] [illegible] मिळाले असती [illegible] [illegible] विसरणार. बरेच दिवसांत मी आपणाला लिहिले नाहीं. येथल्या वास्तव्यामुळें मला अनेक भिकूपणाने [illegible] लागतो. हां! या देशांत तरी भिकू — कुसें बनावें हें शिकून घेतो. कारण हिंदुस्थानात असताना कामाची गडबड नसे म्हणून केव्हांही आळशी व दुर्लक्ष्य असे. गरीब, द्रव्यहीन व दुसऱ्यावर अवलंबून राहणारा असल्यामुळें हात आखडून भिकूपणाने पैसे खर्च करणे माझ्या हातून कधींही झाले नाहीं पण येथील श्रीमंतांची पैशाची मिजास माझ्या दृष्टीस पडली. अर्थात देणाऱ्यांनी नम्रपणामुळें मी तरी दुसऱ्याकडून दान म्हणून कसें म्हणून घेणार? पण येथे आल्यानंतर मला एक एक गोष्ट श्रीमंताप्रमाणे करणे येऊं लागले. श्रीमंताप्रमाणे [illegible] पैसे जवळ जरी नसतात आले नाहीं तरी श्रीमती थाट. मला आता येऊं लागला. उंची उंची पोषाख — ६०-८० रुपया-चा एक एक सूट — पांच रुपयांची पैरण, मऊ रेशमी पायमोजे, गरम हातमोजे वगैरेने शरीर सजूं लागले. टेबलावर बसून कांटे-चमच्यांनी जेवणे, उघडे [illegible] जेवणाच्या [illegible], सर्व-कडे तुच्छतेने पाहणे व कुठेंच पाय आपटीत हिंडेन चालणे अशा गोष्टीही करता येऊं लागल्या. वेणी फणी करण्यात माझा किती वेळ जातो याची मोजदाद करवत नाहीं. डावीकडे भांग पाडून, मऊ व गुळगुळीत चेहरा करून आरशांत

स्वारी बाहेर पडली म्हणजे आमच्या टोळीतील श्रीमंता
ची [illegible] पाहत न राहता ते एकेकजणावर [illegible]
लूट, आम्ही सर्व मिळून लाखसवा रुपयांची काढी
विजार ([illegible] घालतो आहे [illegible], [illegible]
ल्या तर स्त्रियांतून दुसरीकडे पाय मारणारी
सोनेरी पदराची सोनेरी साडी, डोळ्यावर
लटकणारा सोनेरी चष्मा व [illegible]
[illegible] पाहिला म्हणजे श्रीमंतांना पुष्कळांत
पडल्यासारखे होईल. पण [illegible] कोणी आहे
कोणी ते काय, तर पैसा. पैशामुळे आम्हांस
श्रीमंत म्हणून कोणी म्हणत नाहीत. (विशेष काय ते
अंतर. नाही तर हा काय? या देशांतील सर्व लोकांना
[illegible] व दुर्बळांना श्रीमंतांना [illegible]
पहावयास मिळते असते. असो. गरीबीत जसे दिवस
जात तसे चालले आहेत. प्रकृती बरी आहे. खोकला इत्यादि
बिलकुल त्रास नाही. अभ्यास बरा चालला आहे
हिवाळा सुरू [illegible] [illegible] आपल्याकडील [illegible]
आंत लवकरच सुरवात होईल.

तुमच्या प्रकृती कश्या आहेत बरं? कळवावे.

आपला
नारायण

To

Dr.
N. S. Hardikar
M. C. P. & S.

Dated.............1918.

Hubli

पत्रनंबर
२
६३

मिशिगन विश्वविद्यालय 4004
ॲन आर्बर, मिच.
॥ श्रीराम ॥ यु. स्टे. अमेरिका
२८-१०-५५

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

तुजकडून आलेले एक पत्र व एक कार्ड मला परवा मिळाले. मजकूर वाचून आनंद झाला. अशाच रीतीने पुढेही मजकुराची पत्रे लिहीत गेलीस तर तुझे अक्षर व तुझी भाषा सुधारेल. केव्हांही लाजू नये. एखादी गोष्ट पक्कि पणाने करावयाची असेल तर [illegible] दुसऱ्यांना कधीही भीक घालू नये. बेधडक आपल्या मार्गी आक्रमावा. लिहीत जा.

आपल्या बाळाकडूनही एक लांबलचक — बऱ्याच दिवसांनी लिहिलेले - पत्र आले आहे. त्यांत त्यांनी आम्हांस पत्रे न पाठविल्याबद्दल बराच दोष दिला आहे. त्याबद्दल मला काही लिहावयाचे नाही. पण त्याला स्वतःला पत्रे पाठविता येत नाहीत त्याचे कारण "गरीबी" असे तो म्हणतो. हेंच जर खरें कारण असेल तर मी तुला एक सूचना करतो ती ही की तू त्याजकडून बिलकुल पैसे न घेता त्याची पत्रे तुझ्या मार्फत पाठवीत जा. असे झाले तरी प्रत्येक आठवड्याला तू वाचनीय पत्रे पाठवीत असतां त्यांत त्याचीही घालावे. म्हणजे झाले. दुसरी बाब. माझ्या पत्रांतील मजकूर त्याला कळत नाही कारण तू माझी पत्रे घरांत सर्वांना वाचावयास देत नाहीस कारण मला बाळकृष्ण माझी हकीकत कळत नाही हे कसे? लोक मजबद्दल मला विचारतात. तेव्हां सांगितले पाहिजे. तर तू त्यास पत्रे वाचावयास दे व त्याजकडून पत्रे घेऊन पाठवीत जा. तसेच इतरांचे.

हाय! मी नाही म्हणतो का? तुम्हांला माझी आठवण होत नाहीं म्हणून? परंतु ~~[illegible]~~ कांही हकीकत

४०८

कळवीत नका. मी चिडीत नाही म्हणून तुम्हीही चिडण्याचे बंद करू नका. मी नोकरीपुरता अडला नाही. व्यवसाय - म्हणजे दर आठवड्यास हिंदुस्थानातून नव्हे तर चार देशांतील इतकी पत्रें वाचावी लागतात व माझा पगार इतका आहे आधाराबरोबर प्रथम एकऑफिसची (शासकीय) तिकीटे खरेदी करतो. व ती केव्हां केव्हां महिन्याच्या आतच संपतात. ~~[illegible]~~ इतक्या पगारास माझा किती वेळ जात असेल याची कल्पना करा. तुम्हाला फार झाले तर आठवड्याला दोन पत्रें पाठवायाचा इतका कंटाळा येतो व मी पत्रें पाठवीत नाही म्हणून आपणही पाठवीत नाही. हा किती मूर्खपणा!

असो. पैशाच्या पोटात करून घ्यावयाचे मनात आणले तर माझा पैसे मिळणार नाहींत असें तुम्हा वाटतें काय? आज दोन वर्षे जो मी येथें राहिलो तो काय शेंगदाणे खाऊन काय गुजराण केली? अर्थात पैसे मिळवूनच. माझी तुम्हाला म्हणजे वाटेल तितका पैसा केव्हां म्हणा करावयाची इच्छा नाही

ति. गं. वहिनीस व लेकुरास आशीर्वाद कळवावा. नमस्कार प्रविष्ट करावा

आपला-
नारायण

फाईलनंबर 406 [illegible]

२
४४

॥ श्रीराम ॥

[illegible]
[illegible]
पुणे [illegible]
३१·१०·४५

[illegible] यांना [illegible]
[illegible] आशीर्वाद :—

हिंदुस्थानी [illegible] गेल्या रविवारच्या [illegible] [illegible] आपली हकीकत [illegible] नाही. [illegible] पत्रें [illegible] पाहावे.

माझी प्रकृती बरी आहे. [illegible] [illegible] नाही. [illegible] बिलकूल नाही पण [illegible] पायावर आले आहे. [illegible] पूर्वीच X ray ची रिपोर्ट दिली. दोनतीन महिन्यात काय तें समजेल.

[illegible] प्रकृती [illegible] आहे [illegible] वाटत आहे [illegible] कळवावे.

आपला [illegible]

नारायण

Dr. N. S. Hardikar
University of Michigan
Ann Arbor Mich
U. S. America

Log

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

U.S. POSTAGE
1 ONE CENT 1
JEFFERSON

ANN AR
MICH

HUBLI

BOMBAY

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRES

R. K. Shevade
Esq
Shevade Timber Co
Hubli
Bombay India.

INDIA

पत्रनंबर 403
२/४५

॥ श्रीराम ॥

मिशिगान विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
युनैटेड अमेरिका
ता-७ नोव्हें. ५५

चि. गंगुताई उर्फ नमरेग गोखले यांस

अमेरिकेतून — नारायण सुभाव हर्डीकर यांनी पाठविलेला — कागदी घोडेस्वारबरोबर — अनंत आशीर्वाद विशेष:-

पत्र लिहिण्यास कारण की आपणाकडून बरेच दिवसांत पत्र नसल्यामुळे मनास रुखरुख लागून राहिली आहे. खाणे पीणे सर्व वर्ज्य झाले असल्यामुळे होत असलेली रुखरुख सहन करणे कठीण मुश्किलीचे झाले आहे. त्यातून आज नोव्हेंबर महिन्याची ७वी तारीख. आज दोन वर्षांपूर्वीच्या ७व्या तारखेस अशीच स्वारी घरी यायला निघणार होती. आज पासून बरोबर चवथे दिवशी म्हणजे ११वे तारखेस नारायणराव घर सोडते झाले. म्हणजे मला तुम्ही सर्व प्रिय जनांना सोडून आज दोन वर्षे झाली. आणखीन किती वर्षे राहावे लागेल हे समजत नाही. कदाचित एक, तीन किंवा दहा. “[illegible]” यापैकी ही स्वारी आहे. मी दहाबारा वर्षे तिकडे न गेल्यास तुम्हां सर्वांना इकडे बोलावण्याचा मी संकल्प केला आहे. तुमच्याकरता एक नवीन पण सोयीचे विमान करण्याकरता उड्डाण हुकूम दिला असून मी विमानातून अंतरिक्षात परिभ्रमण करीत करीत माझ्या राहण्याच्या गावी तुम्हांस आणण्याची व्यवस्था झाली आहे. कदाचित केवळ तुमच्याकरता निराळे विमान करावे लागणार असे दिसत आहे. तुम्हा शिवून न येणारी बहीण मंडळी मला हिंदुस्थानातून इकडे आणावी लागणार? हा! सोंवळे ओंवळे पाळल्याशिवाय गत्यंतर नाही. मग तुम्ही येणार ना? असो.

इंग्रजी शिकण्यासाठीं मला उत्तेजन आहे तें मात्र विसरूं नको. इतर बऱ्याच गोष्टी बाजूस सारून तें कर. कमळाईच्या नवरा मेल्यामुळें तिने अलीकडे आठ दिवस पुस्तक पण धरलें नाहीं. त्याकरता तिने तुम्हांकडे [illegible] मागितली आहे. मधुरा पण लिहून सर्व हकीकत [illegible] लिही आहे. तुमच्या बाईंच्या पत्रास उत्तर धाडलें काय? कुणीच विसरूं नको. गणुअण्णाच्या पत्रोत्तरावरून पैसे पाठवायला सुरुवात झाली म्हणावयाची. होय! हा पतिराजांचा हुकूम असावा.

माझी प्रकृति बरी आहे. मसाला, मेतकूट, मिरची, आमसूल — कोणाची सुद्धां याही पुढें गरज पडावयाला हरकत नाहीं. पाठवून देशील काय? अलीकडे सासरी — घरवाडास गेली नाहीस काय? त्यांनीही बोलावलें नसेल? सासू बरी आहे ना? असो

ति. सौ. वहिनींना व तिला

चि. अक्कुला माझा शिरसाष्टांग प्रणिपात

प्रविष्ट कर —

तुझा नारायण

[illegible]

[illegible] 3-12-94 [illegible]

[illegible]

241

INDIA

POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

Dear Nanamma

I had been to Dr Vaze for the Sanitation reports. He asked me to write you to send a list of good sanitation books. I [am] going on all right. How are you doing with the people Drs. Nadgir & Anklikar? Why not write about them these days? Please do. Hope to read soon.

Yr affly M.G.

Dr Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

पत्रोत्तर

मिशिगान विश्वविद्यालय ८/१२

॥ श्रीराम ॥ ॲन आर्बर, मिच.

यू. एस. अमेरिका

वडीलमंडळीस शिरसाष्टांग नमस्कार. ता. ४ नो. १५

वहिनीस अनेक आशीर्वाद. विशेष :

चि. गंगाधराकडून [illegible] पत्रें कळविल्याप्रमाणे [illegible] गेल्या आठवडी [illegible] हाती पडले [illegible] [illegible] आहे. [illegible] इकडील सर्व हकीकत बरी आहे. माझी प्रकृती छान आहे. पुष्कळ [illegible] आहे. अभ्यास बरा चालला आहे. काळजी करण्याचे कारण नाही. इकडे बरे आहे.

कळावे

आपला

नरहर

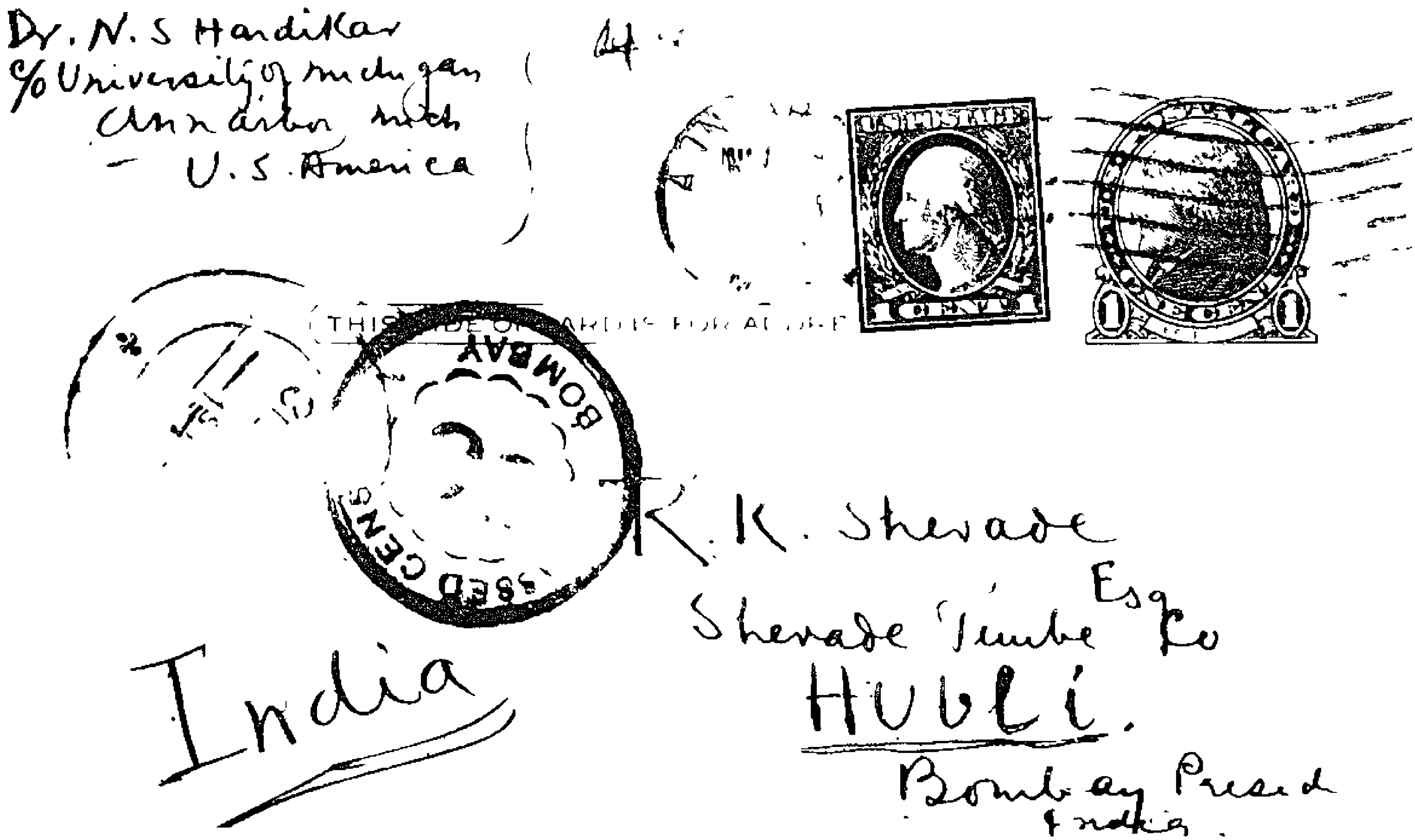

Dr. N. S Hardikar
c/o University of Michigan
Ann Arbor Mich
U.S. America

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

U.S. POSTAGE
ONE CENT

BOMBAY
SSED CENS

India

K. K. Shevade Esq
Shevade Timber Co
HUBLI.
Bombay Presid
India

1914

POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

CENSOR
BOMBAY

INDIA POSTAGE
1A 1A
ONE ANNA

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

To

Doctor Narayan Subbrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A
America

[illegible]

My Dear [illegible] —
I am [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

416

INDIA POST CARD

10. XII. 15
Poona

WRITING SPACE

THE ADDRESS ONLY

PASSED CENSOR

INDIA POSTAGE ONE ANNA

Dear Naranna, you might be thinking me very unsympathetic as I have not written a single line about Haribhau. Well I too can't express [illegible] what I feel. It is not in the power of speech to express all we feel.

Ganamma has proposed to send his wife to school from June. He may bring her here from Bombay by the beginning of next month. You might have read from [illegible] Ks. about Oka. Nothing more.

Yours affly
[illegible]

Dr Narayen Subrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

पत्रनंबर
~~५~~
५०

॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिशि.
यु.स. अमेरिका
ता. १२-३-५५.

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

पुण्याहून गेल्या आठवड्यात पत्र नाहीं. यावेळेस बहुधा येईल. मिसेस पीटरसन नावाच्या विदुषीचे या-बरोबर पत्र ठेवले आहे. त्यास पुरेसं उत्तर पाठीव. अनमान करूं नको. अभ्यास उत्तम चालला आहे. मुलांच्या प्रकृती कुशल आहेत. बाबा व मावशी सध्या कोठें असतात? कळाव.

माझा अभ्यास बरा चालला आहे. कृपा लोभ

आपला
नाना नारायण

I hope the same with you all.

Yours affly
Narayan

Please answer that lady.

Letter No
2 ?
50.

|| Ram ||

University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U. S. America
Dec. 12th 15.

My dear Vinayak,

I am sorry I did not receive any letter from you these days. Last week I had a letter & a card from Poona & Talegaon. Both of them are in better conditions. Herewith you will find an answer to Gangutai's letter written to Mrs. Henrietta Petersen. That woman was very much anxious to get a letter from you folks and at last she received it. She is very very glad about it. I live, with my friends, in her house and treats us nicely. Just like home. She is more than a real sister to me.

At present I am ill - not of any particular disease but of weakness & mental exertion. Perhaps I shall be alright in a couple of months.

I am doing well with my studies & health & hope the same with you all.

Yours affly
Narayan.

Please answer that lady.

[illegible] 418

[illegible]

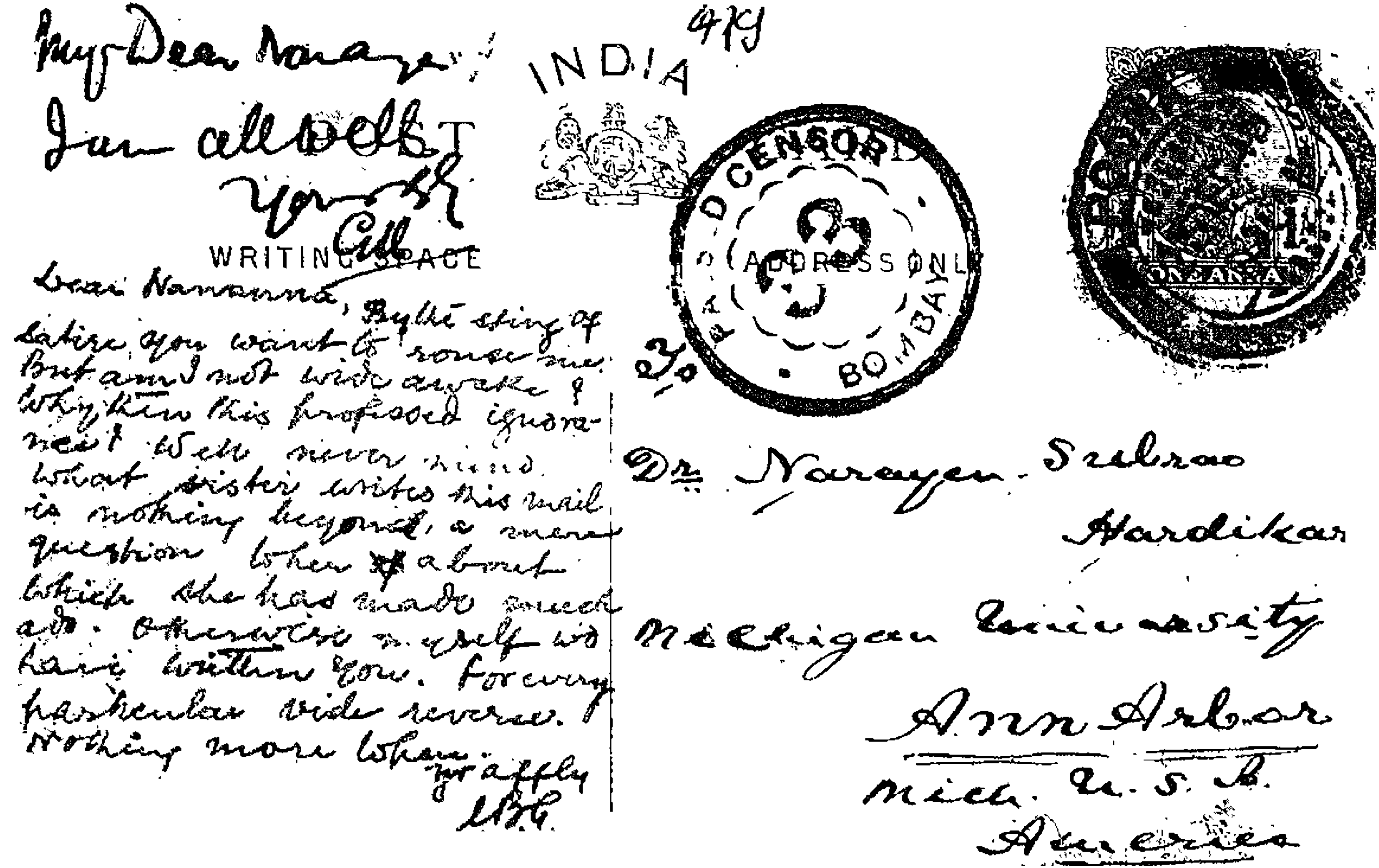

4K

My Dear Narayan,
I am all well.
Yours
Gill

INDIA

WRITING SPACE

Dear Nanaanna, By the sting of satire you want to rouse me. But am I not wide awake? Why then this professed ignorance? Well never mind. What sister writes this mail is nothing beyond a mere question when about which she has made much ado. Otherwise myself would have written you. For every particular vide reverse. Nothing more than.

Yrs affly
M.B.G.

PASSED CENSOR
ADDRESS ONLY
BOMBAY
3

ONE ANNA

Dr. Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

श्री [illegible] २०१ [illegible]

[illegible] ४२०

[illegible]

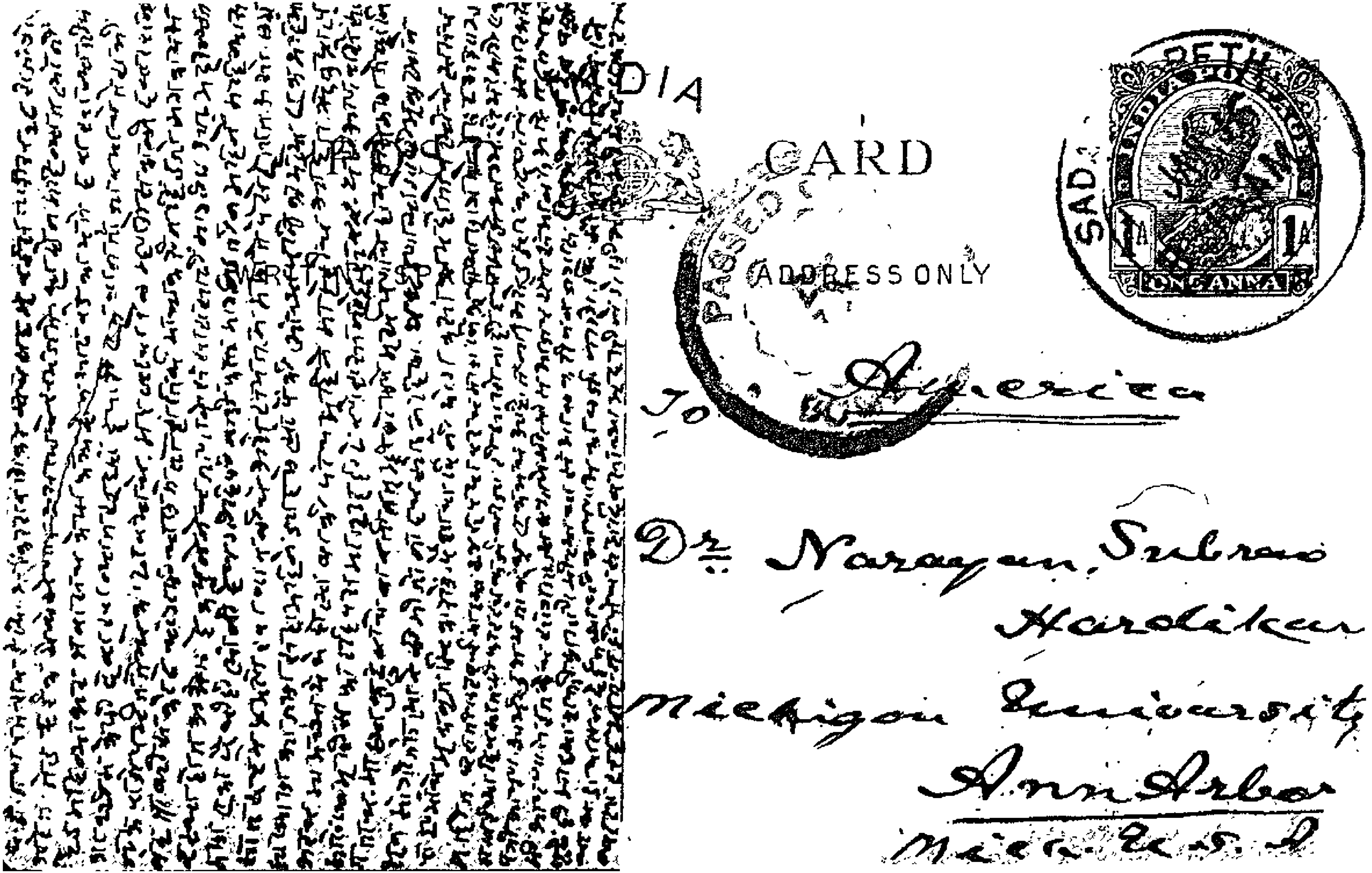

INDIA

POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

[illegible]

PASSED

SADA… PETH

INDIA POSTAGE

ONE ANNA

To America

Dr. Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.

[illegible] 121

[illegible]

1922

INDIA

POST CARD

INDIA POSTAGE 1A 1A ONE ANNA

WRITING SPACE

Dear Nanamma,

We are all doing well and hope the same of you all. We hope to read at length about your friend Nadu. You know that the P&O Steamer, Persia was torpedoed off the coast of Greece in which we fear we might have lost your detailed letter. Hope to read soon

Yrs affly

To

Dr. Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

पत्र नंबर
2
―
३

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
।।श्रीराम।। यु. एस. अमेरिका.
११ जून ५६

ति. मं. वहिनी व पिल्लू अक्कास नारायणाचे दोन्ही कर जोडून शिरसा चरणी मस्तक ठेवून साष्टांग नमस्कार वि. वि. इकडील स्वामींची पत्नी सिंधू नाउमेदपणाने कैलासवास झाल्याचे ऐकून अत्यंत खेद झाला. आपला देश औद्योगिकीस उपेक्षा असून त्यांस वर मानापमान करता संसारातल्या तरुणांची आवश्यकता कमीत कमी जास्तीच आहे. परंतु दुर्दैव त्या देशाचे! अशा लोकांना की वाटेल तसला स्वार्थत्याग करण्यास तयार असलेल्यांना — त्यांस बिलकुल आस्वाद घ्यावयास मिळत नाही. [illegible] आपण मागचे लोक पर उठते [illegible] तेथीच [illegible] परमेश्वराने दमदमनास जावे लागते. असो परमेश्वराची मर्जी. असेच एखादे दिवशी आम्हांलाही या नश्वर जगाचा त्याग करावा लागणार! मग व्यर्थ कां बरे शोक करावा.

माझी प्रकृती बरी आहे काळजीचे कारण नाही. आज या पत्राबरोबर मी आपणास माझी चवथी भेट पाठवून देत आहे. तिचा स्वीकार करावा.

कळावे आपला
नारायण

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद विशेष: तुझे पत्र पोचले मजकूर समजला. [illegible] व त्याची [illegible] या उन्हाळ्यात बद्दल वर लिहिलेच आहे. [illegible] इच्छा! तू घरकामात कशी आहेस? [illegible] प्रकृती बऱ्या आहेत ना? माझा अभ्यास ठीक [illegible] प्रकृतीही बरी आहे. आज फोटो पाठवीत [illegible] त्याचा स्वीकार.

कळावे
आपला नारायण

[illegible] 1924 [illegible]
११-२-[illegible]

[illegible]

[illegible]

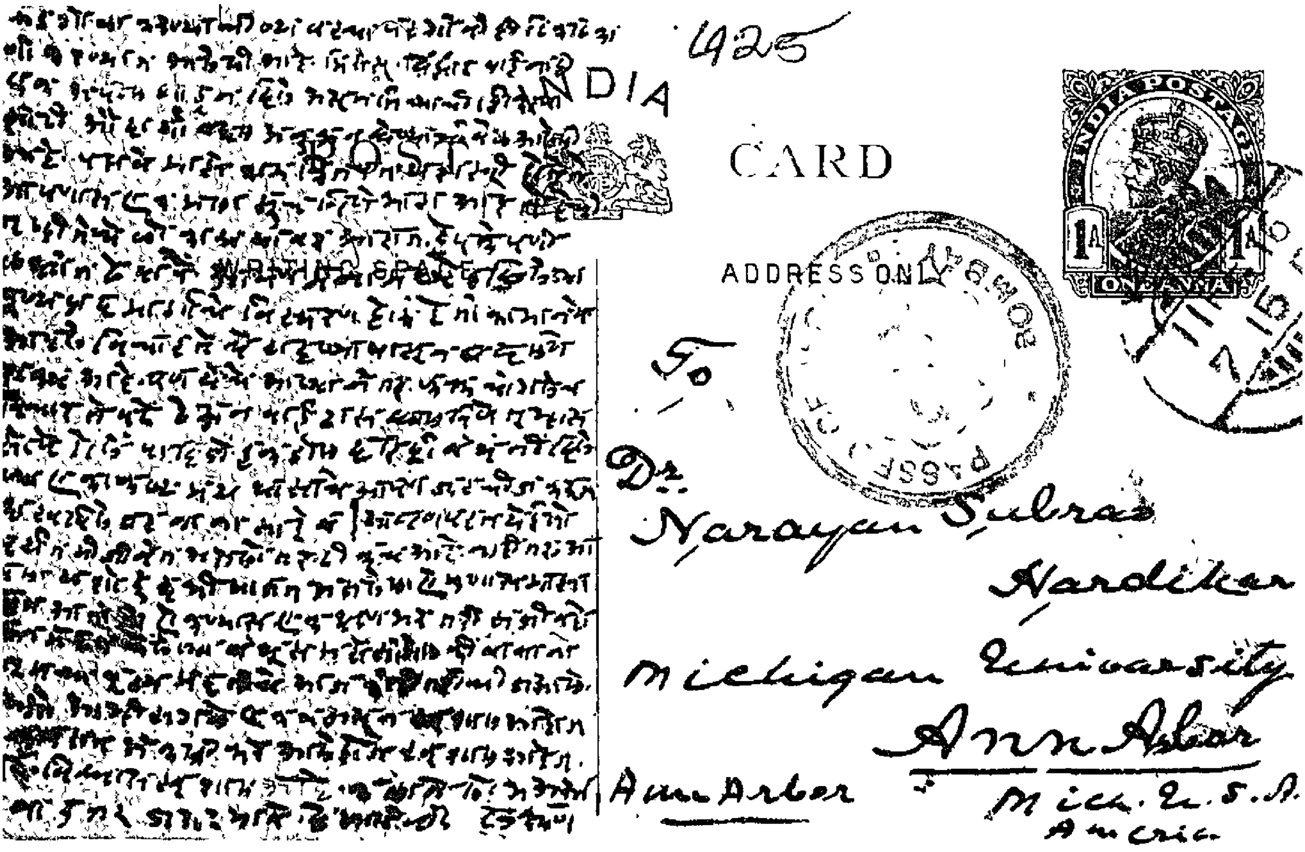

425

INDIA POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

INDIA POSTAGE
1A ONE ANNA 1A

PASSED
BOMBAY

[illegible]

To
Dr.
Narayan Subrao
Hardiker
Michigan University
Ann Arbor
Ann Arbor
Mich. U.S.A.
America

पत्र नंबर ५/३

॥ श्रीराम॥

श्रीगीताविश्वविद्यालय
मठ आळंदि जि.
मु.पो. ओंकारेश्वर
ता. १३-२-९८

चि. गंगाताईस अनेक आशीर्वाद विशेष :-

माझी प्रकृती बरी आहे. आपल्या प्रकृती बद्दल वारंवार कळवीत जावे. कळावे

आपला
नारायण

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

R. K. Shevade
Esq
Shevade Timber Co
Hubli
Bombay

India

पत्र नंबर
८
३

॥ श्रीराम ॥

शिवानंद विश्वविद्यालय
आनंद आश्रम, पो. बा.
मु. पो. ऋषीकेश.
ता. २०-२-७५

कृ. सा. नमस्कार
आशीर्वाद } आपणाकडून पत्र आले आहे. कुशल

माझी प्रकृति बरी आहे आपली कळवावी काळजी नाही.

विशेष मजकूर पुढील पत्री

नारायण

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

1 1

5 APR. 15
1ST

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

R. K. Shevade
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay. India

India

[illegible]

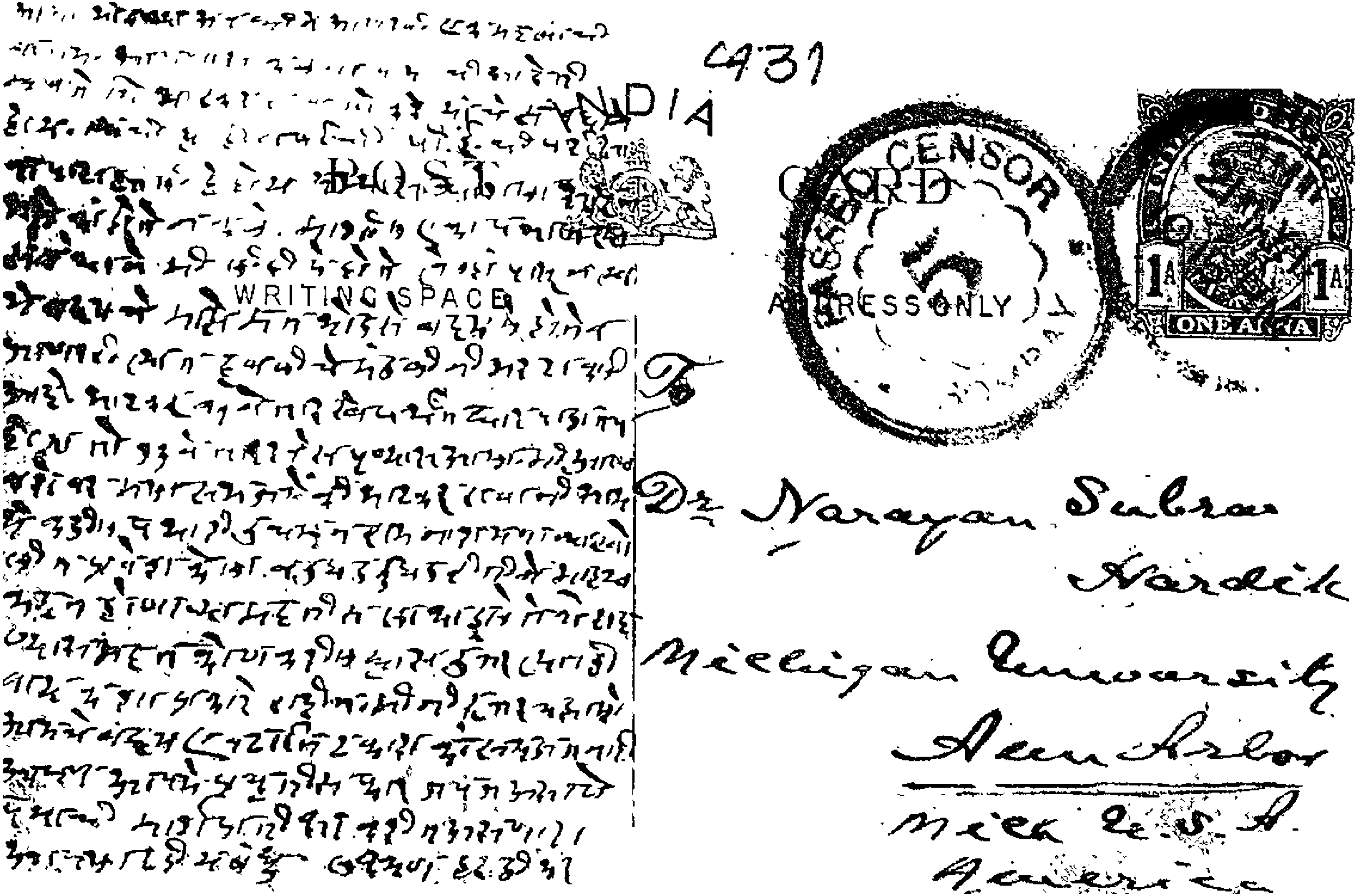

431

INDIA POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

PASSED CENSOR 5

INDIA POSTAGE 1A 1A ONE ANNA

[illegible]

To

Dr Narayan Subrao
Hardik
Michigan University
Ann Arbor
Mich U.S.A.
America

पत्र नंबर
२३
३

४३२ ॥ श्रीराम ॥

मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मि.ग.
यु. एस. अमेरिका
ता. ८-९-१९६६

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद. विशेष

तुजकडून पत्र नाही कारण कळेना अस्वस्थ

माझी प्रकृती बरी आहे. पुढील पत्रेस इंग्लिश मजकूर

वहिनीस व चि. अरुणास ~~आशीर्वाद. कृ~~
व
माझा शि. सा. न. कळवावा

तुझा नाना

433 युनिव्हर्सिटी मिशिगन.
आन आर्बर. मिच
" [illegible] यु. स्टे. अमेरिका
ता १० जून १६

चि. गंगाबाईस अनेक आशीर्वाद

तुम्हां कोणाकडूनच पत्रं नाहींत आलेलीं फार [illegible] आहे. ठरल्याप्रमाणे मी हे गांव [illegible] दोन महिन्यांकरिता सोडीन. अर्थात हे पत्र पोंचल्याच्या वेळे पासून पुढे मिशिगनचा पत्ता बदलून खालील पत्यावर पत्र व्यवहार करावा. पत्ता बदलल्याबद्दल इतरांनाही कळविणे.

कळावे ---- नारायण.

Dr. N. S. Hardikar
University Station
Urbana अर्बाना
Ill.
U. S. America

पत्र नंबर २४/३   434   ता- ११- जून १९१८

चि. गं. लताबाईस अनेक आशीर्वाद — तुजकडून पत्र नाही
कारण कळणे अशक्य आहे   पुढील खेपेस ज्यास्त मजकूर

नारायण

ति. गं. वहिनीस व पिंकु अक्कास शि. सा. नमस्कार —
ताईजी घरीं सुरक्षित पोंचल्याचे समजले अभ्यास केलेस
काय?

[illegible] Dandekar [illegible]

[illegible]

-436

INDIA POST CARD

5

ADDRESS ONLY

BOMBAY

ANN ARBOR
JUL 22
3 PM
MICH

ONE ANNA

15 P.M

WRITING SPACE

[illegible]

To

Dr Narayan Subrao
Hardikar
Michigan University
[illegible]
Ann Arbor
~~Mich~~ U.S.A
America

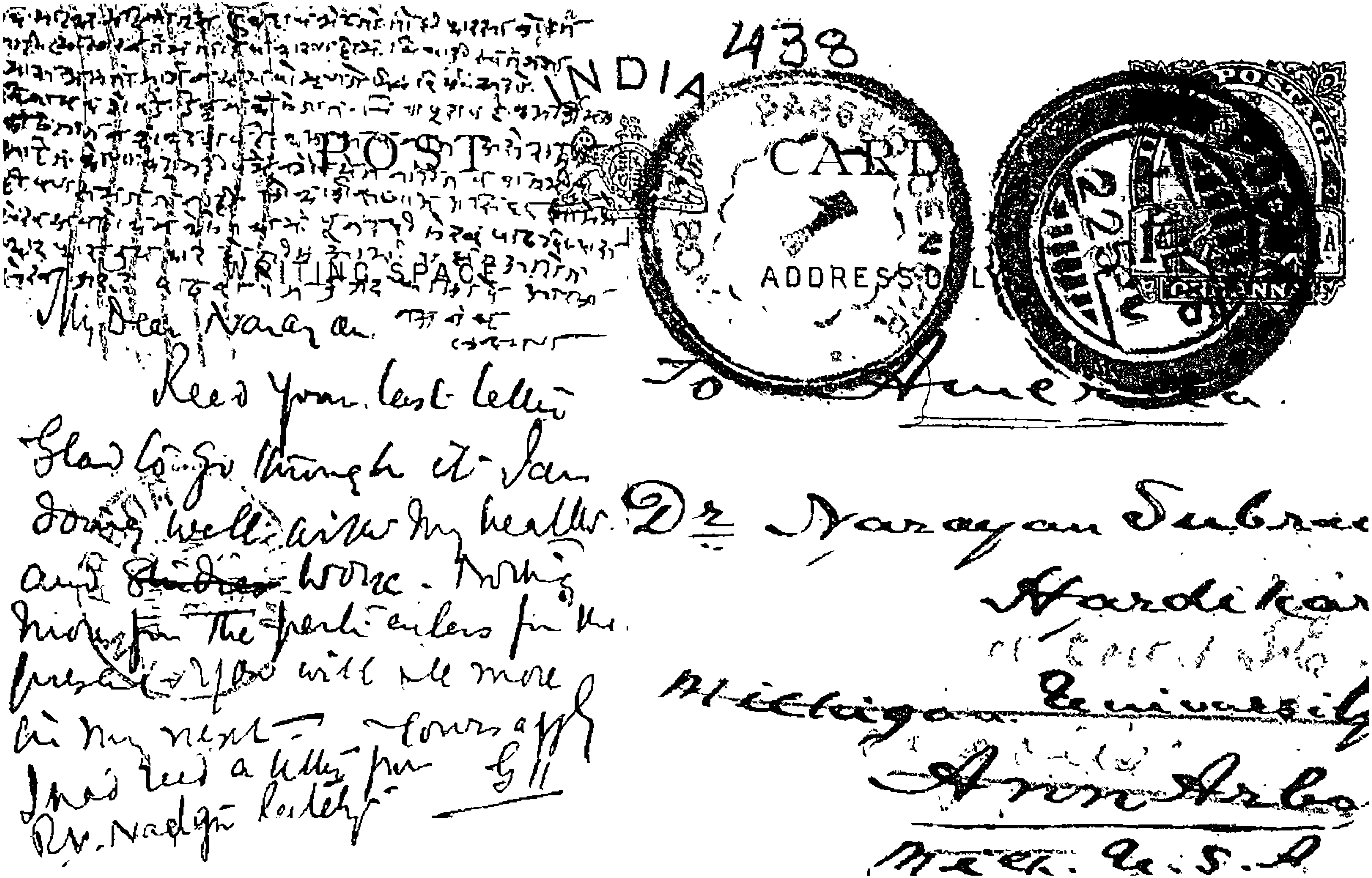

438

INDIA POST CARD

WRITING SPACE

ADDRESS ONLY

My Dear Narayan

Recd your last letter. Glad to go through it. I am doing well after my health and ~~studies~~ work. Nothing new for the particulars for the present. You will see more in my next. Yours aff G H

I had recd a letter from Rv. Nadgir lately.

To America

Dr Narayan Subrao Hardikar
Michigan University
Ann Arbor
Mich. U.S.A.

३ जुलै ८८

चि. इस्माईल अनेक आशीर्वाद
तुझं पत्र पाकिस्तानातून आलं होतं
मधले पत्ते येथे नाहीत
कारण कळत नाही
या पत्राचे काय राहील
नाहीतरी पत्राचे [illegible]
पाठवीत आहे स्वीकार
करावा. येथे आठ-
वड्यात [illegible]
[illegible] आहे

कृपा-
आशीर्वाद

440 न्यूयॉर्क, ता ५ जुलै १९

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद:—

माझी प्रकृती बरी आहे. आपलीचे आराम नाही सर्वसाधारण प्रकृतीबद्दल कळवावे फार तूर्त विशेष काही नाही

तुझा प्रिय —
नारायण

वडिलांस बापूंस अण्णांस
भिकाजी साष्टांग नमस्कार

2969 |

HUBLI

SEP 19

ATLANTIC

THIS SIDE OF CARD IS FOR AL RE

U.S. POSTAGE

1 CENT 1

Mr. Ramchandra K Shevade
Shevade Company
Hubli
Bombay
INDIA

Via Sanfrancisco

८१८४५

पिञियलोखिल
गिनिसोरा.
जुलै १८ ५८

चि: गंगाधरास अनेक आशीर्वाद

विशेष :- तुजकडून आले की काही कार्डे पावली मजकूर समजला. या गावी गारवा आठवडी अरधा. दोन महिने या ठिकाणी राहीन पुढे पुनः पी आणि आश्रमात जाईन. अभ्यास बरा चालला आहे कळवावे प्रकृतीस जपावे

आपला
नारायण

MINNEAPOLIS MINN
JUL 17
10-PM

R. K. Shevade
Esq
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Pr

India

444 Minneapolis, Minn
July 23rd 1916

My dear Rama,

I had a card from Vinayak in which he tells me something about the examinations [illegible] for Vinayak. My B. Respects to Vahini & Pilla akka

Narayan

नि कगानाईक अेनक आशिनार विशाम
तुगिकरन आयेन ३ते परवेप मगकूर
मनतारा मी रायुन रोन आटवउसार नतर
अरन आरन पर ततृत पुदीप पमी इारसर इसान
गासरपार

4475

UNIVERSAL POSTAL UNION,

UNION POSTALE UNIVERSELLE

UNITED STATES OF AMERICA

ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

MINNEAPOLIS MINN.
JUL 24
5-PM
1916

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS ONLY

R K. Shenage. Esq
Shenage Temple Co
Hubli
Bombay Presy
India

India

५५५६

श्रीराम ॥

मिनियापोलिस, मिनिसोटा.
तारीख ३० जुलै १९१८

~~आपणाकडू~~

चि. गंगाताईस अनेक आशिर्वाद विशेष:-

गुरुकुलन या आठवड्यात काही नाहीं कारण दुखणे अशक्य. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी करण्याचे कारण नाहीं गुरुकुलन पत्र आल्यानंतर विशेष हकीकत कळावे

गुरुस नारायण

[illegible]

॥ श्रीराम ॥

मिनियापोलिस, मिनिसोटा. 4417

ऑगस्ट ५-१९९५

चि. मंगलाईस अनेक आशीर्वाद विशेष:-

अमेरिकेत पत्रसंबंधाने बरीच [illegible] झाली आहे मधून मधून पत्रे आपल्याकडून पत्र येईनाशी झाली आहेत आम्ही या वाटेतील आनंद मिळवायला झाली असल्यामुळे परमेश्वराजवळी [illegible] मागणी मागतो की तेथे तुम्हा सर्व प्रियजनांना सुखी राखणार. मधून जमेल तशी खुशाली कळवी नाहीं तरी हरकत नाहीं. पण आपण खुशाल रहा. मी येथे आलो आता सगळे लोक तीन आठवडे झाले. [illegible] आज अजिबात जाईल. काही लोकांच्या ज्ञानामुळे मी या ठिकाणी आलो असून तो मार्ग [illegible] बघून पार पाडण्यासारखेच आहे. प्रकृती उत्तम असल्याने त्रास होत नाही असा मधून अनुभव आहे. तरी काळजी नसावी. येथे आज पासून रोज भात, आमटी व [illegible] कोणी [illegible] आपण [illegible] ८ तारखेस एकत्र आहे, मी लवकर [illegible]

५५४ सिनियासोसिर; किर्लोस्कर.
॥ श्रीराम ॥ ऑ. २०-१९१५.

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष:—

तुझें कार्ड पोंचले. मजकूर समजला. सध्या मी बऱ्याच कामात असल्यामुळे विशेष लिहितां येत नाही. पुढच्या शुक्रवारी मी आज आंबेरला जात आहे. पुढील पत्र त्या. ठिकाणाहून.

आपला
नारायण

॥ श्रीराम ॥ 450 मिशिगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.

गोविंद:- माझी अगदी नियमीतपणे पत्रें ता. ३ सप्टेंबर १९६५ जात आहेत. माझ्याकडून हयगय जर कोणती होत असेल तर आळस मजकूर लिहिण्याची. तरीही अधीकच बरोबर मजकूर लिहित असतो. मी किती कामात आहे याची तुला माहिती आहेना? मग कां बरें मला दोष देतेस? रागावू नकोस. सध्या तितके करून त्यास मजकूर लिहिण्याचा प्रयत्न करीन. व तुम्हां सर्वांना संतोषवीन. मिनियापोलिसहून ॲन आर्बरच्या आतापावेतो मध्ये काहीं थोडा अवकाश मिळाला एकदाच काम असतेच. माझ्या शिवाय चार निरनिराळ्या संस्थांचे काम असून ते कल्पनातीत माझ्यावरच निर्भर आहे. स्वतःचा अभ्यास कुठें होत नाहीं. प्रकृती कशी ही पहावयास वेळ पुरवत नाहीं. ठिकीन काळजी नको प्रेम असूं दे. ति. गं. वहिनी व पिंकू अक्का या उभयतांना माझा शिरसाष्टांग नमस्कार कळव ~~??~~ व श्री बार बार विचारते आहे असें सांग. त्यांचा आशीर्वाद मिळेल असे माझा

449

UNIVERSAL POSTAL UNION
UNION
UNITED STATES OF AMERICA
ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

MINNEAPOLIS
AUG 3
M
19

ST ANTHONY FALLS STA

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS ONLY

PASSED
17
CENSOR

R.K. Shevade
C/o Shevade Timber Co
Hubli
Bombay

India

457

UNIVERSAL POSTAL UNION
UNION POSTALE UNIVERSELLE
UNITED STATES OF AMERICA
ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS ONLY

Mr. R. K. Shevade
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Presy
India

India

१४५२ [illegible]
[illegible]
[illegible]
ता-११.[illegible].१९

चि. [illegible] अनेक आशीर्वाद.

[illegible]

453

UNIVERSAL POSTAL UNION
UNION POSTALE UNIVERSELLE
UNITED STATES OF AMERICA
ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

25 JE. 15
2 [illegible]

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS ONLY

India.

Mr. R. K. Shevade
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Presy
INDIA

[illegible] ॥ श्रीराम ॥ मिशिगन विश्वविद्यालय

३/४ 454.

ॲन आर्बर; मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
जानेवारी २१-१९१८

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद.

आजपर्यंत मी रजिस्टर पत्र कोठेच पाठविले नाही. आजवरच काम भागवीत आहे. माझी मागील पत्रे पोहोचली की नाही ते अवश्य कळवावे. [illegible] [illegible] [illegible] पर्यंत बाहेरच्यांशी [illegible] गेली होती असे [illegible] [illegible] कळलेले. तुम्हां सर्वांची खबर मुळीच आली असेच नव्हे? आता प्लेग कसा आहे? तुम्ही अद्याप गावातच आहात काय? कळविणे. नागपूरकडून पत्रे न येतां आज पांच महिने झाले. ती पाठवीतच नाही काय? का आमचे पत्र सरकारने रोखून ठेवण्यास सुरुवात केली आहे? समजत नाही.

मी हे विश्वविद्यालय यंदा वर्षी अखेर सोडणार व दुसऱ्या विश्वविद्यालयास जाणार असे म्हणतो. आणखीन दोन महिन्यात काम ते करीन. नंतर कायमचा पत्ता पुनः कळवीन. माझी प्रकृती बरी आहे. पण थंडी भयंकर जाणवत होती. थंडी केव्हा जाईल असे झाले आहे. चांगले दिवस कधी उगवतात तो.

ति. रा. वहिनी व चि. अक्का यांस माझा शिरसाष्टांग नमस्कार सांगावा. चि. अरविंद व [illegible] यांची प्रकृती कशी आहे. कळवावे.

कळावे आशीर्वाद,
नरबा

पनंबर
५

456

॥ श्रीहरि ॥

मिशीगन विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिश.
युस. अमेरिका.
ता. ४ फेब्रुवारी १९१७.

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद :—

मागील रविवारी श्री आपटेकडे रजिस्टर पत्र पाठविले. ते बहुधा पोचलेच असेल. या रविवारी कोणाकडूनही पत्र नाही. मधून काळजी वाटली आहे. कुणाकडून पत्र पाठवण्याची मेहेरबानी करावी.

आता अमेरिकाने जर्मनीचे संबंध तोडून टाकले. पुढील बहुधा लढाई होईल.

गेला आठवडाभर अत्यंत थंडी पडत आहे. या देशांत आल्यापासून इतकी थंडी पडलेली कधीही पाहिली नाही. भोगावी लागेल. करणार काय? तसेच या गावांतील ग्यासचा पुरवठा (दिवे लावण्याचा आणि) ([illegible]) नाहीसा झाल्यामुळे बरेच गारठलो असतो.

असो. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी करण्याचे कारण नाही.

आपला प्रेम
नारायण

455

UNIVERSAL POSTAL UNION
(Union Postale Universelle)

UNITED STATES OF AMERICA
(États-Unis d'Amérique)

WRITE ONLY THE ADDRESS ON THIS SIDE

POSTAL CARD
2 2
TWO CENTS

A ARBOR

R. K. Shevade
Esq
c/o Shevade Tenke Co
Hubli
Bombay Pre
India

INDIA

N. S. Hardikar
U of Michigan
Ann Arbor Mich
U S America

457

UNIVERSAL POSTAL UNION
(Union Postale Universelle)

UNITED STATES OF AMERICA
(États-Unis d'Amérique)

WRITE ONLY THE ADDRESS ON THIS SIDE

R. K. Shevade
Esq
Shevade Textile Co
Hubli
Bombay Pry
India

India

पत्र नंबर १८७ ॥ श्रीराम ॥

७/१

मिशिगान विश्वविद्यालय
ॲन आर्बर, मिच.
यु. स्टे. अमेरिका.
फे. १६–१५

चि. गंगाईस अनेक आशीर्वाद :–

तुमच्याकडून काल एक पत्र आले. फार आनंद झाला. असेच वारंवार पत्रे पाठवून सुखसमाचार कळवीत जा. नातवंडांकडून बिलकुल पत्रे नाहीत. त्यांना विचारून पत्र कळविणार काय? कृपा करून माझी प्रकृती बरी आहे. काळजीचे कारण नाही. तुझा अभ्यास कसा चालला आहे तो कळवीत. ति. सौ. वहिनी व पिंकू–अरुण यांस माझा ति. स. नमस्कार व आ. र.

आई

N. S. Hardikar
c/o Mich. University
Ann Arbor, Mich.
U. S. America

4599

UNIVERSAL POSTAL UNION
Union Postale Universelle

UNITED STATES OF AMERICA
(États-Unis d'Amérique)

WRITE ONLY THE ADDRESS ON THIS SIDE

POSTAL CARD
2 2
TWO CENTS

R. K. Sherade Esq.
c/o Sherade Timber & Co
Hubli
Bombay, India

India

6
५

460

॥ श्रीराम ॥

[illegible] महाविद्यालय
[illegible], जि. [illegible]
मु. पो. [illegible] ता. [illegible]

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद विशेष

तुमच्याकडून काही खबर पण नाही. [illegible] या आठवड्यात पडेल असे वाटते. तुमच्याकडूनही आली होती. [illegible] नाही परमेश्वराची मर्जी. [illegible] व कुमारजींची प्रकृती बरी आहे ना? विनायकराव विचारत आहेत [illegible] [illegible]. प्रदीप [illegible] येईल पण [illegible] काळजी नसावी. [illegible] [illegible] [illegible] आहे. प्रकृती बरी आहे. चि. सौ. माधवी व चि. [illegible] हे आमचे [illegible] असतात? चि. ग. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] नमस्कार प्रविष्ट करावा.

कृ.
आपला
नाना

461

UNIVERSAL POSTAL UNION
(Union Postale Universelle)

UNITED STATES OF AMERICA
(États-Unis d'Amérique)

WRITE ONLY THE ADDRESS ON THIS SIDE

U.S. POSTAL CARD 2 TWO CENTS 2

India

Ramchandra K. Shevade Esq
C/o Shevade Timber Co
Hubli
Bombay, India

युनि०व्हर्सिटी स्टेशन
अर्बाना, इलिनॉय
यु. स्टे. अमेरिका
ता ५ - ऑ. १५

चि. गंगाहरिस -

पुष्कळ कितीतरी दिवसात पत्र नाही का बरे? कुचाकुरीत नाहीस काय? सर्वांच्या प्रकृती बद्दल कळीव.

माझी प्रकृती बरी आहे काळजी नसावी —

उत्तर पाठव.

तुझा प्रिय
नारायण

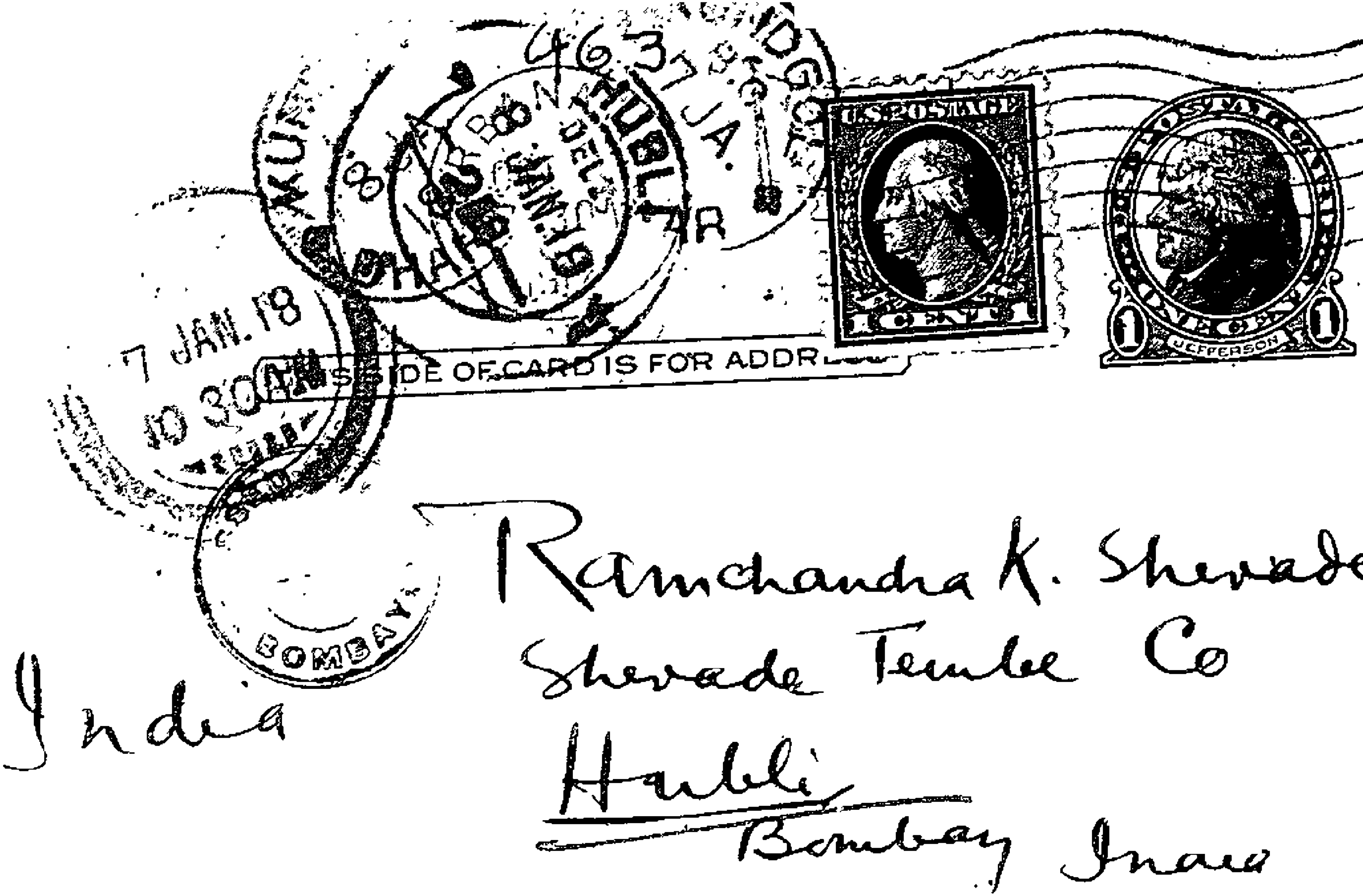
U.S. POSTAGE
1 CENT 1
U.S. POSTAL CARD
ONE CENT
JEFFERSON
7 JAN. 18
10 30 AM
BOMBAY
HUBLI
DHA
JA.
19

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

Ramchandra K. Shevade
Shevade Temble Co
Hubli
Bombay India

India

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

ऑगस्ट १५

चि. गं. ताईस अनेक आशीर्वाद

तुझे कार्ड पोचले. लोकमान्य परलोकवासी झाल्याची अत्यंत दुःखद वार्ता कानी पडल्यापासून मनाला बिलकूल चैन पडेनासे झाले आहे. सर्व लोकांत [illegible] रडवे त्यांच्या आत्म्यास ईश्वर शांती देवो.

नारायण

465 C/o University Station
Urbana, Ill.
November 3rd 1917

श्रीमती गंगुताईस अनेक आशिर्वाद.

तुजकडून दोन कार्डे आली ती पावली. वाचून अत्यानंद झाला. माझी पत्रें तुला पोचत नाहींत हे ऐकून फार वाईट वाटले. इकडून पत्रें वेळेवर जात आहेत. माझी प्रकृती बरी आहे, अभ्यास बरा चालला आहे काळजीचे कारण नाहीं. ती. गं. वहिनी व पिंटु अक्कू यांस माझा सा. न. वि. करणे. मुले कशी आहेत? त्यांच्या प्रकृती बऱ्या आहेत ना? अभ्यास बरा चालला आहे काय? कळावे —

तुझा प्रिय
नाना

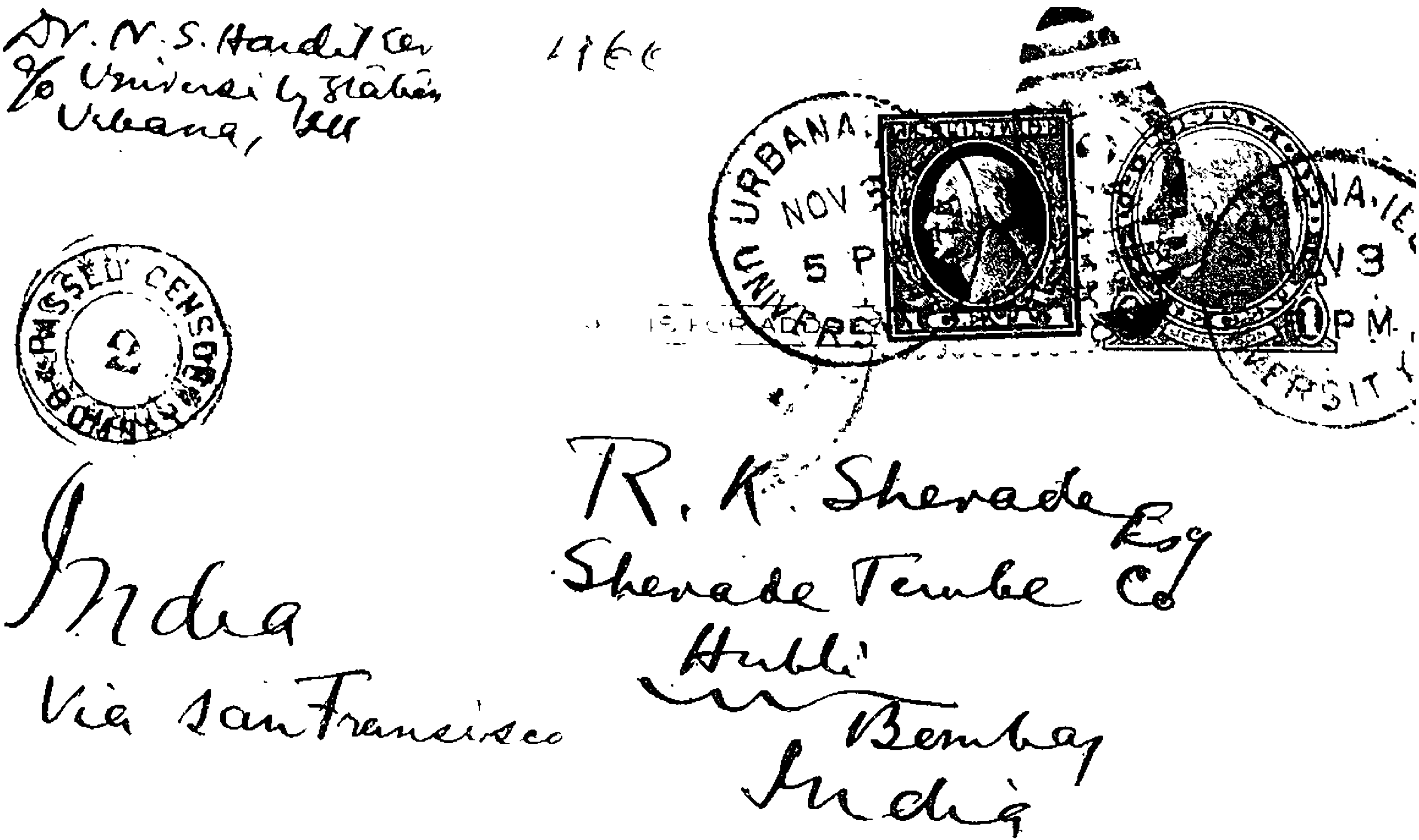

Dr. N. S. Hardikar
c/o University Station
Urbana, Ill

1166

URBANA, NOV 3 5 P UNIVERS

U.S. POSTAGE
1 CENT 1

JEFFERSON

FOR ADDRESS

NA, ILL N 3 PM ERSITY

PASSED CENSOR BOMBAY
2

India

Via San Francisco

R. K. Sherade Esq
Sherade Timber Co
Hubli
Bombay
India

५६७ न्यु यॉर्क [illegible]

[illegible] नोवेंबर २८ - १९१५

[illegible]

[illegible] कळावे. [illegible]

परमेश्वराला [illegible]

[illegible] कळावे

[illegible]

[illegible] सर्वांस नमस्कार [illegible]

आपला

नारायण

1168

THE PUBLICITY COMMITTEE

OF

THE HINDUSTHAN ASSOCIATION OF AMERICA
Nalanda Club, Urbana, Ill.

1 PM
1917
U.S.A.

K. K. Shevade
Esq
C/o Shevade Sumble Co
Hubli
[illegible]
Bombay
India

Subscribe

THE HINDUSTHANEE STUDENT.

The only paper which interprets India to America and America to India

50 LANTERN SLIDES on the Architecture of India covering a period of 2300 years from the 3rd century B. C. to the present day. A pamphlet briefly explaining each slide goes with the set. Price very reasonable.

-o-

EDUCATION IN THE U. S. A.—A Bulletin of Information containing all necessary information for prospective students from India to U. S. A.

-o-

CENSOR BOMBAY

Via San Francisco

469 न्यूयॉर्क शहर, न्यूयॉर्क

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद!— तारीख १५ डिसेंबर १५

तुझें तारीख १२-१०-१५ चें कार्ड मला काल रात्रीं पोंचलें. वाचून किती तरी आनंद झाला म्हणून सांगूं. गंगूताई, वहिनी व पिंडू अक्कू यांच्याबद्दल तूं मला कांहींच लिहीत नाहींस. [illegible] सुखांत आहेतना? चि. राजू व त्यांची पत्नी सुखानंदांत घरीं आहेतना? कृपाकरून सर्वांबद्दल थोडथोडी हकीकत कळीव. अरविंद व विपीन आता चवथ्या व दुसऱ्या इयत्तेत आहेत हें ऐकून आनंद झाला. त्यांनी मेहनती करी अभ्यास करावा [illegible] मी विसरलो नाहीं बर! [illegible] आहे. [illegible] आहे. माझें [illegible], वहिनी, पिंडू अक्कू, तूं, राजू यांचें सांनिध्यच होणार! अर्थात या देशांत सोबत [illegible] नाहीं. [illegible] केव्हां येईन हें मला सांगता येत नाहीं दोन वर्षेंही लागतील दहा वर्षेंही लागतील किंवा एकदोन दिवसांतच निघण्याचा प्रसंग येईल. कोणी

[illegible] सांगावे? जग अर्थात [illegible] [illegible]
चालले आहे. अजून नाहीं [illegible] [illegible]
की काय होईल हे मला [illegible] सांगवत नाहीं.
असो, गांधीजी [illegible] [illegible] आहे.
~~[illegible]~~ आज नाहीं उद्यां मी [illegible] [illegible]
[illegible] वाहिनी लिहू [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] नाहीं [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] नारायण

470

NEW YORK, N.Y.
TIMES SQUARE STA.

U.S. POSTAGE
ONE CENT

JEFFERSON
1 1

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

CALCUTTA

POSTAL CENSOR
D
21

R. K. Shevade
Esq
Shevade Timber Co
Hubli
Bombay
India

॥ श्रीराम ॥ 471 आनंद आश्रम, [illegible]

तारीख २५ डिसेंबर - [illegible]

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद.

तुझे एक कार्ड पोचले आनंद वाटला. मी तिकडे केव्हा येईन हे आज तुला सांगता येत नाही. कारण माझे येणे जाणे सर्व [illegible] वर अवलंबून आहे. अभ्यास संपला. [illegible] [illegible] पुढे नाही तसें [illegible] प्रसंग पडल्यास पुन: [illegible] पाहिले. सध्या कामात आहे [illegible] [illegible] आलो आहे [illegible] तारखेस [illegible] [illegible] परत [illegible] [illegible]. प्रकृति बरी आहे. [illegible] [illegible] नाही. [illegible] [illegible] आहे आहे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ते काम करीत आहे ते [illegible] प्रशंसनीय आहे [illegible] बिलकूल [illegible] असे [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] तिकडे [illegible] [illegible] सांगता येत नाही. [illegible] तुमची प्रकृति बरी आहे ना? [illegible] अभ्यास बरा चालला आहे ना? चि. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

472

ANN ARBOR
DEC 23
12 M
1917
MICH.

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRES

Ramchand a K Shevade Esq
Shevade Textile Co
Hubli
Bombay
India

Via San Francisco

५७३ न्यूयॉर्क शहर
अमेरिका —

गंगूताई —

माझे प्रेम पोंचले असेलच वारंवार प्रेम आपल्यास मनाला फार आनंद वाटेल आपल्यांना लिहितो परंतु [illegible] [illegible] हे आतांच सांगता येत नाही परमेश्वराची इच्छा असल्यास परत येईन माझी इच्छा आहे. उत्तर लिहा —

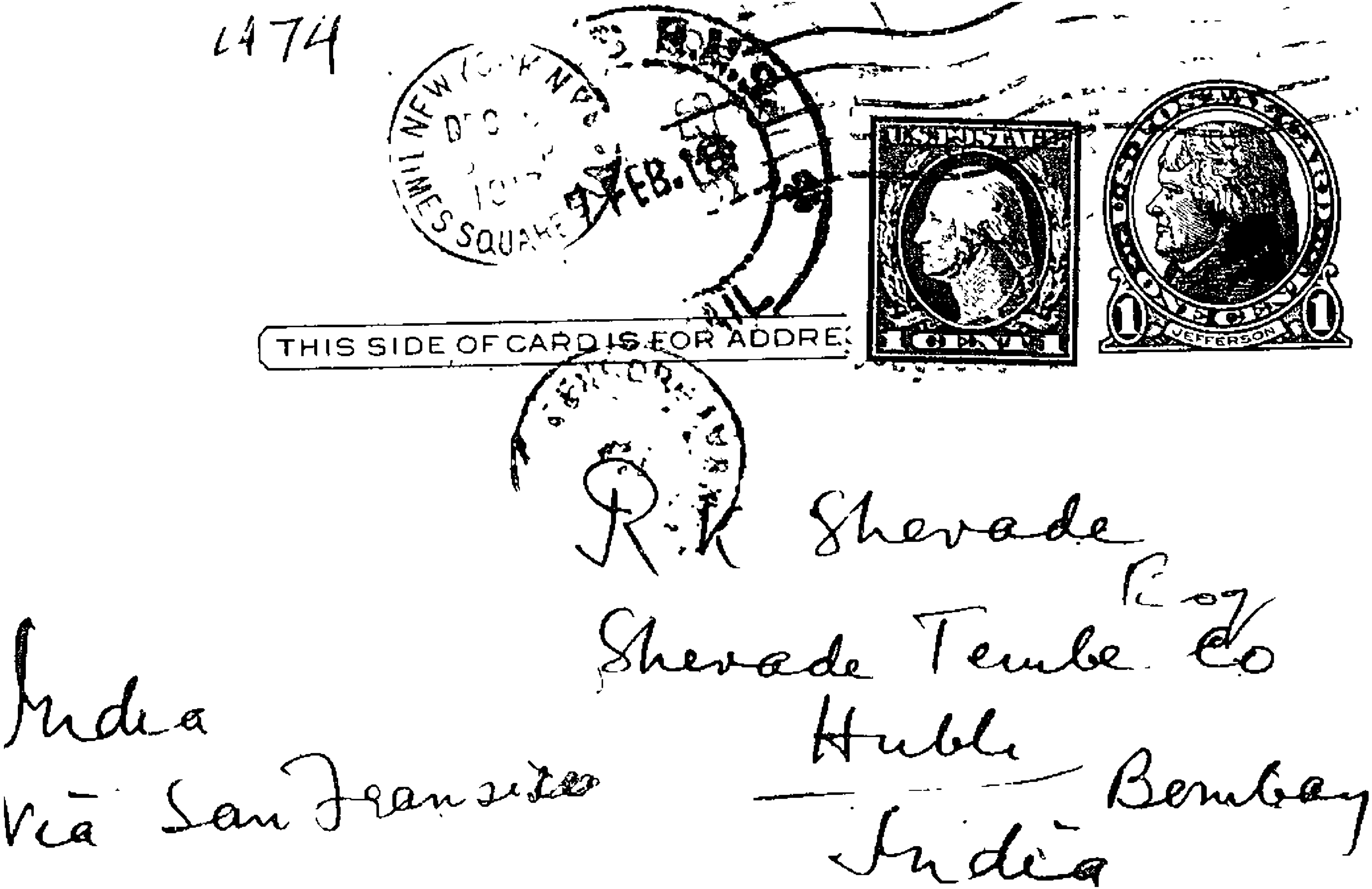

गंगूताई, पुणे जून १३, १९१८

पत्रें नाहींत माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी नको घरची आठवण करीत होते असणार बाय! ते बहिणी वगैरे अक्कास सा. नमस्कार उत्तर

[illegible]

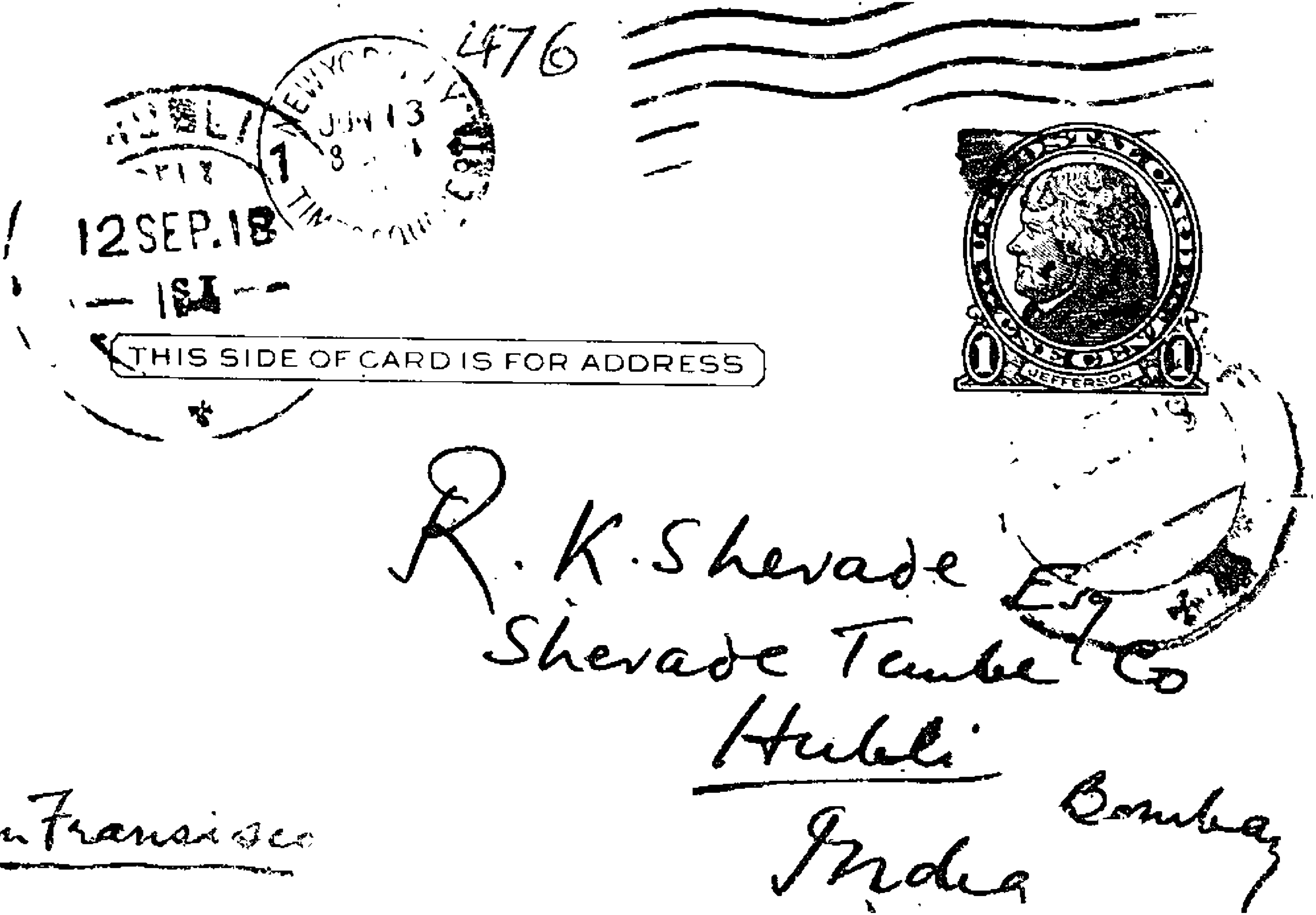

476

NEW YO... N.Y.
JUN 13
8
1

...LI
12 SEP. 18

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

JEFFERSON
1
1

R. K. Shevade Esq
Shevade Tambe Co
Hubli
Bombay
India

Via San Fransisco

477

c/o University of Michigan
Ann Arbor, Mich
United States of A.
Sept. 12, 1918

My dear Ramu

I am doing well & hope the same with you all

गंगाताई:— पत्रें नाहींत अडकलीत आहे. वहिनी पिठुभाऊ भावजी व इतर सर्व वडिलांना माझा शि. स. न. कळवावा.

आपला नाना

Yours affly
Narayan

478

ATLANTIC HIGHLANDS N.J.
SEP 16
6 PM
1918

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

HUBLI
5 DEC 18

Mr. R. K. Shevade
Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay
India

Via San Fransisco

479

C/o University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U. S. America
Sept. 25th 1918

My dear Ramu

I am doing well & hope the same with you all

गंगाबाई पत्रे नाहींत आकलीत आहे

नारायण

420

NEW YORK
22 DEC. 18

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

2 CENTS 2

Mr. R. K. Shevade
c/o Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay
India

Via San Fransisco

481

c/o University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U.S. America
Oct. 16 - 1918

गंगूताई :—

पत्रें नाहींत का बरें

माझी प्रकृती बरी आहे काळजी नको—

नारायण

4492

NEW YORK
7
3
1948
TIMES SQ. ANNEX

THIS SIDE ... FOR ADDRESS

DEC

2 CENTS 2

Mr. R. K. Shevade
c/o Shevade Timber Co.
Hubli
Bom.
India

Via San Francisco

483

℅ University of Michigan
Ann Arbor, Mich.
U.S. America.

आक्टोबर २४-१९१९

प्रिय गंगूताई

तुझें तारीख ११-८-१९१९ चें कार्ड परवां पोहोंचलें. मजकूर वाचून समाधान झालें. असेंच तुझेंन वारंवार पत्रें आल्यास किती बरें आनंद वाटेल? चि. रामूस सांगा कीं हिंदुस्थान देशांत फार मूर्खता आहे आणि [illegible] अत्यंत आहे. करतां संभाळून काम करावें. चि. बापूची अर्धांगी कोण, कोठली, [illegible] किती?
चि. विनायक क. डॉक्टरी शिकावयास गेला, चांगलें झालें. माझें

कोर्सपूर्णदहल होईल. इकडे येणे
घ्यावे असें मनस्थानांत फार
आहे. इकडचा आता खर्च मी
भागवेन. येथें कुशल. वडिलांस
ति. रा. नमस्कार — [illegible]

484

NEW YORK, N.Y.
OCT 24
1030 PM
19 8
TIMES SQUARE

22 DEC 18
RLY

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

2 CENTS 2

Mr. R. K. Shewade
Shewade Tembe Co
Hubli
Bombay Pres
India

Via San Francisco

INDIA HOME RULE LEAGUE *of* AMERICA
Official Organ—"YOUNG INDIA"
Telephone—GREELEY 6175
1400 BROADWAY
NEW YORK

१४५

जून २७-१९

चि. गंगूताईस अनेक आशीर्वाद.

बरेच दिवसांत तुजकडून पत्र नाहीं. आतां कोई धाडून जा. भरपूर मजकुराची पत्रें पाठवीत अशी माझी विनंती आहे. चि. भास्करचा पत्ता काय - तो कोठें आहे - किती दिवस राहणार आहे वगैरे कळविल्यास फार फार बरें होईल बाकी तुझ्या बाळाबद्दल कळवीत जा. चि. विनायकरावा इकडे येता येत नाहीं काय? त्याच्या वडिलानें व आईनें जिंदगी मिळविली आहे त्याचा उपयोग ज्ञानसंपादन करून गरीब लोकांस मदत करण्याकडे केल्यास अज्ञानाच्या डोंगरावर अगणित उपकार केल्यासारखे होतील. शिवाय त्याचा आवडी शिकवण आहे. मग त्याने कां येऊं नये? आणि त्यांस कोणी ही पैसा न दिल्यास मी त्याची जबाबदारी घेण्यास

तयार आहे तो एकटाच नव्हे. तर अरविंद व [illegible] यांसही तयार करण्याची माझी इच्छा असून तो संकल्प करणे तिघां वहिनी यांचे हाती आहे. विनायकाने इकडे यावयाचे असल्यास त्या ठिकाणी अभ्यास केले नये; कारण इकडे आल्यावर त्यांस प्रथम पासून शिकावे लागेल; त्याचे पैशांचे नुकसानच नव्हें तर वर्षाचे नुकसान होईल. तो सध्यां कोठे आहे हें मला माहीत नाही. त्याच्याकडे हें पत्र पाठवून दे आणि मला इंग्रजीत पत्र लिहिण्यास सांग. प्रत्येक आठवड्यास त्याचेकडून व इतराकडून पत्रें येईत.

मी अत्यंत गडबडीत असतो. मला लिहावयासाठी फुरसत मिळत नसते म्हणून त्यांस लिहिता येत नाही लवकरच माझे लेख केसरी, मराठा, चित्रमयजगत, महाराष्ट्र वगैरे वृत्तपत्रात पुनः सुरु होतील. लेख पाठवल्यावर नंतर त्यांच्या प्रती धाडीन

[illegible] कळवावे. [illegible]

[illegible]

1957

% University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U S. America

गंगूताई

माझी प्रकृती बरी आहे काळजीचे कारण नाही आपणा सर्वांच्या प्रकृती बद्दल कळवीत असावे

सर्वांस माझा साष्टांग नमस्कार

नारायण

[illegible]

BOMBAY

HUBLI
DELY
26 OCT 18

ATLANTIC HIGHLANDS N.J.
AUG 19
4 PM

TH S ... E OF CARD IS FOR ADDRESS

Ramchandra K. Shevade Esq
C/o Shevade Tembe Co
Hubli
Bombay Pres
INDIA

Via San Fransisco

५।८५

c/o University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U.S. America

गंगाताई

पत्रें नाहींत काळजीत आहे माझी प्रकृती बरी आहे. वारंवार खुशाली कळवीत जावी वडिलास शिरसाष्टांग नमस्कार

प्रिय नारायण

490 % University of Michigan
Ann Arbor, Mich
U.S. America

गंगूताई

प्रकृती बरी आहे. काकजीचे आराम नाही तुम्हा सर्वांच्या प्रकृती बद्दल कळवीत असावे सर्वांस माझा व आईचा साष्टांग नमस्कार

आपला
नारायण

CALCUTTA

POSTAL CENSOR
DES.
30 SEP 18

3 OCT 18
HUBLI

RICHLANDS
AUG 6
6 PM

THIS SIDE OF CARD IS FOR ADDRESS

Ramchandra K Shevade
c/o Shevade Temble Esq
Hubli
Bombay
India

Via San Fransisco

1452

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

दुसरे :- लोकमान्य टिळकांचे चरित्र [illegible]
नरसिंह चिंतामण केळकर हे
लिहिणार आहेत व केसरीतून
प्रसिद्ध होईल तें पाहा.

त्याशिवाय इतर साधी पुस्तकें निघतील ते पाहा
वाचा. [illegible] नाहीं तर [illegible]
[illegible] इतराजी करीत हे.

2) [illegible] सर्व श्री [illegible] [illegible]
[illegible] इतर. [illegible]
[illegible]
[illegible]

करावयाचे असल्यास तुला स्वतःचा आळस टाकून द्यावा लागेल. होतकरू होईनो कसे जगावे लागेल, कसे मिळवावे लागेल आणि हाडाची काडे करावी लागतील असे करण्यास तू तयार नाहीस काय ? हिंदुस्थान सध्या जागृत झाला आहे. मोठ्या तुफानाच्या मध्येच सापडला आहे. परंतु तुझ्या ~~[illegible]~~ भूमातेच्या हाकेला ओ देणार नाहीस काय ? ऊठ, आणि तुझ्याने हृदये जागी कर. आज बलवानांच्या अभावाने मरणोन्मुख झालेल्या तुझ्या या देशबांधवांस मदत करण्यास धाव. आणि शक्य तितके करून हिंदुस्थानची पारतंत्र्य शृंखला तोडून स्वातंत्र्याचा प्रयत्न कर. असे करावयाचे असल्यास तुला सुटसुटीत बनावे लागेल आणि वरिष्ठांच्या प्रेमाने वागावे लागेल.

ही आख्यायिकातर तुझ्या कामात मदत करेल. पण मी येईपर्यंत तुजकडून शिपायांनी एक चांगली सैन्य बनविणे जावे अशी माझी इच्छा इत्यादि

4494

INDIA HOME RULE LEAGUE *of* AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

Telephone—GREELEY 6175

1400 BROADWAY

NEW YORK

जुलै २-१९१८

चि. गंगूताईस अनेक आशिर्वाद विशेष

तुजकडून फार दिवसात पत्र नाहीं आलेले काय? माझें मागील पत्र तुला पोंचले असेलच. त्या पत्रावरून तुला समजेल कीं चि विनायकास इकडे आणण्याबद्दल माझी अत्यंत इच्छा आहे. व त्याने इकडे यावे व अभ्यास करावा, परत जाऊन लोकांच्या उपयोगास पडावे असें मनात राहून राहून वाटत आहे. करितां त्यास अमेरिकेस पाठवून देण्याची व्यवस्था तुम्हां लोकास करितां येणार नाहीं काय? या ठिकाणी त्याजकडून वैद्यकीचा अभ्यास करवून घेईन यांत बिलकूल शंका नाही

माझी प्रकृती बरी आहे काळजीचे कारण नाहीं. ति. रा. वहिनी व चि. अक्कू यांस ति. रा. मावशी समवेत त्रिकाळी साष्टांग नमस्कार कळवावा

आपला नाना

५९क

INDIA HOME RULE LEAGUE of AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

Telephone—GREELEY 6175

1400 BROADWAY

NEW YORK

१६ जुलै १९१८

गंगाबाईस अनेक आशीर्वाद.

इकडून एक कार्ड आज तें पाठवले: सोबत [illegible] तीन व आणखी होणार. माझा पत्ता बदलला आहे हें तुला माहीत आहेना. वरील पत्ता उपयोगात आणावा.

घरांतील सर्व मंडळी बरी आहेत ना? चि. भास्कर कोठें आहे, काय करीत असतो, वगैरे लिहून कळविण्यास बिलकूल विसरूं नको. माझें ~~[illegible]~~ काम चांगले चालले आहे. प्रकृतीही बरी आहे. काळजीचे कारण नाहीं. तू सध्यां काय करीत असतेस? सर्व मंडळी कोठें असतात? कुठें राहते कशी आहेस? [illegible] आपल्याकडून पैसे मिळतात की नाहीं वगैरे लिहून कळवत जा. पत्र [illegible] लिहीत [illegible]

[illegible]

496

INDIA HOME RULE LEAGUE *of* AMERICA

Official Organ—"YOUNG INDIA"

Telephone—GREELEY 6175

1400 BROADWAY

NEW YORK

ऑगस्ट १८-१९

चि. गंगाताईस अनेक आशीर्वाद :-

तुझें तारीख ११ जुलैचें कार्ड आज पोंचलें. घरा वरील प्रमाणें चिंधुतास ही बरें झालें. असेंच वारंवार पत्र लिहून समाचार कळवीत जा. वर्तमानपत्रांतील हकीकती वरून तुला व घरांतील इतर मंडळींना आतां समजलें असेलच कीं मी वरील संस्थेचा चिटणीस असून ती संस्था लाला लजपतराय, मी व आणखीन एक दुसरे गृहस्थ या तिघांनी सुरू केली आहे. सध्यां न्यूयार्कास आम्ही असून लोकांच्या सहाय्यानें येथें वरील पुस्तकें व इतर पत्रकें आम्हीं छापवीत आहों. लोकांस आतां कोठें हिंदुस्थानची माहिती होऊं लागली आहे. अशा स्थितीत संस्थेस टाकून मला तिकडे येतां येत नाहीं. घरची आठवण होते, घरीं जावेंसें वाटतें पण काय करणार? घरचेंच काम करीत आहें ना? असें म्हणून मनाचें शांतवन ~~करतो~~ करावें लागतें. माझीं पत्रें तुम्हांस नियमीत मिळतात

लवकर जावीत आणी मी तजवीज करेन. आमचा बोजा अतोनात आहे. यामुळे खाजगी पत्रव्यवहारास बिलकूल वेळ मिळत नाही तरी इतःपर न विसरतां लिहिण्याचा प्रयत्न करेन. केसरी, लोकशिक्षण, लोकसंग्रह वगैरे मराठी पत्रें वाचीत असलीस तर तुला इकडील सर्व हकीकत कळण्यासारखी राहणार नाही. असो. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजी नको।

चि. गं. भावजी, वहिनी व पिंकू अक्कू या निर्मलास | ती. नानास सा. न. व सर्व मुलांस माझा आशिर्वाद.

घराकडील मंडळींचा फोटो पाठविणार नाहीं का?

गंगूताई पत्र पाठव. शिरसी कडून तु निघणार पुढारी

भ्रातृस्नेह

कृपावे.

बाळ

498

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

शिकागो.
ऑक्टोबर २८.

चि. गंगाधरास अनेक आशीर्वाद:-

तुझें पत्र पोंचले. मजकूर समजला. येथे पुष्कळ कांहीं गोष्टी विचारण्यासारख्या आहेत. त्यांचा अजून नीट विचार करणे आहे. मी येत्या वर्षी हिंदुस्थानात परत जाण्याचा निश्चय केला आहे. डॉ. अंबेडकर यांस आवर्जून एका महिन्याने भेटेन. आणि पुढील कार्यक्रम ठरवेन. तेथेही निश्चित येण्याचा विचार आहे.

मी तेथें आल्यानंतर मुंबईस एक दैनिक पत्र म्हणजे दररोज प्रसिद्ध होणारे एक पत्र काढण्याचा ठाम निश्चय केला आहे. त्याला लागणारी सर्व सामुग्री या ठिकाणाहून घेऊन येईन. परंतु त्यास पैशांची जरूर आहे. हजा—

५९४

EDITORIAL STAFF
Dr. J. T. Sunderland, *Editor*
Dr. N. S. Hardiker, *Managing Editor*
Mr. D. S. Vijaya Rao, *Gen. Manager*
Mr. R. K. Khemka } *Assistant*
Mr. R. L. Bajpai } *Editors*

YOUNG INDIA
1400 BROADWAY
NEW YORK
Telephone—GREELEY 6175 CABLES: *Lallaji*

ADVISORY BOARD
Dr. J. T. Sunderland, *Chairman*
Mr. H. R. Mussey
Mr. B. W. Huebsch
Mr. Francis Hackett
Miss Signe Toksvig, *Secretary*

शिकागो,
ऑक्टोबर २९

चि. गजाननास अनेक आशीर्वाद.

तुझे पत्र पोचले. मजकूर समजला. येथे पुष्कळ काही गोष्टी विचारावयाच्या आहेत. त्याची उत्तरे नीट विचार करून दे.

मी येत्या वर्षी हिंदुस्थानात परत जाण्याचा निश्चय केला आहे. डॉ. अंबेडकर यांस आग्रहाने एका व्याख्यानाला नेईन. आणि त्यांना ओळख करवेन. तेथेही लिहून घेण्याचा विचार आहे.

मी तेथे आल्यानंतर मुंबईस एक दैनिक पत्र म्हणजे दररोज प्रसिद्ध होणारे एक पत्र काढण्याचा माझा निश्चय केला आहे. त्याला लागणारी सर्व सामुग्री या ठिकाणाहून घेऊन येईन. परंतु त्यास पैशांची जरूर आहे. हजार

करता प्राप्त होणारी संपत्ती सध्या आम्हांस अत्यंत जरूर आहेत. अशा वेळेस तूं घरी बसत असणार नाहींस आज? मला कितीतरी वेळां तूं अमूप वैभव आहेस. नाहीं असें नाहीं. पण कधुन झाला ~~[illegible]~~ वेगळे व कंबर कसून अभ्यास चालला वेगळे. तूं अभ्यास चालवी आहेस आज? आतां आम्ही कोणीत म्हणून विचारशील — त्याचे कारण मी पर पंजात होणार आहे.

मी येईतों पर्यंत तूं सिलेबसप्रमाणे स्वाध्याय आवश्यक

२) जगात चाललेल्या घडामोडींची माहिती करून घे. ही माहिती तुला दोन तऱ्हेने होईल

एक:- गुजराथी दोन पेपर — दैनिक लोकसंग्रह
साप्ताहिक — केसरी
हीं नेमाने वाचीत जा

दोन:- निरनिराळ्या विषयावरची मराठी पुस्तक वाच. प्रथम — महात्मा गांधी यांचे श्रीमती अवंतिका बाई गोखले यांनी लिहिलेले चरित्र वाच

500

Lajpat Rai, *Director*
Ram Kumar Khemka, *Assistant Director*

Telephone 6175 *Greele*

INFORMATION BUREAU
1400 BROADWAY
NEW YORK

डिसेंबर ५-१९१९

गंगूताई

तुझें भास्करबद्दलचें काळ पाठविलें त्याजकडूनही त्याचें अधींच पत्र आलें. त्यानें तुजकडून पाठविलेला निरोप व स्वतःचे पत्रात उल्लेख केलेला अभिप्राय ही दोन्ही उद्धट पणाची असल्या कारणानें खुद्द त्यास मी पत्र लिहूं इच्छीत नाहीं. अशा मनुष्याशी वादविवाद करण्यास मला फुरसतही नाहीं व गरजही नाहीं. माझें कर्तव्य मी केलें. "येथें आल्यास मी तुला स्वर्ग दाखवीन" असें मी त्यांसही लिहिलें व त्यांस अन्य मंडळी कडून निरोपही पाठविला. माझे शब्दा वर विश्वास ठेवून यावयाचें असतें तर गोष्ट निराळी. आल्यानंतर पाहून ठरवायचें पाहिजे होते. तें सोडून पुण्याच्या मंडळींनी ~~फसवलं~~ फसविलें म्हणून मीही फसवेन असें म्हणणें पोरकटपणाचें लक्षण नव्हे तर कुत्सितपणाचें आहे. प्रथम पुण्याच्या मंडळींनी त्यांस कसें फसविलें हीच मला कल्पना नाहीं कारण त्यांनीही लिहिलें नाहीं व यांनीही त्याचा निर्देश केला नाहीं. असें असता मला कशी कल्पना होणार? आणि त्यांनी यास खास फसविलें असेंही धरून आपण चालायें तरी इतक्या आतुरतेनें "इकडे ये, मी तुला स्वर्ग दाखवितो" असें म्हणणारा मी त्याप्रमाणें फसवेनही असें ~~का~~ कां त्यानें समजावें? आणि समजा मी त्यांस फसविलें तरी हरकत अशी काय राहिली आहे? त्यांस हातपाय आहेतना? मग येथें काम करता येत नाहीं काय? येथें स्वतःचे

नशीब उघडकीस आणता येणार नाहीं काय? मी अखेरचीं येथें आलो त्या वेळी माझ्या मनांत काय होता? कोणी मला असें आश्वासन दिले व ज्यांनी दिले त्यांनी कितीसे ते राखिले? मी नाहीं का आज सहा वर्षे काढली? या सहा वर्षांत माझे कडून स्वतःचेच काम व्हावे असें नसून देशासाठी काम व्हावे व ते लाला लजपतराय यांच्यासारख्या पुढाऱ्यांच्या देखरेखी खाली त्यांच्या खांद्याला खांदा लावून. एकटेच लजपतराय हिंदुस्थानचे जातीने आणि तेणेकरून त्यांचा सर्व व्यवहार व हिंदुस्थानविषयक या देशांतील सर्व चळवळ माझे गळ्यात पडेल. हातात घेतलेले काम तडीस नेण्यास महिन्याला मला जवळ जवळ 2500 रुपये लागतात. म्हणजे वर्षाचा तीस हजारावर खर्च आहे. ~~[illegible]~~ हा पैसा कोणी कबूल केला होता? कोणी नाहीं. स्वतः ज्या अंगात कर्तबगारी असली म्हणजे व धाक मारून तेथें पाणी काढीन अशी धमक असल्याकारणाने त्याप्रमाणे वर्तणूक करून आणली म्हणजे सर्व कांहीं सुरळीत चालते. असो, सांगण्याचा उद्देश हा कीं मी ~~[illegible]~~ इच्छा नसणाऱ्या मनुष्यास रडवे. आता इच्छीत नाहीं. आमची इच्छा आहे त्यांत माझे शब्दावर विश्वास ठेवण्याचा वहिवाट यावे. त्यांत शक्य ती मदत करण्यास मी तयार आहे. असो ईश्वर त्यांस वाचून राखावे. माझी प्रकृती बरी आहे. काळजीचे कारण नाहीं. गेले-दिवस करती आठवण होते पण काय करणार? सर्व वडिलांना माझा नमस्कार

तुझा भाऊ नारायण

५८२

Lajpat Rai, Director
Ram Kumar Khemka, Assistant Director

Telephone 6175 Greeley

INDIA INFORMATION BUREAU
1400 BROADWAY
NEW YORK

डिसेंबर २९-१९१९

गंगाताईस अनेक आशीर्वाद

तुजकडून दोन चार आठवड्यात कांहीं बातमी आली नाहीं. कारण काय? माझी प्रकृति बरी आहे, काळजीचे कारण नाहीं. ताराकडूनही पत्रें नाहींत.

सर्वांच्या प्रकृती बऱ्या आहेत ना? अरविंद व बिपीन कसे आहेत? त्या उभयतांचा अभ्यास कसा चालला आहे? सर्व हकीकत कळव. ति. गं. वहिनी व [illegible] अक्कांच्या उभयतांस माझा ति. सा. न. [illegible]

नारायण

वरील मजकूर लिहीत (खाकचाच्या) चिठ्ठीला लिहून ऑफीसमध्ये आलो तो तुजकडून आलेली चिठ्ठी व विनायकाकडून दुसरी चिठ्ठी अशी दोन पत्रें आलेली मिळाली. तू प्रवासास निघालेली ऐकून मनास फार आनंद झाला. प्रवासाचे वर्णन — ५-६-पानांचे लिहून पाठीव. शेवटची पडली प्रकाशित आहे — उद्या लिहीन. — नाना

[illegible]

503 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]